

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ ΙΔ΄

ΑΘΗΝΑΙ - 2000

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

3ης Σεπτεμβρίου 25

ΑΘΗΝΑ - 104 32

τηλέφωνο: 52.37.198

*Γνώμες διατυπούμενες στον παρόντα τόμο απηχούν
προσωπικές απόψεις των συγγραφέων των αντιστοίχων άρθρων*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Εταιρεία Νισυριακών Μελετών, συνεχίζοντας το δημιουργικό της έργο που άρχισε το 1963 με την έκδοση του πρώτου τόμου των «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ», παρουσιάζει σήμερα με ιδιαίτερη ικανοποίηση τον δέκατο τέταρτο τόμο.

Είναι, νομίζω, απόλυτα δικαιολογημένο, να αισθανόμαστε ικανοποίηση, γιατί αυτή η προσπάθεια, την οποίαν έχουν επαινέσει πλήθος ανθρώπων του πνεύματος και της τέχνης αλλά και απλοί άνθρωποι που αισθάνονται αγάπη προς την παράδοση της πατρίδας τους, ξεκίνησε από μια μικρή ομάδα συμπατριωτών μας Νισυρίων το 1961 όταν ίδρυσαν την Εταιρεία και συνεχίζεται σήμερα από τους διαδόχους τους, οι οποίοι, σεβόμενοι την μνήμη των πρωτοπόρων προσπαθούν να αναδειχθούν αντάξιοι διάδοχοί τους.

Λίγοι άνθρωποι, χωρίς καμιά συμπαράσταση από πλευράς Πολιτείας, τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια, με μόνα εφόδια την απεριόριστη αγάπη τους για το μικρό νησί τους και την ηθική και υλική συμπαράσταση άλλων συμπατριωτών και φίλων της Νισύρου, συνεχίζουν το έργο της καταγραφής και προβολής των ιστορικών, πολιτιστικών και λαογραφικών στοιχείων από την αστείρευτη παράδοση του Αιγαιοπελαγίτικου πολιτισμού μας.

Ο προηγούμενος τόμος ήταν αφαιρωμένος στον τότε Πρόεδρό μας τον αείμνηστο Αρμόδιο Γιαννίδη ως αναγνώριση της ανεκτίμητης προσφοράς του ίδιου και της οικογενείας του στην προώθηση των σκοπών της Εταιρείας μας. Μεσολάβησε η έκδοση του δίτομου αυτοτελούς έργου του Αρχείου της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σπηλιανής και τώρα παρουσιάζουμε τον τόμο αυτό με ενδιαφέροντα θέματα που έχουν σχέση:

- Με τις εποχιακές ασχολίες και τα έθιμα του νησιού μας, πολλά από τα οποία σήμερα λόγω των τεράστιων μεταβολών στην κοινωνική, οικονομική και θρησκευτική ζωή των νησιών μας δεν ακολουθούνται πιά.

- Με ιστορικές σελίδες της εκκλησιαστικής ιστορίας μας όπως αναδύεται μέσα από τα έγγραφα του Αρχείου της Μονής της Παναγίας Σπηλιανής και με περιγραφή των θρησκευτικών γιορτών (πανηγυριών).

- Με αναφορά σε εξέχουσες προσωπικότητες της Νισύρου που δεν υπάρχουν πιά.

- Με αναφορά στα Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία, καθώς και στην κοινωνική οργάνωση της Νισύρου κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

- Με καταχώριση λέξεων του Νισυριακού ιδιώματος και άλλα.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο γεγονός ότι στο διάστημα προετοιμασίας του τόμου αυτού προχώρησε η διαδικασία της τροποποίησης του Καταστατικού της Εταιρείας με απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως, για να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και στις νέες απαιτήσεις της εποχής μας.

Ήδη εξεδόθη η σχετική Απόφαση του Δικαστηρίου που το ενέκρινε και αρχίζει η ισχύς του.

Για την ενημέρωση όλων των μελών αλλά και των αναγνωστών μας γενικά, κρίνουμε σκόπιμο να δημοσιεύσουμε στο τέλος του τόμου αυτού ολόκληρο το κείμενο του νέου Καταστατικού.

Τον περασμένο χρόνο, ένα αξιοσημείωτο γεγονός ήλθε να μας ενθαρρύνει για την συνέχιση του έργου της Εταιρείας μας, αδιαφορώντας για τις δυσκολίες, τους κόπους και τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζουμε.

Ο Σύλλογος Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος της Νέας Υόρκης στα πλαίσια των εορταστικών εκδηλώσεων για τα ενενήντα χρόνια δημιουργικής δράσεώς του, απεφάσισε την απονομή στην Εταιρεία μας «διπλώματος τιμής ως αναγνώριση της ανεκτίμητης προσφοράς της στην διάσωση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού μας», όπως αναφέρουν. Η απονομή της καλλιίσθητης ειδικής πλακέτας έλαβε χώραν την Κυριακήν 26^η Σεπτεμβρίου 1999 στο κατάμεστο ιδιόκτητο εντευκτήριο του Συλλόγου στη Νέα Υόρκη κατά την πανηγυρική επετειακή συνεστίαση των μελών και των φίλων του συλλόγου.

Την τιμητική διάκριση παρέλαβεν εκ μέρους της Εταιρείας ο υπογράφων, τότε Αντιπρόεδρος, ο οποίος μετέβη στις Ηνωμένες Πολιτείες προς τον σκοπόν αυτόν. Το κείμενο της προσφωνήσεως του Προέδρου του Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου κ. Αναστ. Κόκκινου και της αντιφωνήσεως του Αντιπροέδρου της Εταιρείας μας περιλαμβάνονται στον τόμο αυτό.

Θεωρούμε σκόπιμο και από την στήλη αυτή να απευθύνουμε έκκληση προς όλους όσους μπορούν να ασχοληθούν με την συγγραφή πονήματος που θα εντάσσεται μέσα στα πλαίσια του σκοπού της Εταιρείας μας, να προχωρήσουν και να γίνουν συνεργάτες μας στέλλοντας τις εργασίες τους. Ιδιαίτερος απευθυνόμαστε στη νεολαία μας, και γενικά στους νέους επιστήμονες και τους καλούμε να επιδείξουν ενδιαφέρον για την ιστορία και την λαογραφία του νησιού μας.

Τελειώνοντας θέλω να ευχαριστήσω: Όλους όσους με την πνευματική τους προσφορά επλούτισαν τον τόμον αυτόν. Τα μέλη της Επιτροπής Εκδόσεων κ.κ. Σταύρο Κέντρη, Νικόλαο Γιαννιό και Ιωάννη Νικολόπουλο, για τις προσπάθειες που κατέβαλαν και κυρίως τον κ. Σταύρο Κέντρη ο οποίος είχε την επιμέλεια της εκδόσεως. Όλα τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και τα απλά μέλη και φί-

λους της Εταιρείας για την συνεχή στήριξη των προσπαθειών μας.

Με τις σκέψεις αυτές παραδίδουμε στην κρίση του αναγνωστικού κοινού τον καινούργιο μας τόμο.

Αθήνα, Ανοιξη του 2000

Ο Πρόεδρος

Κωνσταντίνος Διαμ. Χαρτοφύλης

Υποναύαρχος Α.Σ. (ε.α.)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΝΙΣΥΡΟ ΜΕ ΘΕΜΑ
«ΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΤΑΛΟΚΡΑΤΙΑ»**

Στην Νίσυρο συνήλθε από 6 έως 8 Ιουνίου 1995 επιστημονικό συμπόσιο με θέμα τα Δωδεκάνησα κατά την Φραγκοκρατία και την Ιταλοκρατία. Το συμπόσιο τελούσε υπό την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου του Α΄ και είχε οργανωθεί από τον Δήμο Νισύρου, το Υπουργείο Πολιτισμού, το Ίδρυμα Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού της Θεσσαλονίκης, τον Τομέα Ιστορίας του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου και την Εταιρεία ΛΑΒΑ (θυγατρική της ΑΓΕΤ). Τις εργασίες του συνεδρίου, που παρηκολούθησε πλήθος κόσμου, χαιρέτισαν με μηνύματά τους ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος, ο Μητροπολίτης Ρόδου κ. Απόστολος, ο νομάρχης Δωδεκανήσων κ. Παρασκευάς, ο έπαρχος, ο Δήμαρχος Νισύρου κ. Β. Πάχος, ο Πρόεδρος του Ιδρύματος Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού καθηγητής κ. Αθ. Αγγελόπουλος και ο διευθύνων σύμβουλος της ΛΑΒΑ κ. Ελευθέριος Φαίδρος. Τις εργασίες του συνεδρίου χαιρέτισαν επίσης με μηνύματά τους ο Υπουργός Εσωτερικών κ. Σκανδαλίδης, ο Γ. Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών και Νισύριος την καταγωγή κ. Παύλος Σακελλαρίδης και ο πρόεδρος του Αριστοτελείου κ. Αντ. Μάντης. Των εργασιών του Συμποσίου είχε προηγηθεί λιτάνευση της θαυματουργής εικόνας της Παναγίας Σπηλιανής της Νισύρου (Τρίτη 6 Ιουνίου 1995).

Η πρώτη ενότητα του Συνεδρίου ήταν αφιερωμένη στην Πολιτική Ιστορία των Δωδεκανήσων.

Ο πρώτος ομιλητής καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Αθ. Καραθανάσης μίλησε για την Απελευθέρωση των Δωδεκανήσων και αναφέρθηκε, κυρίως, στην περίοδο 1912-1923, μετά δηλ. την κατάληψη των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς, στις ενέργειες του Βενιζέλου στην Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι (1919-1920), στον ρόλο της Ιταλίας και των Μ. Δυνάμεων έναντι του δωδεκανησιακού ζητήματος, στην παρέμβαση της Τουρκίας στις σχετικές συζητήσεις, στην σύνδεση του ζητήματος με την Β. Ήπειρο, την Κύπρο και την Μ. Ασία, στην εμφάνιση του Μουσολίνι και τέλος στις ελληνικές υποχωρήσεις μετά την μικρασιατική τραγωδία του 1922. Στην συνέχεια ο λέκτωρ του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου κ. Ε. Κεκριδής πα-

ρουσίασε την προσωπικότητα του μεταβυζαντινού λογίου Μ. Γρηγοροπούλου που έζησε στα τέλη του 15ου αι. στην Κάρπαθο. Ο κ. Κερκίδης με αφορμή την ζωή του Γρηγοροπούλου σχολίασε την πνευματική, κοινωνική, οικονομική ζωή όχι μόνον της Καρπάθου, αλλά και της Ρόδου και της Κρήτης, όπου κινήθηκαν μέλη της οικογενείας του.

Ακολουθώς ο νέος ιστορικός κ. Β. Μιχόπουλος με βάση τις αγγλικές εκθέσεις της περιόδου 1861-1867, που σώζονται στο Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τραπέζης, παρουσίασε την κίνηση του λιμένας της Ρόδου, που οι Άγγλοι ήθελαν ανταγωνιστικό της Σύρου και τους Δωδεκανησίους ολιγότερον εξαρτημένους από την Ελλάδα και περισσότερον από την Τουρκία, γεγονός που συνετέλεσε στην μετανάστευση πολλών Δωδεκανησίων (και ιδίως Ροδίων). Η βρετανική πολιτική σκοπούσε στην δημιουργία βάσεων στα Δωδεκάνησα, την Μάλτα, το Γιβραλτάρ, την Μ. Ασία.

Χαρακτηριστική είναι και η πληροφορία των βρετανικών αρχείων για τον πληθυσμό της Δωδεκανήσου κατά την υπόψη περίοδο. (Έλληνες 102.000, Μουσουλμάνοι 2.000, λοιποί 2.500). Ο γνωστός Νισύριος ερευνητής κ. Μ. Λογοθέτης, Δρ. Οικονομολόγος, παρουσίασε στην συνέχεια τον ρόλο του τύπου της δωδεκανησιακής διασποράς κατά την περίοδο 1912-1945 στην Αθήνα, την Αλεξάνδρεια και την Ν. Υόρκη, που προσεπάθησε με τα άρθρα του και την ειδησεογραφία του να κρατήσει ενήμερο όχι μόνον τον δωδεκανησιακό λαό, αλλά και την διεθνή κοινή γνώμη για την κατάσταση των Δωδεκανήσων υπό τους Ιταλούς η Αυγή της Δωδεκανήσου, η Αγών της Δωδεκανήσου, η Δωδεκανησιακή (στην Αθήνα αυτές), η Δωδεκάνησος (στην Αίγυπτο), η Dodecanesian (στην Ν. Υόρκη), il Dodecaneso (στο Buenos Aires), υπήρξαν οι κυριότερες, κατά τον κ. Λογοθέτη, δωδεκανησιακές εφημερίδες της Διασποράς. Η δ. Φιλιππία Θωμοπούλου ασχολήθηκε με δύο γνωστούς συλλόγους που δραστηριοποιήθηκαν στην Αθήνα κατά της ιταλικής κατοχής στα Δωδεκάνησα πρόκειται για την Δωδεκανησιακή Μέλισσα (1931) και το Δωδεκανησιακό Σχολείο (1938) τα αρχεία των οποίων ερεύνησε η δ. Θωμοπούλου, ιδιαίτερος δε αυτό του Δωδεκανησιακού Σχολείου, του οποίου παρουσίασε το καταστατικό, την αλληλογραφία, τα οικονομικά του, την προσωπικότητα της ιδρύτριας του Αντιγ. Ζουρούδη.

Ο ιστορικός - θεολόγος κ. Ζήσης Μπέλλος μελέτησε την επίδραση που ασκεί ακόμη στην Δυτ. Μακεδονία η φήμη και η δόξα του πρώτου νεκρού αξιωματικού του 1940 Αλεξάνδρου Διάκου, εκ Χάλκης της Δωδεκανήσου. Ο υπολοχαγός Διάκος επικεφαλής λόχου εντοπίων χωρικών αμύνθηκε, μέχρις εσχάτων, στην θέση Τσούλκα, αποκρούοντας την ιταλική επίθεση την 1 Νοεμβρίου 1940, που σκοπούσε στην διάσπαση του ελληνικού μετώπου στον άξονα Μετσόβου, Γρεβενών, Τρικάλων. Τραγούδια, μοιρολόγια, έπαινοι, μνημείο προς τιμήν του μαρτυρούν την αναγνώριση και την τιμή των Δυτικομακεδόνων προς τον Δωδεκανήσιο ή-

ρως αξιωματικό.

Στην δεύτερη ενότητα εξετάστηκαν θέματα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας των Δωδεκανήσων.

Ο καθηγητής κ. Γ. Α. Στογιόγλου ασχολήθηκε με τον πατριαρχικό έξαρχο Ναθαναήλ, μητροπολίτη Ρόδου, αρχές 15ου αι., του οποίου παρουσίασε την δράση στην Θεσσαλονίκη, τις πνευματικές του ανησυχίες και τον οποίο ταύτισε με τον μητροπολίτη Ρόδου Ναθαναήλ (1437-1455) που έλαβε το μέρος των κενωτικών κατά την Σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας. Ο νέος ιστορικός κ. Αντ. Βουδούρης εξέτασε την εξέλιξη του πατριαρχικού όρου Εκκλησία Δωδεκανήσων από την άποψη της πολιτικής και εκκλησιαστικής γεωγραφίας, καθώς επίσης και τους πρώτους επισκόπους Ρόδου, την ίδρυση των επισκοπών Καρπάθου, Κώου, Λέρου, Αστυπάλαιας κλπ. Ο Δρ. Θ. κ. Ηλίας Νικολάου μίλησε για τους Νεομάρτυρες της Δωδεκανήσου: τον Χρήστο εκ Πρεβέζης που μαρτύρησε στην Κω το 1668, τον Νικήτα Νισύρου (1732), τον Κωνσταντίνο Υδραίο, τον Άγιο Ιωάννη τον Ναύκληρο (1669 Κως) κ.α., που ενίσχυσαν με τη θυσία τους το χριστιανικό φρόνημα και την εθνική συνείδηση των Δωδεκανησίων. Ο ιστορικός κ. Γ. Πρίντζιπας εξέτασε το φαινόμενο του κρυπτοχριστιανισμού στα Δωδεκάνησα ανέφερε περιπτώσεις γενιτσάρων κρυπτοχριστιανών στην Ρόδο και άλλων, μυχτάρηδων μάλιστα, στην Κάλυμνο το 1763, συνεργαζομένων και με την τοπική εκκλησία. Ο π. Αμφιλόχιος Τσούρκος, στην συνέχεια, μελέτησε το έργο και την προσφορά του μητροπολίτου Ρόδου Αποστόλου Τρύφωνος κατά την ιταλογερμανο-αγγλική κατοχή και εξήρε το έργο του κατά της ιταλοπαπικής προπαγάνδας, των μεικτών γάμων, της οικειοποιήσεως των ελληνικών περιουσιών, της προασπίσεως της ελληνικής εκπαίδευσέως με συνεργάτες τον Εμμ. Καρπάθιο και τον πρωτοσύγκελο Απόστολο Παπαϊωάννου. Ο μακαριστός Απόστολος ίδρυσε κατηχητικά σχολεία, σχολή Βυζαντινής Μουσικής, πρωτοστάτησε στα συλλαλητήρια και στα δημοψηφίσματα, εξορίσθηκε, υπερασπίσθηκε μελλοθανάτους, περιέθαλψε πρόσφυγες.

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η εισήγηση του π. Αντύπα Νικηταρά που παρουσίασε την προσωπικότητα του αρχιμ. Αμφιλοχίου Μακρή, την παρουσία του και την δράση του στα Δωδεκάνησα κατά την Ιταλοκρατία, τον ρόλο του Αμφιλοχίου ως πνευματικού, οργανωτή ιδρυμάτων, σωματείων, συλλόγων που αντιστάθηκαν στον Ιταλό κατακτητή και στην ιταλική προπαγάνδα ιδιαιτέρως στην Πάτμο.

Ο καθηγητής κ. Αθ. Αγγελόπουλος, πρόεδρος του Ιδρύματος Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού, παρουσίασε ένα σημαντικό μνημείο της εθνικής, αστικής και εκκλησιαστικής ιστορίας της Δωδεκανήσου, τον Κώδικα Γενικό δηλ. της μητροπόλεως Ρόδου του έτους 1823 ο κ. Αθ. Αγγελόπουλος σχολίασε τους μητροπολίτες, τους ιερείς, τα ποικίλα προβλήματα και γεγονότα που περιέχει ο

κώδιξ αυτός και επεσήμανε την ανάγκη της in extenso εκδόσεώς του.

Ακολούθησε η παρέμβαση του δικηγόρου κ. Ευστ. Τσομίδη που παρουσίασε α) σειρά εγγράφων εξ Αστυπалаίας αναφερομένων σε αποφάσεις ερημοδικίας, δημοσιότητα επί εμπραγμάτων διαφορών, καταδίκης εις δήλωσιν βουλήσεως κ.α. (του 1924), β) βιβλίου οικοπέδων (1915 και εξής), γ) έγγραφο του 1873, πράξη εμπραγμάτων δικαίου, δ) αντίγραφο υποθηκοδανείου, έχοντος αξίαν αξιογράφου.

Η τρίτη ενότητα ήταν αφιερωμένη στην Παιδεία ο γνωστός Νισύριος ερευνητής κ. Στ. Κέντρης, λυκειάρχης, εισηγήθηκε το θέμα Η Παιδεία των Δωδεκανήσων κατά την Φραγκοκρατία και τόνισε ότι ο μόνος οργανισμός που παρείχε την όποια παιδεία ήταν η Ορθόδοξη Εκκλησία, που αντέστη κατά των Ισποτών και κατά της καθολικής προπαγάνδας που κατήργησε επισκοπές και προσεπάθησε να προσηλυτίσει τον ορθόδοξο δωδεκανησιακό λαό ως χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας αντιστάσεως ανέφερε την Νίσυρο, όπου δεν υπήρξε ούτε μία καθολική οικογένεια.

Ακολούθως ο καθηγητής της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης κ. Β. Σταυρίδης αναφέρθηκε στις σχέσεις της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης με τα Δωδεκάνησα κατά την περίοδο 1844-1946 και μνημόνευσε τους κυριότερους φοιτητές δωδεκανησιακής καταγωγής, που διακρίθηκαν, κατόπιν της αποφοίτησεως των από την Θεολογική Σχολή της Χάλκης χαρακτηριστικά ανέφερε ο κ. Σταυρίδης τρεις πατριάρχες και δύο αρχιεπισκόπους Αθηνών καταγομένους από τα Δωδεκάνησα. Ο εκπαιδευτικός κ. Ιω. Κέντρης ασχολήθηκε στην εισήγησή του με την Παιδεία στα Δωδεκάνησα κατά την Ιταλοκρατία (1912-1943) η δομή των σχολείων από ελληνικής πλευράς, οι απατηλές υποσχέσεις των Ιταλών και η πολιτική τους στα εκπαιδευτικά, τα σχολεία των φρένδων και οι αντιδράσεις των εντοπίων υπήρξαν μερικά από τα θέματα που παρουσίασε ο κ. Ιω. Κέντρης. Με την εκπαιδευτική πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα την περίοδο 1912-1943 ασχολήθηκε ο κ. Γ. Βεργωτής, Δρ. Θ. - Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Κατά τον κ. Γ. Βεργωτή η ιταλική πολιτική είχε τέσσερις περιόδους: της ανιχνεύσεως (1912-1924), του νέου εκπαιδευτικού προγραμματισμού (1924-1936), της αποπείρας εξιταλισμού των Δωδεκανήσων (1936-1943) και της φάσεως ανατροπής του εξιταλισμού (1943-1945). Ο κ. Γ. Βεργωτής επεσήμανε την ενεργοποίηση της Εκκλησίας με το θείο κήρυγμα και τα κατηχητικά που λειτούργησαν και ως δημοτικά σχολεία. Ο ιστορικός κ. Δημ. Κασαπίδης παρουσίασε, με βάση αρχειακό υλικό, την Σχολή του Αγ. Ιωάννου της Ρόδου, που είχε ιδρυθεί από φρένδες που είχαν δραστηριοποιηθεί, προηγουμένως, στην Μ. Ανατολή και στην Σύρο ο κ. Κασαπίδης παρακολουθεί την συρροή Ιταλών και Ιταλίδων μοναχών στην Ρόδο, την διδασκαλία της ιταλικής, την έλευση των Γάλλων κληρικών και τον αρχόμενο ιταλοαγγλικό ανταγωνισμό στα νησιά με προοπτική την Μ. Ασία.

Η τελευταία συνεδρία ήταν αφιερωμένη στην Τέχνη. Ο έφορος βυζαντινών αρχαιοτήτων κ. Ηλίας Κόλιας παρουσίασε τους πρωτομάστορες, τους μουρατόρους και τους μηχανικούς της μεσαιωνικής οχύρωσης της Ρόδου έτσι με βάση περιηγητικά κείμενα και άλλες πηγές μνημόνευε διαφόρους ιππότες που ενίσχυναν και επεξέτειναν την οχύρωση της Ρόδου από τα μέσα του 14ου έως τα μέσα του 15ου αι. Σκλάβοι και επιταγμένοι σκλάβοι ιδιωτών εργάστηκαν στα οχυρωματικά έργα, ενώ οι πρωτομάστορες σχεδίαζαν την οχύρωση άνθρωποι του λαού, και Έλληνες οι περισσότεροι, εργάστηκαν με τέχνη και πάθος ο Μανόλης Κούντης, που άφησε χαραγμένο και το όνομά του, στα νέα τείχη (1457), ήταν ένας από τους πιο γνωστούς. Δυτικοευρωπαίοι εργολάβοι, ιππότες, ως επί το πλείστον και Ιταλοί μηχανικοί, μετά τα μέσα του 15ου αι. προσεπάθησαν να ενισχύσουν το τείχος της Ρόδου εν όψει μάλιστα και των αλλαγών που επέφερε η ανακάλυψη της πυρίτιδος και η χρήση του πυροβόλου. Η ζωγράφος και πανεπιστημιακός κ. Ασπ. Μαστρογιάννη έδωσε τα διαχρονικά χαρακτηριστικά της τέχνης στα Δωδεκάνησα και την Νίσυρο, που ήταν η ιδιαιτερότης των ζωγράφων, που ακολουθούσαν ωστόσο την παράδοση του Βυζαντίου και της Δύσεως, η γοτθική επίδραση στην γλυπτική, οι μορφές της αρχιτεκτονικής στα Δωδεκάνησα κατά την Ιταλοκρατία (βενετική μορφολογία, ανατολικός εκλεκτισμός, συνδυασμός των δύο, διεθνής τύπος στην δεκαετία του 30). Η εισηγήτρια παρουσίασε, επίσης, διαχρονικά την τέχνη στην Νίσυρο.

Ακολούθησε νέα παρέμβαση του δικηγόρου κ. Ε. Τσομίδα, που ανακοίνωσε σειρά εγγράφων του εμπόρου της Αστυπάλαιας Παναγή Κανάρη με νομικό και οικονομικό ενδιαφέρον για την ζωή στην Αστυπάλαια κατά τον Μεσοπόλεμο, αφού ο Κανάρης, είχε αναπτύξει πολλαπλές οικονομικές δραστηριότητες που έφθαναν ως τον Πόντο και την Μαντζουριά και η εταιρεία του λειτουργούσε ως Εμπορική Τράπεζα.

Ο μεσαιωνικός ναός του Αγίου Σπυρίδωνος στην μεσαιωνική πόλη της Ρόδου απησχόλησε τον κ. Γ. Βολανάκη, έφορο αρχαιοτήτων Ρόδου, που παρουσίασε την αρχιτεκτονική, τις τοιχογραφίες, τις λεπτομέρειες του εσωτερικού και του εξωτερικού του ναού, που κτίστηκε με αρχιτεκτονικά μέλη των ελληνιστικών χρόνων δίκαια λοιπόν μπορεί να θεωρηθεί ως το παλαιότερο χριστιανικό μνημείο των Δωδεκανήσων. Ο κ. Βολανάκης αναφέρθηκε, επίσης, στους τάφους που υπάρχουν στον ναό και είναι της περιόδου 1480-1522, καθώς και στην πλάκα του μαυσαλείου των κτητόρων που φέρει χρονολογία 15 Αυγούστου 1508 και τα ονόματα Ανδρέου και Γεωργίου από τα ενδιαφέροντα του ναού οι τοιχογραφίες με την Παναγία, τον Άγιο Γεώργιο, τον Άγιο Δημήτριο, τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, την Αγία Αικατερίνη.

Ο αναπλ. Καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Θεολόγος Αλιμπράντης είχε ως θέμα Ταφικά μνημεία της Ιταλοκρατίας στην Ρόδο, όπως αυτά του Μίνως και Δημ. Βενε-

τοκλέους (έργον του Ροδίου Θεοχάρους), της Ευανθίας Δ. Αγιακάτσικα κ.α., που αποτελούν λαμπρά δείγματα της νεοελληνικής γλυπτικής. Ο κ. Αλιμπράντης επεσήμανε επιτύμβιες στήλες με διδακτικά επιγράμματα και ετόνισε το γεγονός ότι οι μορφές των μνημείων αυτών έχουν χαρακτήρα εθνικό, θρησκευτικό, ιστορικό και καλλιτεχνικό, αφού συνδέονται με δύσκολες για την Ρόδο εποχές (Ιταλοκρατία, Κατοχή).

Ακολούθησε η σύνοψη των συμπερασμάτων από τον υπογραφόμενο και καταληκτικές ομιλίες του Σεβασμ. Μητροπολίτου Ρόδου κ. Αποστόλου, του Προέδρου του Συμποσίου καθηγητού κ. Αθ. Αγγελόπουλου και των συνδιοργανωτών κ. Β. Πάχου, δημάρχου Νισύρου και κ. Ε. Φαίδρου, διευθύνοντος συμβούλου της ΛΑΒΑ. Επρόκειτο με ένα λόγο για ένα επιτυχές συμπόσιο με πρωτότυπες ανακοινώσεις, άρτια οργανωμένο και το σημαντικό με την συμμετοχή των κατοίκων της Νισύρου. Αποφασίσθηκε, επίσης, ομοφώνως από τους τοπικούς παράγοντες και τους συνέδρους να συγκαλούνται παρόμοια συνέδρια ανά τριετία, να ιδρυθεί Ινστιτούτο Δωδεκανησιακών Μελετών και παράρτημα του Ιδρύματος Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού στο Μανδράκι Νισύρου.

Το Συμπόσιο περιλάμβανε επίσης δοξολογία, λιτάνευση της εικόνας της Παναγίας και παρακλητικό κανόνα στην μονή Σπηλιανής της Νισύρου, επίσκεψη στα χωριά Νικιά και Εμπορειό και ξενάγηση στις εγκαταστάσεις της ΛΑΒΑ.

ΣΤΑΥΡΟΥ. Ι. ΚΕΝΤΡΗ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ

Η επιθυμία κάλυψης της νισύρικης εκκλησιαστικής και λατρευτικής ζωής με οδήγησε στην προσπάθεια συλλογής και έκθεσης πληροφοριών σχετικών με το θέμα αυτό.

Στην εργασία λοιπόν αυτή καταβάλλεται προσπάθεια παρουσίασης της ιστορικής πραγματικότητας όπως προκύπτει από τα διάφορα έγγραφα που φυλάγονται στο Μοναστήρι της Παναγίας Νισύρου, από τα εκκλησιαστικά κτίσματα του νησιού και από τους μέχρι σήμερα τρόπους βίωσης και εορτασμού των χριστιανικών εορτών.

Έτσι έρχονται στην επιφάνεια και στο φως της δημοσιότητας σπουδαίες εκκλησιαστικές κυρίως πληροφορίες, που συμπληρώνουν κατά ένα μέρος τις σελίδες της Γενικής ιστορίας του ωραίου αυτού νησιού και κατ' επέκταση διευκολύνουν όλους όσους ασχολούνται με τη ζωή και την ιστορία του γεωγραφικού αυτού διαμερίσματος της Δωδεκανήσου.

Στην εποχή μας είναι πολλοί που ασχολούνται με τη ζωή και την ιστορία της Δωδεκανήσου. Όμως το βάρος των μελετών τους πίπτει ως επί το πλείστον στην εθνική και πολιτική κατάσταση με συνισταμένη τις εθνικές περιπέτειες των νησιών αυτών.

Και τούτο είναι φυσικό αφού τα νησιά αυτά μόλις προ 50 ετών ελευθερώθηκαν και ενώθηκαν με την Ελλάδα, ύστερα από εθνική περιπέτεια αιώνων (850-1947).

Γνωστό είναι πως από την εποχή που το Βυζαντινό κράτος δεν μπορούσε πια να ασκεί δυναμική Διοίκηση και παρουσία στα νησιά αυτά η κατάσταση γίνεται αφόρητη.

Ήδη ο Αλέξιος Κομνηνός (1082) δίδει την άδεια στους Βενετούς να εγκατασταθούν ως έμποροι στη Ρόδο. Από τότε αρχίζει να υποφώσκει η περιπέτεια των νησιών, που κορυφώνεται μετά το 1204.

Στη δύσκολη λοιπόν αυτή ιστορική πορεία του δωδεκανησιακού λαού είναι αναπόσπαστη και η εκκλησιαστική και θρησκευτική πλευρά.

Σκέφτηκα λοιπόν πως το αρχαιακό υλικό των μοναστηριών των νησιών αυτών, ως πρωτογενής πηγή, μπορεί να προσφέρει και να καλύψει μέρος της ζωής των κατοίκων της Δωδεκανήσου.

Άρα η προσπάθεια που γίνεται εδώ για την εκκλησιαστική και λατρευτική ζωή της Νισύρου, αν επεκταθεί και στα υπόλοιπα νησιά, τότε η πληροφόρηση για το γεωγραφικό αυτό διαμέρισμα της Ελλάδας θα είναι ασφαλώς πληρέστερη, χωρίς βέβαια ο ισχυρισμός μου αυτός να θεωρηθεί ο μοναδικός τρόπος έρευνας.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η ελευθερία σκέψης και έρευνας είναι μεν λυσιτελής και κοπιαστική, μα συγχρόνως είναι και δημιουργική.

Έτσι λοιπόν η παρούσα εργασία είναι μια προσπάθεια σκιαγράφησης της εκκλησιαστικής και λατρευτικής ζωής της Νισύρου.

Με άλλα λόγια στοχεύουμε σ' ένα σχεδιάσμα ιστορίας της τοπικής, θα λέγαμε, εκκλησίας της Νισύρου και τα λατρευτικά τοπικά της έθιμα. Αυτή είναι η κατευθυντήρια γραμμή για μας και ο τελικός στόχος μας.

Την όλη εργασία χωρίζουμε στα εξής μέρη.

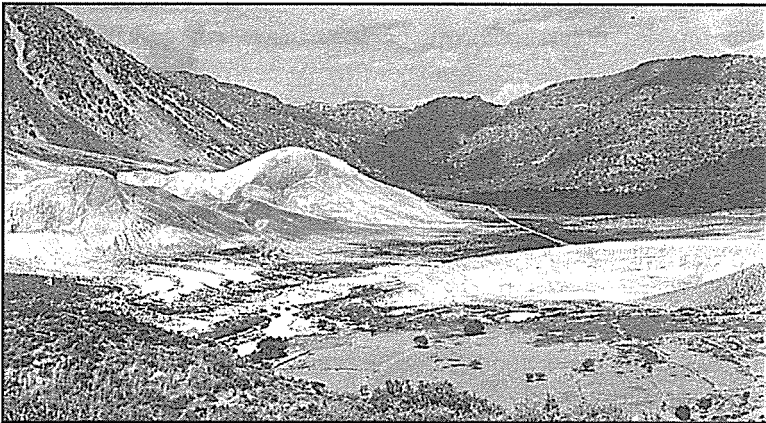
1. Γενική Ιστορική Ανασκόπηση.
2. Αρχαιακές Πληροφορίες.
3. Λατρευτικά τοπικά έθιμα.
4. Επίλογος.
5. Παράρτημα εγγράφων

Α΄ ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Θεωρούμε απαραίτητη και σκόπιμη την παράθεση του κεφαλαίου αυτού γιατί κάμνοντας μία σύντομη ιστορική ανασκόπηση της εκκλησιαστικής πλευράς της Νισύρου θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε πλησιέστερα αυτά που ακολουθούν στα επόμενα κεφάλαια.

Η Νίσυρος είναι σχεδόν στο κέντρο του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος. Βρίσκεται 36°35΄ βόρειο πλάτος και 27°10΄ 30΄΄ Ανατολικό μήκος από Greenwich, ή 3°27΄ 17΄΄ Ανατολικά του Αστεροσκοπείου Αθηνών.

Έχει έκταση 41,6 τετραγωνικά χιλιόμετρα και είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ηφαιστειακή δραστηριότητα του ελληνικού ηφαιστειακού τόξου του Νοτίου Αιγαίου. Έχει σχήμα κόλουρου κώνου και στο κέντρο του νησιού υπάρχει το ηφαίστειο με πέντε κρατήρες και πολλές ατμίδες με θερμοκρασία 98°C.

Άποψη ηφαιστείου

Η ονομασία του νησιού ανάγεται στη προελληνική εποχή και η πρώτη αναφορά του ονόματος απαντάται στον Όμηρο (Ιλ. Β, 676).

Η τύχη της Νισύρου απ' όλες τις πλευρές, εθνική θρησκευτική κ.λ. είναι απόλυτα και αναπόσπαστα ενωμένη με την εθνικοθρησκευτική ζωή των άλλων νησιών της Δωδεκανήσου, δεδομένου ότι τα νησιά αυτά ανέκαθεν αποτελούν μια αδιάσπαστη ενότητα.

Η Νίσυρος βγήκε από το σκοτάδι της ειδωλολατρίας (πίστη στους 12 θεούς του Ολύμπου) και άρχισε να ζει στο χριστιανικό φως κατά τα τέλη του δευτέρου και

αρχές του τρίτου μ. Χ. αιώνα, χωρίς βέβαια να αποκλείουμε την ύπαρξη ενδεχομένως μεμονωμένων χριστιανών και πολύ ενωριότερα.

Ίσως ο βορειοανατολικός άνεμος να έφερε στη Νίσυρο από την Κω το γλυκό άγγιγμα του περάσματος του Αποστόλου των Εθνών Παύλου (Πραξ. ΚΑ, 1 “ευθδρομήσαντες ήλθομεν εκ της Κω, τη δε εξής εις τη Ρόδον...”).

Επειτα δεν πρέπει να ξεφεύγει της προσοχής μας ότι η Ρόδος γύρω στο 100 μ.Χ. ίσως είχε χριστιανική Κοινότητα με Επίσκοπο¹.

Στη βιογραφία του Κλήμεντα Αγκύρας διαβάζουμε “At Dei amantissimus Episcopus Rhodi Photinus nomine...”² γίνεται δηλαδή εδώ λόγος για Επίσκοπο Ρόδου ονόματι Φωτεινό.

Επίσης ο Μ. Γεδεών έχει την γνώμη πως εκτός από την Πάτμο και τα άλλα νησιά άκουσαν την διδασκαλία του Ευαγγελιστή Ιωάννη (95 μ.Χ.) ή τουλάχιστον κάποιου από τους μαθητές του³.

Απεναντίας ο Harnack φρονεί ότι το νησί Πάτμος “θα είχε παραμεληθεί δυστυχώς μέχρι της 4ης εκατονταετηρίδας ως προς την διάδοση του χριστιανισμού”⁴. Επίσης ο Achelis ισχυρίζεται ότι με βάση τις επιγραφές που υπάρχουν, είναι δυνατόν περί το 100 μ.Χ. να υπήρχαν στα νησιά χριστιανικές Κοινότητες, ιδιαίτερα μάλιστα στη Ρόδο, Θήρα και Θηρεσία⁵.

Πάντως όπως κι αν έχει το πράγμα δεν μπορούμε να μιλήσουμε για οργανωμένη χριστιανική Εκκλησία σ’ όλα τα νησιά της Δωδεκανήσου πριν τον 3ο μ.Χ. αιώνα. Ούτε όμως και να αποκλείσουμε την εμφάνιση του Χριστιανισμού πιο προστά, όπως θέλει και ισχυρίζεται ο Οικονομόπουλος, επειδή γύρω στο 200 μ.Χ. ο Αιλιανός διερχόμενος από τη Λέρο συνάντησε το άγαλμα της θεάς Άρτεμης (Λεριακά, σελ. 108).

Η Νίσυρος σύμφωνα με το σύστημα Διοίκησης που επικρατούσε στην Εκκλησία κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους είχε Επίσκοπο, που αυτό σημαίνει ότι υπήρχε στο νησί οργανωμένη χριστιανική Κοινότητα (όπου επίσκοπος εκεί και εκκλησία) προ της πρώτης Οικουμενικής Συνόδου 325 μ.Χ..

Φαίνεται όμως πως πολύ ενωρίς τα μικρά νησιά αντιπροσωπεύονταν στις Συνόδους από τους Επισκόπους των μεγαλυτέρων. Έτσι εξηγείται το γεγονός γιατί το 325 μ.Χ. στη Πρώτη Οικουμενική Σύνοδο, επί Μεγάλου Κωνσταντίνου παραβρέθηκαν δύο Επίσκοποι της Δωδεκανήσου, ο Ρόδου Ευφρόσυνος και ο Κω Μελίφρων, ενώ στη Πέμπτη Οικουμενική Σύνοδο (553 μ.Χ.) παραβρίσκεται και ο Λέρνης (Λέρου) Ιωάννης⁶.

Τέλος όταν τον τέταρτο αιώνα η Ρόδος προήχθη σε Μητρόπολη, η Νίσυρος φέρεται ως Επισκοπή που υπάγεται στη δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Ρόδου. Έτσι στην έκθεση του Επιφάνιου, όπου η Ρόδος κατέχει τον 31ο θρόνο, η Νίσυρος αναφέρεται ως επισκοπή της Μητρόπολης Ρόδου.

Επί Ιπποτοκρατίας (1309-1522) και συγκεκριμένα το 1318, δηλαδή τέσσερα

χρόνια μετά την οριστική κατάληψη της Νισύρου από τους Ιππότες, καταργείται η Ορθόδοξη Επισκοπή Νισύρου.

Ωστόσο η Καθολική Εκκλησία ίδρυσε την Ρωμαιοκαθολική Αρχιεπισκοπή Ρόδου και τις Επισκοπές Κω και Νισύρου⁷. Η ενέργεια αυτή ασφαλώς οφείλεται στις βλέψεις των Σταυροφόρων να διακόψουν τις σχέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας Δωδεκανήσου και Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ώστε κατά τις επιδιώξεις της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας να είναι ευκολότερη η προσάρτηση στη δικαιοδοσία του Πάπα Ρώμης⁸. Ας μη διαφεύγει δε της προσοχής μας ότι και μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453) από τους Τούρκους ο παπικός στόλος υπό την αρχηγία Καρδινάλιου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας είχε εμφανισθεί στα Δωδεκάνησα για χάρη των χριστιανών που υφίσταντο αφόρητες πιέσεις από τους Τούρκους⁹, κατ' ουσία όμως για τη διατήρηση της κατοχής των νησιών από τους Ιππότες, πράγμα που διευκόλυνε τους στόχους του Πάπα.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι το ότι ο Μέγας Μάγιστρος της Ρόδου με αναφορά του προς τον Πάπα το 1435 ζητεί όπως οι Αρχιερείς που θα εκλέγονται για τη Ρόδο και την Επισκοπή Νισύρου πρέπει να καταλαβαίνουν καλά τα Ελληνικά και να τα μιλούν επίσης καλά¹⁰.

Έτσι το 1475 έρχεται στη Νίσυρο ο Λατίνος Επίσκοπος Πέτρος Ουτίνος. Αυτός μόλις αντίκρισε το έρημο τότε νησί δεν εγκαταστάθηκε, αλλά επέστρεψε στη Ρώμη¹¹.

Σημειωτέο ότι η ερήμωση του νησιού κατά την υπόψη εποχή οφείλεται στις πειρατικές επιδρομές και στη σκληρή διοίκηση, πράγμα που ανάγκασε τους νισυρίους να καταφύγουν στη Ρόδο (1471). Για να μη μένει όμως το νησί έρημο ο Μέγας Μάγιστρος διορίζει διοικητή Νισύρου τον Γαλζεράνο Λούζο, που έρχεται στη Νίσυρο επαναφέροντας από τη Ρόδο τους νισυρίους. Και τα προηγούμενα χρόνια η Νίσυρος διέρχεται κρίση. Ο ενοικιαστής του νησιού Quirini (1437-1453) φέρεται σκληρά προς τους κατοίκους. Αν λάβει κανείς υπόψη του ότι έπρεπε να πληρώνει μόνο για τη Νίσυρο 600 ροδίτικα Φιορίνια ως ενοίκιο, συμπεραίνει τι πιέσεις εξασκούσε στους κατοίκους¹². Γι' αυτό ο Μέγας Μάγιστρος το 1449 ορίζει τριμελή επιτροπή από ανώτερους αξιωματικούς του Τάγματος, που θα περιέλθει τα νησιά Κω, Νίσυρο, Κάλυμνο και Λέρο για να εξετάσει την αμυντική τους κατάσταση, την οικονομική τους θέση, και τα παράπονα των κατοίκων¹³.

Παρόμοια ενέργεια έγινε πάλι για τη Νίσυρο και τα άλλα νησιά τον Αύγουστο του 1452.

Θέλω να πιστεύω πως όλες αυτές οι προσπάθειες δεν αποσκοπούσαν μόνο στη διατήρηση των νησιών αυτών ως αμυντικών φρουριών, αλλά κατ' επέκταση απέβλεπαν στη διατήρηση των Ρωμαιοκαθολικών Επισκόπων, με απώτερο στόχο την υπόταξη της Δωδεκανήσου στη δικαιοδοσία του Πάπα, υπέρτατου άλλωστε

αρχηγού των Ιπποτών, θέση μάλιστα που ενισχύθηκε μετά την Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, κατά την οποία οι ορθόδοξοι Επίσκοποι Δωδεκανήσου αποδείχθηκαν μάλλον Φιλενωτικοί.

Στην πραγματικότητα όμως η Εκκλησία της Δωδεκανήσου ουδέποτε αποσπάσθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγεται μέχρι σήμερα.

Σαν κατακλείδα της ενότητας αυτής αισθάνομαι την ανάγκη να παραθέσω κάποιες σκέψεις μου για τη σημερινή διοικητική διάρθρωση της Εκκλησίας Δωδεκανήσου σε σχέση με τη θέση της Νισύρου.

Η Νίσυρος από το 1867 έπαψε να διοικείται πολιτικά από τη Ρόδο και από τότε υπάγεται στην Επαρχία της Κω. Εκκλησιαστικά όμως παραμένει στη δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Ρόδου.

Κατά ταύτα ενώ κάθε νησί της Δωδεκανήσου έχει Μητροπολίτη της Επαρχίας που ανήκει πολιτικά, η Νίσυρος αποτελεί εξαίρεση και κατά κάποιο τρόπο παραμένει διχοτομημένη, αφού διοικητικά ανήκει στην Επαρχία της Κω και εκκλησιαστικά στην Επαρχία της Ρόδου, τα όρια της οποίας ως επαρχίας φθάνουν μέχρι την νήσο Τήλο.

Μετά την απελευθέρωση και την ένωση των νησιών αυτών με την Ελλάδα (1947-78) οι Μητροπόλεις της Δωδεκανήσου παρέμειναν, ως γνωστό, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και δεν ενώθηκαν με την Εκκλησία της Ελλάδος όπως είχε γίνει με τις Μητροπόλεις των νέων χωρών, γιατί κρίθηκε ίσως ασύμφορη η μείωση της δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο μέχρι σήμερα απόφυγε κάθε είδους εκκλησιαστικής μεταβολής στο Δωδεκανησιακό χώρο.

Πεποίθηση μας όμως είναι ότι με τις σημερινές συνθήκες που επικρατούν, η Νίσυρος πρέπει επιτέλους να ακολουθήσει εκκλησιαστικά στην από το 1867 πολιτική διοικητική μεταβολή, σύμφωνα μάλιστα με την γνωστή πάγια αρχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατά την οποία “Τα εκκλησιαστικά είωθε συμμεταβάλλεσθαι τοις πολιτικοίς”. Επιστολή Πατριάρχου Φωτίου προς τον Πάπα Νικόλαον τον Α΄ “Τα εκκλησιαστικά και μάλιστα τα περί των ενοριών δίκαια ταις πολιτικοίς επικρατείαις και διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι είωθε”. Ν. Β. Βλάχου, Ιστορία των Κρατών του Αίμου Αθήνα 1945, σ.35.

Πέραν τούτου λόγοι γεωγραφικοί και γειτνιάσεως, και ως εκ τούτου πραγματικής και άμεσης παρουσίας της Εκκλησιαστικής Διοίκησης και Μητροπολιτικής Εποπτείας όχι μόνο επιβάλλουν, αλλά καθιστούν αναγκαία την μεταβολή αυτή, δηλαδή την υπαγωγή της Νισύρου στη δικαιοδοσία της Μητρόπολης Κω.

Έτσι πιστεύουμε πως επιτυγχάνεται περισσότερη εκκλησιαστική συνοχή και ουσιαστικότερη παρουσία του Επισκόπου, τόσο αναγκαίας στη προβληματική εποχή που ζούμε.

Β' ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η Νίσυρος, όπως προαναφέρουμε, από το 1318 μ.Χ. έπαψε να είναι Επισκοπή, όπως επίσης η Αστυπάλαια, και η Θηρεσία.

Από της εποχής αυτής και έπειτα σε κανένα έγγραφο, από όσα τουλάχιστο έχουμε υπόψη μας, δεν γίνεται μνεία Επισκόπου στη Νίσυρο, αλλά απεναντίας αναφέρεται μόνο ως ηγούμενος και άλλοτε ως ηγούμενος και Επίσκοπος του Μητροπολίτη Ρόδου ενεργεί, παρευρίσκεται στις Γενικές Συνελεύσεις και προσυπογράφει τα σχετικά πρακτικά. Τηρεί δε το κτηματολόγιο και φυλάγει την σφραγίδα της Κοινότητας.

Όστε ο εκάστοτε ηγούμενος της Μονής Παναγίας Σπηλιανής έχει ευρεία δικαιοδοσία, παίρνει μια ιδιαίτερη θέση μεταξύ των ιερέων και μοναχών του νησιού. Προς αυτόν αναφέρονται τα άλλα μοναστήρια του νησιού και οι ιερείς των ενοριών. Έτσι κατά κάποιον τρόπο ως Επίτροπος του Μητροπολίτη Ρόδου αντικαθιστά τον άλλοτε Επίσκοπο Νισύρου. Με άλλα λόγια γίνεται ο ηγούμενος ο εντελλοδόχος και εκτελεστής των αποφάσεων του Μητροπολίτη Ρόδο, ή όπως ακριβώς χαρακτηρίζεται στα πλείστα των εγγράφων της Μονής, σύγκελος και Επίτροπος του Μητροπολίτη Ρόδου.

Έτσι το Μοναστήρι αναδείχτηκε, χωρίς υπερβολή λόγου, το κέντρο του μοναχισμού στο νησί, αλλά και η κιβωτός κάθε εθνικού και θρησκευτικού ιδεώδους του ντόπιου πληθυσμού που κατά τα δύστηνα χρόνια συσπειρώνεται γύρω απ' αυτό και σ' αυτό καταφεύγει για όλες του τις υποθέσεις και τα προβλήματα.

Ο ηγούμενος περιστοιχιζόταν πάντοτε από λαϊκούς Επιτρόπους, που διόριζε η ετήσια Γενική Συνέλευση των κατοίκων υπό την Προεδρεία του Μητροπολίτη Ρόδου ή επισήμου αντιπροσώπου του¹⁴. Ως πρώτος ηγούμενος της Μονής αναφέρεται σε ταξιδιωτικό κατάστιχο στις 27 Ιουλίου 1674 ο Μεθόδιος¹⁵.

Αυτόν διαδέχεται για μικρό χρονικό διάστημα ο Νεόφυτος επί της εποχής του οποίου πρέπει να τοποθετήθηκε το τέμπλο (1725).

Κατά το 1765 διορίζεται ηγούμενος ο Μεθόδιος ο Β'. Αυτός φρόντισε για την επαργύρωση της εικόνας της Κοίμησης της Θεοτόκου και του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, όπως φαίνεται από τη σχετική ιστορία στην εικόνα της Κοίμησης, όπου αναφέρονται τα εξής:

**“ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΥΠΟ
ΧΕΙΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ 1785”**

Επιτάφιος Ρωσικής τέχνης και προέλευσης

**Η θαυματουργός εικόνα της Παναγίας της Σπηλιανής
Ανακαινίσθη το 1798.**

Ο ίδιος σημειώνει σε βιβλίο της Μονής “Μαργαρίται Χρυσοστόμου” “ήλθα εις Νίσυρον Αυγούστου 12, Κυριακήν 1765”¹⁶. Επίσης ο ηγούμενος αυτός εφρόντισε για την προμήθεια ενός επιταφίου ρωσικής τέχνης και προέλευσης με κυκλική ρωσική επιγραφή και δύο αργυρών μανουαλιών στα οποία υπάρχει η εξής σημείωση

**“1740 ΕΠΙΝ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ
ΚΥΡ. ΗΕΡΟΘΕΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΜΕΘΟΔΙΟΥ”**

Τον Μεθόδιο διαδέχεται ο Αθανάσιος το 1798 όπως πληροφορούμεθα από επιγραφή, που υπάρχει στην εικόνα της Παναγίας του Τέμπλου, όπου λέγει,

**“ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΘΗ Η ΘΕΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ
ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ
ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ Κ. ΑΓΑΠΙΟΥ
ΔΙ’ ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ
ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΕ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ 1798”**

Επίσης σε προικοσύμφωνο του 1800 Ιανουαρίου 8 υπογράφει ως “ηγούμενος Αθανάσιος ιερομόναχος και Επίτροπος Αγίου Ρόδου”. Ο Αθανάσιος προέρχεται από την οικογένεια του Σκευοφύλακα και ήταν αδελφός του ιερομόναχου Ιωνά, που εμόναζε στις Σιδώνες¹⁷. Πιθανώς ο Αθανάσιος να ήταν απόφοιτος της Σχολής της Πάτμου. Επί των ημερών του αποβλήθηκε από την Μονή Σπηλιανής κάποια υπηρέτρια το γένος Βαμβακερού γιατί βρέθηκε έγκυος παράνομα.

Τον Αθανάσιο διαδέχεται ο Νικόδημος (1807-1812) από την οικογένεια Καπίτη. Επί της ηγουμενίας του απομακρύνθηκε από τη μονή καλογριά επονομαζόμενη Αντωνιούδενα από το γένος Περούλη, για ανήκουστη και ανήθικη συμπεριφορά. Ο ηγούμενος ήταν αντίθετος με την πράξη αυτή των δημογερόντων και γι’ αυτό κατηγορήθηκε προς τον Μητροπολίτη. Ο Νικόδημος απέσπασε από την καλογριά έγγραφη δήλωση ότι μετά από την απόλυσή της δεν οφείλει τίποτα στο Μοναστήρι.

Τα γεγονότα αυτά έγιναν αφορμή σοβαρών επεισοδίων¹⁸.

Έτσι ο Μητροπολίτης Ρόδου για την αποκατάσταση των πραγμάτων, διορίζει νέο ηγούμενο τον Νεόφυτο Γαλουζή (1817-1820). Αλλά ο νέος ηγούμενος ευρισκόμενος σε βαθύ γήρας δεν ηδυνήθη να αποκαταστήσει τα πράγματα και όχι μόνο, αλλά το μοναστήρι ήταν σχεδόν χωρίς ηγούμενο. Γι’ αυτό οι κάτοικοι του νησιού καταφεύγουν στον Μητροπολίτη Ρόδου και προτείνουν ως νέο ηγούμενο τον “υιόν Παπά Αντωνίου Νεόφυτον” γιατί, ως αναφέρουν στη σχετική προς τον Μητροπολίτη επιστολή τους “στοχαζόμενοι την ανακεφαλείν του Μοναστηρίου, έγινε συνέδριον παρά του κοινού, εύρομεν εύλογον τον κύριον Νεόφυτον, του

παπά Αντωνίου υιόν, και τον αποκαταστήσαμεν ηγούμενον εις το ιερόν αυτό Μοναστήριον, επιλεγόμενον Σπηλιανήν, τον οποίον της σήμερον τον εγνωρίζομεν όλοι μικροί τε και μεγάλοι τίμιον και άξιον...’’¹⁹.

Ο κατά κόσμον Νικόλαος παπά Αντωνίου Ιερομνήμονα, ζούσε στην Καρία Μ. Ασίας, απ’ όπου οι νισυριοι τον εκάλεσαν στην Νίσυρο, όπου έγινε μοναχός με το όνομα Νεόφυτος και αμέσως τοποθετήθηκε ως ηγούμενος στο Μοναστήρι της Παναγίας Σπηλιανής.

Κατόπιν του τετελεσμένου γεγονότος ο Μητροπολίτης Ρόδου Αγάπιος εγκρίνει την παραπάνω ενέργεια των νισυρίων και διορίζει επίσημα πλέον ως ηγούμενο της Μονής τον Νεόφυτο Β’ με επιστολή του στις 25-3-1821.

Χαρακτηριστική και διαφωτιστική είναι η σημείωση που ο ίδιος ο Νεόφυτος άφησε σε βιβλίο της Μονής όπου γράφει **“1821 Μαρτίου 1. Απεξενώθη το παρόν βιβλίον παρά του κυρίου Νεόφυτου Γαλουζή, πρώην ηγουμένου. Υπάρχει καμού του νυν ηγουμένου Νεόφυτου ιερομόναχου παπά-Αντωνίου”²⁰.**

Άξιο προσοχής είναι οι επισημάνσεις που κάμνει ο Μητροπολίτης Ρόδου στη διοριστήρια επιστολή του, προς τους ιερείς, προεστώτες και προκρίτους του νησιού για τον Νεόφυτο. Λέγει λοιπόν μεταξύ άλλων τα εξής.

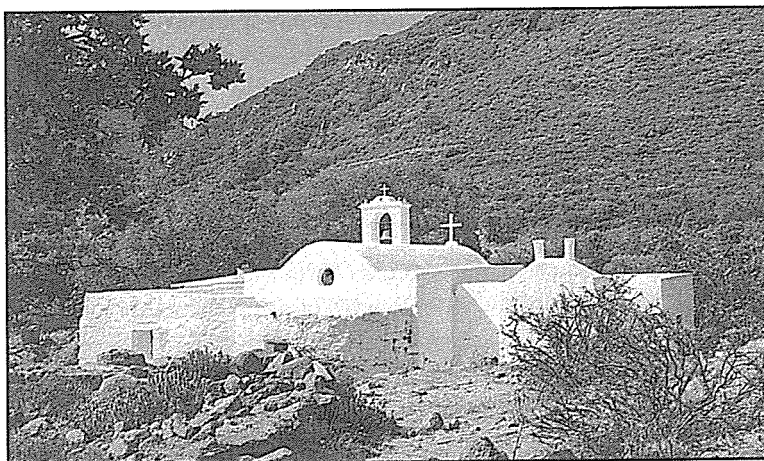
“ίνα μη μένει επί πολύ εστερημένου της τοιαύτης προστασίας και φθάση και αυτό εις ην έφθασαν αθλίαν ερημίωσιν και τα λοιπά τα εν τη αυτή νήσω ευρισκόμενα μοναστηράκια δι’ έλειψιν αξίων και αρμοδίων προσώπων, ή μάλλον ειπέιν διά την αχρειότητα και αφέλειαν τον κατά καιρόν εν αυτοίς ηγουμενησάντων, διά τούτο ευστήσαμεν εν τω Ιερώ τούτω Μοναστηρίω ηγούμενον τον οσιώτατον εν ιερομονάχοις κυρ Νεόφυτον, ως μαρτυρούμενον παρ’ υμών απάντων των εν τη αυτή νήσω χριστιανών, άξιον και άοκνον επιστάτην και φροντιστήν εις τα προς αύξησιν και βελτίωσιν τούτου του ιερού και σεβασμίου υμών Μοναστηρίου...”²¹.

Από αυτή λοιπόν την επιστολή του Μητροπολίτη Ρόδου εξάγονται οι εξής επισημάνσεις.

1. Στη Νίσυρο υπήρχαν πολλά μοναστήρια επανδρωμένα με πολλούς μοναχούς, μεταξύ των οποίων βέβαια συγκαταλέγεται και ο ιερομόναχος Νεόφυτος.

Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται εκτός των κτισμάτων και από πολλές άλλες πληροφορίες π.χ. από επιστολή του 1746, όπου αναφέρεται ότι ήλθε στο Μοναστήρι της Παναγίας Σπηλιανής ο μοναχός Γεώργιος Παπαγούνας. Επειδή όμως δεν υπήρχε κελί για να μείνει, ο ηγούμενος Μεθόδιος ζήτησε την άδεια να κτίσει νέο κελί και να προβεί στην επιδιόρθωση αυτών που υπήρχαν. Επίσης το 1763 μόναζε στο μοναστήρι της Ευαγγελίστριας (Ευαγγελίστρας) ιερομόναχος Αρχιμανδρίτης, ο οποίος μάλιστα ζήτησε άδεια επιδιόρθωσης του στάβλου, που ήταν δίπλα από τον ναό²².

Ο ίδιος φέρεται να έχει μεριμνήσει για την επαργύρωση της εικόνας του Τέ-

Μοναστήρι Ευαγγελιστοίας

μπλου “Ευαγγελισμός της Θεοτόκου” σύμφωνα με την εξής ιστορία.

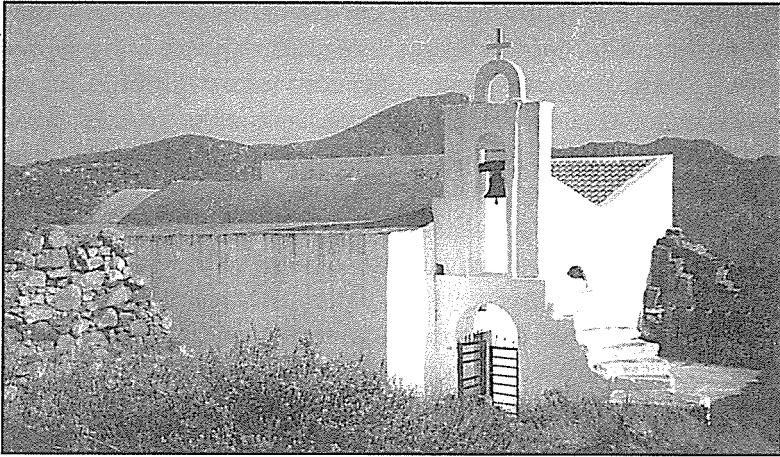
**“1763 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 20 ΗΡΓΗΡΩΘΗ
Η ΙΕΡΗ ΕΙΚΩΝ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ
ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΡΑ ΗΓΟΥΜΕΝΕΥΟΝΤΟΣ
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ...ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ
ΙΩ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΥ”.**

Στις 25-3-1837 γίνεται αφιέρωση κτήματος προς τη Μονή της Παναγίας Σπηλιανής από τον ιερομόναχο “υιόν του Γιάννη Δεληγιώργη”. Επίσης στη καταγραφή των περιουσιακών στοιχείων της Μονής στα 1835 μνημονεύεται ως γραμματικός ο ιερομόναχος Γρηγόριος Λαυριώτης, ενώ σε άλλο αφιερωτικό γράμμα προς τη Μονή, υπάρχει η ένδειξη “Ανθιμος Ιερομόναχος Θεολογίτης έγραψα και μαρτυρώ”.

Στο Μοναστήρι Σιώνες κατά την επίσκεψη μας το 1962 βρήκαμε δίπτυχο ονομάτων στη Πρόθεση, όπου αναφέρονται οι μοναχοί Ιάκωβος, Μεθόδιος, Γρηγόριος, Γεώργιος και μοναχή Χιονία²³. Όλοι αυτοί πρέπει να εμόνασαν προ του 1733, αφού τότε μόναζε στη Μονή ο μοναχός Ιωνάς, που ανάλαβε μάλιστα ανακαίνιση της Ιερής Μονής και δεν αναφέρεται στα παραπάνω δίπτυχα.

Συναντάμε επίσης στα 1812 τον ιερομόναχο Γεράσιμο στους Ταξιάρχες του Εμπορειού, ενώ στο μοναστήρι του ιδίου χωριού “Η Κυρά” υπάρχει κενοτάφιο με τα ονόματα των ηγουμένων Ιγνατίου, Μελετίου, Ιωαννικείου, Διονυσίου και Ιωάννου-Μιχαήλ. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι σύμφωνα με την επιγραφή που υπάρχει πάνω από την Ωραία Πύλη του τέμπλου, αναφέρεται ότι ο ναός χτίστηκε και ιστορήθηκε επί την ηγουμενίας του Ιγνατίου²⁴.

Πολλοί λοιπόν είναι οι μοναχοί που καταφεύγουν στα Μοναστήρια της Νισύρου. Αυτό επιβεβαιώνεται και από επιστολή του Μητροπολίτη Ρόδου προς τον η-

Το Μοναστήρι των Ταξιαρχών Εμπορείου

γούμενο της Σπηλιανής (8-9-1840)²⁵ στον οποίο συνιστά να μη δέχεται μοναχούς ανεξέλεγκτα και χωρίς δικαιολογητικά.

Τέλος πρέπει να επισημάνουμε ότι κατά την υπόψη εποχή στη Νίσυρο έχουμε εκτός των μοναστηριών και ερημητήρια. Έτσι σε ταξιδιωτικό κατάστιχο καλογήρων αγιογραφιών του 17-18 αιώνα αναφέρεται κοντά το 1722 ο γέροντας Αβέρκιος να κάθεται στο ρημοκλήσι του Αγίου Ονουφρίου και χωρίς τόπο και ημερομηνία σημειώνονται επίσης οι ιερομόναχοι Δανιήλ και Ιακώβ²⁶. Από τα προαναφερθέντα γίνεται καταφανές ότι κατά τα έτη 1700-1800 ανθούσε στη Νίσυρο ο μοναχισμός και ο λαός ήταν συσπειρωμένος γύρω από την Εκκλησία.

2. Δεύτερο συμπέρασμα που βγαίνει από την επιστολή του Μητροπολίτη είναι ότι ο διορισμός νέου ηγουμένου στη Μονή Σπηλιανής θα συμφιλίωνε τους διχασμένους χριστιανούς λόγω της άστοχης ενέργειας να απομακρυνθεί η καλογριά από το Μοναστήρι.

Γι' αυτό ίσως ο Μητροπολίτης συνιστά τιμή προς τον νέο ηγούμενο, τον οποίο άλλωστε πρότειναν οι ίδιοι οι κάτοικοι.

Όμως δεν πέρασαν περισσότερο από εννέα μήνες ηγουμενίας και βρέθηκαν άνθρωποι να κατηγορήσουν τον ηγούμενο Νεόφυτο στο Μητροπολίτη Ρόδου. Γι' αυτό ο Μητροπολίτης τιμωρεί τον ηγούμενο για **“εκκλησιαστικός τινος παρεκτροπός”**. Όμως αυτός **“επειδή επιμόνος ζητεί την πατρικήν συγχώρεσιν μεταμεληθείς”**²⁷, ο Ρόδου ανακαλεί την ποινή (21-12-1821) και ο Νεόφυτος συνεχίζει την ηγουμενία του στη Μονή.

Σημαντικότερη ενέργεια ιστορικής σημασίας είναι η ανάληψη της ευθύνης να επισκεφθεί ως εκπρόσωπος της Νίσυρου, τον Κυβερνήτη της Ελλάδος Ιωάννη Καποδίστρια **“ίνα δηλοποιήση και διά στόματος τας πολλές θλίψεις, ζημίας, δόσεις**

και δυστυχίας όπου μας ηκολούθησαν εις την περίσταση τούτην”²⁸. Κατά ταύτα πρέπει να επιστημόνουμε ότι ο Νεόφυτος ανέλαβε την ηγουμενία της Σπηλιανής σε μια περίοδο δύσκολη και πολυτάραχη, όχι μόνο για την Νίσυρο, αλλά για όλη τη Δωδεκάνησο. Γνωστό είναι πως η τύχη της Νισύρου και των άλλων μικρών νησιών κατά την υπόψη εποχή είναι από εθνικής πλευράς σχεδόν ακαθόριστη και αβέβαιη.

Ο Τούρκος διοικητής της Ρόδου Μεχμέτ Σουκιούρμπεης²⁹ στη προσπάθειά του να υπαγάγει τα νησιά αυτά στην απόλυτη εξουσία του, γίνεται ο σκληρότατος δυνάστης που γνώρισε η Δωδεκάνησος. Κυριολεκτικά πιέζει με κάθε τρόπο και χρησιμοποιώντας βία προσπαθεί να επαναφέρει τη Νίσυρο στην απόλυτη εξουσία του. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε πως η Νίσυρος με τα νησιά Κάρπαθο, Κάλυμνο, Χάλκη, Λέρο, Πάτμο και Αστυπάλαια είχε υψώσει την ελληνική σημαία με πρωταγωνίστρια την Κάσο³⁰.

Έτσι σύμφωνα με το σύστημα της “**Προσωρινής Διοικήσις της Ελλάδος**” η Νίσυρος μαζί με τα νησιά Κάρπαθο, Χάλκη, Σύμη και Τήλο αποτελεί Επαρχία με έπαρχο τον “**καπετάν διακο-Μάρκο Μαλιαράκη**”³¹ και αντέπαρχο για τη Σύμη, Νίσυρο και Τήλο τον Ακάκιο Ψαράκη.

Η Διοίκηση όμως αυτή υπήρξε υποτυπώδης και άτονη. Έπειτα δεν πρέπει να ξεφεύγει της προσοχής μας ότι μεταξύ της Έδρας του Επάρχου και της Νισύρου παρεμβάλλεται η τουρκοκρατούμενη Ρόδος, που φυσικά δυσκολεύει τη διακίνηση μεταξύ έδρας και υπολοίπων νησιών. Δεδομένου μάλιστα ότι ο ελληνικός στόλος είναι ολιγάριθμος και αδύνατος να ανταπεξέλθει στην παρούσα περίσταση όταν ο Κυβερνήτης της Ελλάδος Ιωάννης Καποδίστριας αλλάζει το σύστημα και τοποθετεί Επιτρόπους και Προσωρινούς Διοικητές, οπότε τα νησιά αυτά υπήχθησαν στη Διοίκηση του Ιωάννη Κωλέττη, Έκτακτου Επιτρόπου των Ανατολικών Σποράδων, όπως εχαρακτηρίζοντο τότε οι Νότιες Σποράδες μέχρι το Φεβρουάριο του 1830 (Συνθήκη Λονδίνου) που τα νησιά αυτά αποδόθηκαν από τις Προστάτιδες Δυνάμεις στη Τουρκία.

Μέχρι τότε στα νησιά επικρατούσε αναρχία και η πειρατεία είχε φθάσει σε ύψιστο βαθμό.

Κατά τα χρόνια λοιπόν της αβεβαιότητας ο Σουκιούρμπεης εκμεταλλεύεται την κατάσταση αυτή και προβαίνει σε εκβιασμούς και πιέσεις, όπως περιγράφονται στη πάνδημη αναφορά των Νισυρίων προς τον Έλληνα Επίτροπο των Ανατολικών Σποράδων Ιωάννη Κωλέττη, την οποία του έδωσε ιδιοχείρως “**δι’ επίτηδες πλοίου**” κατά τη δήλωση του ο Α. Μιαούλη στις 15 Αυγούστου 1828 προς τον Κυβερνήτη της Ελλάδος, όπου συγκεκριμένα ο ναύαρχος σημειώνει ότι οι νισυριοί ανέφεραν πως “**ο Διοικητής της Ρόδου Σουκιούρμπεης εφοπλίσας το πολεμικόν βρίκι του, μίαν γολέτταν και επτά μιστίκια τα διεύθυνε κατά των νήσων Σύμης, Νισύρου και των παρακειμένων νήσων, διά να υποχρεώση τους κατοί-**

κους των να το πληρώσωσι παλαιούς και νέους φόρους³².

Ο ηγούμενος λοιπόν Νεόφυτος, (που πρέπει να είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρία από τον Δ. Θέμελη, ο οποίος επεσκέφθηκε την Νίσυρο για να οργανώσει την Εφορία), καλείται να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων και να φανεί άξιος χειριστής των σοβαρών καταστάσεων που διέρχεται ο λαός του νησιού.

Ο Μητροπολίτης της Ρόδου επιβραβεύοντας προφανώς τον Νεόφυτο για τους καλούς και πετυχημένους χειρισμούς των σοβαρών αυτών θεμάτων, τον διορίζει στις 28 Απριλίου 1828 Επίτροπό του αντί του μέχρι τώρα Παπα-Σακκέλη και αμέσως το επόμενο έτος (28-9-1829)³³ τον καθιστά Αρχιερατικό Επίτροπο Νισύρου και συγχρόνως δίδει παράταση της ηγουμενίας του (28-10-1829) στο Μοναστήρι Παναγίας Σπηλιανής. Την εποχή αυτή (1-10-1829)³⁴ ο Νεόφυτος μεσολαβεί προς τον Μητροπολίτη Ρόδου για την άρση ποινής, που είχε επιβληθεί σε ορισμένους ιερείς του νησιού. Η πράξη αυτή οπωσδήποτε ισχυροποίησε την θέση του ως ηγουμένου, κερδίζοντας συγχρόνως την εκτίμηση του νισυριακού λαού και του κλήρου του νησιού. Παρά ταύτα για άγνωστους σε μας λόγους ο Μητροπολίτης αφαιρεί την Επιτροπεία από τον ηγούμενο Νεόφυτο και την αναθέτει στον “αιδεσιμώτατον οικονόμον παπά Κυρ-Νικόλαον”. Έτσι σε πολλά έγγραφα φέρεται αυτός να υπογράφει αντί του ηγουμένου. Από το γεγονός αυτό στο βιβλίο μας “Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου” συμπεριλάβαμε στον κατάλογο των ηγουμένων και τον Νικόλαο με κάθε όμως επιφύλαξη, όπως ακριβώς γράφουμε σε σχετική υποσημείωση (σ. 44 του βιβλίου αυτού).

Επειτα όμως από νέα έρευνα των εγγράφων της Μονής προκύπτει σαφώς ότι ο παπα-Νικόλαος υπήρξε για ένα μικρό χρονικό διάστημα μόνο Αρχιερατικός Επίτροπος. Αυτό όμως φαίνεται να δημιούργησε πολλές παρεξηγήσεις, γι’ αυτό ο Μητροπολίτης Ρόδου με νέα επιστολή του (1-8-1841) αποκαθιστά τον Νεόφυτο ως Επίτροπό του και ανακαλεί τον διορισμό του παπα-Νικολάου³⁵. Ο Νεόφυτος με αναπτειρωμένο το ηθικό του επιδίδεται σε πράξεις ανόρθωσης των πραγμάτων της Μονής. Στις 11-5-1844 η Μονή αγοράζει ένα πλοίο από τον Αντώνιο Λυβίτση και Δαμιανό Ευσταθίου και στις 1-7-1844 προβαίνει σε νέα αγορά “**ενός ρουπίου γρίπτο και σκάφης**” από τον Μιχαήλο Παύλου³⁶.

Στη συνέχεια απομακρύνει τους καταχραστές της μοναστηριακής περιουσίας, καταγγέλλοντας αυτούς που έκλεβαν ζώα και καρπούς του Μοναστηρίου, με αποτέλεσμα στις 27-9-1844 να εκδοθεί διαταγή από τον Τούρκο Διοικητή των Σποράδων νήσων Χασάν Πασά, με την οποία εφιστά την προσοχή των κατοίκων, γιατί αν συνεχίσουν να πειράζουν τα πράγματα της Μονής θα τιμωρηθούν αυστηρά χωρίς έλεος³⁷.

Εκείνο όμως που χαρακτηρίζει την ηγεμονία του Νεόφυτου περισσότερο ταρχώδη είναι η διένεξή του με τον νισύριο δάσκαλο καίριστη Κωνσταντίνο Ξένο.

Ο Κωνσταντίνος Ξένος γεννήθηκε στο Μανδράκι της Νισύρου μεταξύ του 1800

και 1801 κατά τους υπολογισμούς του Κώστα Ο. Σακελλαρίδη³⁸. Πατέρας του ήταν ο ιερέας Ιωάννης Σακελλάριος. Ο Κωνσταντίνος διακρινόταν για την ευφυΐα του και την έφεση για γνώση. Έρχεται στην Σύρο και φοιτά στη σχολή του “ελευθερόφρωνος ιερέως Καΐρου” κατά τον χαρακτηρισμό του Ross.

Ο Θεόφιλος Καΐρης είναι γνωστό πως καθιρέθηκε από την Ιερή Σύνοδο στις 21-2-1852 και καταδικάστηκε σε φυλάκιση από το Δικαστήριο της Σύρου. Στις 10-1-1853 απέθανε ενώ ήταν στην φυλακή.

Ο Κωνσταντίνος ήλθε στην ιδιαίτερή του πατρίδα Νίσυρο για να την υπηρετήσει και να συμβάλει ως άριστος δάσκαλος στην κοινωνική και πνευματική αναβάθμιση του νησιού. Κομιστής όμως, ως ήταν φυσικό, της Καϊρικῆς διδασκαλίας (Θεοσέβεια) και επηρεασμένος από τις ιδέες του διαφωτισμού, ήταν επόμενο να έλθει σε σύγκρουση, όπως άλλωστε και ο διδάσκαλός του Καΐρης με την Ορθόδοξη δογματική διατύπωση των χριστιανικών αληθειών, γεγονός που τον έφερε αντιμέτωπο με τα θρησκευτικά συναισθήματα και την απλή πίστη του νισυρικού λαού και βέβαια με τον συγγενή του ηγούμενο Νεόφυτο. Ανεξάρτητα από άλλους λόγους που επικαλείται ο κ. Κώστας Σακελλαρίδης σχετικά με τον Κ. Ξένο, ήταν αναπόφευκτη η σύγκρουση του Κωνσταντίνου με τον ηγούμενο Νεόφυτο, αφού αυτός κατά κύριο λόγο έπρεπε αναιρώντας τις δοξασίες του Κ. Ξένου, να διαφυλάξει το λαό της Νισύρου από τις παραπλανητικές και αντιορθόδοξες θέσεις της διδασκαλίας του.

Η διένεξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα να εκδιωχθεί από την Νίσυρο ο Κ. Ξένος. Κατόπιν τούτου για να μη κατηγορηθεί ο ηγούμενος από τυχόν αντιφρονούντες, οι κάτοικοι παρέδωκαν σ’ αυτόν επιστολή, όπου τονίζεται ότι καλά ενήργησε και έδωξε τον Κ. Ξένο από το νησί, γιατί **“εάν δεν ήθελε επέμβη ο ειορημένος άγιος καθηγούμενος εις αυτενέργειαν αυτού του σκοπού, μετά των ως άνωθεν λεγομένων, ήτο επόμενον να προοδεύση και διαγείρη πολλούς από την Αποστολικήν Θρησκείαν μας και ούτω Κύριος είδεν εις ποίαν κατάστασιν ήθελεν ευρεθώμεν”**³⁹.

Προς επιβεβαίωση δε της αληθείας επισυνάπτονται στην επιστολή αυτή επώνυμες μαρτυρίες αυτηκόων της διδασκαλίας του Κ. Ξένου.

Τελειώνοντας την ταραχώδη και δύσκολη αυτή περίοδο της ηγουμενίας του Νεοφύτου, πρέπει να σημειώσουμε ότι ένεκα της καταστροφής των περισσότερων πυρπολικών της Ύδρας (1824-1825) η πειρατεία αυξήθηκε και δημιούργησε μεγάλα επισιτιστικά προβλήματα στους κατοίκους των νησιών.

Χαρακτηριστικό και ενδεικτικό της κατάστασης αυτής που επικρατούσε τότε είναι η αναφορά του ηγουμένου Νεοφύτου, το κείμενο της οποίας θεωρούμε σκόπιμο να παραθέσουμε σαν κατακλείδα της ενότητας αυτής.

Εις τα 1825 Αυγούστου 14 αρεβάρησεν ένας Λέριος ονομαζόμενος Νικόλαος

Τράγκα. Άμα οπού αρεβάρησεν εις σ' ένα λιμένα της νήσου μας ονομαζόμενον Πάλαι με εν μίστικον Σάμιον, πειρατικόν, υπήρξεν εξ ανθρώπους από εκείνους του πειρατάς αρματωμένους και ήλθεν εις το χωρίον μας Μανδράκιον, εις το οποίον χωρίον ευρίσκεται εν μοναστηράκι, ομοναζόμενον Σπηλιανή, του οποίου μοναστηρίου η πανήγυρις γίνεται εις τας 15 του άνωθεν μηνός. Ήλθε, λοιπόν, ο ειρημένος Νικόλαος με τους πειρατάς, τους έφερεν εις το μοναστήριον. Έκαμα το χρέος μου, καθώς το κάμνω και εις τους λοιπούς ερχομένους χριστιανούς. Φεύγοντας, λοιπόν, αυτός με τους πειρατάς από το χωρίον μας, πηγαίνόμενοι εις το λιμένα οπού είχαν το μίστικον, τους απάντησεν ένας άνθρωπος εδικός μας εις τον δρόμον τον άρπαξαν και τον έβαλαν μέσα εις το μίστικον, λέγοντας ότι τον είχαν αγοράσει από άλλους πειρατάς. Εστείλαμεν τον δημογέροντά μας δια να πάγη να τον πάρη, και τον εκράτησαν και αυτόν μέσα εις το μίστικον, ζητώντας τα γρόσια όπου έδωσαν και πήραν τον άνθρωπον, ως σαν να ήτον εις του Τούρκους σκλάβος και τον ελευθέρωσαν. Μας ήλθεν είδησις μέσα εις την εκκλησίαν, όπου έψαλεν ο εσπερινός έγινε μια σύγχυσις μεγάλην εις το λαόν, και αμέσως, για να γλιτώσωμεν τους ανθρώπους μας, τους εγράψαμεν δια να τους εβγάνη έξω και να του αποκριθούν τους παράδες πλην, αυτός δεν τους έβγαλεν και τους δύο, παρά μόνον τον ένα εις 4 ώρας της νυχτός. Και μας λέγει ο άνθρωπος μας, όπου ήβγεν έξω, ότι είχαν να μας κάνουν μεγάλα κακά.

Ξημερώνοντας, λοιπόν, εις στας 15 του Αυγούστου μηνός, είχα έξοδα καμωμένα δια την εορτήν της Υπεραγίας Θεοτόκου βόδια τρία, αλεύριν κιλά 14, κρασί βαρέλλες 6, φασούλια, κουκκιά, ρεβίθια, φάβα κιλά 4, ρακήν οκάδες τριάντα, και άλλα χρειαζόμενα της εορτής, όπου είναι αναγκαία. Έτρωγαν και έπιναν οι χριστιανοί εις την τράπεζαν της Παναγίας. Εσηκώθη αυτός και ήφερε το μίστικον εμπροστά εις το χωρίον και μας εκανονάρησεν.

Πλην, από τα άνωθεν έξοδα, οπού είχαμεν κάμει, δεν απόλαυσε το μοναστήριον τίποτες, εξ αιτίας του. Καθημερινώς τραβάει βαρύτατα έξοδα το μοναστήρι, επειδή ευρίσκεται εις το παραθαλάσσιον, και προσμένομεν την εορτήν δια να απολαύσει την παραμικράν συνεισφοράν από τους χριστιανούς, δια να πληρώνεται μερικά έξοδα. Εγώ, όμως, ο ηγούμενος του μοναστηρίου τον πρετεστάρω και τον πρετεντέρω τον άνωθεν ειρημένον Νικόλαον Τράγκα, εως ου να λάβω από αυτόν όλα μου τα έξοδα, οπού είχα εξοδιάσει.

Νισύρηθεν τη 4 Απριλίου 1828

Άπαντες οι εν τη νήσω Νισύρω οικούντες προύχοντές τε και λοιποί χριστιανοί
Γεώργιος Ανεγνώστη Σακελλαρίου
Γεώργιος Ανεγνώστης Μανόλακας
Γεώργιος ιερέυς Παπά-Αντωνίου
Αντρουλής ιερέυς Ζαπέτη

Γεώργης Τραμπούλλης
Παπα-Νικόλας του Μανόλακα
Δημήτριος Ανεγνώστης Χα<τ>ζή Παπά-Γιάκουμου
Ιωάννης Ανεγνώστης Χατζή Βασίλη
Ιωάννης Σακελλίου
Καραμιχάλης Γερασιμού
Ιωάννης Κουλάκης
Ιωάννης Δημητρίου
Ιωάννης Παπά-Γιαννάκη
Μανόλη Ρείζης

Τον Νεόφυτο διαδέχτηκε ο Μακάριος. Ήταν και αυτός από τη Νίσυρο γιος του Παπαιωάννου, (Μουθούνη). Στη Μονή της Παναγίας Σπηλιανής υπηρέτησε ως ηγούμενος από το 1856 μέχρι το 1879. Χειροτονήθηκε διάκονος στη Σύμη και Πρεσβύτερος στη Νίσυρο στις 7-8-1856, όπου και ανέλαβε αμέσως τη ηγουμενία της Μονής. Όταν ο Μητροπολίτης επέστρεψε από τη Νίσυρο στη Ρόδο απέστειλε την 1-9-1856 τον επίσημο διορισμό του Μακαρίου, ως ηγουμένου της Μονής. Ο Μακάριος διακρινόταν για τους καλούς τρόπους του και την αγάπη του που εκδηλωνόταν προς όλους.

Ο Μητροπολίτης Ρόδου στις 30-8-1868 του έστειλε επιστολή στην οποία τον ευχαριστεί για την καλή φιλοξενία που έδειξε σε γνωστά του πρόσωπα.

Την 1-11-1856 συντάσσεται ενώπιον του συμφωνητικό για την κατασκευή μιας γολέτας στον Άγιο Σάββα μεταξύ των Μ. Φωτιάδη, Ν. Πετουβή, Γ. Μαντού και του ναυπηγού Ν. Μπερδελή. Αυτό αποδεικνύει πως λειτουργούσε ναυπηγείο στην περιοχή του Αγίου Σάββα, όπου μέχρι σήμερα σώζεται το εκκλησάκι του Αγίου.

Κατά το διάστημα αυτό ο Μακάριος ορίζεται Αρχιερατικός Επίτροπος και στις 24-7-1864 παίρνει εντολή από τον Μητροπολίτη Ρόδου να περιοδεύσει τα χωριά αντί αυτού, επειδή δεν θα μπορέσει ο ίδιος να επισκεφθεί τη Νίσυρο. Το επόμενο έτος 1865 ο Μακάριος αναλαμβάνει τη σύνταξη κτηματολογίου της Μονής. Το δε 1866 δίδει μαρτυρία, ως πνευματικός για τη χειροτονία του Αντωνίου Παπαγεωργίου Ιερομνήμονα. Κατόπιν τούτου ο Μητροπολίτης Ρόδου με επιστολή του πληροφορεί τον ηγούμενο ότι **“χειροτονήκαμεν αυτόν τη χάριτι του Παναγίου και Τελευταρχικού Πνεύματος βαθμηδόν Υποδιάκονον, Διάκονον και τελευταίως Πρεσβύτερον και ήδη αποστέλωμεν αυτόν...”**.

Ο Μακάριος θέλοντας να διατηρήσει τον μοναχικό χαρακτήρα της Μονής Σπηλιανής και να περιορίσει τις καταχρήσεις και επεμβάσεις ορισμένων ατόμων στα μοναστηριακά, ήλθε σε σύγκρουση με εκείνους των οποίων εθίγοντο τυχόν συμφέροντα, με αποτέλεσμα να ζητήσει την παραίτησή του από το αξίωμα του Αρ-

χειρατικού Επιτρόπου.

Ο Μητροπολίτης με την από 18-7-1866 επιστολή του προτρέπει και συνιστά στο Μακάριο να παραμείνει στη θέση του γιατί **“πάντα άλλον οιονδήποτε θεωρούμεν ακατάλληλον και απρόσφορον εις τοιαύτας σπουδαίας υποθέσεις της Μητροπόλεως”**. Τότε ο Μακάριος σεβόμενος τον Μητροπολίτη και υπακούοντας όπως όφειλε στον Επίσκοπό του ανακαλεί και παραμένει στη θέση του. Αμέσως το επόμενο έτος 1867 ο Μακάριος αναλαμβάνει να ενημερώσει και να πείσει τους γονείς να στείλουν τα παιδιά στους στο νέο αλληλοδιδασκτικό σχολείο και να αλλάξει τη γνώμη εκείνων που δυστυχώς αντιδρούσαν στη λειτουργία του σχολείου αυτού. Ο ηγούμενος Μακάριος, όπως προαναφέραμε αγαπά και ενδιαφέρεται για το ποίμνιο του και δεν παύει κατά το παράδειγμα του Αποστόλου Παύλου νυχθημερόν να προσεύχεται και να φροντίζει για καθένα χωριστά.

Στα πλαίσια αυτής του της συμπεριφοράς γράφει προς τον Μητροπολίτη Ρόδου και τον παρακαλεί να ενεργήσει για την αποφυλάκιση του εγγονού του Παπανικητά Ιωάννου του παπα-Οικονόμου. Ο Μητροπολίτης στις 8-4-1868 γνωρίζει στον Μακάριο ότι έκαμε όλες τις ενέργειες για την αποφυλάκιση του νισύριου αυτού.

Ο Μακάριος εφαρμόζοντας εκείνο που συνήθως έλεγε “ο πλούτος είναι τα φτωχά” και σύμφωνα με τα ισχύοντα τότε έρχεται σε συνεννόηση με τον Δήμαρχο και συγκροτεί έπειτα από σχετική ψηφοφορία, Επιτροπή για τη διαφύλαξη των περιουσιακών στοιχείων των ανήλικων αρφανών. Πρόεδρος ήταν ο ίδιος και μέλη ο Νικόλαος Αποστολίδης και ο Δημήτριος Τσατσαρώνης (13-9-1869)⁴⁰.

Σοβαρότατο γεγονός που καλείται να αντιμετωπίσει ο Μακάριος, ενθαρρύνοντας το λαό του, ήταν η ασθένεια της ευλογιάς που είχε πέσει στο νησί και θέρισε για ένα μήνα 150 άτομα κάθε ηλικίας και φύλου. Η φροντίδα περισσότερο τα συναισθήματα πόνου και αγωνίας που πλημμυρίζουν την καρδιά του εκφράζονται σε επιστολή της 15ης Ιουλίου 1873, που αποστέλλει σε κάποιο νισύριο Νικόλαο. Στην επιστολή αυτή αφού ο Μακάριος δίδει πληροφορίες στον Νικόλαο για την οικογένειά του, αναφέρεται και στο “μολυσματικόν και φθοροποιόν στοιχείον...που εισέβαλε πέρυσι εις Νίσυρον”⁴¹.

Ο Μακάριος αυστηρός τηρητής των κανόνων στην Διοίκηση της Μονής έρχεται για δεύτερη φορά σε διένεξη με τους Δημογέροντες του νησιού και θέλει να παραιτηθεί από τη θέση του ηγούμενου. Ο περισσότερος όμως κόσμος υποστηρίζει τον ηγούμενο και καταφέρεται κατά των Δημογερόντων.

Ο Μητροπολίτης πληροφορείται τα γεγονότα και γράφει για δεύτερη φορά προς τον ηγούμενο στις 13 Οκτωβρίου 1873 επιστολή με την οποία τον ενθαρρύνει και επισημαίνει ότι αυτοί που θέλουν την απομάκρυνσή του **“ήμισια ενδιαφέρονται και προς ίδιον αυτόν συμφέρον αποβλέποντες δεν ανέχονται να βλέπωσιν...τους κληρικούς να διακρίνονται επ’ ευθύτητι, τιμιότητι και πάσι άλλη α-**

ρετή²². Ο Μακάριος και πάλιν υπακούει στον Μητροπολίτη. Επιδίδεται δε σε συγκέντρωση χρημάτων και κατά τα έτη 1877-1879 κτίζει 4 κελλιά και μια αίθουσα υποδοχής (Αρχονταρίκι), που υπάρχουν και εξυπηρετούν μέχρι σήμερα τους επισκέπτες. Επίσης επί της εποχής του Μακαρίου συνέβησαν και τα εξής σπουδαία. Η Κοινότητα Νισύρου με Δήμαρχο τον Εμμανουήλ Παπαϊωάννου εξουσιοδοτεί αυτόν που η Κοινότητα Σύμης θα εκλέξει, για να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη και ως εκπρόσωπος των δύο νησιών να υποστηρίξει τα δικαιώματα που είχαν από τα προνόμια, έπειτα από την εφαρμογή του νόμου περί καπνών και αλατιού.

Το άλλο γεγονός που ετάραξε την κοινωνία της Νισύρου ήταν θέμα σοβαρότατο και ηθικής τάξης. Προεσβυτέρα της οποίας ο παπάς απουσίαζε στην Κωνσταντινούπολη συνήψε αθεμίτους σχέσεις με νισύριο και απέκτησε εξώγαμο παιδί.

Ο σύζυγος ιερέας υπέβαλε μήνυση στο Πατριαρχείο κατά της συζύγου του και αυτό με τη σειρά του απέστειλε την αναφορά την 1-1-1873 στον Μουστά-σαρίφη της Κω. Το αποτέλεσμα της δίκης γνωστοποιεί ο Μητροπολίτης Ρόδου στον ηγούμενο Μακάριο με την από 7-2-1873 επιστολή του.

Τέλος επειδή παρά τις προσπάθειες όλων των μέχρι τώρα ηγουμένων αλλά και του Μακαρίου δεν εξέλειπαν οι καταχρήσεις στα πράγματα της Μονής, ο Μητροπολίτης Ρόδου Γερμανός θέλοντας να θέσει τέρμα στις παρανομίες αυτές, αλλά και στις αντικανονικές επεμβάσεις καλοθελητών στην Διοίκηση της Μονής, φέρνει κανονισμό λειτουργίας της Μονής Παναγίας Σπηλιανής, ο οποίος ψηφίζεται στη Γενική Συνέλευση της 12ης Ιουλίου 1877 και ο Μακάριος αναλαμβάνει την πιστή εφαρμογή του κανονισμού αυτού. Στη Συνέλευση αυτή καθορίστηκε και το θέμα των εισπράξεων των ιδιωτικών ναών που λειτουργούσαν ως ενοριακοί. Αυτοί ήσαν οι ναοί του Ιωάννου του Θεολόγου, του Τιμίου Προδρόμου και του Τιμίου Σταυρού.

Όμως η πιστή εφαρμογή του κανονισμού αυτού από τον Μακάριο γίνεται αφορμή να δημιουργηθεί νέο ρεύμα εναντίον του. Τότε ο Μακάριος εγκαταλείπει τη θέση του και καταφεύγει στη Μονή του Πανορμίτη της Σύμης. Μετά από λίγες ημέρες έφθασε στη Μονή αυτή αντιπροσωπεία των νισυρίων και παρακάλεσε τον Μακάριο να επανέλθει στη θέση του. Αυτός όμως, που εν τω μεταξύ είχε αναλάβει την ηγουμενία της Μονής του Πανορμίτη, αρνήθηκε να επιστρέψει. Έμεινε στο μοναστήρι αυτό μέχρι του θανάτου του, χωρίς να ξαναγυρίσει στην πατρίδα του.

Φεύγοντας ο Μακάριος από την Νίσυρο άφησε πίσω του δυσαναπλήρωτο κενό. Τα μοναστήρια της Νισύρου δεν έχουν πια μοναχούς. Μένει λοιπόν το μοναστήρι της Σπηλιανής χωρίς ηγούμενο. Τότε οι κάτοικοι του Μανδρακίου Νισύρου προτείνουν στον ιερομόναχο νισύριο Κύριλλο Χριστοφόρου, που ήταν σπουδαστής στην Κωνσταντινούπολη ως υπότροφος της Μονής. Ο Κύριλλος ω-

στόσο είχε χειροτονηθεί Διάκονος στις 2 Ιουλίου 1864 σε ηλικία 21 έτους και Πρεσβύτερος το 1879. Έτσι στις 20 Ιουλίου 1879 στη Γενική Συνέλευση στη Νίσυρο, όπου συζητήθηκε το θέμα ηγουμένου, ο Μητροπολίτης Ρόδου κάμνει δεχτή την πρόταση των κατοίκων και διορίζει τον Κύριλλο Διευθυντή της Μονής της Παναγίας Σπηλιανής με μέλη της Μοναστηριακής Επιτροπής τους Δημήτριο Τσατσάρωνη και Ιωάννη Χατζηδημητρίου. Μετά εξαιτία το 1885 ο Μητροπολίτης εκτιμώντας τα πολλά προσόντα του ανδρός, τον τιμά με το οφίκιο του Αρχιμανδρίτη και τον διορίζει ηγούμενο της Μονής.

Τις πληροφορίες αυτές μας δίδει ο ίδιος ο Κύριλλος με ένα σημείωμα που άφησε σε βιβλίο της Μονής “Κανονάριο Ιωάννου του Νηστευτού” όπου συγκεκριμένα λέγει **“τη 28 Ιουλίου 1879 εσυστήθηκα διευθυντής της Μονής, ηγούμενος τω 1885-Κύριλλος”**.

Ως διευθυντής της Μονής προχώρησε στις παρακάτω ενέργειες όπως παρουσιάζονται στα Αρχεία της Σπηλιανής.

Σ’ αυτά λοιπόν σώζεται επιστολή εν είδει εγκυκλίου, με την οποία συνιστά και προτρέπει τους χριστιανούς όλων των χωριών της Νισύρου να δείξουν καλή συμπεριφορά κατά την επίσκεψη στο νησί της εικόνας του Αγίου Παντελεήμονα από την Τήλο (5-8-1879). Ενδιαφερόμενος ο Κύριλλος όχι μόνο για τις υλικές, αλλά περισσότερο για τις πνευματικές ανάγκες του ποιμνίου του, ορίζει ως πνευματικούς (εξομολόγους) τους ιερείς Ιωάννη Ζαπέτη και Κωνσταντίνο Χατζημουλλόν.

Τα φιλανθρωπικά του συναισθήματα εκδηλώνονται ποικιλότροπα και ιδίως στις 22-4-1881, που οργάνωσε έρανο υπέρ των σεισμοπλήκτων της Χίου. Από τον έρανο αυτό συγκέντρωσε και απέστειλε 220 μεξίτια. Αμέσως μετά τον διορισμό του στη θέση του ηγουμένου αποδύεται στην προσπάθεια αποπεράτωσης του κτιρίου που είχε αρχίσει ο Ηγούμενος Μακάριος με την αγορά επίπλων, κλινοστρωμών και την επιδιόρθωση και ανακαίνιση γενικά των κτισμάτων και κελιών της Μονής.

Στις 26 Ιουλίου 1981 συγκαλεί γενική συνέλευση στην αίθουσα της μονής, όπου ως Πρόεδρος εισηγείται και αποφασίζεται η σύσταση Αστικής Σχολής με Διευθυντή δάσκαλο που θα είναι κάτοχος της νέας διδακτικής μεθόδου. Το ίδιο έτος και στις 19 Μαρτίου κατόπιν εντολής του Μητροπολίτη Ρόδου, συγκροτεί τα δύο εκκλησιαστικά Δικαστήρια.*

Το Πνευματικό από τους Παπαδημήτρη Οικονόμου και παπα-Πασχάλη Μανδράκη, παπα-Μιχαήλ Εμπορειό και παπα-Χαρτοφύλης Νικεία, και το Μικτό εκκλησιαστικό Δικαστήριο από τους Μιχαήλ Κατσιματίδη, Κωνσταντίνο Σακλαρή

*Η Εκκλησία είχε την αρμοδιότητα να δικάζει τους χριστιανούς γι’ αυτό υπήρχαν δύο είδη Δικαστηρίων, τα Μικτά Εκκλησιαστικά δικαστήρια και τα Πνευματικά δικαστήρια.

από το Μανδράκη, Αναστάσιο Παντελίδη από το Εμπορείο και Γεώργιο Σακελλαρίδη από τα Νικειά. Πρόεδρος και των δύο Δικαστηρίων ορίζεται ο ηγούμενος Κύριλλος.

Συνεχίζοντας ο ηγούμενος το ενδιαφέρον του για την πνευματική ανάπτυξη και ανύψωση της Νισύριας κοινωνίας, συγκαλεί και πάλι στο μοναστήρι στις 20 Ιουλίου 1893 Γενική Συνέλευση, όπου αποφασίζεται εκ νέου η λειτουργία Δημοτικής Ελληνικής Σχολής και Παρθεναγωγείου. Για την εξασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας των σχολών αυτών εκλέγεται μετά από πέντε ημέρες (25 Ιουλίου 1893) σε συνέλευση της δημογεροντέας τετραμελής Σχολική Εφορεία από τους ηγούμενο Κύριλλο Πρόεδρο, και μέλη Μιχαήλ Κατσιματίδη, Ιωάννη Φωτιάδη, και Γεώργιου Πετρούτσο⁴³.

Επειτα οι ενέργειες του ηγουμένου στρέφονται σε θέματα ευταξίας. Κατόπιν των διαπιστώσεων του ότι οι καταχρήσεις και οι εκμεταλλεύσεις εις βάρος της Μονής συνεχίζονται, αναφέρεται στον Μητροπολίτη Ρόδου Κωνσταντίνο και ζητά την επέμβασή του για αποκατάσταση των πραγμάτων.

Ο Μητροπολίτης επισκέπτεται την Νίσυρο και σε Γενική Συνέλευση (2-8-1894) με εισήγηση του ηγουμένου αποφασίζεται μεταξύ άλλων μέτρων να γίνεται και καταμέτρηση των αιγοπροβάτων της Μονής κάθε χρόνο και κατά το μήνα Μάρτιο. Επίσης αποφασίστηκε να ανανεωθούν τα ομόλογα του Συλλόγου Πορφυρής για 6 μήνες και ο νόμιμος τόκος να δίδεται στη Μονή Σπηλιανής υπέρ του Συλλόγου “Άγιος Νικήτας”. Αυτό εφαρμόστηκε δύο χρόνια, γιατί ο Σύλλογος της Πορφυρίδας διαλύθηκε, οπότε τα περιουσιακά του στοιχεία παραδόθηκαν στη Ποταμίτισσα, σύμφωνα με το καταστατικό του⁴⁴.

Στις 5 Ιουλίου 1897 ορίζεται και πάλι ο ηγούμενος Πρόεδρος του Μικτού Δικαστηρίου και μέλη οι Ν. Πετρούτσος, Ν. Κορδιστός, Ι. Φασουλαρίδης και γραμματέας ο Οδυσσέας Σακελλαρίδης.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι στα Αρχεία της Μονής Σπηλιανής σώζεται σημείωμα του παπα - Ζαννή επιγραφόμενο «Ενθύμισες», όπου αναφέρεται ότι κατά το έτος 1899 Οκτώβριο μέχρι 25 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους έκλεισαν οι εκκλησίες στη Νίσυρο σε ένδειξη διαμαρτυρίας «ένεκα του ζητήματος των προνομίων... βασιλεύοντος του Σουλτάνου Χαμίτ του Βου και Πατριαρχεύοντος Διονυσίου του Ευ...».

Το 1900 βρίσκουμε πάλι τον Κύριλλο Πρόεδρο της Σχολικής Εφορείας και μέλη τον ιατρό Δημόκριτο και Β. Τσατσαρώνη.

Ο ηγούμενος με την ιδιότητα αυτή συγκαλεί Γενική Συνέλευση (Οκτώβριος του 1900) και αποφασίζεται ο διορισμός επιτροπής για τη σύνταξη Καταστατικού λειτουργίας της Κοινότητας Μανδρακίου Νισύρου. Τότε διορίζονται επί πληρωμή ο Ιωάννης Φασουλαρίδης, ο Κωνσταντίνος Παρθενιάδης και ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, που υποχρεώθηκαν να παραδώσουν τον Κανονισμό αυτό εντός 15-

20 ημερών.

Από τα μέχρι τώρα αναφερθέντα διαπιστώνουμε πως η φροντίδα και η μέριμνα του ηγουμένου Κυρίλλου Χριστοφόρου δεν περιορίζεται στα πλαίσια των καθηκόντων του ως ηγουμένου της Σπηλιανής, αλλά χαρακτηρίζεται ζωντανή και δραστήριος ενεργεί προς κάθε κατεύθυνση με στόχο του την πνευματική ανάπτυξη του νησιού, που τόσο πολύ αγάπησε. Αποτέλεσμα η μεγάλη του φροντίδα για τη λειτουργία σχολείων και η φοίτηση σ' αυτά όσο το δυνατό περισσότερων μαθητών. Παράλληλα όμως στρέφεται και προς τους συναδέλφους του ιερείς για τη καλύτερευση και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου τους, δεδομένου ότι αυτοί βρισκόταν σε δεινή οικονομική κατάσταση.

Έτσι στη Γενική Συνέλευση της 27ης Ιουλίου 1903 με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου, ο ηγούμενος εισηγείται το θέμα αυτό και καταθέτει αίτηση του ιερέα Αποστόλη Φασουλαρίδη, που ζητούσε άδεια για να φύγει στο εξωτερικό "λόγω πενίας".

Κατόπιν τούτου ο Μητροπολίτης συνιστά στους συνέδρους να εγκρίνουν κάποια οικονομική ενίσχυση προς όλους τους ιερείς της Νίσυρου, γιατί προβλέπει και φοβάται πως το παράδειγμα του παπα-Αποστόλη θα ακολουθήσουν και οι άλλοι ιερείς του νησιού. Έπειτα από πολύ συζήτηση και την εμμονή και επιμονή του ηγουμένου αποφασίζεται να δίδει κάθε σπίτι 5 γρόσια το μήνα για τους ιερείς. Ο Κύριλλος άνθρωπος των έργων και του προγραμματισμού εισηγείται μέσω του Μητροπολίτη στη Γενική Συνέλευση της 28ης Ιουλίου 1907 τον διορισμό εμμίσθου γραμματέα στη Μονή, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη υπευθυνότητα στη διεκπεραίωση των εργασιών της μονής και πληρέστερη ενημερότητα του λαού, ο δε ηγούμενος απερίσπαστος να επιδίδεται στα εκκλησιαστικά και πνευματικά του καθήκοντα. Η πρόταση όμως αυτή εν μέσω διαφωνούντων απορρίπτεται με αποτέλεσμα ο ηγούμενος να ολιγωρεί κατά κάποιο τρόπο στην διεκπεραίωση της αλληλογραφίας με επακόλουθο ο Μητροπολίτης Ρόδου Απόστολος Τρύφωνας με την από 10 Αυγούστου 1915 επιστολή του, να τον παρατηρεί και να επιλέγει **“επιθυμούμεν να μη επαναληφθεί, διότι άλλως είμεθα υποχρεωμένοι ν’ αναθέσωμεν την ημετέραν Επιτροπίαν εις αγροπνότερον όμμα και εις δραστηριότεραν προθυμίαν προς υπακοήν”**⁴⁵.

Άξιο προσοχής και σημείωσης πως η απροθυμία του ηγουμένου εις υπακοήν οφείλεται κυρίως στην άρνησή του να αποστείλει στην Μητρόπολη Ρόδου τα φιρμάνια που υπήρχαν στην Μονή. Όμως κρίνοντας σήμερα θεωρούμεν την πράξη αυτή του ηγουμένου γενναία και σωτήρια, που είχε ως αποτέλεσμα να διαφυλαχθούν τα έγγραφα αυτά και να διασωθούν. Διαφορετικά δεν γνωρίζουμε ποια θα ήταν η τύχη τους μετά την αποστολή τους στην Ρόδο⁴⁶.

Η άρνηση λοιπόν του Κυρίλλου να αποστείλει στη Ρόδο τα φιρμάνια όχι ανυπακοή, αλλά πράξη υπευθυνότητας και μεγάλης προσφοράς προς την Νίσυρο

μπορεί να χαρακτηριστεί.

Τρανή απόδειξη της εργατικότητας, υπευθυνότητας και των πολλών υπηρεσιών του προς την Νίσυρο αποτελεί το παράσημο Μετζίδη που σώζεται στο Μοναστήρι μαζί με τον επιστήθιό του Σταυρό. Το παράσημο αυτό του απένειμε η Τουρκική Κυβέρνηση. Αυτό γνωρίζουμε από την παρακάτω επιστολή του Μουδούρη Νισύρου.

“Πανοσιώτατε ηγούμενε της Μονής Σπηλιανής και Αρχιερατικέ Επίτροπε-Ενταύθα.

Δια του χθες ταχυδρομείο έλαβον επιστολήν παρά του Διοικητού δι’ ης μει λέγει να αναγγείλω τη Υμετέρα Πανοσιώτητι ότι η Αυτοκρατορική ημών Κυβέρνησις, Σας τίμησε δια του παρασήμου πέμπτου βαθμού Μεζητιέ. Φροντίσατε τα εικότα.

Νίσυρος 30 Ιουνίου 1895”⁴⁵.

Η ηγουμενεία του Κυρίλλου διακόπτεται κατά τα έτη 1922-1923 με τον διορισμό του νισύριου Αρχιμανδρίτη Εμμανουήλ Καρπαθίου ως νέου ηγουμένου της Μονής Παναγίας Σπηλιανής.

Ο Εμμανουήλ Καρπάθιος γεννήθηκε στη Νίσυρο 1887. Σπούδασε Θεολογία στη Θεολογική Σχολή Χάλκης Κωνσταντινουπόλεως. Το 1915 χειροτονήθηκε στη Ρόδο Διάκονος και το επόμενο έτος Πρεσβύτερος. Το 1922 αναλαμβάνει την ηγουμενεία της Μονής Παναγίας Σπηλιανής: στις 20-12-1922 ο νισυριακός Σύλλογος Γνωμαγόρας Αθηνών-Πειραιώς με επιστολή τους συγχαίρει τον Εμμανουήλ Καρπάθιο για την ανάληψη της ηγουμενίας της Μονής.

Κατά την εποχή αυτή ο εφημέριος των Νικιών ιερέας Νικόλαος Συνούργος Πρωτόπαπας υποβάλλει την παραίτησή του (28-2-1922).

Χαρακτηριστικό για το εθνικό και εκκλησιαστικό φρόνημα του ιερέα αυτού αποτελεί η από 10-4-1917 επιστολή του προς τον ηγούμενο: “μετά μεγάλης εκπλήξεως ή άλλων φρικιάσεως ίδον χθες εις τας χείρας του ημετέρου Δημάρχου Βασιλικόν ιταλικόν τι διάταγμα, το οποίον διετάχθη να τοιχοκολλήση εις τα κεντρικά μέρη και το οποίον διαλαμβάνει πολλές και διαφόρους απαγορεύσεις εις τους κατοίκους εκάστου δήμου προ πάντων εις τα εκκλησιαστικά μας καθήκοντα. Εγώ δε ως αγράμματος ιερεύς, μη γνωρίζον την του Ομήρου γλώσσα και τη του Πλάτωνος, παρακαλώ την ημετέραν Πανοσιολογίότητα, όπως μου το γράψη εις την καθομιλουμένην (νικιάτισσα) γλώσσαν και μοι το πέμψη, όπως και γω (αυτό είναι δίκαιον) τας θρησκευτικάς μου ιεροτελεστείας, συνάμα δε να μου γράψετε εάν και υμείς τα εδέχθητε όλα αυτά όπου μας απαγορεύουν. Ο Θεός να μας φυλάξη από χειρότερα.

Ασπάζομαι υμίν φιλήματι αγίω και αδελφικώ

ο εν Χριστώ αδελφός

Πατήρ Νικόλαος Πρωτοπαπός.”

Μετά από ολίγους μήνες στις 27 Οκτωβρίου 1922 ο ηγούμενος δέχεται, σύμφωνα με τους εκκλησιαστικούς κανόνες, έγγραφη δήλωση της Μαρίας Σακελλαρίδου το γένος Ασφενδιανού, ότι συγκατατίθεται να γίνει ιερέας ο σύζυγός της Μιχαήλ Σακελλαρίδης. Ας σημειωθεί εδώ ότι για τη χειροτονία του Μιχαήλ αντέδρασε κατά κάποιο τρόπο (30-11-1922) ο Εμμανουήλ Διακαντώνης, γιατί επιθυμούσε και αυτός να χειροτονηθεί, όπως βέβαια έγινε αργότερα.

Ο Μιχαήλ Σακελλαρίδης χειροτονήθηκε Διάκονος στη Νίσυρο από τον Μητροπολίτη Απόστολο στις 11 Αυγούστου 1925 και την επόμενη (12-8-1925) ιερέας.

Στις 15 Αυγούστου 1925 έκαμε την πρώτη του λειτουργία στην Κυρά, ως εφημέριος των Πάλων, όπου υπηρέτησε μέχρι το 1930. Στις 30 Ιανουαρίου 1930 τοποθετήθηκε στα Νικιά, όπου υπηρέτησε πιστά και με αφοσίωση μέχρι του θανάτου του (12-11-1969), με μια μικρή διακοπή τριών ετών (1936-1939) που εξυπηρέτησε τη Σύμη ως εφημέριος.

Ο ηγούμενος Εμμανουήλ Καρπάθιος, αυστηρός τηρητής των ιερών κανόνων, απαγορεύει (6-9-1922)⁴⁶ να γίνονται γενικές συνελεύσεις στο προαύλιο της Ποταμίτισσας γιατί εκστομίζονται ύβρεις και απρεπείς εκφράσεις, που δεν ταιριάζουν στον ιερό αυτό χώρο.

Το επόμενο έτος (22-3-1923) εκδίδει εγκύκλιο με την οποία απαγορεύει στους χριστιανούς να ρίχνουν πυροτεχνήματα μέσα στους ναούς την ημέρα της Ανάστασης και στις 9 Απριλίου 1923 συνιστά και προτρέπει τους χριστιανούς της Νισύρου να αποδεχθούν την εφαρμογή του νέου ημερολογίου.

Κρίνουμε σκόπιμο να σημειώσουμε εδώ για λόγους κυρίως δημογραφικούς ότι στο Αρχείο της Μονής Σπηλιανής σώζεται επιστολή προς τον ηγούμενο Εμμανουήλ, με την οποία ο Δήμος Εμπορείου απαντώντας σε σχετικό ερώτημα του ηγουμένου, αναφέρει τις υπάρχουσες εκκλησίες της περιοχής και τον αριθμό των κατοίκων του χωριού, που ανέρχονται σε 850-900 άτομα. Το σπουδαιότερο γεγονός που συνέβη επί της ηγουμενίας του Εμμανουήλ Καρπαθίου είναι η εγκατάσταση στη Νίσυρο οικογένειας από την Μικρά Ασία, έπειτα από την γνωστή Μικρασιατική καταστροφή.

Ως γνωστό τότε ολόκληρη η Ελλάδα δέχτηκε πολλούς Έλληνες Μικρασιάτες, ο Γνωμαγόρας Αμερικής αμέσως έρχεται αρωγός προς τις οικογένειες αυτές αποστέλλοντας στον ηγούμενο στις 20 Δεκεμβρίου 1922 το χρηματικό ποσό των 4.443 λιρετών Ιταλίας προς αντιμετώπιση εξόδων εγκατάστασης των ανθρώπων αυτών. Ο ηγούμενος Εμμανουήλ Καρπάθιος αμέσως εμερήνησε για την υποδοχή των προσφύγων και προς τούτο συγκρότησε επιτροπή και σύνταξε “κανονισμό περιθάλψεως των εν Μανδρακίω Νισύρου προσφύγων”, ο οποίος άρχισε να εφαρμόζεται από 17 Νοεμβρίου 1922.

Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει πόσο το γεγονός αυτό συνέβαλε στην πληθυ-

σημακή αύξηση του νησιού. Τα στοιχεία του πίνακα αυτού μου δόθηκαν από τον κύριο Γεώργιο Κωνσταντίνου, που είναι ένα από τα τότε παιδιά των προσφύγων. Του εκφράζω τις ευχαριστίες μου.

Πίνακας προσφύγων από τη Μικρά Ασία που κατέφυγαν στη Νίσυρο το 1922

Α/Α Οικογ.	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΟΝΟΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
1n	Χαρίτου	Σταύρος	Σεβαστή	Γεώργιος Αριστοτέλης Φηώρα Νικόλαος Μαρία Ελευθερία	
2n	Χαρίτος	Μιχαήλ	Σεβαστή	Αναστασία Κατερίνα Σταματία Θανάσπς	Όλα τα παιδιά γεννήθηκαν στη Νίσυρο.
3n	Μιχαήλου	Παναγιώτης	Κων/τίνα	Άννα Χαρία Γιώργος	
4n	Κωνσταντίνου	Μιχάλης	Άννα	Σεβαστή Μαρία Γιώργος Κατερίνα	Ο πατέρας σκοτώθηκε στη Μικρασιατική καταστροφή. Γιατί των παιδιών.
5n	Μειμάρης	Δημήτριος	Φωτεινή	Σεβαστή Κατίνα Κυριάκος	Ο πατέρας σκοτώθηκε Μικρασιατική καταστροφή.
6n	Χαρίτος	Γεώργιος	Ειρήνη	Νικόλαος Άννα Κων/νος	Μόνο τα τρία παιδιά ήρθαν στη Νίσυρο, όπου ο Νικόλαος παντρεύτηκε την Άννα Σακκέλη και ο Κώστας την Αντιγόνη Φαρμακίδου.
7n	Λυκοπάντης	Αθανάσιος	Αναστασία	Σεβαστή Κατερίνα	Οι γονείς δεν ήρθαν στη Νίσυρο, ήρθαν μόνο τα δύο παιδιά. Η Σεβαστή παντρεύτηκε τον Χαρίτο Μιχαήλ.

Α/Α Οικογ.	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΟΝΟΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
8n	Νικοηίτσος	Σταύρος	Μαργαρίτα	Βασίλειος Μαριώ	Ήλθαν στη Νίσυρο χωρίς γονείς.
9n	Φιλίππου	Φίλιππος	άγνωστη	Γιώργος Φιλήμων	Γνωστός ο Σιδεράς
10n	Λυκοπάντης Κωνσταντίνος (ορφανός)				Ήλθε στη Νίσυρο μόνος του, όπου και παντρεύτηκε την Ειρήνη Μαντά.
11n	Χαρίτος Κωνσταντίνος				Ήλθε στη Νίσυρο μόνος του, όπου και παντρεύτηκε.

Προ της Μικρασιατικής καταστροφής εγκατεστάθηκαν στη Νίσυρο από την Μ. Ασία οι εξής:

1n	Κετσές	Γιαννιός	Σεβαστή	Δημήτρης Κων/νος Άννα Μαρία	Τα δυό αγόρια γεννήθηκαν στη Μ. Ασία και τα δυό κορίτσια στη Νίσυρο.
2n	Πηάκας	Κηεάνθης	Ειρήνη Τσιλιγιώργη	Ιωάννης Φιλήμων Νικόλαος Μαρία Ελευθερία Κων/νος Ασπασία	Ερχόμενοι στη Νίσυρο έφεραν μαζί τους μόνο τον Ιωάννη, τα άλλα παιδιά γεννήθηκαν στη Νίσυρο.

Τέλος άξιο μνείας είναι πως η Νίσυρος πρέπει να δέχτηκε πρόσφυγες και στα 1824-1827, τότε δηλαδή που ένεκα της καταστροφής της Κάσου και των Ψαρών δημιουργήθηκε προσφυγικό κύμα στην περιοχή του Αιγαίου τότε Σφακιανοί, Χανιώτες, και Ανωγειαννοί βρήκαν καταφύγιο στα νησιά της Δωδεκανήσου. (Ε. Γ. Ρόζου: οι νησιώτες του Αιγαίου στον αγώνα σ.σ. 248-252).

Ίσως λοιπόν η μεγάλη οικογένεια των Σφακιανών που υπάρχει στην Νίσυρο να είχε εγκατασταθεί από τότε στο νησί, διατηρώντας προφανώς για επίθετο τον τόπο καταγωγής των.

Ο ηγούμενος Εμμανουήλ Καρπάθιος αυστηρός τηρητής των κανόνων, όπως προαναφέραμε, έρχεται σε σύγκρουση με τους Δημάρχους και άρχοντες του νησιού και αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη θέση του και να φύγει για την Αθήνα (27-1923).

Στην Αθήνα υπηρέτησε ως εφημέριος στον ναό της Αγίας Βαρβάρας και του Αγίου Γεωργίου Κυψέλης ως ιεροκήρυκας μέχρι την 16η Ιανουαρίου 1947, που εκλέχτηκε Μητροπολίτης Κω. Ως Μητροπολίτης Κω έμεινε μέχρι το 1967 και τότε παραιτήθηκε λόγω γήρατος, έλαβε δε τον τίτλο του Μητροπολίτη Μεσημβρίας. Απέθανε στην Αθήνα το 1972. στο Μοναστήρι της Παναγίας Σπηλιανής συνέχισε να είναι και πάλιν ηγούμενος ο Κύριλλος Χριστοφόρου, το τέλος του οποίου, πρέπει να ομολογήσουμε, πως δεν υπήρξε και τόσο καλό. Ο διάδοχός του Κύριλλος Ρωμάνος παρά τους μοναστικούς κανόνες τον εκδίωξε από την Μονή, λόγω γήρατος και τύφλωσης. Απέθανε δε σε συγγενικό του σπίτι στο Λευκαντιό. Ο Κύριλλος Ρωμάνος γεννήθηκε στο Ληξούρι Κεφαλληνίας στις 14-9-1875 και σπούδασε στη Θεολογική Σχολή του Σταυρού στα Ιεροσόλυμα.

Υπηρέτησε ως ιερέας στα Μύρα της Μ. Ασίας. Κατά την Μικρασιατική καταστροφή, επειδή εκφωνούσε πύρινους λόγους υπέρ της Ελλάδος, συνελλήφθη και εφυλακίσθη με την ποινή του θανάτου. Κατάφερε όμως να δραπετεύσει από τη φυλακή και έπειτα πολλών ημερών πεζοπορίας έρχεται στα παράλια και περνά στο Καστελόριζο. Ο Μητροπολίτης Ρόδου τον διορίζει εκεί ως εφημέριο και δίδασκαλο.

Από το Καστελόριζο με εντολή του Μητροπολίτη Ρόδου έρχεται στη Νίσυρο (1927) και παραμένει στο Μοναστήρι της Παναγίας Σπηλιανής, ως ιερομόναχος και καθηγητής στη τότε Ομήρειο Κοινοτική Σχολή. Το 1929 ο Κύριλλος Χριστοφόρου παραιτείται από ηγούμενος, οπότε παίρνει τη θέση του ηγούμενου ο Κύριλλος Ρωμάνος.

Κατά τα έτη της ηγουμενίας του συμπίπτει η εφαρμογή των σκληρών μέτρων της Φασιστικής Ιταλίας κατά της Ελληνικής Παιδείας στα Δωδεκάνησα, σκληρό πλήγμα κατά της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού της περιοχής αυτής.

Για την περίοδο αυτή και κυρίως μετά το κλείσιμο των Ελληνικών Κοινοτικών Σχολείων και τη λειτουργία αμιγών Ιταλικών, δεν μπορούμε να μιλήσουμε κολακευτικά για τον ηγούμενο Κύριλλο Ρωμάνο. Αν και ήταν φιλόπατρις όμως δεν δραστηριοποιήθηκε, ώστε στο Μοναστήρι να συνεχιστεί με κάποιο τρόπο, έστω μυστικά, η καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας. Θα μπορούσαμε να πούμε πως περιορίστηκε στα καθαρώς εκκλησιαστικά και θρησκευτικά του καθήκοντα, με κάποιες αναλαμπές εθνικής φύσεως στα κηρύγματά του, τα οποία ομολογουμένως είχαν φοβερή απήχηση στις καρδιές των Ελλήνων Χριστιανών.

Στα 1931 βρίσκουμε αλληλογραφία του Μητροπολίτη Ρόδου μετά του ηγούμενου Κύριλλου Ρωμάνου. Μάλιστα στις 16-12-1931 ο Μητροπολίτης Ρόδου δίδει

πληροφορίες κατατοπιστικές προς τον ηγούμενο για την εφαρμογή του Νόμου περί Δήμων και Κοινοτήτων.

Το 1933 παρουσιάζεται οξύ εκκλησιαστικό πρόβλημα στη Νίσυρο μεταξύ του ηγουμένου, των ιερέων, και του ιερομονάχου Αρχιμανδρίτη νισυρίου Κύριλλου Σαλουκάκη.

Ο Μητροπολίτης Ρόδου με επιστολή του προς τον ηγούμενο (2-2-1933) εκφράζει την λύπη του για την κατάσταση που περιήλθε ο κλήρος και ιδιαίτερα ο Σαλουκάκης.

Ο Κύριλλος ήπιος και υπομονετικός χαρακτήρας χειρίστηκε το όλο θέμα με σύνεση. Ο Σαλουκάκης εν τω μεταξύ προσλαμβάνεται ως ιερέας στον ιδιωτικό ναό του Κ. Βουβάλη στην Κάλυμνο και το θέμα έτσι έληξε.

Αργότερα δηλαδή το 1946 φαίνεται πως ο Σαλουκάκης ζήτησε να επανέλθει στη Νίσυρο, ζητώντας συνάμα την τακτοποίηση της προϋπηρεσίας του. Τότε οι δύο Εκκλησιαστικές Επιτροπές του Μανδρακίου με Πρόεδρο βέβαια τον ηγούμενο γνωρίζουν με την από 29-9-1946 επιστολή του τα εξής. **“Παρακαλείστε όπως δεχθείτε να υπηρετήσετε ως εφημέριος των εν τη νήσω ιερών ναών...όσον αφορά του χρόνου ιεροδιακονίας υμών παρ’ ημίν, γνωρίζομεν ότι περισσεύειν κατά τας παρούσας συνθήκας, καθότι περιμένομεν εντός ολίγου να ελθόμεν μετά της Μητρός μας Ελλάδος...”**. Στις 12-12-1946 απαντά ο Σαλουκάκης και τονίζει ότι **“πόθος μου είναι, όπως έλθω και εργαστώ εις Νίσυρον όχι δια οικονομικούς λόγους αλλά από αγάπη και νοσταλγίαν προς την Νίσυρον, την οποία λατρεύω ως πατρίδα μου”**.

Κατά το έτος 1933 ο νισυριακός Σύλλογος Αθηνών-Πειραιώς Γνωμαγόρας ζητά από τον ηγούμενο να συγκεντρώσει και να του αποστείλει λαογραφικά στοιχεία της Νισύρου. Σημειωτέο πως ο Κύριλλος είχε μεγάλες ικανότητες συγγραφέα. Πολλά άρθρα του έχουν δημοσιευτεί στο περιοδικό της Μητροπόλης Ρόδου με τίτλο “Το βρέφος της Βηθλεέμ”. Στις 20-5-1933 ο Κύριλλος έπειτα από σχετικό τηλεγράφημα του Οικουμενικού Πατριαρχείου σχετικά με τον σεισμό που έγινε τότε, παρέχει σύντομες αλλά σαφείς πληροφορίες για την κατάσταση που δημιούργησε ο σεισμός.

Στις 2-8-1933 σε συνεδρίαση της Κτηματική Επιτροπής ονομάζεται Επίτιμος Πρόεδρος της Επιτροπής αυτής. Από τις 18-7-1934 και έπειτα φέρεται πλέον να υπογράφει ως ηγούμενος και Αρχιερατικός Επίτροπος. Όμως κατά το έτος αυτό ο Κύριλλος έρχεται σε σύγκρουση με την Κοινότητα Μανδρακίου, γι’ αυτό ζητά από τον Μητροπολίτη Ρόδου μετάθεση για το Καστελόριζο.

Ο Μητροπολίτης Ρόδου Απόστολος που βρισκόταν στο Καστελόριζο για την καθιερωμένη Αρχιερατική Περιοδεία, του απαντά “εδέχθημεν προθύμως την γενομένην υμίν παράκλησιν...” και στη συνέχεια του συνιστά “μη συμβληθείς πλέον μετά της Κοινότητος Νισύρου και γράψε μας όπως διευθετήσωμεν άλλως τα

της Νισύρου”, τον συμβουλεύει δε να δείξει υπομονή.

Αργότερα ο Μητροπολίτης (16-5-1934) ερωτά τον ηγούμενο αν επιθυμεί να μετατεθεί στο Καστελόριζο, αλλά ο Κύριλλος προτιμά να παραμείνει στη θέση του, στη Νίσυρο, όπου είχε διοριστεί (3-7-1934) καθηγητής στην Ομήρειο Κοινοτική Σχολή Μανδρακίου. Στις 15-12-1934 ο ηγούμενος δέχεται ευχαριστήρια επιστολή από την Μητρόπολη Κω για την έμπρακτη συμπαράστασή του στους σεισμόπληκτους του νησιού.

Την 1-4-1935 η Μοναστηριακή Επιτροπή δεν συμφωνεί με ορισμένες προτάσεις του Μητροπολίτη Αποστόλου “περί ενοικιάσεως των κτημάτων” και παραιτείται. Αμέσως με μητροπολιτική εντολή ο ηγούμενος αναλαμβάνει όλη τη διαχείριση του Μοναστηριού. Έχει λοιπόν ευρεία δικαιοδοσία στα πράγματα της Μονής, ενώ συγχρόνως διορίζεται εισηγητής στο Πνευματικό Δικαστήριο του νησιού. Την ίδια εποχή καλείται να αντιμετωπίσει κάποια διένεξη μεταξύ των ιερέων των Οικείων Παπα-Μιχάλη Σακελλαρίδη τον Παπα-Μανόλη Διακαντώνη (20-10-1937)⁴⁷.

Το 1940 Μαρτίου 4 ο Κύριλλος αισθάνεται κάποια ηθική και ψυχική ικανοποίηση, όταν ο Μητροπολίτης Ρόδου τον πληροφορεί για ενδεχόμενη εκλογή του ως Μητροπολίτη Καρπάθου - Κάσσου, έπειτα από τον θάνατο του οικείου Μητροπολίτη.

Η αναπτέρωση του ηθικού του φαίνεται από την δραστηριότητα που ανέπτυξε για τη λειτουργία των Κατηχητικών Σχολείων. Στέλνοντας επιστολή προς τον Σύλλογο Νισυρίων, τον Γνωμαγόρα Αμερικής, εξασφαλίζει κάποια οικονομική βοήθεια για τη λειτουργία των σχολείων αυτών.

Αποτέλεσμα αυτού ήταν η από 10-5-1941 επιστολή του Μητροπολίτη Ρόδου στην οποία εκφράζει τα συγχαρητήριά του για το κατηχητικό έργο που συντελείται στη Νίσυρο. (Κατηχητές τότε ήταν: 1) Θάλεια Γερασκλή, φιλόλογος, 2) Εμμ. Κρούσκος, δάσκαλος και 3) Μέλπω Μουλλού).

Τέλος στις 30-6-1946 ο Κύριλλος με την Εκκλησιαστική Επιτροπή Ποταμιτίσσης αποστέλλει προς την Κυβέρνηση της Ελλάδος την παρακάτω επιστολή.

“Η Εκκλησία επί τη ευκαιρία ταύτη, επιτρέψατέ μας κύριε Υπουργέ, να εκφράσωμεν τον άνευ προηγουμένου ακραιφνή και ακράτητον ενθουσιασμόν μας επί τω χαρμοσύνω αγγέλματι της Ενώσεως της μαρτυρικής μας Δωδεκανήσου μετά της φιλοστόργου μητρός μας Ελλάδος με την ευχήν όπως και οι άλλοι αλύτρωτοι αδελφοί μας φωτισθούν με το άβυστον φως της Ελευθερίας.

Με την παράκλησιν όπως η παρούσα μας θέλει γίνει ευμενώς δεκτή, διατελούμεν

Μετά τιμής

Η Εκκλησιαστική Επιτροπή Ποταμιτίσσης.

Το κείμενο αυτό ίσως υπήρξε και το κύκνειο άσμα του Κυρίλλου, ο οποίος στα 74 χρόνια του παρέδωσε ειρηνικά το πνεύμα του στο Θεό στις 26 Αυγούστου 1949, αφού αξιώθηκε να δει και να ζήσει την πολυπόθητη Ένωση της Δωδεκανήσου με την μητέρα Ελλάδα.

Πάνδημος υπήρξε η συνοδεία κατά την εξόδιο πομπή και παννισυριακή η εκδήλωση λύπης για τον θάνατό του.

Στα Αρχεία της Μονής Σπηλιανής σώζονται επιστολές των απανταχού νισυρίων στις οποίες εκφράζονται ειλικρινή συλλυπητήρια για το θάνατο του ηγουμένου, μεταξύ των οποίων διακρίνονται της Μητρόπολης Ρόδου, της Μητρόπολης Κω, του Γνωμαγόρα Αμερικής και Αθηνών και άλλων προσώπων. Μάλιστα ο Γνωμαγόρας Αθηνών με τηλεγράφημα στις 31-8-1949 συνιστά στους νισύριους να μη βιαστούν για την πλήρωση της θέσης του ηγουμένου.

Με τον θάνατο του ηγουμένου Κυρίλλου Ρωμάνου δημιουργείται μεγάλο πρόβλημα, καθόσον το μοναστήρι της Σπηλιανής μένει χωρίς ηγούμενο και η Μητρόπολη Ρόδου αδυνατεί να στείλει άλλον ηγούμενο, όπως ζητούσε η μοναστηριακή Επιτροπή με το από 31-8-1949 έγγραφό της.

Ο Δήμαρχος Μανδρακιού Νισύρου Πασχάλης Χριστοφόρου στις 8-9-1949 συγκαλεί τις Εκκλησιαστικές Επιτροπές του νησιού και τα Διοικητικά Συμβούλια Συλλόγων και Σωματίων σε σύσκεψη, ώστε από κοινού να αποφασίσουν “περί του πρακτέου”.

Κατά το διάστημα αυτό η Μητρόπολη Ρόδου με τηλεγράφημα (22-9-1949) διορίζει Αρχιερατικόν Επίτροπον τον ιερέα νισύριο Ανδρέα Μούρα.

Ο παπανδρέας γεννήθηκε στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας στις 22 Ιουνίου 1914. Πατέρας του ήταν ο Ιάκωβος Μούρας μεγαλοεπιχειρηματίας, που συνελήφθη από τους Τούρκους τον Σεπτέμβριο του 1992 και εκτελέστηκε ως φιλέλληνας μαζί με την Μητροπολίτη Κυδωνιών Γρηγόριο.

Αξιοσημείωτο ότι και ο αδελφός του παπανδρέα ο Γιώργος εκτελέστηκε από τους Γερμανούς στη Μυτιλήνη λόγω της εθνικής του δράσης υπέρ του ελληνικού αγώνα.

Σήμερα υπάρχει στη Μυτιλήνη η οδός Γεωργίου Μούρα.

Τιμή και δόξα για τη Νίσυρο. Αλλά και ο Ανδρέας είχε καταταγεί στο Σύνταγμα Δωδεκανησίων κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά την λήξη του πολέμου θέλοντας και αυτός με τη σειρά του να υπηρετήσει την ιδιαιτέρα του Πατρίδα Νίσυρον χειροτονείται ιερέας στη Ρόδο από τον Μητροπολίτη Τιμόθεο τον Μάιο του 1948 και διορίζεται εφημέριος στη Ποταμίτισσα Νισύρου.

Έτσι στις 31-8-1949 διορίζεται Αρχιερατικός Επίτροπος μέχρι το 1950. Μετά παρέλευση δύο ετών δηλαδή το 1952 έφυγε από την Νίσυρο. Υπηρέτησε ως εφημέριος στην Αφρική, όπου και έλαβε από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας το οφίκιο

του Οικονόμου.

Στις 29-8-1949 έρχεται από την Αθήνα στο νησί ο νισύριος αρχιμανδρίτης Ιωάννης Καβαζαράκης και υποβάλλει αίτηση για ανάληψη της ηγουμενείας της Παναγίας Σπηλιανής, διαβεβαιώνοντας στην αίτησή του αυτή ότι “θέλω συνεργασθί μεθ’ υμών μετά πλήρους αρμονίας και πατρικής αγάπης”.

Για λόγους όμως άγνωστους σε μας η μοναστηριακή Επιτροπή δεν δέχεται το αίτημά του και του απαγορεύει να μένει στο μοναστήρι.

Τότε ο εν λόγω αρχιμανδρίτης προξικοπηματικά και χωρίς την άδεια της Μητρόπολης Ρόδου, για να εξοικονομεί ομολογουμένως τα απαραίτητα για την ζωή, άρχισε να λειτουργεί στο παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου υποστηριζόμενος από μια ομάδα νέων ευσεβών*. Κατόπιν έφυγε για τη Τήλο, όπου υπηρέτησε για λίγο ως εφημέριος. Μετά ήλθε στη Ρόδο, όπου αυτοαποσχματίστηκε και ακολούθησε τον έγγαμο βίο.

Κατά την σύσκεψη λοιπόν του Δήμου, όπως προαναφέραμε, αποφασίζεται με την συγκατάθεση βέβαια της Μητρόπολης Ρόδου, να κληθεί και να αναλάβει την ηγουμενεία της Μονής ο νισύριος αρχιμανδρίτης Αλέξανδρος Γεωργιάδης, που υπηρετούσε στην Αθήνα. Έτσι στις 11-12-1949 του αποστέλλουν το εξής έγγραφο “*Σημερινή συσκέψει και αποφάσει Δημάρχου, Εκκλησιαστικών Επιτροπών, Προεδρείου Γνωμαγόρα, Λιμενικού, Γεωργικού Συνεταιρισμού εκπροσώπων Δήμου και ημών, παρακαλούμεν υμάς αναλάβητε πνευματικήν ηγεσίαν Νισύρου.*

*Αναμένομεν υμετέραν απόφασιν,
Δήμαρχος Μανδρακίου Νισύρου”.*

Την απόφαση αυτή κοινοποίησεν τηλεγραφικά στον Γνωμαγόρα Αθηνών.

Ο παπα-Αλέξανδρος, θεολόγος και καθηγητής Γυμνασίου, αποδέχεται την πρόταση, έρχεται στη Νίσυρο και εγκαθίσταται στη Μονή Παναγίας Σπηλιανής ως ηγούμενος (1950) και καθηγητής στο Γυμνάσιο του νησιού.

Φύση ανήσυχη και ζωηρή άρχισε αμέσως την ανακαίνιση των κελλιών της Μονής, την τακτοποίηση κατά κάποιο τρόπο των βιβλίων της βιβλιοθήκης, την συγκέντρωση των Φιρμανιών και τη μετάφρασή τους στα ελληνικά.

Επίσης ενήργησε για την εγκατάσταση τηλεφώνου στο μοναστήρι, πράγμα πολύ δύσκολο για την εποχή εκείνη.

Ήταν καλλίφωνος και άριστος λειτουργός. Κατείχε την βυζαντινή και ευρωπαϊκή μουσική και έπαιζε πιάνο. Κατά τα πρώτα έτη κέρδισε την εκτίμηση του λαού της Νισύρου.

Όμως όπως είπαμε, φύση ζωηρή και χαρακτήρας όχι και τόσο σταθερός σε λόγια και υποσχέσεις, δεν άργησε να έλθει σε σύγκρουση με τις τοπικές αρχές και με

*Αυτοί ήσαν οι κύριοι Νικόλαος Πολίτης (Σπόρτης), Κώστας Σταυριανός (Άγιος), Βασίλης Πατρικής και Κώστας Καρπαθάκης (Κουλιανός)

την Μητρόπολη Ρόδου. Σοβαρή ήταν επίσης η διένεξη του με τον συμπατριώτη μας Κώστα Μούρα, Διευθυντή τότε του Υπουργείου Παιδείας, που κατέληξε στα Ποινικά Δικαστήρια.

Αποτέλεσμα όλης αυτής της κατάστασης ήταν να παραιτηθεί από τη θέση του ηγούμενου και να συνεχίσει να υπηρετεί ως καθηγητής στο Ιπποκράτειο Γυμνάσιο της Κω.

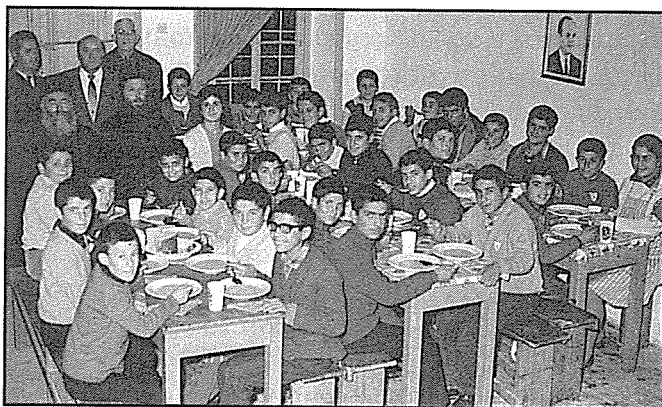
Στη συνέχεια έρχεται στην Αθήνα αυτοαποσχηματίζεται και σε λίγα χρόνια πεθαίνει.

Η Μονή και πάλι μένει χωρίς ηγούμενο και διοικείται πλέον από την Μοναστηριακή Επιτροπή, της οποίας Πρόεδρος είναι ο Αρχιερατικός Επίτροπος ιερέας και κατόπιν Αρχιμανδρίτης Νικόλαος Χατζόγλου.

Ο παπα-Νικόλας γεννήθηκε στον Εμπορειό. Σπούδασε βυζαντινή μουσική στον πρωτοψάλτη Νισύρου Μιχαήλ Σταλουδάκη. Ανεπιός του εφημερίου Εμπορειού παπα-Μόσχου, γαλουχήθηκε με τα χριστιανικά νάματα. Σε ηλικία... ετών καλείται από τον ηγούμενο Κύριλλο Ρωμανό και πείθεται να χειροτονηθεί ιερέας. Ασκούσε τότε το επάγγελμα του εμπόρου και είχε νυμφευτεί τη δασκάλα Σοφία Παριανού. Γίνεται ιερέας και τοποθετείται ως εφημέριος στον ιερό ναό της Ποταμίτισσας.

Αρχιερατικός Επίτροπος και πρόεδρος της Μοναστηριακής Επιτροπής εχημάτισε κατά τα έτη 1949-1956 και 1962-1969.

Για κάποιο χρονικό διάστημα μεταξύ το 1956-1962 έφυγε για την Ρόδο και ορίζεται στη θέση του ο παπα-Μιχάλης Σκουλής από το Εμπορειό. Στις 24-1-1962 έγινε η πράξη παράδοσης και παραλαβής μεταξύ παπα-Μιχάλη και παπα-Νικόλα.

Μαθητές του οικοτροφείου κατά την ώρα του φαγητού:

Άνω αριστερά διακρίνονται 1)ο παπα-Νικόλας Χατζόγλου Αρχιερατικός Επίτροπος, 2) Ιγνάτιος Κόβερ ηγούμενος, 3) Βασίλειος Χαρίτος, Δήμαρχος, 4) Αντώνιος Διαμαντή Χαρτοφύλης και 5) Απόστολος Μαστρογιάννης, δάσκαλος

Το 1969 Φεβρουαρίου 2 έρχεται στη Νίσυρο ο Αρχιμανδρίτης Ιγνάτιος Κόβερ και έπειτα από εντολή του Μητροπολίτη Ρόδου Σπυριδώνα αναλαμβάνει την ηγουμενεία της Μονής.

Επί της εποχής του με την πρωτοβουλία του τότε Δ/ντή του Γυμνασίου Εμμανουήλ Ν. Φραζή, ιδρύεται μαθητικό οικοτροφείο κάτω από την επίβλεψη της Μονής, όπου έμεναν πολλά παιδιά, ιδιαίτερα από την Αστυπάλαια, με συνέπεια να αυξηθεί ο αριθμός των μαθητών του Γυμνασίου Νισύρου.

Επίσης ο ηγούμενος Ιγνάτιος ενδιαφερόμενος για την εκπαίδευση των νισυρόπουλων σε συνεργασία με τον Δήμαρχο Νικόλαο Ηλ. Διακομιχάλη και τον καθηγητή Κέντρη Ι. Σταύρο⁴⁸ κατόρθωσε να εγκρίνει την λειτουργία 6/ταξίου Γυμνασίου (αρ. πραξ. ΑΠΥΣΜ 4/25-5-74).

Ο Ιγνάτιος παρέμεινε στη Μονή Παναγίας Σπηλιανής μέχρι της 9ης Φεβρουαρίου 1978 οπότε έφυγε για την Αθήνα.

Έκτοτε το Μοναστήρι αυτό επιλοξένησε τους παρακάτω ιερείς ή ιερομονάχους:

1. Ιερομόναχο Αρχιμανδρίτη Γερμανό
2. Ιερομόναχο Αρχιμανδρίτη Άνθιμον Ελευθεριάδη
3. Ιερομόναχο Αρχιμανδρίτη Αρσένιο Κλαδάκη
4. Ιερομόναχο Αρχιμανδρίτη Παντελεήμονα Ντάβο
5. ιερέα Παντελεήμονα Αυγουστάκη

Τώρα υπηρετεί ως προϊστάμενος της Μονής ο ιερομόναχος Αρχιμανδρίτης π. Στέφανος Καλλιστής.

Ο πατήρ Στέφανος Καλλιστής γεννήθηκε 13-4-1964 στο χωριό Δαματριά της Ρόδου. Τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο του χωριού του το 1976 και πήρε απολυτήριο Γυμνασίου από το Γυμνάσιο Κρεμαστής Ρόδου το 1979. Κατά τα έτη 1983-1986 εργάστηκε σε ιδιωτική επιχείρηση και τον Σεπτέμβριο του 1986 φοίτησε στη Πατμιάδα Εκκλησιαστική Σχολή, από την οποία αποφοίτησε μετά από τέσσερα έτη.

Κατά την διάρκεια της φοίτησής του στη σχολή χειροτονείται διάκονος από τον Ρόδου Απόστολο β' στις 27-12-1987.

Το επόμενο έτος 16 Ιουλίου 1988 γίνεται ιερέας.

Το 1990 επισκέπτεται την Κωνσταντινούπολη, όπου ο Μητροπολίτης Χαλκηδόνας, τώρα Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος του απένειμε το οφίκιο του Αρχιμανδρίτη.

Μετά τον θάνατο του ιερέα εφημερίου του Μανδρακίου Νισύρου παπα-Μιχάλη Φασουλάρη, διορίζεται εφημέριος και προϊστάμενος του Μοναστηριού στις 20-9-1994.

Από τότε έχει προβεί σε ανακαινίσεις και εξοπλισμούς πολλών ναών του Μανδρακίου, όπως της Καθολικής, Αγίου Νικήτα, Αγίου Νεκταρίου, Αγίου Νικολά-

ου Ταύλας του Γιαλού, Αγίου Νικολάου νεκροταφείου, Αγίας Παρασκευής, Υπαπαντής, Πανορμίτη, Αγίου Ιωάννου του χωστού, Αγίου Ιωάννου θεολόγου στο Λαγγάδι, Ευαγγελίστριας, Τιμίου Σταυρού, Διαβατινής, Ποταμίτισσας και βέβαια της Μονής, όπου ανακαινίστηκε το Γραφείο - βιβλιοθήκη και τα οικήματα του Μοναστηριού.

Τελειώνοντας και την ενότητα αυτή κρίνουμε αναγκαίο να παραθέσουμε και τα ονόματα ατόμων που υπηρέτησαν στην Ιερά Μονή Σπηλιανής ως παραγιοί, δηλαδή αυτοί είχαν ως αποστολή τους την εξυπηρέτηση του ηγουμένου και συγχρόνως είχαν τα καθήκοντα του καντηλανάφτη και ιεροψάλτη, όσοι βέβαια απ' αυτούς ήξεραν να ψάλλουν. Αυτοί ήταν οι εξής:

- 1.Ιωάννης Γιαννακός
- 2.Άρης Κατσιματίδης
- 3.Χαράλαμπος Εμμανουηλίδης
- 4.Παύλος Χατζηνικολάου
- 5.Γεώργιος Οδ. Γεωργιάκης, μετέπειτα ιερέυς στην Αμερική
- 6.Κώστας Εμμ. Μαντουδάκης
- 7.Δημήτριος Ι. Μαστρογιάννης, μετέπειτα ιερέας στη Ρόδο
- 8.Ιωάννης Ζαμάγιας από την Καρδάμαινα της Κω

Γ' ΤΟΠΙΚΑ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Η ειλικρινής εκδήλωση πίστης και αγάπης προς τον Θεό ονομάζεται λατρεία.

Με την λατρεία ο άνθρωπος μπορεί και επιτυγχάνει υπέργαιες πνευματικές πτήσεις επικοινωνίας με τον Δημιουργό του, ικανοποιώντας έτσι μια έμφυτη εσωτερική ανάγκη, το λεγόμενο θρησκευτικό συναίσθημα.

Στο χριστιανισμό οι τρόποι λατρείας πήραν μια συγκεκριμένη μορφή με κέντρο το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και τα άλλα μυστήρια της Εκκλησίας παγιώθηκαν δε και κατοχυρώθηκαν με τις Οικουμενικές Συνόδους, ως η Ιερή Παράδοση της Εκκλησίας.

Κατά την πάροδο του χρόνου δημιουργήθηκαν γύρω από την παράδοση αυτή διάφοροι τοπικοί θα λέγαμε εκκλησιαστικοί τρόποι βίωσης, που συνιστούν την κατά τόπους λατρευτική ζωή, ή απλώς θρησκευτικές τελετές.

Λόγοι ιστορικοί και εθνικές περιπέτειες συνετέλεσαν ώστε οι τελετές αυτές να πάρουν εκτός του θρησκευτικού περιεχομένου και εθνικό χαρακτήρα, δίδοντας στο λαό του υπόδουλου ελληνισμού όχι μόνο το αίσθημα της ψυχικής σωτηρίας αλλά και την ελπίδα της ελευθερίας.

Ιδιαίτερα στη Δωδεκάνησο, το τελευταίο μέχρι σήμερα γεωγραφικό διαμέρισμα που ενώθηκε με την Ελλάδα, το φαινόμενο αυτό ήταν και εξακολουθεί να είναι έντονο και ζωνφό. Εδώ οι θρησκευτικές εκδηλώσεις στα δύστηνα χρόνια ντύθηκαν με τον εθνικό μανδύα.

Αν π.χ. οι χριστιανοί των νησιών δεν μπορούσαν ούτε καν να ψιθυρίσουν τον Εθνικό Ύμνο, έψαλλαν με όλη τους τη δύναμη το “Τη Υπερμάχω Στρατηγώ...” και το “Σώσον Κύριε τον λαόν Σου” τα δε λάβαρα των εκκλησιών πήραν την θέση της ελληνικής σημαίας.

Ζυμώθηκε θα λέγαμε η εθνική με τη θρησκευτική ζωή των δωδεκανησίων.

Στην ενότητα λοιπόν αυτή καταγράφουμε μερικά από τα τοπικά θρησκευτικά έθιμα της Νισύρου.

Α' Εορτή της κατάδυσης του Σταυρού (6 Ιανουαρίου)

Η πομπή ξεκινούσε από την Ποταμίτισσα. Οι ψαλτάδες έψαλλαν τα τροπάρια “φωνή Κυρίου επί των υδάτων...” και έφθανε στο πηγάδι του Πιαουλιού⁴⁹. Εκεί εγίνετο η ακολουθία του αγιασμού και η πομπή συνέχιζε την πορεία της μέχρι την Ταύλα του Γιαλού, (το πρώτο λιμάνι του νησιού) όπου εγίνετο η κατάδυση. Πολλά παλικάρια έπεφταν στα νερά και αυτός που θα έπιανε το σταυρό τον περιέφερε σ' όλο το χωριό, τα δε εισπραττόμενα διετίθεντο για γλέντι.

Β' Εορτή Τριών Ιεραρχών (30 Ιανουαρίου)

Εορτή των γραμμάτων και της παιδείας, που καθορίστηκε από την εποχή του Βυζαντινού Αυτοκράτορα Αλεξίου Κομνηνού.

Οι μαθήτριες του σχολείου διακοσμούν με λουλούδια την εικόνα των Τριών Ιεραρχών, που υπάρχει στο γραφείο του Διευθυντή και κατά την ώρα του Μεγάλου Εσπερινού μαθητές και δάσκαλοι ψάλλοντας το Απολυτίκιο “Τους τρεις μεγίστους φωστήρας...” μεταφέρουν την εικόνα στο ναό της Ποταμίτισσας και την εναποθέτουν στο προσκυνητάρι.

Την επομένη γίνεται και πάλι εκκλησιασμός των μαθητών και στη συνέχεια η σχολική γιορτή με ποιήματα εθνοκοινοσκευτικού περιεχομένου και την εκφώνηση του πανηγυρικού της ημέρας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε πως την εποχή της ιταλικής φασιστικής εποχής, που τα σχολεία ήσαν πλέον ιταλικά, ο εορτασμός και η εκφώνηση της σχετικής ομιλίας εγίνετο στο ναό. Αυτό επικρατεί μέχρι σήμερα.

Πάντως η συμμετοχή μαθητών και λαού στη γιορτή αυτή στα δύσκολα χρόνια ανακούφισε τις ψυχές και αναπτέρωνε τον πόθο της ελευθερίας.

Γ' Σάββατο του Λαζάρου

Γινόταν επίσημος εκκλησιασμός μαθητών και δασκάλων που όλοι μαζί στο τέλος της λειτουργίας μετελάβεναν την Αχράντων μυστηρίων. Μετά όλα τα παιδιά με τον Διευθυντή και τους δασκάλους γυρνούσαν τους δρόμους του χωριού τραγουδώντας τη “Βηθανία”, ποίημα που προαναγγέλλει την Ανάσταση του Χριστού “Η Βηθανία σήμερα θαύμα τι προκηρύττει, την του Χριστού Ανάστασιν κι’ όλο το παν εκπλήττει”. Δύο από τους καλύτερους μαθητές κρατούσαν και περιέφεραν την καλαντήρα⁵⁰. Το κάθε σπίτι πρόσφερε ως δώρο αυγά ή καρπούς (σύκα, αμύγδαλα) που προορίζονταν για το διδακτικό προσωπικό του σχολείου.

Το έθιμο αυτό διατηρείται και σήμερα από τους ντόπιους δασκάλους.

Δ' Η Μεγάλη Παρασκευή

Η Μεγάλη Παρασκευή είναι μια ξεχωριστή και σπουδαία μέρα της χριστιανοσύνης. Την ημέρα αυτή ευσεβείς γυναίκες στόλιζαν όλη τη νύχτα με λουλούδια τον επιτάφιο, εκφράζοντας με ποιήματα “είδος μοιρολογιού” προς τον ενταφιασμένο Χριστό τους μύχιους πόθους και πόνους τους. Το πρωί του Μεγάλου Σαββάτου εγίνετο η περιφορά του Επιταφίου. Αυτό εγίνετο μέχρι τις 4 Απριλίου 1949, οπότε άρχισε να γίνεται η περιφορά το εσπέρας της Μεγάλης Παρασκευής, όπως συμβαίνει σ’ όλη την Ελλάδα.

Προ της περιφοράς τα παιδιά των σχολείων, καθοδηγούμενα από τους δασκάλους και μετά την κατάργηση των ελληνικών σχολείων από τους ψάλτες της Εκ-

κλησίας Ποταμίτισσας οργανώνονταν σε τέσσερις ομάδες και έψαλλαν τα εγκώμα. Έτσι διατηρήθηκε μέσα στους κόλπους της εκκλησίας η ελληνική γλώσσα, σε εποχές που στα ιταλικά σχολεία απαγορευόταν στα ελληνόπουλα να την ομιλούν μέσα στα σχολεία.

Ε' Εσπερινός της β' Ανάστασης

Στο Μανδράκι εκτός της καθιερωμένης ακολουθίας του Εσπερινού, με την ανάγνωση των Ευαγγελίων σ' όλες τις γνωστές γλώσσες, ελάμβανε χώρα και η παρακάτω εκδήλωση, όπως μας την περιγράφει ο ηγούμενος της Μονής Παναγίας Σπηλαιανής Κύριλλος Χριστοφόρου στην από 27 Μαΐου 1919 αναφορά του προς τον Μητροπολίτη Ρόδου, απολογούμενος γιατί έφυγε από την εκκλησία της Ποταμίτισσας εγκαταλείποντας τον Εσπερινό. Λέγει λοιπόν μεταξύ άλλων “Κατά τον Εσπερινό της β' Αναστάσεως υπάρχει συνήθεια ανέκαθεν, όπως προσεύχονται κατά την ορισμένη ώραν άπαντες οι ιερείς της κωμοπόλεως Μανδρακίου. Μηδενός εξαιρουμένου εις την ιεράν Μονήν Σπηλαιανής, ένθα εν τη αιθούση αυτής, ενδύονται την ιερατικήν αυτών στολήν, εκείθεν τη συνοδεία των πολιτικών και επιτοπίων Αρχών, των προυχόντων και πλήθος εκ του λαού επί τούτω προσερχομένου, κατέρχονται εις την ιεράν Εκκλησίαν Ποταμίτισσας, ένθα τελείται ο Εσπερινός της β' Αναστάσεως”.

ΣΤ' Το μανουάλι

Σύμφωνα με πάγια εκκλησιαστική πράξη, κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας και κατά την ώραν που εψάλλετο το “Κοινωνικό” ετοποθετείτο στο κέντρο του ναού ένα μανουάλι, και όταν ο ιερέας εκφωνούσε το “Μετά φόβου Θεού, πίστεως και αγάπης προσέλθετε” ένα από τα παιδιά που βοηθούσαν στο ιερό τον ιερέα σήκωνε ψηλά το μανουάλι με το αναμμένο πάνω σ' αυτό λαμπάδι. (Αυτό γίνεται μέχρι σήμερα στη Νίσυρο). Την Δευτέρα της Λαμπρής η πράξη αυτή έπαιρνε ιδιαίτερο χαρακτήρα. Όποιο από τα παιδιά του ιερού πρόφθανε να σηκώσει πρώτο το μανουάλι, εθεωρείτο ο νικητής, γι αυτό μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας αυτός και η παρέα του κρατώντας το μανουάλι, την εικόνα της Ανάστασης ένα δίσκο, ένα καλάθκι και το θυμιατό γυρνούσαν όλο το χωριό ψάλλοντας το “Χριστός Ανέστη εκ νεκρών...” και εισπράττοντας τον καρπό των υπηρεσιών που πρόσφεραν στο ναό όλο το χρόνο.

Ζ' Τρίτη της Διακαινησίμου

Γίνεται λειτουργία στη Μονή της Βαγγελίστρας, όπου επακολουθεί γλέντι.

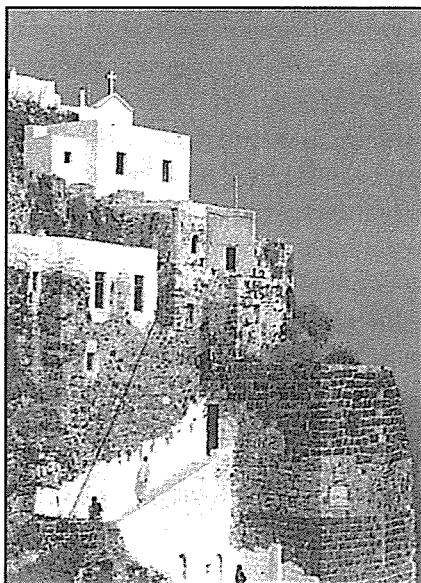
Η' Παρασκευή της Διακαινησίμου

Η εικόνα της Σπηλαιανής με τη συνοδεία του ιερέα και πολλών ευσεβών πολιτών

επισκέπτεται τα χωριά Νικειά και Εμπορειό και γίνεται δέηση υπέρ υγείας χωριστά σε κάθε σπίτι. (Παρόμοια εκδήλωση γίνεται και από τα άλλα χωριά προς το Μανδράκι κατά την εβδομάδα της Διακαινησίμου).

Το απόγευμα επιστρέφει η εικόνα και γίνεται η μεγάλη ευχή με κωδωνοκρουσίες και αρκετά βεγγαλικά (αυτοσχέδιες βόμβες).

Όλος ο ναός και οι ιερείς με επικεφαλής την εικόνα σταματούν στη πύλη του

Η πύλη όπου γίνεται η «ευχή»

κάστρου που οδηγεί στη Μονή Σπηλιανής και απ' εκεί αναπέμπεται δέηση για την υγεία όλων των απανταχού νισυριών.

Στη συνέχεια εκθρονίζεται η εικόνα στο τέμπλο του ναού και το μοναστήρι παραθέτει τράπεζα για τα παλικάρια που συνόδευαν την εικόνα και έτσι τελειώνει ο κύκλος των εορταστικών εκδηλώσεων του Πάσχα.

9.Τέλος άλλα πανηγύρια που εξακολουθούν να γίνονται μέχρι σήμερα με εορταστικές εκδηλώσεις και παράθεση τραπεζιών από τις εκκλησιαστικές επιτροπές προς τους προσκυνητές είναι τα παρακάτω:

30 Ιουνίου Σύναξη των 12 Αποστόλων στους Πάλους.

27 Ιουλίου Αγίου Παντελεήμονα στο Αυλάκι Νικειών.

15 Αυγούστου Κοίμηση της Θεοτόκου στις ιερές Μονές Παναγίας Σπηλιανής στο Μανδράκι και της Κυράς στον Εμπορειό. Εδώ μάλιστα διατηρείται και το

λεγόμενο Έμπασμα - θρόνιασμα. Δηλαδή την εικόνα την ενθρονίζει μετά την περιφορά της εκείνος που θα προσφέρει το μεγαλύτερο χρηματικό ποσό υπέρ του Μοναστηριού.

14 Σεπτεμβρίου, στο Μοναστήρι του Σταυρού στο Άργος.

26 Σεπτεμβρίου, Ιωάννου του Θεολόγου στα Νικειά.

21 Νοεμβρίου Εισόδια της Θεοτόκου στα Νικειά.

Δ' ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Όπως είδαμε στη παραπάνω εργασία η προσπάθειά μας είχε ως συνισταμένη την κάλυψη κατά το πλείστο όλου του φάσματος της εκκλησιαστικής και λατρευτικής ζωής των νισυρίων.

Αποδείχθηκε πως οι θρησκευτικές τελετές συνέβαλλαν στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας του λαού του νησιού,

1. Με την ενεργό συμμετοχή της εκκλησίας στη διατήρηση της ελληνικής και ορθόδοξης παιδείας. Πολλές ήταν οι προσπάθειες των ηγουμένων για την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία των σχολείων του νησιού, με τη φοίτηση όσο το δυνατό περισσότερων παιδιών.

2. Στις κατά καιρούς παρουσιαζόμενες εθνικές περιπέτειες ο ηγούμενος εμφανιζόταν και καθοδηγεί, περιφρουρώντας έτσι το λαό από την προσπάθεια του κατακτητή, ιδίως κατά τη φασιστική ιταλική κατοχή, αλλοτρίωσης του ντόπιου στοιχείου.

3. Ο ηγούμενος είναι ο ρυθμιστής φλεγόντων προβλημάτων οικογενειακών ή κοινωνικών σχέσεων του λαού της Νισύρου.

4. Έτσι μπορούμε να πούμε πως η τοπική εκκλησία υπήρξε ο φύλακας και ο συντηρητής της ελληνικότητας και της θρησκευτικότητας των νισυρίων.

Τέλος με την καταγραφή και παρουσίαση της εκκλησιαστικής και λατρευτικής ζωής της Νισύρου πεποίθησή μας είναι πως παραδίδουμε στα παιδιά και εγγόνια μας τη σκυτάλη για τη διατήρηση της εθνικής και θρησκευτικής μας παράδοσης, τόσο αναγκαίας στη πλουραλιστική εποχή που ζούμε και κόντρα στα ποικίλομορφα ρεύματα που κατακλύζουν την πατρίδα μας, με απότερο στόχο την αλλοτρίωση της εθνικής και θρησκευτικής μας ταυτότητας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1.Σ. Κέντρη, Τα μέτωπα της Δωδεκανήσου, Αθήνα 1970, σ.14
- 2.Acta Sanctorum Bolladiana
- 3.Μ. Γεδεών, Έγγραφα λίθοι και Κεράμια, σ.43
- 4.Harnack “Die Mission und Ausbreitung des Christentums im dem drei jahrhundertem” εκδ.4, σ.786
- 5.Σ. Κέντρη, εθν. Ανωτ. σ. 14
- 6.Μ. Le Quiens Christians, Τόμ. 1ος, col.945
- 7.Ζ. Τσιρπανλή, Ανέκδοτα έγγραφα από το Αρχείο των Ιωαννιτών Ιπποτών 1421-1453, Ρόδος 1995, σ.210
- 8.Παρόμοια ενέργεια επιχειρήθηκε και επί Ιταλοκρατίας στη Δωδεκάνησο, με το ζήτημα περί Αυτοκεφάλου Εκκλησίας.
- 9.Ζ. Τσιρπανλή, Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών, Ρόδος 1991, σ.71 και εξής.
- 10.Ζ. Τσιρπανλή, αυτόθι, σελ.214.
- 11.Σ. Κέντρη, Νίσυρος - Τουριστικός οδηγός, Νίσυρος 1992, σ.20.
- 12.Το 1427 η Νίσυρος ενοικιάζεται στο Renaldo de preissoles de Vault με 650 φιορίνια το χρόνο.
- 13.Ζ. Τσιρπανλή, εθν. ανωτ. σ. 791.
- 14.Το 1831 ως επίτροποι διορίζονται υπό του Ρόδου Αγάπιου ο Δημήτριος Κάσδαγλης και ο Γεώργιος Σύμπης.
- 15.Σ. Κέντρη, Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου, Αθήνα 1970, σ.30.
- 16.Εφημ. Δωδεκανησιακή Αυγή, έτος 1925, αριθ. φυλ. 117.
- 17.Σ. Κέντρη, Εκκλησίες και Ξωκλήσια της Νισύρου, Αθήνα 1992, σ.71.
- 18.Περ. Καλογήρου, Περί της Ιεράς Μονής Σπηλιανής, περ. Νισυριακά Χρονικά, Αθήνα 1996, Τομ, β´, σελ.934.
- 19.Σ. Κέντρη, Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου, Αθήνα 1970, σ. 33.
- 20.Του αυτού, εθν. ανωτ. σ.32.
- 21.Σπηλιανής Αρχείου, Τόμος Α´ σ.66.
- 22.Σ. Κέντρη, εθν. ανωτ. σ.77.
- 23.του αυτού, Εκκλησίες και Ξωκλήσια της Νισύρου, Αθήνα 1992, σ.71.
- 24.Περισσότερα για τη Μονή αυτή α) Σ. Κέντρη, εθν. ανωτ., σ.85 και Μ. Σκουρλή, ιερέα.
- 25.Σπηλιανής Αρχείου, Τομ. Α, σ.124.
- 26.Σ. Κέντρη, Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου, Αθήνα 1970, σ.73.
- 27.βλέπε σχετικό έγγραφο στο Παράρτημα, αριθ. εγγράφου 1

28. βλέπε σχετικό έγγραφο στο Παράρτημα, αριθ. εγγράφου 2
- 29.Ο Σουκιούριμπεης υπήρξε εξωμότης από την οικογένεια των Μαυρομιχαλάκων και χρημάτισε Διοικητής της Ρόδου από το 1822-1835, πρβ. Ε. Γ. Πρωτοψάλτη “Ανέκδοτα Νισυριακά έγγραφα...” Ανάτυπο από το περ. ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ, Τομ. 3ος, σ.6
- 30.Ε. Ρόζου, Οι νησιώτες του Αιγαίου στον αγώνα του 1821, Αθήνα 1971, σ.133.
- 31.πρβ. ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ, Τομ.7, σ.290, όπου δημοσιεύουμε έγγραφο από το Αρχείο Νικειών με την υπογραφή του Επάρχου Μ. Μαλιαράκη.
- 32.Ε Γ. Πρωτοψάλτη, εθν. ανωτ. σ.32
- 33.Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.78.
- 34 Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.79.
35. Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.125.
36. Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.150.
37. Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.152.
- 38.Κ. Ο. Σακελλαρίδη, Κ. Σακελλαρίου ο μετέπειτα Κ. Ξένος, Αθήνα 1993, σ.σ 22.
- 39.πρβ. Παράρτημα, αριθ. εγγράφου 3
40. Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.σ 366-367.
41. Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ.σ 407-409.
42. Σπηλιανής Αρχείον, Τομ. Α, σ. 412.
- 43.Επί της ηγουμενείας του Κυρίλλου Χριστοφόρου συστήθηκε στη Ν. Υόρκη (8-5-1906) ο Αγαθοεργός Σύλλογος Νισυρίων “Η ΠΟΡΦΥΡΙΣ” με Πρόεδρο τον Σ. Πετουβή, Γραμματέα τον Γ. Φασουλαρίδη, Ταμία τον Γ. Τσαχαγιά και εισπράκτορα τον Φ. Σερεπέτη.
- 44.Σ. Κέντρη, Αρχείο Μονής Σπηλιανής, ανάτυπο από τον 13ο Τόμο ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ.
- 45.Σ. Κέντρη, Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου, Αθήνα 1970, σ.86.
- 46.πρβ. σχετική επιστολή στο Παράρτημα, αρ. εγγρ. 4.
- 47.Ο παπα-Μανώλης διορίζεται εφημέριος στο ναό της Ποταμίτισσας στις 6 Φεβρουαρίου 1941.
- 48.Τότε ο κ. Κέντρης υπηρετούσε στο Υπουργείο Παιδείας,ως προϊστάμενος του τμήματος των μαθητικών θεμάτων της Διεύθυνσης εκπαιδύσεως Ελληνοπαίδων Εξωτερικού.
- 49.Τοποθεσία του Μανδρακίου Νισύρου, όπου βρίσκεται το πηγάδι που εξυπηρετούσε τις νοικοκυρές της περιοχής.
- 50.Η καλαντήρα είναι ένα είδος ξύλινου κενотаφίου στην κορφή του οποίου υπάρχει το ομοίωμα ενός πουλιού που περιστρέφεται πάνω σε άξονα.

Ε' ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Εγγραφον 1ο

Εντιμότατοι κληρικοί, ευλαβέστατοι ιερείς, τιμιότατοι προεστώτες και πρόκριτοι της νήσου Νισύρου και άπαντες οι λοιποί κάτοικοι της αυτής, τέκνα εν Χριστώ αγαπητά, χάρις εΐη υμίν άπασιν παρά Θεού και ημών δε ευχή, ευλογία και συγχώρησις.

Διά του παρόντος εκκλησιαστικού γράμματος δηλοποιούμεν πάσιν υμίν ότι επειδή και προλαβόντες δι' ετέρου ημών γράμματος, πατρικώς προς έλεγchon των πονηρών καταχρήσεων συμβουλευτικής εξελέξαμεν επ' εκκλησίας τας παρεκτροπάς του οσιωτάτου ηγουμένου του ημετέρου μοναστηριού της Σπηλιανής Κυρ. Νεοφύτου εις τας οποίας και η αγιότης του ως άνθρωπος ενγήκεν από τα ιερά του καθήκοντα και κατήντησεν εις άλλα αδικήματα τα οποία απαιτείται να είναι μακράν από τους ιερούς καταλόγους, όσων αμαυρώνουσι τον ιερόν αυτών χαρακτήρα και απαιτούμενα έχομεν χρέος τους μεν εκκλησιαστικούς να καθυποβάλωμεν εις αργίαν, τους δε λαϊκούς εις αφορισμόν κατά τας διαταγάς της αγίας του Χριστού Εκκλησίας.

Τούτον χάριν επειδή και ο ρηθείς ηγούμενος υπέφερεν ικανώς την οργήν της εκκλησίας και ευγνωμόνως ζητεί την υφ' υμών πατρικών συγχώρησιν, μεταμεληθείς καθ' οιονδήποτε τρόπον επλημέλησεν, καθώς και υπό της υμετέρας Κοινότητος δια κοινής αναφοράς και κοινώς υμείς άπαντες τας υπέρ αυτού ποιείσθε παρακλήσεις καταφεύγοντες εις το έλεος της μητρος αυτού εκκλησίας, και ημείς οι των πνευματικών προϊστάμενος καταρτίζοντες (το συνήθως) τω της πραότητος οίκτω (δυσανάγνωστα) πατρικώς, φιλανθρωπώς, αποστολικώς δε και χριστομιμήτως κινούμενοι, έχομεν τον ρηθέντα ηγούμενον και αρχιμανδρίτην κυρ-Νεόφυτον εκτός δεσμού της ιεροπραξίας, τουτέστιν ελευθέρως δεδόκαμεν αυτώ την άδειαν έχειν, ώστε να ενεργεί πάντα τα της ιεροπραξίας ακωλύτης ως και πρότερον είτε εντός του αυτού μοναστηριού είτε εκτός πάσας τας ιεράς εκκλη-

σίας, τιμώμενος και σεβόμενος παρά πάντων, καθώς απαιτεί το ιερατικόν αυτού επάγγελμα. Αλλά μηδείς είτε των ιερωμένων είτε εξ υμών τολμήση να επεμβή εις τα μοναστηριακά πράγματα ούτε να λάβη την παραμικρήν θέσιν, καθ' ότι ημείς ως κυρίαρχοι του αυτού μοναστηρίου αυτόν τακτικόν, κανονικόν και νόμιμον ηγούμενον του ρηθέντος μοναστηρίου, και εις ημάς αυτούς οφείλει και χρεωστεί να αποδώσῃ λογαριασμόν του μοναστηρίου εν καιρῷ εκ καθήκοντος ἢ δε οσιότης του ως αντιπρόσωπος ημέτερος θέλει επιστατή εις τα πράγματα του μοναστηρίου με κάθε ζήλον και επιμέλειαν φυλάττων τα ιερὰ σκευή και κειμήλια εκ ασφαλεστάτῳ διατήρησῃ καθ' ὅλην την απαιτουμένην σπουδὴν καλός και πιστός και πιστός οικονόμος. Ταῦτα μεν εν τούτῳ κατὰ χρέος πατρικόν. Επειδὴ δε κατ' αὐτάς ἐπλησίασαν αἱ σεβάσμιαι και (δυσανάγνωστη) εορταί την του Κυρίου ημῶν γεννεθλίων και καθεὶς ευσεβής χρεωστεί να ετοιμάσῃ τον εαυτό του εις την μετάληψη των Αχράντων αυτού μυστηρίων παραγγέλλομεν συμβουλευτικῶς εις ὅλους μικρούς και μεγάλους να καθαρίσωσι πρῶτερον την ψυχὴν των με την ιερὰν εξομολόγησιν πρόχειρον και ὄχι καταχρηστικῶς κατὰ την κακὴν αὐτῶν συνήθειαν με περιφρόνησιν εις τὰς ωραίας ημέρας να προσέρχονται εις τὰς πνευματικούς εν παρόδῳ και να μεταλαμβάνωσιν αναξίως καθώς και ἄλλοτε προσωπικῶς διετάξαμεν τους πνευματικούς περὶ υμῶν να προσέχουσι, να φυλάττωσι τὰ χρέη των ἀπαράτρεπτα, ὅπως ἐξιωθῶσι να πανηγυρῆζωσι φαιδρῶς και χαρμῶσύνως ... εις ἄλλους... πολλούς ευλογία και ευτυχία την... του Κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ου εἰ χάρις και τον ἀπειρον ἔλεος..., παρ' ημῶν ευχή και ευλογία εἰη μετὰ πάντων υμῶν.

21-12-1821 εν Ρόδῳ
Εν Χριστῷ ευχέτης υμῶν

Ἐγγραφον 2ο

ΠΑΝΔΗΜΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΝΙΣΥΡΙΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

“Την ἐκλαμπρον αὐτῆς ευγένειαν ταπεινῶς προσκυνούντες κατασπαζόμεθα συν τῷ σωτηρίῳ προσρήματι τῷ Χριστῷ Ἀνέστη”.

Ἀς ἔχει δόξαν ὁ Ὑψιστος ὅστις εξαπέστειλεν εις την Ελλάδα ἓνα τέτοιον ἀρχηγόν και κυβερνήτην ἵνα ἀναξοπυρῶσῃ αὐτὴν την ὑπὸ τοσοῦτων αἰῶνων ημιθανή και τετελειωμένην ἕνεκα του σκληροτάτου ζυγού. Αγκαλά και προσωπικῶς εἰσέτι δεν εἶδαμεν την Ἐκλαμπρον αὐτῆς ευγένειαν, μ' ὅλον τούτο η περὶ αὐτῆς φήμη του ἀξίου υποκειμένου της διαδραμοῦσα τον Ἁγίον πέλαγος ἔφθασε εις τὰς α-

κοάς μας. Αίρωμεν ουν χείρας ικέτιδας προς Θεόν, και δεόμεθα του εκ νεκρών αναστάντος Κυρίου ημών Ιησού Χριστόν, ίνα διαφυλάττη αυτήν ανωτέραν παντός λυπηρού και να την αξιώση εις εκείνον τον βαθμόν, όπου επιποθεί όλον τον γένος των Ελλήνων. Εμφανιζόμεθα λοιπόν προς αυτήν δια του παρόντος ημών ταπεινού γράμματος και ημείς οι πτωχοί κάτοικοι της νήσου ταύτης και στέλλομεν επίτηδες εκ μέρους όλων ημών πανοσιώτατον άγιον καθηγούμενον κύριον Νεόφυτον, ίνα δηλοποιήση και δια στόματος τας πολλές θλίψεις, ζημίας, δόσεις και δυστυχίας, όπου μας ηκολούθησαν εις την περίστασιν ταύτην. Ημείς, ευγενέστατε άρχων και άξια κυβερνήται της Ελλάδος απ' την αρχήν της επαναστάσεως δεν εχορίστημεν από τον ελληνικόν σώμα, αλλ' ούτε επαύσαμεν καθά είχομεν δύναμιν δίδοντες χρηματικήν δόσιν εις το εθνικόν ταμείον. Πλην οι προ αυτής αρχηγοί και διοικηταί της Ελλάδος, ως ουκ όντες αληθείς ποιμένες πολλά ολίγην πρόνοιαν είχον κατά του κοινού λαού. Αν περιγράψωμεν τας καταχρήσεις των Υπουργών όπου εστέλλοντο προς ημάς λεπτομερώς, περιλήψει ημάς ο χρόνος διηγούμενος τας αναφοράς εστέλλομεν, διπλώνοντο υπό κάτω του στρωσίματος δεν ευρίσκοτο τινάς από εκείνους ινά εισακούση τας δεήσεις ημών και να κατοικίτη τα δάκρυά μας. Οι έπαρχοι από την άκραν υπερηφάνεια αυτών ήρχοντο άλλος με πενήντα, άλλος με εξήντα στρατιώτας άτάκτους, οίτινες εποίουν διαφόρους καταχρήσεις και έξοδα, τα οποία θέλει να στοχαστή η έκλαμπρος αυτής ευγένεια εις το κατάστιχον όπου τις περικλείομεν. Αν ίσως ημείς δεν επειθόμεθα εις τας διαταγάς της Διοικήσεως, τότε έπρεπε να φέρωσιν εις ημάς εκτελεστικήν δύναμιν και αν εκείνοι λέγουσιν, ότι δεν επειθόμεθα ψεύδονται, διότι πενήντα και εξήντα στρατιώται άτακτοι δεν ημπορούσαν να μας καταπίσουν με βίαν αρμάτων, όσον ποταπή είναι η νήσος ημών. Πρόδηλον λοιπόν, ότι δια τα κακά τους θελήματα τους έφερον μαζί τους και μας επροξένησαν ένα τέλειον αφανισμόν. Έδιδον μιαν ολίγην δόσιν εις την Διοίκησην και ηγόραζον τας νήσους, έπειτα ήρχοντο και εξητούσαν τόσο χιλιάδας γρόσα από ημάς. Εκείνος ο έπαρχος, εκείνος ο δεκατιστής όπου δεν είχεν ελέας να φάγει εις το οσπίτιόν του, ήθελε δέκα όρνιθες την ημέρα να τρώγη αμή οι ψευδοστρατιώται πόσα κατσικοπρόβατα; Των δε πειρατών τις να διηγηθή τας εφόδους, τας αρπαγάς, τας ατιμίας; Άθλιοι ημείς! Αν θελήσωμεν να τας εξιστορήσωμεν καταλεπτώς, δεν επαρκούσι δέκα κόλλες χάρτης. Όθεν δια να μην της δίδομεν βάρος και δια συντομίαν μικράν αυτήν νύξιν περι εκείνων όπου εδώσαμεν προς αυτήν, ας στοχαστή τας κακουργίας των η κριτικωτάτη αυτής φρόνησις. Αυτά τα μεγάλα και ανυπόφερτα κακά όπου εδοκιμάσαμεν, ημπορούσαν τρόπον τινά να είναι υποφερτά εις ημάς, ανίσως δεν είχομεν άλλα μεγαλύτερα να μας τυρρανούσι οσημέραι. Ποία δε ταύτα; Το άτίθασσον θηρίον, ο σκληρότατος ημών εχθρός ο ηγεμών της Ρόδου, δεν παύει καθ' εκάστην γράφοντας προς ημάς απειλητικά γράμματα (εκ των οποίων τις περικλείομεν μερικά δια βεβαίωσιν) ανίσως δεν του υπάγωμεν τα χρήματα, δεν μα-

κροθυμεί πλέον, αλλά θέλει μας εξολοθρεύσει ολοτελώς συν γυνεξί και τέκνοις ημών. Τα χρέη οπού μας ζητεί, εξαιρώντας εκείνα οπού του έχομεν δωσμένα, είναι πουγγία πενήντα ημείς όντες εκνευρισμένοι από τας τόσας δόσεις και ζημίαν οπού προεγράψαμεν, δεν έχομεν δύναμιν να του τα πληρώσωμεν το τέλος μας λοιπόν; θάνατος. Όθεν μη έχοντες άλλην καταφυγήν, προσπίπτομεν εις τους πόδας της Εκλάμπρου αυτής ευγενείας, και ζητούμεν έλεος, έλεος, έλεος. Ας μην μας αφήσει να απολεσθόμεν η τάλανες ας μην το καταδεχθή να μας ιδή κατεσφαγμένους υπό του εχθρού ως καλός Κυβερνήτης ας κυβερνήση και ημάς, ως φιλόστοργος πατήρ ας δείξει και εις ημάς την πατριικήν αγάπην εις το μέρος οπού ευρισκόμεθα, δεν ημπορούμεν να αντιστεκώμεθα εις τον εχθρόν ήμεθα περιτριγυρισμένοι υπό της Τουρκίας πανταχόθεν. Δια τούτο παρακαλούμεν την χριστιανικωτάτη αυτής ψυχήν, ίνα εύρη κανένα μέσον δι ασφάλειαν της ζωής ημών. Αν δεν εγεινιάζαμεν της Τουρκίας, ημπορούσαμεν να δίδωμεν δεκαετίας και άλλα όσα διαταπτόμεθα μα επειδή το ξίφος του εχθρού ακονίζεται καθ' εκάστην δι ημάς, παρακαλούμεν να γίνει μια συγκατάβασης εις ημάς, να δίδωμεν ένα τόσον εις το εθνικόν ταμείον, και όσον ημπορέσωμεν να οικονομούμεθα και με τον εχθρόν, δια να ζήσωμεν και ημείς και να χαρώμεν την ποθητήν ελευθερίαν μας. Είμεθα ευέλπιδες ότι θέλει και οικονομήσει ως και άλλους πολλούς και δια τούτο μένομεν με όλον το σέβας.

Εν Νισύρω τη 3 Απριλίου 1828
(Τ. Σ.) της ημετέρας ευγενείας
Δούλοι ταπεινοί

Άπαντες οι εν τη νήσω Νισύρω οικούντες προύχοντες και λοιποί χριστιανοί:

Δημήτριος Ανεγνώστης χατζή Παπαγιάκουμου, Ιωάννης Ανεγνώστης χατζή Βασίλη, Ιω. Ανεγνώστης Παπασακελλαρίου, Καραμιχάλης Γερασίμου, Ιωάννης Κουλάκας, Νικόλαος Ανεγνώστης Παπαγιωργάκη, Ιωάννης (Ανεγνώστης) Παπά Γιαννάκη, Γεώργιος Αναγνώστης Σακελλαρίου, Γεώργιος Αναγνώστης Μανώλακας, Γεώργιος ιερέυς Παπά Αντωνίου, Αντρουλής ιερέυς Παπά Ζαπάτη, Παπανικόλας του Μανώλακα, Γεώργιος Τραπούλης, Διακογεώργης Κοζάς, Ιωάννης Δημητρίου, Μανώλης Ρεΐζης, Ιω. Αναγνώστης Οικονόμου, Νικόλας Παπασακελλαρίου, Γεώργιος Αναγνώστη Χατζηκωνστανή, Γιάκουμος Ανεγνώστης, Παπά Ζαφείρης, Γεώργης Παχής, Κωνσταντίνος ιερόπαις Σακελλαρίδης, Χ. Γεώργης Νικολάου, Ιωάννης Λέους, Γεώργιος Παπά Μανώλη, Γεώργιος Παύλου, Πολυχρόνης, Νικήτας Βεζίρογλου.

Έγγραφο 3ο

Οι υποφαινόμενοι κάτοικοι της νήσου Νισύρου πιστοποιούμεν ότι ελθόν ενταύθα ο κύριος Κωνσταντίνος Ξένος προ χρόνου δεν έλειπεν από το να παριστάνη ταις διδαχαίς τα του Καίρη φρονήματα, ότι καλώς και ορθώς δοξάζει του μόνου Θεού την ύπαρξιν και όχι Χριστού, της Παναγίας και άλλων χριστιανών όπου οι ορθόδοξοι δοξάζομεν, επιλέγοντας ότι και άλλα πολλά αγόρευσεν ούτος πως είναι η αλήθειαν, παραπλανώντας με ζήλον ένθερμον ην δυνατόν, να διαγείρη τον λαόν από την αποστολικήν θρησκείαν μας.

Ωστε με αυτά και άλλα λαοπλανιώς παριστάνει ότι από πατριαρχικόν ζήλον κινούμενος ήλθε να αποδείξη την αληθινή λατρείαν της θρησκείας, όπου πρέπει να δοξάζωμεν και όχι καθώς ακολουθούμεν εσφαλμένως. Διότι εκτός της κατηγορίας θέλει μένει και αθανάσιμος αμαρτία εις ημάς και απογόνους μας. Λοιπόν προς απαλλαγήν του τοιούτου και δια να επαινεθή και δοξασθή η πατρίς μας εις αυτόν τον χρυσούν αιώνα καθώς και άλλοι εγνώρισαν (δυσ.λέξη) τα πάντα της αληθείας και αυτό το αληθές του μόνου Θεού την ύπαρξιν πρέπει και ημείς να πιστεύσωμεν και ακολουθώμεν ώστε (δυσανώνγνωστο).

Θεωρών δια τούτο ο άγιος καθηγούμενος της Μονής Παναγίας Σπηλιανής, ενήργησε πολυειδώς και πολυτρόπως με τους ιερείς και όλων των λαϊκών ενήργησαν και εκδίωξαν αυτόν τον αντίχριστον Κωνσταντίνο, καθώς και Θεού ευδοκύντος εγκατέλειψε τα πάντα του ελπιζομένου σκοπού του και ανεχώρησεν εκτός δε τούτου εγκαταλείπωμεν και τους έχοντας τοιαύτην πίστην εις τον σκοπόν του.

Τούτο δε ομολογούμεν εν καθαρά συνειδήσει ότι αν δεν ήθελε επέμβει ο ειρημένος άγιος καθηγούμενος εις αυτενέργειαν αυτού του σκοπού μετά των ως άνωθεν λεγομένων, ήτο επόμενον να προοδεύσει και διαγείρει πολλούς από την αποστολικήν θρησκείαν μας και ούτω Κύριος είδεν εις ποίαν κατάστασιν ήθελε ευρεθώμεν με την πίστην αυτών των αντιχρίστων.

Όθεν εις ένδειξιν ωρίσθη το παρόν προς τον λεχθέντα άγιον καθηγούμενον δια να το διαθήση χρείας τυχούσης εν καιρώ δέοντι όπου έπρεπεν.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	σελίδα
ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ	15
Α΄ ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	17
Β΄ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	21
ΤΟΠΙΚΑ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ	50
ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ	55
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ	58

ΓΑΒΡΙΗΛ Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ

**ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙ ΠΟΤΕ
ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΕΘΙΜΟΤΥΠΙΚΩΝ ΤΟΥ
ΧΩΡΙΟΥ ΝΙΚΕΙΑ (ή ΝΙΚΙΑ) ΝΙΣΥΡΟΥ**

Ιανουάριος

Μια από τις προετοιμασίες για την υποδοχή του καινούργιου χρόνου στα Νικειά της Νισύρου ήταν να βάλει ο νοικοκύρης ένα κλαδάκι με φύλλα ελιάς στο πάνω μέρος του παραστάτη της εξώπορτας του σπιτιού, κάτι που εσυμβόλιζε την ειρήνη για όλο τον χρόνο στο σπίτι, στο χωριό και κατ' επέκταση στον Κόσμο.

Το κλαδάκι με τα ξερά πλέον φύλλα του περασμένου χρόνου, το έπαιρναν τα παιδιά του σπιτιού, το έριχναν στα κάρβουνα που έκαιαν στο μαγκάλι, ανάλογα δε με το «σκάσιμό των», υπελόγιζαν και το αν θα έπαιρναν «Αηβασιλειάτικα», πολλά ή ολίγα.

Μετά τον Εσπερινό, τ' αγόρια έβγαιναν για να τραγουδήσουν τα Κάλανδα σ' όλα τα σπίτια του χωριού, εισπράττοντας μερικά χρήματα, που στο τέλος τα εμοιράζονταν εξ ίσου μεταξύ των. Την Πρωτοχρονιά μετά την απόλυση της Εκκλησίας, οι νέοι άντρες του χωριού με τα μουσικά όργανα επί κεφαλής, εγυρνούσαν πάλιν τα σπίτια, τραγουδώντας το «Αρχιμηνιά κι Αρχιχρονιά...». Με τα χρήματα που εμάζευαν, έκαναν ένα καλό γλέντι, στο οποίο συμμετείχε όλο το χωριό κι εύχονταν «να' χουν όλο τον χρόνο γλέντια και χαρές».

Την «Βασιλόπιτα» που κάθε νοικοκυρά είχε έτοιμη, την έκοβε τελετουργικά ο Νοικοκύρης μετά από το γεύμα, αφού προηγουμένως την «εσταύρωνε» τρεις φορές με το μαχαίρι. Το πρώτο κομμάτι ήταν του Χριστού, το δεύτερο της Παναγίας, το τρίτο του Αγίου Βασιλείου, το τέταρτο του σπιτιού, το πέμπτο του φτωχού και μετά όλων των μελών της οικογενείας, αρχίζοντας φυσικά από τον Πατέρα.

Τυχρός του σπιτιού για όλο τον χρόνο, εθεωρήτο όποιος εύρισκε το ασημένιο νόμισμα στο κομμάτι του. Το απόγευμα, άρχιζε το γλέντι στην πλατεία του χωριού, την «Πόρτα» εφ' όσον βέβαια ο καιρός το επέτρεπε, ή στα γύρω από την πλατεία καφενεία όταν έβρεχε ή το κρύο ήταν τσουχτερό. Όλοι σχεδόν προσέφεραν τ' Αηβασιλειάτικα δώρα των στα παιδιά ανάλογα με την αντοχή του βαλαντίου

των.

Την παραμονή των Θεοφανίων, μετά τις «Μεγάλες Ώρες», ετελείτο η Ακολουθία του λεγομένου «Μικρού Αγιασμού», που όλοι τον έπαιρναν στα σπίτια των για να «τ' αγιάσουν», το ίδιο δε και τα χωράφια των, τουλάχιστο τα όσα ήσαν κοντά στο χωριό. Την ίδιαν ημέρα, και ο Παπάς με τον Νεωκόρο, εγυρνούσαν όλα τα σπίτια του χωριού, ψάλλοντας το «Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου, Κύριε...» και τ' αγιάζαν. Η νοικοκυρά έριχνε μερικά κέρματα στο μικρό συνήθως ασημένιο δοχείο με τον Αγιασμό, αυτά αποτελούσαν την αμοιβή τόσο του Παπά, όσο και του Νεωκόρου, τα «τυχερά» όπως τα λένουν στην εκκλησιαστική ορολογία. Την ημέραν της εορτής ετελήτο στην Εκκλησίαν η ακολουθία του Μεγάλου Αγιασμού, από τον οποίον όλοι έπιναν, εφ' όσον δε και είχαν νηστεύσει την παραμονή, τον εθεωρούσαν ως «δεύτερη Κοινωνία» και τον εφύλαγαν στα εικονίσματα του σπιτιού των. Το παραδοσιακό φαγητό της εορτής των Θεοφανίων ήταν ο «Κοφτός», που αποτελήτο από σιτάρι ή σίκαλη που αφού εβράζετο λίγο, όσο εχρειάζετο να βγουν τα φλούδια, τον «εκοπάνιζαν» σε ξύλινο γουδί με ξύλινο κόπανο, ώστε να μπορέσουν να φεύγουν τα φλούδια με μόνο το τρίψιμο και το φύσημα. Το έψηναν στο φούρνο με άρτυμα χοιρινό κρέας, έτσι ώστε εγίνετο ένα νοστιμότατο φαγητό. Φυσικά, εφ' όσο το χωριό μας απέχει αρκετά από την θάλασσα, η όλη τελετή εψάλλετο στην Εκκλησία και ο Σταυρός εβυθίζετο σε μια μεγάλη πήλινη λεκάνη, αντί στην θάλασσα.

Του Αγίου Ευθυμίου, στις 20 Ιανουαρίου, οι νοικοκυρές έβραζαν τα διατηρημένα σε άλμη, σε «σαλαμούρα» όπως την λένουν, αυτιά του χοίρου που εσφάγη στα «Χοιροσφάγια», έβαλαν δε ξύδι και σκόρδο, για να ημπορούν να φάνε την σούπαν αυτή, που με τον συνήθως πολύ κρύο καιρό της εποχής, ετρώγετο από όλους.

Στις 30 Ιανουαρίου, των Τριών Ιεραρχών. Εγίνετο στο Σχολείο η καθιερωμένη εορτή με συμμετοχήν όλων των Γονέων, που με χαρά πολλήν άκουαν τα παιδιά των να απαγγέλλουν τα ποιήματά των και τους διαλόγους των, παρ' όλο δε που στα Νησιά μας υπήρχεν η Ιταλοφασιστική σκλαβιά, οι Δάσκαλοι δεν εδίσταζαν να βάλουν ποιήματα εθνικού περιεχομένου που εφρονιμάτιζαν τα παιδιά, που κατ' ανάγκην έπρεπε να απαγγείλουν και ποιήματα στην Ιταλική γλώσσα, κυρίως για το Φασισμό του Μουσολίνι.

Φεβρουάριος

Την πρώτην του μηνός που τιμάται η μνήμη του Αγίου Τρύφωνα, που ως γεωργός και κτηνοτρόφος ο ίδιος, θεωρήται ο Προστάτης Άγιος των γεωργών, στην Εκκλησία ετελήτο αγιασμός και ανεπέμποταν ευχές για τους γεωργούς, για «την ευφορία των καρπών της γης» καθώς και για τα κτήνη των γεωργών. Έπαιρναν

αγιασμό στα σπίτια των για να αγιάσουν κυρίως τα αμπέλια των, αλλά και τα ζώα των.

Την δευτέρα ημέρα του μηνός, που η Εκκλησία μας τιμά και εορτάζει την Υπαπαντή του Κυρίου, όταν ετύγχανε να είναι ζεστός ο καιρός, οι γεωργοκτηνοτρόφοι έλεγαν: Κυλιούνται ακόμη κι οι γαδάροι από την ζέση...

Μεγάλη εορτή είναι στις 10 του μηνός που η Εκκλησία μας τιμά την μνήμη του Αγίου Ιερομάρτυρος Χαραλάμπους. Στην Εκκλησία μας φυλάσσεται μια παμπάλαια εικόνα του Αγίου, που την θεωρούν θαυματουργό και τη λειτανεύουν την ημέρα της εορτής. Συνήθως μέσα στον Φεβρουάριο «ανοίγει το Τριώδιο», δηλαδή το Εκκλησιαστικό βιβλίο με τις Ιερές ακολουθίες της Μεγάλης Τεσσαρακοστής και της Μεγάλης Εβδομάδος. Τα πρώτα τρία Σάββατα της περιόδου αυτής, λέγονται «Ψυχοσάββατα» και η κάθε νοικοκυρά παίρνει στην Εκκλησία ένα πιάτο με κόλλυβα για «τις ψυχές των αποθαμένων της οικογενείας».

Μάρτιος

Όλοι, μικροί και μεγάλοι, έπρεπε να βάλουν στον καρπό του αριστερού χεριού τον «Μάρτη», ένα είδος βραχιολιού από διαφόρων χρωμάτων νήματα. Θυμούμαι ότι εμείς, τα τότε παιδιά του Σχολείου, απαιτούσαμε να μας βάλουν Μάρτη με μόνο δυο χρώματα: το γαλανό και το άσπρο, τα εθνικά χρώματά μας, κάτι που μεγάλους πονοκεφάλους εδημιουργούσε στους Δασκάλους μας, που μας προειδοποιούσαν ότι, σε κάθε επίσκεψη Ιταλών Καραμπινιέρηδων (Χωροφυλάκων), έπρεπε να σκεπάζωμε τον Μάρτη μας με το μανίκι μας, έτσι να μη τον βλέπουν οι Ιταλοί.

Τον Μάρτη αυτό, μας τον έβγαλαν οι Μάνες μας το Μεγάλο Σάββατο και τον έδεναν στο ένα από τα δύο «χέρια» του «διουριού»¹, στο οποίο θα ειρήνετο ο καπαμάς², το κυριότερο φαγητό του Πάσχα.

Το βράδυ του δεύτερου Ψυχοσαββάτου, (της Απόκριω) άρχιζαν «οι Καμουξέλλοι», όπως ελέγαμε τους μασκαράδες, κάτι που κάθε βράδυ εσυνεχίζετο μέχρι το βράδυ της Καθαράς Δευτέρας, που εσήμαινε η καμπάνα της Εκκλησίας για την Ακολουθία του Μεγάλου Αποδείπνου, του «Δυνάμεου» καθώς έλεγαν στο χωριό, από το ωραίο τροπάριο που ψάλλεται στα Μεγάλα Απόδειπνα, το: «Κύριε των δυνάμεων, μεθ' ημών γενού...». Στην Εκκλησίαν, οι πολυέλαιοι και τα μεγάλα κανδήλια, τα κρεμασμένα από την οροφή της Εκκλησίας, το ίδιο δε κι όλες οι μεγάλες εικόνες του Τέμπλου (εικονοστασίου), εσκεπάζοντο με πολύ σκούρα καλύμματα, έτσι ο χώρος του Ναού έπαιρνε μιαν όψη κάπως μελαγχολική, εφ' όσον τα μόνα φώτα που υπήρχαν ήταν τα φώτα των κανδηλιών του τέμπλου και των κεριών του προσκυνηταρίου.

Στην ακολουθία των πρώτων χαιρετισμών που ψάλλεται την πρώτη Παρα-

σκευή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, τα καλύμματα αυτά έφευγαν και ο Ναός έπαιρνε την συνηθισμένη του όψη. Φρέσκα λουλούδια από τους κήπους και τα σπίτια, εστόλιζαν την εικόνα της Παναγίας, η Εκκλησία εμοσχομύριζε μαζί με το θυμίαμα, έτσι η όλη ατμόσφαιρα εταίριαζε στην σπουδαιότητα του Ακαθίστου Ύμνου, προς την «Ανύμφευτον Νύμφην και Μητέρα του Κυρίου μας».

Οι γεωργικές δουλειές του Μαρτίου ήσαν «νιάσιμο» (λιάσιμο) των χωραφιών για τα «εψιμικά», το «δι(β)όλισμα» για τους «Διμνήτες», τα κλαδεύματα των Αμπελιών και τα «γλύσματα», δηλαδή η εκχέρωση μέρους από τα χέρσα κι εγκατελημμένα χωράφια, το φύτεμα αμπελιών και συκιών. Ήσαν τα γλύσματα μια ευκαιρία για να κάμουν μερικά «μεροκάματα» οι γεωργοεργάτες του χωριού και να εξοικονομήσουν μερικά χρήματα για τις ανάγκες των οικογενειών των... Στο κλάδεμα των αμπελιών εβοηθούσαν οι συγγενείς και οι φίλοι χωρίς να πληρώνονται. Απελάμβαναν πάντως ένα καλό γεύμα και εξ ίσου καλό δείπνο, έπιναν κρασί όσο ήθελαν, η συνηθισμένη δε ευχή σε κάθε πρόποση ήταν: Εις υγεία και καλός Αύγουστος, υπονοώντας το τρύγος των σταφυλιών. Επειδή δε τον Μάρτιο οι ημέρες έχουν ήδη πάρει αρκετές ώρες από την νύχτα, έλεγαν: «Τον Μάρτη προ' εργάτη ας είναι κι ακαμάτη».

Η μεγάλη εορτή του Ευαγγελισμού, η επίσης μεγάλη Εθνική μας Εορτή δεν ήτο δυνατόν να περνά απαρατήρητη για τους τότε σκλαβωμένους Δωδεκανησίους. Ο Παπάς εμνημόνευε «στα 'για», «Πάντων των υπέρ της Πίστewς και της Πατρίδος αγωνισαμένων και πεσόντων ηρώων» και «υπέρ του Έθνους ημών», οι νέοι άνδρες εσειοτραγουδούσαν παλιά κλέφτικα τραγούδια καθώς και άλλα ηρωικά που ο καθένας θυμόταν, όλοι των ένιωθαν τον εθνικό παλμό της μεγάλης ημέρας της Θρησκείας και του Έθνους μας.

Τον Μάρτιον επίσης, ο κάθε νοικοκύρης εφρόντιζε να εφοδιάξει το σπίτι του με παστές μαρίδες, που οι τρατάρηδες εψάρευαν στην «Γράνα»³ και τις παρεσκευάζαν για όσους τις επαράγγελαν.

Απρίλιος

Όπως σε όλα τα μέρη της Ελλάδος και σε πολλά μέρη του Κόσμου, έτσι και στα Νικεΐα ο Απρίλης άρχιζε με την προσπάθεια όλων να «γελάσουν» ο ένας τον άλλο, με αθά ψέματα, έτσι να τηρηθεί το έθιμο.

Το Πάσχα επλησίαζε και ήδη οι νοικοκυρές εφρόντιζαν να ασπρίσουν τα σπίτια των και όλους τους εξωτερικούς χώρους των, δικαιολογώντας αυτό που έλεγαν οι παλαιότεροι: «Εμύρυσεν η Λαμπρή...».

Τα δύο Σάββατα πριν από το Σάββατο του Λαζάρου τα έλεγαν: Σάββατο του κοφθού Λαζάρου το ένα και Σάββατο του μικρού Λαζάρου το άλλο, το δε Σάββατο του Λαζάρου το έλεγαν Σάββατο του Μεγάλου Λαζάρου και έψιναν για τα παιδιά

των οι νοικοκυρές τους «Λαζάρους», δηλαδή ψωμιά από καθαρό αλεύρι σε σχήμα «φραζόλας», στο οποίο έβαλλαν «γέμιση» από σταφίδες και σουσάμι, για μάλιστα έβαλλαν μαύρες σταφίδες, κάτι που ενθουσίαζε τα παιδιά και το «ετιμούσαν» δεόντως...

Μεγάλη εορτή για τα παιδιά του Σχολείου ήταν το Σάββατο του Μεγάλου Λαζάρου, τα οποία με τις καλαντίνες των, με τα ανθοστολισμένα καλάθια των, εγυρνούσαν τα σπίτια του χωριού, μισρασμένα σε «μπουλούκια» (ομάδες), έπαιρναν αυγά και συκαμύδαλα για τους Δασκάλους των, οι οποίοι με την σειρά των τους παρέθεταν γεύμα, νηστίσιμο (εφ' όσον ήτο παραμονές του Πάσχα), μετά το γεύμα δε επήγαιναν στον Εμπορειό και την Κυρά με έναν από τους δασκάλους των, το ίδιο δε έκαμναν και τα παιδιά του Σχολείου του Εμπορειού. Στην επιστροφή τα παιδιά των δύο χωριών εσυναντούσαν στο Μοναστήρι της Παναγιάς της Κυράς, παλαιότερα δε το εθεωρούσαν «ηρωικό» το να τσακώνονται μεταξύ των τα παιδιά των δύο χωριών και ν' ανταλλάζουν... ξύλο. Ευτυχώς υπήρξαν Δάσκαλοι περισσότερο λογικοί και στα δύο σχολεία, οι οποίοι κατήγγησαν το τελείως αντιπαιδαγωγικόν αυτό συνήθειο... Γεωργικές ασχολίες της εποχής ήτο το σπάρσιμο των φασολιών το φύτεμα ολίγων κολοκυθόσπορων ή και καρπουζόσπορων στα ήδη «αθλιολεμένα» (οργωμένα κατ' επανάληψη) χωράφια, το καθάρισμα των αμπελιών από τα διάφορα «ζιζάνια» καθώς και το μάζεμα και το αποθήκευμα «ταής» (χόρτων για τα ζώα) για να έχουν να τα ταΐζουν τις ημέρες του Πάσχα, που όλοι θα έμεναν στα σπίτια των.

Στις δουλειές αυτές, πολύτιμοι βοηθοί των ήσαν τα μεγαλύτερα παιδιά των, εφ' όσον τα σχολεία έκλειναν επί δύο εβδομάδες για την Μεγάλην εβδομάδα και το Πάσχα.

Παρ' όλες τις οικονομικές δυσκολίες της εποχής εκείνης, ο κάθε οικογενειάρχης το εθεωρούσεν απαραίτητο να έχουν και τα δικά του παιδιά καινούργια ρούχα, να «γκινιάσουν»⁴ από την εορτή του Λαζάρου εφ' όσον ήσαν μαθητές ή μαθήτριες. Έτσι στους ράφτες του Μαδρακιού και του Εμπορειού αλλά και του χωριού, όλα τα παιδιά επήγαιναν για «πρόβα», το ίδιο δε και στις «μοδίστρες» του χωριού τα κορίτσια.

Την Κυριακή των Βαΐων στην Εκκλησίαν, εμοίραζαν σ' όλους σταυρούς μπλεγμένους καλλιτεχνικά με φύλλα βάγιας και από ένα «ματσί» λουλουδιών των χωραφιών, κυρίως με μέρσινα. Και επειδή την Κυριακή των Βαΐων επιτρεπόταν να φάνε ψάρι, τα παιδιά επανελάμβαναν το τραγουδάκι:

*την Κυριακή των Βαγιών τρώνε ψάρι και κολιό
και την άλλη Κυριακή τρώνε κόκκινο αυγό
και μπαμ εδώ, μπαμ εκεί - στου Εβραίου το βρακί.*

Μέσα σε κατανυκτικήν ατμόσφαιρα, άρχιζε το βράδυ της Κυριακής των Βαΐων η Μεγάλη Εβδομάδα, με το: «Ίδού ο Νυμφίος έρχεται, εν τω μέσω της νυχτός...».

Πριν αρκετά χρόνια, πάνω από εκατόν, η Ακολουθία του Νυμφίου άρχιζεν αργά το βράδυ, μάλλον την νύχτα, εφ' όσον έπρεπε να είναι μεσάνυχτα όταν θα εψάλλετο το τροπάριο αυτό, «...εν τω μέσω της νυκτός». Στα δικά μας τα χρόνια, άρχιζε (και αρχίζει μέχρι σήμερα) ενωρίς το βράδυ, γύρω στις επτά (7) και τελειώνει στις εννιά (9). Ο πένθιμος διάκοσμος της εκκλησίας, η Βυζαντινή μελωδία των εκκλησιαστικών ύμνων, τα μαύρα άμφια των ιερέων, δημιουργούν μια ατμόσφαιρα πραγματικά πένθιμη για το «Θείον Δράμα» που αποκορυφώνεται με την Ακολουθία των Αγίων Παθών την Μεγάλην Πέμπτην και Μ. Παρασκευή. Το βράδυ της Μ. Παρασκευής, όλοι οι δρόμοι του χωριού εμοσχοβολούσαν από τα μέρσνα⁵, που οι ευλαβικοί κάτοικοι έριχναν άφθονα για το «πέραςμα του Επιταφίου». Δεν επέρασαν πολλά χρόνια από τότε που ο Επιτάφιος «έβγαινε» για την περιφορά του στο χωριό και στο Νεκροταφείο την αυγή, (την ίδια δε ώρα εγίνετο κι η «πρώτη Ανάσταση»), σήμερα όλα γίνονται από βραδύς, όπως στις πόλεις. Το βράδυ της Μ. Πέμπτης, πολλές γυναίκες έμεναν στην Εκκλησία, γύρω στον Εσταυρωμένο, μέχρι αργά την νύχτα, Έψαλλαν όσα τροπάρια ήξευραν και ετραγουδούσαν το «Μοιρολόι της Παναγιάς». Το πρωί της Μ. Παρασκευής, μετά την Ακολουθία των Ωρών, οι νέες Κόρες κι οι νέες Γυναίκες του χωριού, εφρόντιζαν το στόλισμα του Επιταφίου, με τα πιο όμορφα λουλούδια των κήπων και των χωραφιών, που το άρωμά των εγέμιζεν όλο το χώρο της Εκκλησίας.

Στις 4 το απόγευμα εσήμαιεν ο Μέγας Εσπερινός, όπου εγίνετο και η Αποκαθήλωσης του ομοιώματος του Αγίου Σώματος από τον Σταυρό.

Η Ακολουθία του Επιταφίου άρχιζε γύρω στις 2 μετά τα μεσάνυχτα, εψάλλονταν τα «Εγκώμια» από τα παιδιά του Σχολείου καθώς και τα Ευλογητάρια και στο τέλος της Δοξολογίας εσηματιζετο η πομπή για την έξοδο και την περιφορά του Επιταφίου στο χωριό. Λεβεντόκορμοι νέοι άνδρες του χωριού εσήμωναν τον Επιτάφιο, που ακολουθούσε προπορευόμενο Σταυρό, τα Εξαπτέρυγα και τα φανάρια της Εκκλησίας. Η πομπή έπαιρνε τον δυτικό δρόμο του χωριού προς το Νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου, ενώ η κάθε νοικοκυρά από τα σπίτια εθυμιάτιζε με το καλύτερο θύμαμα τον Επιτάφιο, ενώ τα κορίτσια τον έρραιναν με καλές μυρωδιές. Στο Νεκροταφείο εψάλλετο μια επιμνημόσυνη δέηση για όλους τους νεκρούς, ξεχωριστά δε εψάλλετο και στους τάφους των πρόσφατα ενταφιασθέντων. Από το Νεκροταφείο η Πομπή έπαιρνε τον προς ανατολάς δρόμο του χωριού, ενώ οι ψάλτες άρχιζαν το υπέροχο Δοξαστικό: Τον ήλιον κρύψαντα τας ιδίας ακτίνας και το καταπέτασμα του ναού διαρραγέν, τω του Σωτήρος θανάτω...» Πάλιν από τα σπίτια θυμιάζουν οι νοικοκυρές τον Επιτάφιο και Τον ραίνουν με μύρα τα κορίτσια, όταν δε η πομπή περνά από το σπίτι κάποιου αποθαμμένου Ιερέα ή παλιού Δημοτικού παράγοντα, ο Ιερέας αναπέμπει μια σύντομη δέηση «υπέρ μακαρίας μνήμης και αιωνίου αναπαύσεως». Στο Σαρδαλώνι⁶, αναπέμπεται η τελευταία δέηση και η Πομπή παίρνει τον ίσιο δρόμο της Πάνω Γειτο-

νιάς προς την Εκκλησία. Στην πλατεία του χωριού, την Πόρτα, ο Ιερέας μνημονεύει «υπέρ υγείας, θείας βοήθειας και μακροημερεύσεως πάντων των ενοριτών, των εγγύς τε και μακράν», εύχεται σε όλους «καλήν Ανάσταση» και με ευλάβεια παίρνει το ομοίωμα του τιμίου Σώματος του Κυρίου, τον Επιτάφιον από το Κουβούκλιο και με την βοήθεια του άλλου Ιερέως (εφ' όσον υπάρχει), το παίρνει ψάλλοντας «ο Ευσχήμων Ιωσήφ, από του ξύλου καθελών το άχραντόν Σου σώμα...» και τον εναποθέτει στην Αγίαν Τράπεζα. Οι Επίτροποι διαμοιράζουν τα λουλούδια του Κουβουκλίου στους ενορίτες, που θα τα φυλάξουν στο εικονοστάσιο του σπιτιού των, ενώ τα αποξηραμένα ήδη παλιά, τα έκαιαν στον φούρνο όπου θα έφιναν τον «καπαμά» των.

Στον εσπερινό του Μ. Σαββάτου, ολίγοι μόνον εκκλησιάζοντο. Γιατί οι περισσότεροι έπρεπε να φροντίσουν να φέρουν στα σπίτια των σφαγμένα κι έτοιμα για τον φούρνο τα ρίφια, τους «καπαμάδες» για το Πασχαλινό τραπέζι. Ήσυχα επερνούσε το Μ. Σάββατο στο χωριό, οι δουλειές του σπιτιού είχαν τελειώσει, ο καπαμάς εσιγοπήνετο στον φούρνο, τα βόδια και τα άλλα ζώα του κάθε νοικοκυριού είχαν μπόλικη «ταή» για να τρώνε 3-4 ημέρες, έτσι όλοι των ξεκουράζονταν, με την ευχή «καλή Ανάσταση» αλληλοχαιρετούντο στο δρόμο. Τα μεγάλα αγόρια ετοιμάζαν τα «τρίγωνα»⁷ για το «Χριστός Ανέστη», τα μικρά επρομηθεύονταν σπίρτα για τα «κλειδιά των» που ήσαν κάτι μικρά κλειδιά «κούφια» στο κούφωμα των οποίων έβαζαν μικρές «μύτες» των σπέρτων, εφάρμοζαν ένα καρφί που όπως το άκρο του κλειδιού κι αυτό ήτο δεμένο μ' ένα σπάγκο, εκτυπούσαν σε μια μικρή πέτρα κι έβγαζαν ένα δυνατό κρότο τ' αέρια που εδημιουργούντο με την ανάφλεξη των σπέρτων. Όλοι των δε έπεφταν για ύπνο πιο νωρίς από την συνηθισμένη ώρα, γιατί έπρεπε να ξυπνήσουν νωρίς, γύρω στις 3-4 το πρωί για να πάνε στην Πρώτη Ανάσταση. Την «Ανάσταση» την κάμνουν πάντοτε στον Νάρθηκα της Εκκλησίας, στον θόλο, η Ακολουθία του όρθρου και της Λειτουργίας εσυνεχίζετο στον Ναό και γύρω στις 5 με 6 ετελείωνε. Στο σπίτι απελάμβαναν την ζεστή σούπα, έτρωγαν βραστό κρέας κι ετσούγκριζαν τα κόκκινα αυγά και ενώ οι μεγάλοι επήγαιναν για λίγη ξεκούραση μ' έναν υπνάκο, τα αγόρια έφευγαν για την Πόρτα, από όπου θα ξεκινούσαν για τον Άην Ελιά. Με την εικόνα της Αναστάσεως και με το λάβαρο της Εκκλησίας, έπαιρναν τον ίσιο δρόμο της Πάνω Γειτονιάς, ανεβαίνοντας το κακοτράχαλο μονοπάτι έφθαναν στην κορυφή του Προφήτη, τ' Άη Ελιά, όπου υπάρχει το ρειπωμένο εκκλησάκι. Στην Αγία Τράπεζα απέθεταν την εικόνα της Αναστάσεως, ενώ κάπου στα χαλάσματα εστερέωναν τον κοντάρι του Λαβάρου. Έψαλλαν τα όσα τροπάρια ήξευραν «από μνήμης» έριχναν μερικά τρίγωνα ή αυτοσχέδιες «μπόμπες», το ίδιο και με τα κλειδιά των οι μικρότεροι, εκάθιζαν στους βράχους και απελάμβαναν το μοναδικό θέαμα που προσφέρεται από εκεί ψηλά, τρώγοντας από τα «ψιλοκούλουρα» που επρόβλεψαν να έχουν στις τσέπες των, στην συνέχεια δε έπαιρναν τον δρόμο της επι-

στροφής, με την εικόνα και το λάβαρο μπροστά, κι εγυρνούσαν στην Πόρτα, όπου παρέδιδαν την Εικόνα και το Λάβαρο στον Παπά και το Νεωκόρο, που τους εύχονταν: «Και του χρόνου παιδιά μας, καλή σας πρόοδος».

Η δευτέρα Ανάστασις εσήμαινε γύρω στις 2 το απόγευμα. Σε λίγα λεπτά η Εκκλησία εγέμιζεν από κόσμο, εφ' όσον όλοι των το εθεωρούσαν απαραίτητο να εκκλησιασθούν στην Δεύτερη Ανάσταση, επιδεικνύοντας τα καινούργια των ρούχα οι νέοι άντρες και τα καινούργια των φουστάνια οι γυναίκες, που «εγκαινιάζαν»⁸ κάθε Λαμπρή. Με αργό πανηγυρικό μέλος έψαλλαν οι ψάλτες τα «αναστάσιμα Κεκραγάρια» του Β΄ ήχου, έλεγαν και τα Ευαγγέλια σε μερικές ξένες γλώσσες, όσοι βέβαια κάτι ήξευραν και στα «απόστοιχα» εσηματίζετο πομπή με εξαπτέρυγα, τα λάβαρα και την Εικόνα της Αναστάσεως, κατέληγε δε η πομπή στο Σαρδαλώνι, όπου οι Παπάδες ανέπεμπαν δέηση για όλους «τους εγγυς τε και μακράν ευρισκομένους αδελφούς μας...» και η πομπή επέστρεφε από τον δρόμο της Πάνω Γειτονιάς, ψάλλοντας το Δοξαστικό «Αναστάσεως ημέρα και λαμπρυνθώμεν τη πανηγύρει...».

Στην Πόρτα εγίνετο «η απόλυσις» και όλοι επήγαιναν για να γευθούν τον «καππαμά», το παραδοσιακό φαγητό του Πάσχα. Το κορίτσια του χωριού εσυγκεντρώνοντο στην Πόρτα, όπου έπαιζαν «την πάπια» (το τόπι), έως ότου επιστρέψουν από το φαγητό οι άντρες και ν' αρχίσουν τον χορό, που όμως δεν εβαστούσε πολλήν ώρα. Γρήγορα εδιαλύετο, όλοι ένοιωθαν κουρασμένοι και αργυπνημένοι και ένοιωθαν την ανάγκη να ξεκουρασθούν μ' έναν καλό ύπνο. Την Δευτέρα της Διακαινησίμου, την Λαμπρή Δευτέρα όπως την λέμε, άρχιζεν η περιφορά των Εικόνων στα σπίτια του χωριού, κάτι που σκοπόν είχε να φέρει στα σπίτια τον Πασχαλινό χαιρετισμό, συγχρόνως δε να ενισχύσουν οικονομικά τα ταμεία των Εκκλησιών και των Μοναστηριών. Πρώτη Εικόνα που άρχιζε την περιφοράν, ήτο (και εξακολουθεί να είναι) η Εικόνα της Παναγίας της Κυράς. Επίσης περιφέρουν και την Εικόνα του Αγίου Γεωργίου (του Νεκροταφείου του χωριού), μετά δε την περιφορά και το γεύμα όλων όσων συμπαραστήσανε στην περιφορά των Εικόνων, άρχιζε χορός στην Πόρτα «Εβγαλαν και κούπα», όπως λέγαμε την εναλλαγή του δίσκου της Εκκλησίας στον χορό, όπου εκείνος που «παίρνει στην κούπα» την αδελφή του ή την αρραβωνιαστικιά του ή την σύζυγό του, ρίχνει στο δίσκο (που παραλαμβάνει από την διπλανή της η κάθε κοπέλα) μερικά χρήματα, τα οποία προστίθενται στα έσοδα της περιφοράς και που τα μοιράζονται εξ ίσου οι Επιτροπές.

Την Λαμπρή Τρίτη επαναλαμβάνεται η περιφορά με την Εικόνα των Εισοδίων (του ενοριακού μας Ναού) και την εικόνα των Αγίων Αποστόλων των Πάλων. Η Εικόνα του Αγίου Θεολόγου περιφέρεται στον Εμπορειό και στους Πάλους την Λαμπρή Παρασκευή, την ιδίαν ημέρα που η Εικόνα της Πολιούχου του Νησιού μας, Παναγίας της Σπηλιανής περιφέρεται στα σπίτια του χωριού μας. Τέλος,

την Κυριακή του Θωμά περιφέρεται η Εικόνα του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στο Μανδράκι και κλείνει ο εορταστικός κύκλος των εορτών του Πάσχα.

Μάιος

Όπως σ' όλα τα μέρη της Πατρίδας μας, έτσι και σ' εμάς ο Μάιος αρχίζει πανηγυρικά, με τα παιδιά του σχολείου ασπροφορεμένα και με στεφάνια από λουλούδια των χωραφιών. Ένα μεγαλόσωμο αγόρι, ντυμένο με ολόσπρη φορεσιά εκρατούσε ένα σταυρό με μεγάλο στεφάνι στην κορυφή εσυμβόλιζε τον Μάη. Στα μέρη μας βγαίνουν κάτι ολογάλανα λουλούδια που μαζί με κάτι άσπρα λουλούδια, που εμείς τα λέμε μαργαρίτες, αποτελούσαν τα εθνικά χρώματα της Ελλάδος, πράγμα που μας ενθουσίαζε τους τότε αλύτρωτους Έλληνες. Έτσι σε όλα τα στεφάνια μας εκυριαρχούσε το ασπρογάλανο χρώμα, κάτι που οι Ιταλοί το αντελήφθησαν και φυσικά μας απαγόρευσαν να χρησιμοποιούμε τα λουλούδια αυτά. Όμως, όπως και άλλες διαταγές των Ιταλών, εμείς τις επεξηφρονούσαμε... Στις πρώτες ημέρες του Μαΐου άρχιζε κι ο θερισμός των πρωίμων κριθαριών, το κουβάλημα των δεματιών στ' αλώνια και το αλώνισμά των, όπως λέγει το παλιό Νισύριο τραγούδι του Μάη:

*Κορίτσια της Νισύρου τρέξετε, στους κάμπους μας με πόθο να βρεθήτε,
να θερίσετε με χαρά την πρωτομαγιά, νέοι, γέροι και κορίτσια, όλοι με χαρά.*

*Κι αμέσως τα κοπέλια ας τρέξουσι, τα ζώα στο αλώνι να σακκλείσουν
ν' αλωνίζουσι με χαρά την πρωτομαγιά, νέοι, γέροι και κορίτσια όλοι με χαρά
Και να φέρουν νιό κριθάρι στην νοικοκυρά, όλοι με χαρά.*

*Να φρίξει και ν' αλέσει, να ζυμώσει και την σκάφη ζύμη να γεμώσει
Κι όταν κάμει νιό κουλούρι, πόσο θα χαρεί, όταν θα το πρωτοδώσει στο μικρό
παιδί.*

Στα χωράφια εσυνήθιζαν να τρώγουν σαλάτα από γλιστρίδες με παστές αμυγρές μαρίδες, που από τον Μάρτιο εφρόντιζαν να εφοδιασθούν οι Νοικοκυραίοι, καθώς και με κάππαρη, επιδόρπιο δε είχαν την «ζεματιστή» που αποτελήτο από κριθαρένιο χοντροκομμένο αλεύρι βρασμένο και αρτισμένο με μέλι, ακόμα δε και φρέσκο κατσικίσιο τυρί, επίσης με μέλι. Τον Μάιο, στις γεμάτες βράχια παραλίες μας, ψαρεύονται οι σκάροι, τα νοστιμότατα αυτά «πετρόψαρα» που τρώμε ακόμα και τα εντόσθιά των, με όλα τα περιεχόμενα των εντέρων και του στομαχιού των.

Χαρακτηριστικό είναι το τραγούδι, που ο Δάσκαλος ο Σκάρος, από την Σύμη πανδρεμένος όμως στα Νικειά, ετραγουδούσε:

Αν μ' αγαπάς αγάπη μου και θέλεις το καλό μου

Τον Μά(η) κατέβα στον γιαλό και φά(γ)ε το... σκατό μου.

Μια από τις γεωργικές απασχολήσεις τον Μάιο ήτο και το «αλύτιασμα» συ-

κιών, όπου εκκρεμούσαν άγρια σύκα (αλύττια) για την γονιμοποίηση των σύκων, που με το αλύτιασμα ωριμάζαν γρηγορότερα και είχαν μια υπέροχη γεύση. Οι Τούρκοι, που επί αιώνες κατείχαν και τα Δωδεκάνησα τα σύκα τα λένουν «ιγκίρ». Έτσι την Νίσυρο, την λέμε μέχρι και σήμερα «ιγκίρ αντασσί» δηλαδή συκονήσι... Έκαμα την παρέκβαση αυτή για να τονίσω πόση σημασία απέδιδαν οι παλιοί Νισύριοι στα σύκα, που τα εφρόντιζαν ιδιαιτέρως.

Στις 21 του μηνός, που η Εκκλησία μας τιμά την μνήμη των Αγίων Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης, τα παιδιά του Σχολείου μας έκαμναν τις «Γυμναστικές των επιδείξεις» στην πλατεία του χωριού.

Τα αγόρια εφορούσαν άσπρο πανταλόνι και πουκάμισο φαντέλα, με οριζόντιες ασπρογάλλανες γραμμές, κάτι που βεβαίως εσυμβόλιζε τα Ελληνικά μας χρώματα. Τα δε κορίτσια, που δεν έκαμναν μεν Γυμναστικήν, όμως εχόρευαν ελληνικούς χορούς, εφορούσαν γαλανή φούστα και άσπρη μπλούζα, έτσι όλα έδειχναν ελληνικά, με τα χρώματα αυτά.

Όμως οι Ιταλοί δεν άργησαν να τα απαγορεύσουν, με διάταγμα δε του «Γκοβερνατόρε», δηλαδή του Διοικητή των νησιών, επέβαλαν τα μεν αγόρια να φορούν άσπρο πουκάμισο και άσπρο παντελόνι και φαρδιά μαύρη ζώνη, τα δε κορίτσια μαύρο φουστάνι με κόκκινες γραμμές. Στις επιδείξεις αυτές ετραγουδούσαμε μόνον ελληνικά τραγούδια, κάτι που κι αυτό το απαγόρευαν οι Ιταλοί, υποχρεώνοντάς μας να τραγουδούμεν Ιταλικά, με πρώτο τον τότε Εθνικόν των ύμνο, την «Τζοβινέτσα» (νεότητα). Όμως, ο ενθουσιασμός των κατοίκων με τα παιδιά, που εκτελούσαν άφογα όλες τις γυμναστικές ασκήσεις των, ήταν μεγάλος. Οι τότε νεώτεροι έζησαν την χαρά της απελευθέρωσής μας και ευτύχησαν να δουν την ελληνική σημαία να κυμματίζει στα νησιά μας και τα νέα παιδιά να υπηρετούν την Πατρίδα των ως στρατιώτες, φρουροί της εθνικής μας ακεραιότητας.

Η Πέμπτη της Αναλήψεως ετύγγαινε τον Μάιον, όταν το Πάσχα ήταν πρώιμο. Της Αναλήψεως, οι τσοπάνηδες έφερναν τα κατοίγια και τα πρόβατα στο Αυλάκι για να τα λούσουν στην θάλασσα, κάτι που διεσκέδαζεν εξαιρετικά τα παιδιά, που αυθόρμητα έμπαιναν κι αυτά στην θάλασσα κι εκολυμπούσαν μαζί με τα «ζωντανά».

Ιούνιος

Τον Ιούνιο εγίνονταν οι εξετάσεις των παιδιών του Σχολείου το «ξεσκόλιασμα» όπως τις έλεγαν. Έτσι οι γονείς αποκτούσαν πολύτιμους βοηθούς για τις αγροτικές των δουλειές, που τον μήνα αυτό είναι πολλές: Είναι τ' αλώνια, για τα οποία λένε: τα κριθάρια και τα σιτάρια μας είναι ακόμα στον κάμπο, είναι τ' αμπέλια που θέλουν «καθάρισμα» από τα κάθε είδους ζιζάνια, είναι τα εφμιικά, με

πρώτα τα μποστάνια που θέλουν τακτικά σκάψιμο και παράχωση να μη των ξεραίνει ο ήλιος τις ρίζες των, είναι ακόμη οι έψιμοι διμνήτες που θέλουν θέρισμα, κουβάλημα και αλώνεμα. Είναι ακόμα και τα «αργόβοδα», δηλ. τα βόδια που δεν χρειάζονται για τα αλώνια, όμως χρειάζεται κάποιος να τα προσέχει, είναι οι χοίροι, που ιδιαιτέρως θέλουν φύλαγμα, εφ' όσον όλο και τρέχουν εδώ κι εκεί την εποχή του θέρους και των αλωνιών, κάτι για το οποίο οι Νικειάτες έλεγαν την παροιμία: «Ο πού χει κατάρα γονική τον Μά(η) να βλέπει χοίρους». Με την λέξη Μάης εννοούσαν όλη την περίοδο των ασχολιών για τα «θήρητα, τ' αλώνια,» γενικά. Τα παιδιά λοιπόν ανελάμβαναν την φύλαξη των ζώων που δεν εχρειάζοντο για τ' αλώνι, προσφέροντας μεγάλην εκδούλευση στους γονείς των.

Τον Ιούνιο συνέπιπτε κι η εορτή της Πεντηκοστής, της Αγίας Τριάδος όπως την λένε στα Νικειά ή αλλιώς «του γονατισμού». Πολλοί εφύλαγαν κάτι άσπρα χαλίκια από την παραλία, πολύ λεπτά. Αυτά τα είχαν στην τσέπη των και όταν εγονάτιζαν στην Εκκλησία, τ' ακουμβούσαν στο μέτωπό των, περιμένοντας να «κολλήσουν» σ' αυτό το, πράγμα που πολλές φορές γίνετο, εφ' όσον ο ιδρώτας που περιέλουε το μέτωπο συνέβαλλε σ' αυτό. Το θεωρούσαν πολύ καλό σημάδι αυτό, το αντίθετο δε όταν δεν «εκολλούσε». Στις 21 του μηνός τιμάται η μνήμη του Νεομάρτυρος Νικήτα του Νισυρίου, που εμαρτύρισε στην Χίο το 1732. το επίκεντρο του εορτασμού είναι στην πανέμορφη Εκκλησία, την αφιερωμένη στην μνήμη Του, κοντά στο λιμάνι του Μανδρακιού. Άλλη εορτή είναι το «Γενέσιον του τιμίτου Προδρόμου και Βαπτιστού Ιωάννου, του «Φανού» όπως λένε, από τις φωτιές που ανάβουν μετά τον Εσπερινό. Στα Νικειά τα παλαιότερα χρόνια, κάθε παιδί που επήγαινε στον Εσπερινό, έπρεπε να παίρνει μαζί του και μια «λιά», δηλαδή ένα δέσιμο των δεματιών από σπάρτο, που ολόξερο όπως ήταν έπαιρνε εύκολα φωτιά. Τις λιές λοιπόν αυτές ή τους σπάρτους, τους έπαιρναν ένα μεγάλο παιδί και τα ετοποθετούσε σ' ένα ορισμένο σημείο της Πόρτας, μπροστά στην Εκκλησία των Εισοδίων. Στην απόλυση, όλοι οι εκκλησιαζόμενοι «νοικοκύρηδες», επερίμεναν να βγει κι ο Παπάς με τον Νεωκόρο, ο τελευταίος εκρατούσε αναμμένο το φανάρι της Εκκλησίας, όταν δε ο Παπάς του έλεγε, άναβε από το φανάρι ένα κερί, το έδινε στον Παπά, που με την σειρά του άναβε τον σωρό με τα τόσον εύφλεκτα ξηρά κλώνια.

Όταν η φωτιά εκατακάθιζε κάπως, ο Παπάς πρώτος, ανεζώνετο το ράσο κι επηδούσε τρεις φορές, ευχόμενος: και του χρόνου παιδιά, βοήθειά μας ο άης Γιάννης ο Βαπτιστής, καλό μας καλοκαίρι. Επηδούσε μετά κι ο Δήμαρχος και όσοι νοικοκύρηδες ευρισκόνταν εκεί. Το ίδιο και στις γειτονιές τα παιδιά έκαιαν κλαδιά, πηδώντας πάνω από τις φωτιές, σύμφωνα με το έθιμο. Μια ομάδα κοριτσιών έπρεπε να ετοιμάσουν τον «Κλειδώνα». Κρατώντας μια κανάτα γεμάτη νερό, εγυρνούσαν τα σπίτια των κοριτσιών κι εμάζευαν διάφορα μικροαντικείμενα, τα έβαζαν μέσα στην κανάτα, που τελικά την παρέδιδαν για φύλαξη στο κορίτσι

στου οποίου το σπίτι θα «άνοιγαν τον κλείδωνα» το βράδυ της εορτής τ' Αη Γιαννιού. Σχεδόν όλα τα νέα παιδιά του χωριού κορίτσια και αγόρια, εμάζευοντο για το «άνοιγμα» του Κλείδωνα, σύμφωνα δε με το έθιμο, έπρεπε να 'πεί κάποιος ένα τραγούδι δίστιχο, συνήθως με αστείο περιεχόμενο, ένα δε κορίτσι έπιανεν ένα από τα όσα ευρίσκοντο στην κανάτα και το τραγουδάκι αντιστοιχούσε σε όποιο κορίτσι ανήκε το αντικείμενο. Όσο πιο αστείο και πιο «σώκιν» ήτο το τραγούδι, τόσο και περισσότερο γέλιο... Στις 29 και στις 30 του μηνός, εορτάζετο η μνήμη των Πρωτοκορυφαίων Αποστόλων Παύλου και Πέτρου και των Δώδεκα Αποστόλων. Στους Πάλους εγίνετο μεγάλο πανηγύρι στον εκεί ενοριακό Ναό, στο πλούσιο δε τραπέζι για τους προσκυνητές, έτρωγαν ωραία φρέσκα ψάρια, τιμώντας την Μνήμη των «Αλιέων Μαθητών του Κυρίου».

Ιούλιος

Τα χωράφια είχαν ήδη θερισθεί και τα τελευταία αλωνίσματα και ξεχειρίσματα (λιχνίσματα) είχαν σχεδόν τελειώσει, έμεναν ακόμα λουμπούνια που αυτά δεν τα αλώνιζαν, τα εμάζευαν στο αλώνι όπου μ' ένα χοντρό ξύλο τα εκτυπούσαν, στην συνέχεια τα λιχνίζουν και μένουν καθαρά τα λουμπούνια, που σύντομα θα τα βράσουν, θα τα βάλουν στην θάλασσα επί τρεις ημέρες να «γλυκάνουν», έτσι θα είναι νόστιμα στην γεύση και θα τα χρησιμεύουν σαν ζωοτροφή για τους χοίρους, που ήδη έτρεφαν ξεχωριστά, τα λεγόμενα «θρεφτάρια», που θα εσφάζοντο τον Οκτώβριο στα «χοιροσφάγια»⁹. Τα μοναδικά σε γεύση και άρωμα απίδια του Λακκιού είχαν πλέον ωριμάσει και όσοι είχαν περισσότερα τα έπαιρναν για πούλημα στα χωριά και στο Μανδράκι, περισσότερο πάντως στα Λουτρά του Παντελίδη και του Μανδρακιού, στους «ξένους» όπως έλεγαν τους λουόμενους από άλλα νησιά ή και πόλεις. Κυριότερη απασχόληση ήταν το μάζεμα των αμυγδάλων, που κάθε καλοκαίρι εγέμιζαν οι αμυγδαλιές με τον καρπόν αυτό. Κάθε βράδυ έφερναν «γαδαροφορτώματα» στα σπίτια, μετά δε από το βραδινό φαγητό τα παιδιά, οι μητέρες, μαζί και μερικές γειτόνισσες άρχιζαν το «καθάρισμα» των αμυγδάλων από τα τσόφλια των. Το πρωί οι νοικοκυρές τα άπλωναν στα δωμάτια για να ξεραθούν από τον ζεστό καλοκαιριάτικον ήλιο, στην συνέχεια δε τα αποθήκευαν έως ότου να τα αγοράσουν οι έμποροι του χωριού, που τα έκαμναν εξαγωγή στην Ρόδο, ως επί το πλείστον. Με την πώληση των αμυγδάλων εκαλύπτετο μεγάλο μέρος των εξόδων του σπιτιού.

Δειλά-δειλά παρουσιάζοντο οι πρώτες ρώγες σταφυλιών, συνήθως στα αμπέλια που ευρίσκονται στα παράλια, καθώς και στις συνκιές τα πρώτα σύκα να «γυαλίζουν»¹⁰. Στις 20 Ιουλίου, που η Εκκλησία μας τιμά στη μνήμη του Αγίου Προφήτη Ηλίου ή Ηλία, είχαν ήδη παρουσιασθή πολλά σταφύλια και σύκα ώριμα, μέχρι δε του Αγίου Παντελεήμονα είχαν ωριμάσει ακόμα περισσότερα. Στα α-

νατολικά του χωριού, στην υψηλότερη κορυφή, στον Άη Ελιά (Προφήτη Ηλία) υπάρχει ένα ερειπωμένο εκκλησάκι, εκεί ανέβαιναν στις 20 Ιουλίου ο Παπάς και μερικοί με «γερά πόδια» ενορίτες, για να λειτουργηθούν πάνω στα χαλάσματα, ευχόμενοι ν' αξιωθούν κάποτε να το κτίσουν το εκκλησάκι αυτό.

Στις 27 του μηνός, πολλοί από το χωριό επήγαιναν στην γειτονική Τήλο ως πανηγυριστές στο εκεί μεγάλο και ιστορικό Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα. Οι Νικειάτες έφευγαν από το Αυλάκι με τι καΐκι του Μανωλίου, άραζαν στον όρμο της Πλάκας κι απ' εκεί ανέβαιναν στον όρμο της Πλάκας κι απ' εκεί ανέβαιναν περπατώντας στο Μοναστήρι. Άναβαν φωτιές, σημείο ότι έφθαναν από το χωριό τους απαντούσαν επίσης με φωτιές οι δικοί των.

Σήμερα δεν πηγαίνουν πλέον στην Τήλο, πηγαίνουν στο δικό μας Άγιο Παντελεήμονα στο Αυλάκι, που η ευλάβεια της Οικογενείας του Νίκου Παντ. Σακελλαρίδη ή Λάρη από την Αστόρια της Νέας Υόρκης ανείγηρεν «Εις μνήμη του Πατρός των Παντελή Μ. Σακελλαρίδη».

Τα «συκοστάφυλα», όπως τα έλεγαν τα σταφύλια και τα σύκα, είχαν πλέον ωριμάσει για καλά και κάθε βράδυ έβλεπες να έρχονται με τα καλάθια των οι γεωργοί από τα χωράφια των, φέρνοντας στα σπίτια των τα θαυμάσια φρούτα της εποχής.

Αύγουστος

Αύγουστε καλέ μου μήνα, να 'σουν δυό φορές τον χρόνο... Στην ευχήν αυτή του λαού μας, φαίνεται όλη η αγάπη του για τον όγδοον αυτό μήνα του χρόνου, τον μήνα που όλα τα νησιά της πατρίδας μας εορτάζουν την εορτή της Παναγίας, με κέντρο το «ιερό νησί της Τήνου».

Στο νησί το δικό μας, εορτάζουν τα δύο μεγάλα Μοναστήρια, της Παναγίας της Σπηλιανής και της Παναγίας της Κυράς, αλλά και άλλα Μοναστήρια, εγκαταλειμμένα στα βουνά, όπως είναι η Παναγιά η Διαβατινή στην κορυφή του πιο υψηλού μας βουνού, του Διαβάτη και η Παναγιά η Θερμιανή, το μικρό εκκλησάκι στα Θερμά Ιαματικά Λουτρά των Πάλων.

Είναι όμως και η εορτή της Μεταμορφώσεως του Κυρίου, του Χριστού Σωτήρα καθώς την λένε, που εορτάζει ένα μικρό εξωκλήσι στο λακκί, μέσα στου «Παλάμου», ιδιοκτησία της οικογενείας Πληθίδη.

Αλλά και τ' αμπέλια του χωριού, (όπως κι όλου του νησιού) είχαν το δικό των «πανηγύρι», τον τρύγο, από τ' άφθονα τότε σταφύλια, ο τρύγος ήταν μια περίοδος χαράς για όλο το χωριό εφ' όσον, αμέσως μετά της Παναγίας άρχιζαν με ομάδες χαρούμενων ανθρώπων τα τρυγητά, στα πολλά τότε αμπέλια της αγροτικής μας περιφερείας. Κάθε νοικοκύρης επιλοδοξούσε να φανεί πιο γενναϊόδωρος από τους άλλους, όσον αφορούσε την προσφοράν εκλεκτών φαγητών στα νέα

κορίτσια και τους νέους άνδρες που θα ετρουγούσαν ή θα μετέφεραν τα γεμάτα με σταφύλια κοφίνια στο «πάτο»¹¹. Ένα τρυφερό γουρουνόπουλο, «βουρλί» όπως το έλεγαν ή ένα τρυφερό κατσίκι, αποτελούσε το «κύριο πιάτο» του γεύματος, στην σκιά κάποιου μεγάλου δένδρου ή ειδικής τέντας, εάν δένδρο δεν υπήρχε. Το αγνό παλιό κρασί, που κάθε νοικοκύρης «σεβόμενος εαυτό» έπρεπε να προσφέρει, άνοιγαν την όρεξη για τραγούδια, αφού βέβαια επροηγούντο οι σχετικές ευχές: - Και του χρόνου, πάντα με χαρά και Υγεία, να το πιούμε στους γάμους της κόρης σας ή στα βαφτίσια των εγγονιών... Εν τω μεταξύ ο πάτος όλο κι εμεγάλωνε, στο άδειασμα δε του κάθε κοφινιού, ο νοικοκύρης έριχνε μια μικρή πετρούλα στον σωρό που σιγά-σιγά εσχηματίζετο, έτσι να μη χάσει την σειρά του μετρήματος, που το βράδυ θα έλεγε με καμάρι στα καφενεία: Εκόψαμε σαράντα κοφίνια από τ' αμπέλι μας της Πλαγιάς... Ηλικιωμένες γυναίκες επιμελούντο το κάθε «τσαμπί», βγάζοντας τις άγουρες ή τις τυχόν χαλασμένες ρώγες απ' αυτό. Στο σπίτι εδειπνούσαν όλοι, κορίτσια και νέοι άνδρες, πολλές δε φορές επακολούθουσε γλέντι στην Πόρτα μέχρι αργά την νύχτα. Μετά από τρεις ημέρες, τα παλικάρια του χωριού, όλα που ήσαν στο τρύγο μαζί με άλλα παλικάρια, έπρεπε να πάνε πρωί-πρωί «να σηκώσουν τον πάτο», δηλαδή να μεταφέρουν με μεγάλα κοφίνια τα ήδη ψημένα από το ήλιο σταφύλια στον λινό, να λινιάσουν¹² έτσι να γλυκάνει ακόμα περισσότερο ο μούστος που θα έβγαινε με το πάτημα ύστερα από άλλες τρεις ημέρες.

Στις 29 Αυγούστου, που η Εκκλησία μας τιμά την ανάμνηση του αποκεφαλισμού του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή, του «αποκεφαλιστή» όπως λένε, ήτο αυστηρή νηστεία, ακόμα δε δεν έτρωγαν και σύκα μαύρα ή κόκκινα, το ίδιο και σταφύλια, εκτός μόνον άσπρα, γιατί αυτά εσυμβόλιζαν το αίμα του Βαπτιστή που εχύθηκε.

Σεπτέμβριος

Τον μήνα αυτό, που δεν υπήρχαν πλέον καρποί στα χωράφια για μάζεμα άφηναν ελεύθερα τα γουρουνία να βόσκουν όπου ήθελαν.

Ήταν η λεγομένη «εποχή της αμολυσίας», εφ' όσον τα γουρουνία εγύριζαν ελεύθερα στην βοσκή και μόνον για να πιουν νερό εγυρνούσαν σε κάποιο από τα χωράφια, όπου ο νοικοκύρης εφρόντιζε να 'χει γεμάτη με νερό την γούρνα ή τις γούρνες. Από την κατάσταση αυτήν, νόμιμη κατά τα τότε έθιμα, προήλθε κι η λέξη «αμολυτός» που σημαίνει τον άνθρωπο που δεν περιορίζεται στο σπίτι του αλλά γυρνά ελεύθερος όπου του αρέσει... Η πρώτη ημέρα του Σεπτέμβρη ήταν επίσημη εορτή ως «Αρχή του Ινδίκτου», δηλαδή του εκκλησιαστικού έτους. Πάνδημος ήταν ο εκκλησιασμός των κατοίκων, εψάλλετο και Αγιασμός, τον οποίον όλοι εφρόντιζαν να παίρνουν στα σπίτια των «για ευλάβεια». Σ' όλα τα σπίτια έ-

τρωγαν τρυφερά γουρουνόπουλα τα λεγόμενα «καλοχρονίτικα», που κάθε νοικοκυριό εφρόντιζε να έχει καλοθρεμένο από τους καλοκαιρινούς μήνες. Στα γεύματα έπαιρναν μέρος όλοι οι συγγενείς και φίλοι από τ' άλλα χωριά, μερικοί δε επροτιμούσαν να φάνε τον «βουρλί» στην εξοχή, στο καζαναριό,¹³ πίνοντας κοκκουζίνα «νέας παραγωγής» και παλιό κρασί, που ο κάθε καλονοικοκύρης εφρόντιζε να έχει για την περίπτωση. Το βράδυ δε εστρώνετο γλέντι και χορός στην Πόρτα, μέχρι αργά την νύχτα.

Στις 8 Σεπτεμβρίου, εορτή του Γενεσίου της Παναγίας, πολλοί από το χωριό επήγαιναν στην Καρδάμενα της Κω, για το μεγάλο πανηγύρι που εγίνετο εκεί, αλλά και να πάρουν τα ενοίκια των εκεί κτημάτων που είχαν, κυρίως οι Σακελλάριδες των Νικειών¹⁴, να ανανεώσουν τα συμφωνητικά των με τους ενοικιαστές των εκεί χωραφιών και ακόμα να φέρουν στο Αυλάκι κατ' ευθείαν καρπούζια, πεπόνια και διάφορα πηλίνα σκεύη από τα «Τσουνκαλαριά» της Καρδάμενας.

Στις 14 εγίνετο το πανηγύρι στο Μοναστήρι του Σταυρού στο Άργος όπως στις 26 του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στα Νικειά, φυσικά δε και στα δύο πανηγύρια η συμμετοχή των από τα Νικειά Νισυριών ήταν καθολική. Οι δύο αυτές εορτές, του Σταυρού και τ' Αη Θεολόγου αποτελούσαν χρονικά ορόσημα για τους Νισυριους, και ιδιαιτέρως τους Νικειάτες, που καθόριζαν τις δουλειές των: Μετά του Σταυρού ή μετά τ' Αη Θεολόγου. Τα Σχολεία άνοιγαν γύρω στις 20 του Σεπτεμβρίου και τα τακτικά μαθήματα άρχιζαν την πρώτη του Οκτώβρη.

Είχαν όμως κι άλλες ασχολίες οι Νικειάτες: Είχαν να «βγάλουν τις κοπριές»¹⁵ από τις μάνδρες των, να τις ρίξουν σε μικρά «κουμούλια»¹⁶ στα χωράφια που θα έσπερναν πρώιμα, να ξυλοκοπήσουν τα κάψαλα, δηλαδή να κόψουν τα καμένα κλαδιά στα ορεινά και ακαλλιέργητα χωράφια, που και αυτά έπρεπε να σπαρούν τα πρώιμα. Ακόμα δε να μαζεύουν και τα τελευταία αγραμίθια, που οι καλονοικοκυρές τα εξαίρηναν στα δώματα ύστερα από την κοπιαστική διαδικασία του «τριψήματος»¹⁷ και του πλυσήματος¹⁸, έτσι να 'ναι κι αυτά έτοιμα για το λιότρισμα.

Οκτώβριος

Κουραστικός μήνας κι ο Οκτώβρης για όλους στο χωριό: ο νοικοκύρης έπρεπε να φροντίσει το μάζεμα των βαλανιδιών χωρίζοντας τα μεν βαλάνια για τροφή των χοίρων των θρεφταριών που θα έσφαζαν στα τέλη του μήνα αυτού ή τον Νοέμβριο μέχρι τις 15 που θ' άρχιζεν η Νηστεία των Χριστουγέννων το Σαραντάμερο, τις δε «χαχχάλες» όπως λέγουν την «θήκη» των βαλανιδιών, που τις εξέρηναν στον ήλιο και στην συνέχεια τις επουλούσαν στους εμπόρους, που με την σειρά των τις έστελναν στα βυρσοδεψεία άλλων μεγάλων νησιών, για επεξεργασία δερμάτων, οι νοικοκυρές να 'χουν με το καθάρισμα των αγραμιθιών πρόσθετες

κουραστικές δουλειές, τα παιδιά (που μόλις επέστρεψαν στα θρανία των να 'ναι ακόμα απροσάρμοστα στη νέα σχολική των τάξη... Και εφ' όσον έγινε κι ο αγιασμός του σπόρου¹⁹, έπρεπε με τα πρωτοβρόχια να αρχίσει «η πρόωμη σπορά» στην ορισμένη για «κριθάρια» αγροτική περιφέρεια. Τους νοικοκύρηδες τους απασχολούσεν η τιμή των αμυγδάλων, του μοναδικού αγροτικού των προϊόντος στο οποίο υπελόγιζαν για να εισπράξουν μερικά χρήματα για αντιμετώπιση των αναγκών της οικογενείας των. Για μια καλύτερη τιμή, επερίμεναν προσφορές και από τους εμπόρους του Μανδρακιού, με πρώτο τον Κωστή τον Λαδερό, που έχοντας σύζυγον από τα Νικειά είχε πολλές συμπάθειες και προτιμήσεις από τους Νικειάτες.

Μια ευχάριστη παρένθεση στη ζωή των αγροτών ήσαν τα «χοιροσφάγια»²⁰ για όσους εβιάζοντο να ξεμπερδεύουν μ' αυτά, προτού να αρχίσουν οι χειμωνιάτικες κακοκαιρίες. Τα καινούργια κρασιά, που μόλις είχαν «σαραντίσει», οι νόστιμοι χοιρινοί μεξέδες και η εορτή του Αγίου Δημητρίου, έδιναν αφορμή για γλέντια και χορούς, κάτι που οι Νικειάτες ιδιαιτέρως αγαπούσαν και ετιμούσαν. Προτού αρχίσουν οι βροχές, οι νοικοκύρηδες εφρόντιζαν: να καθαρίσουν τις βεστέρνες²¹ των χωραφιών και του σπιτιού από την λάσπη που εδημιουργούσεν το κατακάθισμα της «στίψης του Ραμού²²», με την οποία εσκέπαζαν τις στέγες των αγροτικών σπιτιών «αχερώνων και στάβλων» αλλά και της κατοικίας των, εφ' όσον δεν είχαν κεραμίδια ή ταράτσα στις στέγες των σπιτιών των.

Μετά την απελευθέρωσή μας από τον Ιταλικό και Φασιστικό ζυγό, προσετέθη στο εορτολόγιο κι ο εορτασμός της Εθνικής Επετείου του Ο Χ Ι, που κάθε 28 Οκτωβρίου εορτάζεται με κάθε δυνατή επισημότητα και μεγαλοπρέπεια, ως η επέτειος της απαρχής του λυτρωμού μας και της εθνικής μας αποκαταστάσεως. Στο πόλεμο της Αλβανίας, πολλά νέα Παιδιά του χωριού που ευρίσκοντο στην Αθήνα, επιστήμονες, φοιτητές, εργατοτεχνίτες έτρεξαν να πλαισιώσουν το «Σύνταγμα των Δωδεκανήσιων» και να πολεμήσουν κατά των μισητών κατακτητών των Νησιών μας. Ο Γιώργος Αντ. Μοσχής²³ από τα Νικειά, έπεσε πολεμώντας ηρωικά στον πόλεμο αυτό, ενώ ο τότε Πλωτάρχης Κωστάκης Νικητιάδης, από τα Νικειά επίσης καταγόμενος, ως Κυβερνήτης Αντιτορπιλικών επολέμησε καθ' όλη την διάρκεια του Πολέμου, συμβάλλοντας στα ηρωικά κατορθώματα του Πολεμικού μας Ναυτικού είχε την χαρά και την ικανοποίηση να είναι ο Πρώτος Ναυτικός Διοικητής των Δωδεκανήσιων και να καλύψει υπεύθυνες θέσεις στην ιεραρχία του Πολεμικού μας Ναυτικού, ο αξέχαστος Κωστάκης απέθανε το 1987 με τον βαθμό του Ναυάρχου Π. Ναυτικού.^{23α}

Νοέμβριος

Αρχίζει με την εορτή των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού και θα συ-

νεχίσει με εορτές ως το τέλος, με αποκορύφωμα την εορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου, της Παναγιάς όπως την λέμε, που εορτάζει και πανηγυρίζει ο ενοριακός Ναός του χωριού μας. Τα χοιροσφάγια συνεχίζονται με έντονο ρυθμό, οι τράτες φαρεύουν καθημερινά σχεδόν στις ακτές της Γράνας, τα κρασιά είναι άφθονα, έτσι οι κουρασμένοι από τις δουλειές του σπόρου γεωργοί, ξεκουράζονται με γερά φαγοπότια κάθε βράδυ στα σπίτια των, έτσι και με την ευκαιρία των εορτών των Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ (8), του Αγίου Νεκταρίου (9)²⁴ του Αγίου Φιλίππου (14) που αρχίζει κι η Νηστεία των Χριστουγέννων, το Σαραντάμερο, της Παναγιάς (21) της Αγίας Αικατερίνης (25) και του Αγίου Αποστόλου Ανδρέα (30) οι εορτές και τα γλέντια είναι πιο συχνά. Τα χοιρασφάγια εσταματούσαν στις 14 του μηνός, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, εφ' όσον η Νηστεία των Χριστουγέννων άρχιζε τότε. Οι γεωργοί ετελείωναν με την πρώιμη σπορά των χωραφιών, ενώ το μάζεμα των ελιών εσυνεχίζετο όπως και το πολύ κουραστικό «φρίξιμό»²⁵ των για τις νοικοκυρές, εφ' όσο παλαιότερα δεν εχρησιμοποιήτο για τον καθαρισμό του λαδιού το σύστημα του βραστού νερού, «ο λαμπίκος» όπως το έλεγαν, έτσι οι ελιές έπρεπε να ψηθούν στο φούρνο να «φρι(γ)ούν» για να φύγουν τα διάφορα «οξέα» που θα έκαμναν το λάδι να μη τρώγεται. Λίγα λόγια για την Πανήγυρη της Παναγιάς, στις 21 του μηνός. Επειδή είναι περίοδος νηστείας του κρέατος, οι Εκκλησιαστικοί Επίτροποι επρομηθεύοντο παστό μπακαλιάρο για το τραπέζι της πανηγύρεως. Εάν οι καιροί το επέτρεπαν, μερικοί τολμηροί φαράδες με δυναμίτες, εψάρευαν κεφάλους, που αφθονούν στις παραλίες μας, έτσι το τραπέζι επλουτιζέτο και με φρέσκο ψάρι. Πάντως το πρώτο πιάτο ήτο η πατροπαράδοτη φασολάδα. Έτσι, μετά την θεία Λειτουργία που κατά κανόνα ήταν «Πανηγυρική» με συμμετοχή και των άλλων Ιερέων του νησιού, με επί κεφαλής τον Αρχιμανδρίτην Ηγούμενον της Παναγιάς της Σπηλιανής²⁶ και του αλησμόνητου Πρωτοψάλτη Μιχάλη Σταλουδάκη²⁷, ετελείωνε μετά τις 11, όλοι οι εκκλησιαζόμενοι έπρεπε να γευθούν τους νοστιμότετους λουκουμάδες και την κουνκουζίνα, που άφθονη έβγαινε από «τ' αμπέλια της Παναγιάς»²⁸, γύρω δε στην μία το μεσημέρι, η καμπάνα ειδοποιούσεν όλο το χωριό να προσέλθει στην «Τράπεζα της Παναγιάς», που τότε εστρώνετο στον Νάρθηκα του Ναού στον «θόλο» όπως ελέγετο και μετά την μεταφορά του Σχολείου στο νέο Διδακτήριο, το ΘΕΟΛΟΓΕΙΟΝ στο 1960 η Τράπεζα εστρώνεται πλέον στο Κοινοτικό Κέντρο του χωριού, όπως λέμε το παλιό σχολείο μας, που διερρυθμίσθη καταλλήλως.

Το μαγεύρεμα των φαγητών και το σεβίρισμα των, εγίνοντο από εθελοντικά προσφερομένους νέους και νέες του χωριού, πάντοτε με την καθοδήγηση παλιών και εμπείρων μαγεύρων. Πρώτοι εσηκώνοντο από την Τράπεζαν ο Παπάς, ο ψάλτης κι ο νεωκόρος, για να ετοιμασθούν για «την Παναγιά», δηλαδή την τελετουργικήν είσπραξη από τους Πανηγυριστές της σε χρήμα προσφοράς των για την Εκκλησία: Σ' ένα τραπέζι στην είσοδο κι έξοδο του Νάρθηκα, ετοποθετήτο η εικόνα

των Εισοδίων κι ένα χάλκινο σκεύος γεμάτο γλυκό κρασί, ο Παπάς ετεμάχιζε τον αγιασμένον άρτο ενώ ο ψάλτης έψαλλε τροπάρια της εορτής. Οι χριστιανοί έρχοντο με την σειρά, έπαιρναν ένα κομμάτι άρτο, βουτηγμένο στο γλυκό κρασί, εδέχοντο την ευχή του Παπά: Βοήθειά σας και του χρόνου, κι έριχναν «τον οβολόν των» στον παρακείμενο δίσκο, καθώς και στους δίσκους του Παπά και του Νεωκόρου. Γρήγορα άρχιζεν ο χορός στην Πόρτα, όπου οι Επίτροποι «έβγαλαν κούπα», αποβλέποντας να αυξήσουν κατά κάποιο τρόπο τα έσοδα της Πανηγύρεως.

Στην εορτή της Αγίας Αικατερίνης, πολλοί εργάζοντο στα χωράφια κυρίως όσοι δεν είχαν κανένα μέλος της Οικογένειας με το όνομα αυτό. Το ίδιο έκαμναν και της Αγίας Άννας στις 9 Δεκεμβρίου σχετικά δε έλεγαν: «ο που 'χει Άννα κάθεται κι ο που 'χει Κατερίνα.»

Στις 26 Νοεμβρίου, εορτή του Αγίου Στυλιανού, όσοι είχαν την ατυχία να χάσουν κάποιο παιδάκι, έκαμναν λειτουργία να «στυλώσει» ο Άγιος Στυλιανός τα όσα παιδιά έμεναν στην οικογένεια.

Στις 30 Νοεμβρίου, του Αγίου Αποστόλου Ανδρέα του Πρωτοκλήτου, κάθε νοικοκυρά έπρεπε να κάμει λουκουμάδες και να μοιράσει και σ' όλη την γειτονιά. Το έθιμο των λουκουμάδων τ' Άη Ανδρέα, υπάρχει και σε πολλά άλλα νησιά των Δωδεκανήσων. Οι καλές νοικοκυρές πιστεύουν ότι: αν δεν κάμουν λουκουμάδες, θα τρυπήσει ο Άη Ανδρέας τα τηγάνια των!

Δεκέμβριος

Για τις συνεχόμενες τρεις εορτές της πρώτης εβδομάδας του Δεκεμβρίου: της Αγίας Βαρβάρας στις 4, του Αγίου Σάββα στις 5 και του Αγίου Νικολάου στις 6, οι παλιοί Νικειάτες έλεγαν: Αγιά Βαρβάρα εγέννησε, Άη Σάββας το 'γρανε κι Άη Νικόλας έτρεξε να πά(ει) να το βαφτίσει. Και τις μεν πρώτες δύο εορτές, που θεωρούνται «ελαφρόσκολα», δεν εδούλευαν στα χωράφια, εφρόντιζαν να λιοτρίσουν αγραμίτθια κι ελιές όσοι κατόρθωναν να «πάρουν σειρά» σ' ένα από τα τρία λιοτρίδια του χωριού. Όμως, την εορτή τ' Αγίου Νικολάου την ετιμούσαν πολύ, σχεδόν σε κάθε σπίτι υπήρχε το όνομα Νικόλας, έτσι με τις «ονομασίες» εόρταζε σχεδόν όλο το χωριό, στην εκκλησία δε εψάλλετο «συλλείτουργο» για την υγεία όλων των Νικολάων. Αλλά και σαν νησιώτες οι Νικειάτες, τιμούν εξαιρετικά τον «Άγιο των θαλασσιών» και προσεύχονται με θέρμη «υπέρ πλεόντων...» εφ' όσον άλλωστε και από το ορεινό χωριό των, υπάρχουν μερικοί ναυτικοί που συνεχώς ταξιδεύουν στα πελάγη. Μετά την λειτουργία, γίνονται ομάδες από άνδρες για μια επίσκεψη στους «Νικόληδες». Σε κάθε σπίτι θα πιουν κουκουζίνα ή κρασί, έτσι ποιος ολίγο - ποιος πολύ, όλοι των έρχονται σε ευθυμία «στο κέφι», καταλήγουν στην Πόρτα ή σε κάποιο καφενείο αν ο καιρός είναι κρύος ή βροχερός, φέρνουν τα «όργανα» κι αρχίζει το γλέντι, που συνήθως παρατείνεται έως αργά

τη νύχτα.

Στις 9 του μηνός εορτάζουν οι Άννες, όμως θεωρείται «ελαφρόσκολο», όπως της Αγίας Αικατερίνης.

Στις 12, του Αγίου Σπυριδώνα, πίστευαν ότι η μέρα αρχίζει «παίρνει» χρόνο σύμφωνα με το «παλιό» το Ιουλιανό ημερολόγιο, έστω και ελάχιστο, «ένα σπυρί», έτσι έλεγαν «από τ' Άη Σπυριδώνου η 'μέρα παίρνει σπειρί...», εόρταζαν οι σχετικά ολίγοι Σπύροι του χωριού έπευε και η «ιχθυοφαγία» και έμπαιναν πια στην... τελική ευθεία, για τον εορτασμό των Χριστουγέννων. Στις 15 εορτή του Αγίου Ελευθερίου, την ετιμούσαν όλες οι έγκυες ή επίτοκες γυναίκες, στις οποίες όλοι εύχοντο «και του χρόνου και με το καλό να ελευθερωθείς, κόρη μου». Ακόμα δε και όλοι εύχονταν «Και καλή μας λευτεριά» εννοώντας την ποθητή μας απελευθέρωση από τους Ιταλούς...

Τα Χριστούγεννα επλησίαζαν και ο κάθε καλονοικοκύρης εφρόντιζε να εξασφαλίξει για τα παιδιά του κάποιο ζεστό ρούχο καθώς και παπούτσια, σε συνεργασία δε με την νοικοκυρά εφρόντιζαν και για το «Χριστουγεννιάτικο γουρλί», για το Χριστουγεννιάτικο τραπέζι των. Όσο δε επλησίαζαν οι Άγιες ημέρες, οι νοικοκυρές εφρόντιζαν να ετοιμάσουν τα γλυκίσματα και τα Χριστόψωμα για τις εορτές. Στις 22 και στις 24, εορτές αντιστοίχως της Αγίας Αναστασίας και της Αγίας Ευγενίας, δεν εόρταζαν ούτε οι Αναστάσηδες και οι Αναστασίες εφ' όσον ετηρήτο αυστηρά η Νηστεία και όλοι των σχεδόν ετοιμάζοντο να κοινωνήσουν την παραμονή ή ανήμερα των Χριστουγέννων.

Παραμονή των Χριστουγέννων, τα παιδιά του Σχολείου μοιρασμένα σε ομάδες, εγυρνούσαν τα σπίτια τραγουδώντας τα Χριστουγεννιάτικα Κάλαντα, παίρνοντας μερικές δεκάρες, που φυσικά τα μοιράζοντο εξ ίσου μεταξύ των. Χαρακτηριστικό «τραγουδάκι» των μικρών παιδιών: Χριστούγεννα, Χριστούγεννα, πονεί με η κοιλιά μου δώστε μου την δεκάρα μου, να πάω στη δουλειά μου.

Φυσικά, το βασικό τραγούδι ήταν και για τα παιδιά των Νικειών το, Καλήν εσπέραν άρχοντες κι αν είναι ορισμός σας Χριστού την Θεία Γέννηση να 'πω στ' αρχοντικό σας. Η καμπάνα για τον Όρθρο των Χριστουγέννων εσήμαινε γύρω στις 3 μετά τα μεσάνυχτα, αμέσως δε ο νεωκόρος επήγαινε να ξυπνήσει όλους, αρχίζοντας από τον Παπά, τους Επιτρόπους και τους ψάλτες, χτυπώντας δυνατά τις πόρτες των με το ραβδί του, φωνάζοντας: Ορίσατε στην εκκλησία... Γύρω στις τέσσερεις, η εκκλησία εγέμιζε και άρχιζεν η Ακολουθία του Όρθρου. Όταν ο δεξιός ψάλτης άρχιζε να ψάλλει το «Χριστός γεννάται δοξάσατε...» ο καντηλανάφτης εκουνούσε τους πολυελαίους και τα μεγάλα καντήλια, αυτά που εκρέμονται από την οροφή της εκκλησίας, όπως το ίδιο έκανε και των Θεοφανίων όταν ο ψάλτης άρχιζε το πρώτο τροπάριο «των Αίνων Φως εκ φωτός, έλαμψε τω κόσμω...». Επλησίαζε η ανατολή του ηλίου όταν η ακολουθία των Χριστουγέννων ετελείωνε και βγαίνοντας από την εκκλησία αντάλλαζαν τις ευχές των ευχόμενοι

στα ανύπαντρα κορίτσια και τα παλικάρια «και του χρόνου παντρεμένοι», το ίδιο και στους γονείς σε όλους δε που είχαν παιδιά στην Αμερική ή στην Αθήνα ή όπου αλλού (που ήσαν οι περισσότεροι) καλήν των ώρα των ξενιτεμένων σας, με το καλό να τους δεχθήτε... Στο σπίτι τους επερίμενε η «μαγκαλιά» δηλαδή το μαγκάλι με πυρωμένα κάρβουνα, που οι καλονοικοκυρά ετοίμαζε, φεύγοντας ενωρίτερα από την Εκκλησία. Όλοι απελάμβαναν την ζεστή σούπα από το γουρουνόπουλο που επίσης το απελάμβαναν με το ωραίο, το ανεπανάληπτο κρασί, που κάθε νοικοκύρης έκαμνε.

Τα Χριστούγεννα είναι βεβαίως η εορτή του Εμμανουήλ όπως σύμφωνα με το Ευαγγέλιο ήτο το όνομα του Χριστού. Όμως οι Μανώληδες του χωριού, εόρταζαν την επομένη στις 26. Τα Χριστούγεννα εόρταζε μόνον ο Χριστός. Έτσι, η επομένη των Χριστουγέννων ήταν ημέρα εορταστική, εφ' όσον υπήρχαν πολλοί με το όνομα Μανώλης στο χωριό μας, έτσι είχαμε «ονομασίες» και γλέντια. Στις 27, του Αγίου Στεφάνου, εξακολουθούσε να είναι εορτάσιμη ημέρα, όλοι δε οι πανδρεμένοι στο χωριό, εύχονταν ο ένας στον άλλο, «να χαιρόμαστε τα στεφάνια μας και του χρόνου...». Έτσι ετελείωνεν ο εορταστικός κύκλος των Χριστουγέννων, οι ολίγες ημέρες που απέμεναν μέχρι την πρωτοχρονιά, τις αφιέρωναν οι νοικοκυραίοι σε γεωργικές εργασίες, κυρίως με τ' αμπέλια, που έπρεπε να σκαφτούν και να 'ναι έτοιμα για το κλάδος, δηλαδή το κλάδευμά των. Αλλά και οι νοικοκυρές, άρχιζαν κι αυτές τις δικές των δουλειές, με την προετοιμασία για τον εορτασμό της Πρωτοχρονιάς και την υποδοχή του καινούργιου χρόνου.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Γ.Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΙΤΛΟ
«ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙ - ΠΟΤΕ
ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΘΙΜΟΤΥΠΙΚΩΝ
ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ ΝΙΚΕΙΑ (ή ΝΙΚΙΑ) ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

1 - Διούρι ού (του): Διούρι, ένα πήλινο μαγειρικό σκεύος σε σχήμα αρχαίου «κρατήρα που οφείλει τ' όνομά του στα δύο του «αυτιά» δηλ. της χειρολαβές, που μοιάζουν σαν την ουρά της κατσίκας: δύο ουρές, διούρι.

2 - Καππαμά (τον): Καππαμάς λέγεται το ψητό στον φούρνο αρνάκι ή κατσιάκι, το κυριότερο «πιάτο» του Πασχαλινού γεύματος.

3 - Γράνα (η): Όρμος και θαυμάσιος ψαρότοπος στα νότια των Νικειών. Ονομαστές είναι οι μαριδες και οι γόπες «της Γράνας».

4 - Γκινιάσου (να): ρ. γκινιάζω, εγκαινιάζω. Λέγεται όταν φορέσουμε καινούργια ρούχα ή παπούτσια.

5 - Μέρινα (τα): Μικρά θαμνώδη αρωματικά φυτά, άφθονα στην αγροτική μας περιφέρεια.

6 - Σαρδάλωνι (το): «Του Σαρρή τ' αλώνι» και κατά συγχώνευση Σαλδαλώ-νι, στα βόρεια του χωριού, απ' όπου εξεκινούσαν για το Εμπορείο, τον Αη Θεολόγο και για το Λακκί - ηφαίστειο.

7 - Τρίγωνα (τα): Τρόπος συσκευασίας αυτοσχεδίων «κροτίδων», με τα χαρτιά διπλωμένα σε σχήμα τριγώνου. Έβαλαν μικρή ποσότητα μπαρουτιού που την επυροδοτούσε μικρό «φυτίλι» προσαρμοσμένο καταλλήλως.

8 - Εγκινιάζαν: Ρήμα, βλέπε υποσημείωση αριθμ. 4.

9 - Χοιροσφάγια (τα): Χρονική περίοδος (Οκτώβρη - Νοέμβρη) που εσφάζοντο οι ειδικά θρεμμένοι χοίροι.

10 - Γυαλίζου (P. Γυαλλίζω, στίλβω): λέγεται για τα σύκα και όλα τα φρούτα που όταν ωριμάζουν, γυαλίζει το περιβλημά των.

11 - Πάτο (τον): Τα σταφύλια που αφού «τρυγηθούν» από τ' αμπέλια και πρόκειται «να πατηθούν» στον λινό, απλώνονται στον ήλιο επί τρεις ημέρες για να γλυκάνει κάπως ο χυμός των.

12 - Λινιάσου (να): Ρ. Λινιάζω, βάλω στον λινό τα σταφύλια του πάτου για να μείνουν άλλες δύο τρεις ημέρες, για να γλυκάνουν περισσότερο.

13 - Καζαναριό (το): Το αγροτικό κτίσμα στο οποίο ήσαν εγκατεστημένα το καζάνι με όλα τα σχετικά για απόσταξη των στεμφύλων.

14 - Σακελλάρηδες (οι): Από τις μεγαλύτερες οικογένειες των Νικειών εγγόνια και δισέγγονα του μεγάλου κτηματία της Καρδάμενας Κω, Γιώργη Εμμα-

νουηλίδη - Οικονόμου. Σε όλα οι γονείς των εκκληροδότησαν μερικά αγροτεμάχια στην περιφέρεια Καρδάμενας - Κω, όπου και Σεπτέμβριο επήγαιναν για να εισπράξουν τα ενοικιά των (συνήθως σιτάρι) και ακόμη να ανανεώσουν τα «ενοικιαστήριά των» για ένα ακόμη χρόνο.

15 - Κ ο π ρ ι ά (η): ή «ζωική κόπρο» από τις μάνδρες των ζώων, άριστο φυσικό λίπασμα για τα χωράφια και τις σπορές.

16 - Κ ο υ μ ο ύ λ ι α (τα): Οι μικροί σωροί της κοπριάς που εσχηματίζοντο με το κατάλληλο άδειασμα της κοπριάς από τον σάκο.

17 - Τ ρ ί ψ ι μ ο (το): Η τριβή των αγραμιθιών (τσικουδών) για να αποκολληθούν από το στέλεχος των.

18 - Π λ ύ σ ι μ ο (το): Μετά το τρίψιμο, τα αγραμίθια τα έριχναν σε ένα μεγάλο δοχείο γεμάτο νερό. Τα ώριμα (μαύρα) έμεναν στον βυθό ενώ τα κόκκινα ή άσπρα (τα άγουρα) επέπλεαν στην επιφάνεια.

19 - Α γ ι α σ μ ό ς τ ο υ σ π ό ρ ο υ (ο): Με τις πρώτες βροχές του φθινοπώρου, οι νοικοκυρές του χωριού έφερναν στην πλατεία του χωριού, μπροστά από την Εκκλησία μερικά «πινάκια» (βαθιά ξύλινα πιάτα) ή «καφίζια» (μέτρο χωρητικότητας δημητριακών), στα οποία έβαλαν μερικές ποσότητες δημητριακών που «αγιαζοντο» και συμβολικά όλος «ο σπόρος» που θα έσπερναν την χρονιά εκείνη.

20 - Χ ο ι ρ ο α φ ά γ ι α (τα): Βλέπε υποσημείωση αριθμ. 9.

21 - Β ε σ τ έ ρ ν ε ς (οι): Οι μικρές υδατοδεξαμενές που υπήρχαν σε κάθε σπίτι (συνήθως δυο), καθώς και των χωραφιών και στέρνες ελέγοντο.

22 - Σ τ ί ψ η τ ο υ Ρ α μ ο ύ (η): Στην πλησιέστερη στο ηφαιστειο περιοχή, στο Ραμό, υπάρχει σκληρό αργιλώδες χώμα τελείως άγονο, εφ' όσο είναι διαποτισμένο με την «λάβα» του ηφαιστείου. Το χώμα αυτό, καλό «μονωτικό» το εχρησιμοποιούσαν για τα δώματα των σπιτιών, για να μη «στάζουν» τον χειμώνα, δηλ. να μη τις διαπερνούν τα νερά των βροχών.

23 - Γ ι ώ ρ γ η ς τ ο υ Μ ο σ χ ή (ο): Γ. Α. Μοσχής, από τα Νικειά ο μόνος Νισύριος που έπεσε στον πόλεμο της Αλβανίας, πολεμώντας ηρωικά και τους Γερμανούς καλύπτοντας με άλλους πολλούς την υποχώρηση του Στρατού μας τον Απρίλιο του 1941.

23α - Κ ω σ τ ά κ η ς (ο): Μόνιμος μάχιμος αξιωματικός του πολεμικού ναυτικού μας ο Κώστας Εμ. Νικιτιάδης, καταγόμενος από τα Νικειά, πολέμαρχος κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως Κυβερνήτης Αντιτορπιλικών σε όλα τα θαλάσσια μέτωπα, Ναυτικός Διοικητής Δωδεκανήσων αμέσως μετά τον πόλεμο Διοικητής σε πολλές Υπηρεσίες του Π. Ναυτικού, απέθανε στην Φιλοθέη Αθηνών το 1989 με τον βαθμό του Αντιναύαρχου Π. Ν.

24 - Α γ. Ν ε κ τ ά ρ ι ο ς (ο): Το ωραιότατο ξωκκλήσι του Αγίου Νεκταρίου, ολίγα μέτρα έξω από το χωριό μας στα ανατολικά, που εκτίστη με δωρεές όλων των Νισυρίων, με πρωτοβουλία την κ. Χαρικλ. Κ. Νοταρίδη - Μάγου στα 1960.

25 - Φοίξιμο (το): Αμέσως μετά το «ξεφούρνισμα» των ψωμιών έβαλαν στον φούρνο ελιές για άλεσμα στο «λιοτριβί» για να φύγουν μερικά «οξέα» απ' αυτές. Δεν υπήρχε ακόμη ο «λαμπίκος», δηλαδή το καθάρισμα των αλεσμένων ελιών με βραστό νερό, όπως γίνεται σήμερα.

26 - Παναγία η Σπηλιανή: Το ιστορικό μοναστήρι της Παναγίας στην «Ακρόπολη» του Μανδρακίου - Νισύρου, που εορτάζει στις 15 του Αυγούστου τιμώμενο στην «κοίμηση της Θεοτόκου».

27 - Μιχαήλ ο Σταλουδάκης: Ο ανεπανάληπτος Βυζαντινός Ιεροψάλτης και Δάσκαλος της Βυζαντινής μουσικής, που την εδιδάχθη στην Κωνσταντινούπολη από διασήμους Πρωτοψάλτες. Διετέλεσε και Ιεροψάλτης σε εκκλησίες της Κωνσταντινουπόλεως.

28 - Απέλια της Παναγιάς (τα): Μικροί αμπελώνες που ανήκουν σε κάποια Εκκλησία της Παναγιάς. Κτηματική περιουσία μοναστηριών και εκκλησιών στην Νίσυρο.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΝΗΣΥΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Η Νίσυρος ήταν ένα από τα νησιά της Δωδεκανήσου που κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο διέθετε, σε ικανοποιητικό βαθμό, κοινωνική οργάνωση η οποία επέτρεψε στους Νισυρίους κατά το μάλλον, άνετη ζωή συγκριτικά βέβαια με τα άλλα νησιά. Ήταν οργανωμένη κατά συλλογικό και συνδυετικό τρόπο, που στηριζόταν σε διάφορους τρόπους οργάνωσης και παραγωγής.

Η τοπική αυτοδιοίκηση του νησιού βασισμένη σε οργάνωση κοινωνική, έδειχνε εικόνα ενός οργανωμένου μικρού κρατιδίου, θα μπορούσαμε να πούμε. Είχε σχεδόν επαγγελματική και γενικά βιοποριστική αυτάρκεια για την πλειονότητα των κατοίκων αλλά και την δυνατότητα βοήθειας με την κοινωνική ένταξη κατοίκων άλλων νησιών, που κατέφευγαν στη Νίσυρο για εξεύρεση εργασίας.

Δεν θα υπερβάλαμε τα πράγματα αν λέγαμε πως εδώ είχαμε ένα «αστικοποιημένο κοινωνικό οργανισμό», αφού η κατοικία, ο τόπος εργασίας και ο τόπος διασκέδασης συνυπάρχουν στη κάθε Κοινότητα (Μανδρακίου - Εμπορειού - Νικειών) της οποίας κεντρικό σημείο συνύπαρξης είναι η Εκκλησία, ως ενορία. Έτσι έχουμε μια ομοιομορφία στη κοινωνική συμπεριφορά, η δε παράδοση και η εκκλησία παίζουν τον ρόλο τους στην εν γένει κοινωνική ζωή των Νισυρίων.

Οι Κοινότητες αναπτύσσουν πρωτοβουλίες ανάλογα με τις εκάστοτε παρουσιαζόμενες ανάγκες, περιφρουρώντας έτσι τα δικαιώματα των πολιτών και διευκρινίζοντας αφετέρου τις υποχρεώσεις τους.

Με τον τρόπο αυτό διατηρούσαν την κοινωνική συνοχή και την όσο το δυνατό ομαλή συμβίωση των κατοίκων του νησιού.

Ας έλθουμε τώρα στη κοινωνική διάθρωση που παρουσίασε η Νίσυρος κατά την χρονική αυτή περίοδο κατά Κοινότητα.

A.MANAPAKI

α. Έμποροι

- 1.Βογιατζής Νικόλαος
- 2.Καλέξης Μιχαήλ
- 3.Καρπαθάκης Προκόπιος
- 4.Κατσιματίδης Ηλίας
- 5.Κέντρης Γεώργιος
- 6.Λαδερός Κωνσταντίνος
- 7.Μούρας Ιωάννης
- 8.Παρθενιάδου Θάλεια
- 9.Πασχαλάκης Ιωάννης
- 10.Ράλλης Αντώνιος
- 11.Ρουσέτος Μιχαήλ
- 12.Σακελλαρίδης Γεώργιος
- 13.Φασουλαρίδης Γεώργιος
- 14.Φιλίππου Φίλιππος
- 15.Νικολόπουλος Κωνσταντίνος
- 16.Φασουλαρίδη Μέλπω

β.Καφενεία

- 1.Άμαλου Γεωργίου (και Ζαχαροπλαστείο)
- 2.Ηλικιωμένη
- 3.Θεοδωρίδου Νικολάου (και Ζαχαροπλαστείο)
- 4.Κλούτση Ζαχαριά στον Άγιο Σάββα
- 5.Κοντοβερού Ευτυχίας (μαζίνο)
- 6.Μαντουδάκη Κωνσταντίνου
- 7.Νάυλον (Χατζηδανιδ Ιωάννης, σύζυγος της Ειρήνης Καραβάκη)
- 8.Παντελή Βασιλείου - Σταλουνάκης Μιχαήλ
- 9.Παραμπούττη Νικολάου
- 10.Παριανού Εμμανουήλ (παρασκεύαζε λουκούμια, σουμάδα, γλυκά κουταλιού)
- 11.Πατρίκη Χρήστου

γ.Ραφεία

- 1.Δραμουντανή Ηλία
- 2.Καρπαθίου Εμμανουήλ
- 3.Οικονομίδη Φωκίωνα
- 4.Σκανδαλίδη Ευσταθίου

δ.Υποδηματοποιεία

- 1.Ιντζέ Δημητρίου
- 2.Καζάντη Δημητρίου
- 3.Καρπαθίου Ιωάννη
- 4.Κορωναίου Χριστοφή
- 5.Μαυρουδή Κωνσταντίνου
- 6.Μουλλού Ιωάννη
- 7.Μπαρβαδάκη (σύζυγος Μαρίας του Κατσομάτη)
- 8.Χατζηνικολάου Κωνσταντίνου

ε.Βυρσοδεψεία

- 1.Κέντρη Ιωάννη
- 2.Πάχου Βασιλείου

ζ.Ελαιοτριβεία

- 1.Βογιατζή Ευτυχίας
- 2.Βιολή Μαρίας
- 3.Μαστρογιάννη Νικήτα
- 4.Στρίκη Δημητρίου
- 5.Χριστοφόρου Γεωργίου

η.Αρτοποιεία (φούρνοι)

- 1.Καματερού Εμμανουήλ
- 2.Λαδερού Κωνσταντίνου
- 3.Παυλάκη Γεωργίου
- 4.Ρουσέτου Μιχαήλ
- 5.Φασουλαρίδη Ιωάννη

θ.Κρεοπωλεία

- 1.Γιαννιού Σακκίλη
- 2.Κέντρη Ιωάννη
- 3.Σακαλή Χαράλαμπο

ι.Ξενοδοχεία

- 1.Κορωναίου Χριστοφή
- 2.Μαντουδάκη Κωνσταντίνου (παρείχε και φαγητό)

κ.Χρυσοχοεία

- 1.Μαυρουδή Γεωργίου και υιού του Νικολάου

λ.Κουρεία

- 1.Μαυρουδή Αντωνίου
- 2.Μιλιά Κωνσταντίνου
- 3.Παπαπαντελή Στέλιου
- 4.Σοφού Γεωργίου (κωφάλαλος)

μ.Ταβέρνες

- 1.Φάμπρικα (Θοδωρή Θεοδωρίδη πρώην Α. Φρατζή)
- 2.Καράβα (Αντώναρου Κατσιμματίδη)

ν.Φαρμακεία

- 1.Δημοτικό (Φαρμακοποιός Θ. Θεοδωρίδης)

ξ.Αλευρόμυλοι (πετρελαιοκίνητοι)

- 1.Χαρίτου Αντωνίου (Μαστραντώνη)

ο.Ψαράδες - Ιχθυοπώλες

- 1.Αμαριώτης Γεώργιος
- 2.Αμαριώτης Εμμανουήλ (Σαλής)

- 3.Κοντοβερός Μιλτιάδης
- 4.Ζησιμόπουλος Δημήτριος
- 5.Ζησιμόπουλος Μιχάλης με τα αδέρφια του Γιώργο και Μάνο
- 6.Παριανός Αθανάσιος

π.Μουσικοί - Οργανοπαίχτες

- 1.Γιαννάκης Παναγιώτης
- 2.Γιαννάκης Ιωάννης
- 3.Γιαννάκης Μιχαήλ
- 4.Θεοδωρίδης Ιωάννης
- 5.Μακρυγιάννης Γεώργιος (πρό του πολέμου)
- 6.Μακρυγιάννης Ιωάννης
- 7.Ορσάρης Κωνσταντίνος
- 8.Παπάτσος Μιχαήλ
- 9.Τσοπανάκης Μιχαήλ
- 10.Χαρίτος Ιωάννης
- 11.Χατζηνικολάου Κωνσταντίνος
- 12.Χατζηνικολάου Νικόλαος

ρ.Κτηνοτρόφοι

- 1.Βιολής Μιχαήλ
- 2.Γιαννάκης - Χαρτοφύλης Διαμαντής
- 3.Καβαλιώτης Κωνσταντίνος
- 4.Καραβάκης Κωνσταντίνος
- 5.Νικητιάδης Παντελής
- 6.Ορσάρης Αντώνιος
- 7.Ορσάρης Δημήτριος
- 8.Ορσάρης Θρασύβουλος
- 9.Σακαλής Νικόλαος
- 10.Σακαλής Ηλίας
- 11.Σακαλής Εμμανουήλ
- 12.Σφακιανός Ιωάννης και ο πατέρας του
- 13.Σφακιανός Κωνσταντίνος

σ.Ιατροί

- 1.Σακλαριδής Εμμανουήλ

- 2.Τηλιακός Νικόλαος
- 3.Τσατσαρώνης Μιχαήλ
- 4.Σβύνου Καλλιόπη, μαία

τ.Ναυτικοί με δικό τους πλοίο

- 1.Διακομιχάλης Χαράλαμπος
- 2.Δραμουντανής Χαράλαμπος
- 3.Κακακίος Ιωάννης
- 4.Κυπραίος Ιάκωβος
- 5.Λαμπάδης Εμμανουήλ
- 6.Φρατζής Ευστράτιος
- 7.Χαρίτος Κώστας και Νικολής (Νικολιός)
- 8.Χιώτης Νικόλαος

υ.Φανοποιοί

- 1.Μαυριουδής Μιχαήλ (Καλαΐτζής)
- 2.Φιλίππου Γεώργιος (σιδεράς)

φ.Ξυλουργοί - Επιπλοποιοί

- 1.Βαπορίδης Νικήτας
- 2.Βερδελής Αθανάσιος διέθετε τόρνο
- 3.Γιωργάκης Ιάκωβος (άριστος γλύπτης ξύλου)
- 4.Εμμανουηλίδης Ιωάννης
- 5.Μίχαλος Νικόλαος
- 6.Σταυρινός Γεώργιος

χ.Εργολάβοι

- 1.Εμμανουηλίδης Χαράλαμπος
- 2.Βερδελής Αθανάσιος

ψ.Κτιστάδες

- 1.Γεώργιος Σακελλαρίδης (Μαστρογιώργης)
- 2.Παπαπαντελής Νικήτας
- 3.Λεντής Ηλίας

- 4.Περουλής Ιωάννης
- 5.Καλούδης Εμμ.
- 6.Φίλιππος Ι. Μαστρογιάννης
- 7.Πατρικης Βασίλειος

Β.ΕΜΠΟΡΕΙΟΣ - ΠΑΛΟΙ

α. Έμποροι

- 1.Δημητριάδης Ιωάννης
- 2.Κακομανώλης Μιχαήλ (Πάλοι)
- 3.Καλιμνίου Γεώργιος (Πάλοι)
- 4.Καλιμνίου Δημήτριος
- 5.Κοριτσιδης Γεώργιος
- 6.Πατούρης Αριστοτέλης
- 7.Σκαραμαγκάς Χρύσανθος

β.Καφενεία

- 1.Αμαριώτου Ουρανία (Πάλοι)
- 2.Βασιλειάδη Κωνσταντίνου
- 3.Βλαχάκη Αντωνίου
- 4.Κοντορίνη Μιχαήλ
- 5.Κωνσταντινίδη Επίχαρμου (Πύθαρχος - Πάλοι)
- 6.Ροδίτη Νικολάου (Πάλοι)
- 7.Σιλιβέστρου Γεωργίου
- 8.Τριανταφύλλου Ηλία
- 9.Τσοπανάκη Ειρήνης
- 10.Αντωνάκη
- 11.Διακογιώργης Ιωάννης

γ.Ραφεία

- 1.Βλαχάκη Νικολάου
- 2.Μαυρομουστάκη Ιωάννη
- 3.Κοντογιάννη Ιωάννη

δ. Υποδηματοποιεία

1. Γεωργαλή Κωνσταντίνος και Γεώργιο
2. Παπαγιαννάκη Νικολάου
3. Τριανταφύλλου Ηλία
4. Διακομιχάλη Γεώργιο

ε. Ελαιοτριβεία

1. Παπαγιαννάκη Δημητρίου
2. Πλάκα Μαριάνθης

ζ. Ψαράδες

1. Αμαριώτης Στεφανής
2. Κοντοβερός Βασίλειος
3. Κοντοβερός Παύλος και υιός του Βασίλειος

η. Μουσικοί - Οργανοπαίχτες

1. Ζαράκης Δημήτριος
2. Σεβδαλής Ιωάννης

θ. Κτηνοτρόφοι

1. Ζαράκης Ιάκωβος
2. Ζαράκης Κωνσταντίνος
3. Ζαράκης Σταυρινός

ι. Ιατροί

1. Τριανταφύλλου Τριαντάφυλλος του Ηλία

κ. Φανοποιοί (σιδεράδες)

1. Τριανταφύλλου Τριαντάφυλλος

λ. Ξυλουργοί - Επιπλοποιοί

- 1.Καμπουράκης Μιχαήλ (Πάλοι)
- 2.Χατζηνικολάου Ανδρέας
- 3.Χατζόγλου Ιωάννης

μ.Κτιστάδες

- 1.Κοντορίνης Γεώργιος
- 2.Κοντορίνης Μιχαήλ
- 3.Τριανταφύλλου Ανδρέας
- 4.Τριανταφύλλου Ιωάννης
- 5.Χριστοφίδης Μιχαήλ
- 6.Χριστοφίδης Νικόλαος
- 7.Χατζόγλου Ιωάννης
- 8.Χαλκιάς Ιωάννης

Γ.ΝΙΚΕΙΑ

α. Έμποροι

- 1.Απριλάκης Μ. Κώστας
- 2.Γιαννάκης Ι. Σταύρος
- 3.Λοΐζος Ν. Μανώλης (Μανωλιός)
- 4.Σακέλλης Σπύρος
- 5.Σακελλαρίδης Αθ. Γεώργιος
- 6.Σκάρος Κ. Σπύρος
- 7.Φούγιαξης Δ. Κώστας
- 8.Χαρτοφύλης Στ. Ανδρικός
- 9.Χατζηκώστας Κ. Άνθιμος

β.Καφενεία

- 1.Θεοχαρίδη Γ. Θεοφίλου
- 2.Μίχαλου Μ. Μιχαήλ
- 3.Παπαμιχαήλ Φ. Παναγιώτη
- 4.Πασχαλάκη Κ. Γεωργίου (καζίνο)

- 5.Σακελλαρίδη Γ. Αριστοτέλη
- 6.Χαρτοφύλη Δ. Νικολάου
- 7.Χαρτοφύλη Κ. Πασχάλη

γ.Ραφεία

- 1.Χατζημιχαήλ Γ. Ξενοφώντα
- 2.Χατζη Μανώλη (Τρεξόνη)

δ.Ευλουργεία - Επιπλοποιεία

- 1.Κόκκινου Δημητρίου (Μορτάρα)
- 2.Κοντονικολάου Χ. Μιχαήλ
- 3.Φούγιαξη Δ. Κώστα

ε.Κουρεία

- 1.Κόκκινου Ν. Γεωργίου
- 2.Μίχαλου Μ. Γεωργίου
- 3.Ορφανοπούλου Δ. Νικολάου
- 4.Τσικήτα Ν. Μανώλη

ζ.Ελαιοτριβεία

- 1.Ευστρατίου Δ. Γεωργίου (πρώην Ν. Μαστρομιχάλη)
- 2.Λουίζου Ν. Ιπποκράτη (εν συνεχεία Γ. Μ. Μίχαλου)
- 3.Μαρίνου Η. Γεωργίου (πρώην Ν. Μαστρομιχάλη)

η.Φανοποιεία

- 1.Απριλάκη Κ. Μανώλη (Τσολάκη)
- 2.Καβούνη Ε. Αποστόλου
- 3.Καβούνη Απ. Μιχαήλ

θ.Χρυσοχοεία

- 1.Πασχαλίδη Π. Ιωάννη
- 2.Πασχαλίδη Π. Μιχαήλ

ι. Υποδηματοποιεία

1. Παπαμιχαήλ Ε. Νικολάου (Μαψούρης)
2. Σακελλαρίδη Τιμ. Γεωργίου
3. Σιμεών ο Συμιακός (σύζυγος Άννας Φούγιαξη)
4. Τσικίτα Ν. Ανδρικού
5. Φρατζή Περ. Κώστα (Σκλης)
6. Φούγιαξη Κ. Μιχαήλ

κ. Μαρμαρογλύπτες (Πελεκάνοι)

1. Μαρίνος Ηλ. Γεώργιος
2. Οικονομίδης Ε. Νικόλαος
3. Πασχαλάκης Γ. Κωνσταντίνος
4. Πασχαλάκης Κ. Πασχάλης (Μαστροπασχάλης)

λ. Κτίστες

1. Αβδελής Βασίλειος (Συμιακός παντρεμένος στα Νικειά)
2. Ζαχαριάδης Αν. Ζαχαρίας
3. Καραγιωργής Γ. Παντελής
4. Κασέλης Γ. Ιωάννης
5. Κόκκινος Ηλ. Ευριπίδης
6. Μαστρομιχάλης Νικήτας (Μπρούφας)
7. Μίχαλος Μ. Νικόλαος
8. Οικονομίδης Διαμ. Ιωάννης
9. Παπαμιχαήλ Μ. Ιωάννης
10. Τσικίτας Α. Φώτης
11. Χαρτοφύλης Δ. Γεώργιος
12. Χαρτοφύλης Κ. Δημήτριος
13. Χαρτοφύλης Στ. Ιωάννης
14. Νικητιάδης Νικ. Νικήτας (Μαστρονικόλας)

Από την παραπάνω εικόνα διαπιστώνεται «ο αστικοποιημένος κοινωνικός οργανισμός» απ' όπου προήλθε η σχετική αντάρχεια μέσων και τρόπων διαβίωσης του λαού της Νισύρου.

Αν μάλιστα λάβουμε υπ όψη μας ότι οι Νισύριοι επεδίδοντο και στην καλλιέρ-

γεια των κτημάτων από την οποία ήταν σημαντική η παραγωγή δημητριακών, σιτηρών, αμυγδάλων, σύκων, σταφυλιών κλπ. τότε γίνεται φανερό το επίπεδο ζωής των κατοίκων της Νισύρου, την ώρα που σε άλλα μέρη και νησιά ο λαός εστερείτο τον απαραίτητων και αναγκαίων μέσων προς την ζωή.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Στα πλαίσια αυτής της οργάνωσης εντάσσεται και ο κανονισμός που ακολουθεί για την εύρυθμη λειτουργία των ιαματικών πηγών του Μανδρακίου, που συντάχθηκε και ψηφίστηκε με την αριθμ. 56/1949 πράξη του Δημοτικού Συμβουλίου.

Ο κανονισμός αυτός απόηχος και αποτέλεσμα του πνεύματος οργάνωσης των προηγουμένων ετών «σκοπόν έχει την προσωρινή σύνθεσιν των Δημοτικών Υπηρεσιών της εκμεταλλεύσεως των θερμών πηγών Μανδρακίου Νισύρου, ανηκουσών εν πλήρη κυριότητι τω Δήμω». Αποτελείται από 17 άρθρα και υπογράφεται από τον Δήμαρχο Μανδρακίου Πασχάλη Χριστοφόρου και τους Συμβούλους Νικόλαο Πολίτη, Δημήτριο Χατζηνικολάου (Δραμίνια) και Νικήτα Φιλίππου (Τουζέλη).

Στα 17 άρθρα του κανονισμού αυτού ορίζονται και αναλύονται οι προϋποθέσεις πρόσληψης, τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις του Διευθυντή, των υπαλλήλων βοηθητικού προσωπικού και των υπαλλήλων τεχνικών υπηρεσιών. Ορίζονται οι οικονομικές αποδοχές των υπαλλήλων κατά κατηγορία.

Τον κανονισμό αυτό θέτομε ως κατακλείδα της εργασίας αυτής ως απόδειξη του τρόπου με τον οποίο εσκέπτοντο, οργάνωναν και λειτουργούσαν οι συμπατριώτες μας σε εποχές δύσκολες.

ΕΙΔΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΛΟΥΤΡΩΝ ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ ΝΙΣΥΡΟΥ

Σύστασις Υπηρεσίας Εκμεταλλεύσεως Δημοτικών Λουτρών Δήμου Μανδρακίου Νισύρου.-

Ακούσαν του Δημάρχου, προτείνοντας, όπως συσταθεί και ψηφιστεί ειδικός οργανισμός και κανονισμός, σκοπόν έχων την προσωρινήν σύνθεσιν και Δημ. Υπηρεσιών της εκμεταλλεύσεως των θερμοπηγών Μανδρακίου - Νισύρου, ανηκουσών εν πλήρη κυριότητι τω Δήμω, εις τρόπον ώστε να επέλθει η εύρυθμος λειτουργία αυτών, επ'οφελεία αυτού, τούτου του οργανισμού,

σκεφθέν,

επειδή η ανωτέρω πρότασις του Δημάρχου τυγχάνει ου μόνον ορθή, αλλά και νόμιμος,

επειδή η σύστασις ενός ειδικού τοιούτου οργανισμού θα εξισφαλίσει μιαν οντότητα και διαφήμισιν των ιαματικών πηγών, εφ'όσον ο οργανισμός, λειτουργούν ως θα συσταθεί, θα αποδώσει πληρεστέρα εξυπηρέτησιν και θα αφήσει εντυπώσεις αρίστας εις του λουομένους επισκέπτας, δημιουργών ούτω διαφήμισιν,

ιδόν και τας διατάξεις του άρθρου 93, εδ. 9 και 10, εις περί Δήμων και κοινοτήτων νομοθεσίας,

αποφαίνεται, ομοφώνως

προτείνει την κατάρτισιν και ψήφισιν ειδικού προσωρινού οργανισμού και κανονισμού εις ον προβλέπονται αι θέσεις, οι μισθοί, ο τρόπος της προσλήψεως του αναγκαιού δια την λειτουργίαν των Δημ. Λουτρών προσωπικού και ο τρόπος διαχειρίσεως, και, εν γένει, λειτουργίας αυτών κατά την επικειμένιν λουτρικήν περιόδον.

Άρθρον 1ον

Αρμόδιον όργανον δια την Διοίκησιν και Διαχείρισιν των Δημ. Λουτρών τυγχάνει τον Δημ. Συμβούλιον, το οποίον τυγχάνει κατά τα νόμιμα και υπεύθυνον για την εν γένει διαφύλαξιν, ου μεν αλλά και διαχείρισιν της Δημ. Περιουσίας.

Άρθρον 2ον

Η όλη προσωρινή υπηρεσία των Δημ. Λουτρών, απαρτίζεται:

Α! Διοικητικόν

1)Εξ ενός Διευθυντού επί μισθώ δραχ. 375.000

- 2)Εξ ενός Γραμματέως χρησιμοποιουμένου και ως λογιστού ή ταμείου επί μισθώ δραχμ. 250.000
- 3)Εξ ενός υπαλλήλου αποθηκάριου επί μισθώ δραχμ. 300.000
- 4)Εξ ενός κλητήρος επί μισθώ δραχμ. 150.000

Β!Βοηθικόν

- 1)Εκ τεσσάρων (4) θαλαμηπόλων δύο Α'ης τάξεως δραχμ. 120.000 και Β'ας τάξεως δραχμ. 100.000
- 2)Εκ δύο (2) βοηθών θαλαμηπόλων δραχμ. 60.000
- 3)Εκ τριών (3) πλυντριών δραχμ. 50.000
- 4)Εκ δύο (2) μαγείρων, εξ ων ο εις βοηθός, ήτοι ο πρώτος δραχμ. 270.000 ο δεύτερος 170.000
- 5)Εκ δύο (2) σερβιτόρων επί μισθώ δραχμ. 80.000
- 6)Εξ ενός βοηθού σερβιτόρου επι μισθώ δραχμ. 50.000
- 7)Εξ ενός μεταφορέως τροφίμων επί μισθώ δραχμ. 200.000
- 8)Εξ ενός τροφοδότου επί μισθώ δραχμ. 220.000

Γ!Τεχνική Υπηρεσία

- 1)Εξ ενός ηλεκτρολόγου επί μισθώ δραχμ. 200.000
- 2)Εξ ενός οδηγού αυτοκινήτου επί μισθώ δραχμ. 200.000
- 3)Εξ ενός τεχνίτου αντλήσεως θερμού ύδατος επί μισθώ δραχμ. 120.000
- 4)Εξ ενός εργάτου καθαριότητος έξωθεν κατ' λουτρών δραχμ. 100.000

Άρθρον 3ον

Οι άνω υπάλληλοι προσλαμβάνονται δια αποφάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου κατά τας κειμένας διατάξεις, βάσει διακηρύξεως, δι ης καλούνται οι κερτημένοι τα, δια του παρόντος ειδικού προσωρινού, οργανισμού, οριζόμενα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα, ίνα εντός ορισμένης τακτής, προθεσμίας, υποβάλωσι, τας, προς τούτο, αιτήσεις των.

Άρθρον 4ον

Προς όντα προς κατάληψιν θέσεως Διευθυντού

Δια την κατάληψιν θέσεως Διοικητικού Διευθυντού δέον να κέκτηται ανωτέραν μόρφωσιν, πείραν και ειδικότητα περι τα τοιαύτα. Την θέσιν ταύτην δύναται, κατά την πρώτην εφαρμογήν του παρόντος, να καταλάβει ο Δήμαρχος, ή έτερος Σύμβουλος αμισθί και τούτο, ίνα το όμμα της Δημ. Αρχής είναι πλησιέστερον της υπηρεσίας των λουτρών, δεδομένου ότι τα Δημ. Λουτρά απέχουν αρκετά από τον Κέντρον της πόλεως.

Άρθρον 5ον

Δια την θέσιν Γραμματέως Λογιστού δύναται να καταλάβη πρόσωπον απολύτου εμπιστοσύνης χαίρων εκτιμήσεως και ειδικής εκπαιδεύσεως περί τα λογιστικά, ή δύναται να αποσπαστή υπάλληλος του Δήμου προς τον αυτόν σκοπόν. Δια την θέσιν κλητήρος απαιτείται ανάγνωσις και γραφή.

Άρθρον 6ον

1)Δια την θέσιν θαλαμηπόλου Α και Β τάξεως, προσλαμβάνονται γυναίκες καλής ανατροφής, ηθικής τάξεως ευγενείς και άγουσαι ηλικίαν ουχί ανωτέραν των 40 ετών. Προτιμώνται αι έχουσαι ειδικευθεί επί έτη εις τοιαύτην εργασίαν.

2)Δια την θέσιν μαγείρου. Ειδίκευσις εις Αθήνας ή αλλαχού, καλήν υγείαν, πιστοποιημένην υπό τον Δημ. Ιατρών. Δια τας άλλας αναφερομένας τη παρούση θέσεις, ανάγνωσιν και γραφήν και ανάλογος προς την φύσιν της υπηρεσίας εκάστης θέσεως άσκησις και πείρα, εγκύρωσ βεβαιουμένη.

Άρθρον 7ον

Υποχρέωσις υπαλλήλων

α)Οι υπάλληλοι δέον να είναι λεπτοί εις τρόπους, έναντι των πελατών, ευγενείς και να δεικνύουν το απαιτούμενο σέβας.

β)Η παραμονή υπαλλήλου εις την αίθουσαν του εστιατορίου κατά τας ώρας του φαγητού, εις τας αιθούσας αναμονής και εις τους διαδρόμους απαγορεύεται. Ομοίως αστεισμοί, οίτινες πιθανώς να θίξουν υπόληψιν τινά,

γ)απαγορεύεται να παρακάθηνται μεταξύ των πελατών, πλην εάν προσκληθώσιν ότε οφείλουσι να επιδεικνύωσι κοσμιότητα, ευπρέπειαν και το απαιτούμενον σέβας.

δ)Έκαστος υπάλληλος οφείλει να τηρή εχεμύθειαν δι όσα τυχόν λαμβάνει γνώσι και να αναφέρει ταύτα μόνον εις την Διεύθυνσιν.

ε)Έκαστος υπάλληλος οφείλει να επιδεικνύη έναντι των συναδέλφων του καλήν και ευπρεπή συμπεριφοράν. Πάσα αντίθετος του παρόντος άρθρου είναι τμηωρητέα και δι απολύσεως.

Άρθρον 8ον

Κύρια καθήκοντα Διοικητικού Προσωπικού

α)Διευθυντής. Ούτος διευθύνει την όλην υπηρεσίαν και επιμελείται δια την εύρυθμον λειτουργίαν. Έρχεται εις άμεσον επαφήν μετά του Δημ. Συμβουλίου, προς ο γνωρίζει ότι επιβάλλεται δια την πληρεστέραν και ασφαλεστέραν λειτουργίαν των Δημ. Λουτρών. Αναφέρει πάντα παρακτροπέμενο υπάλληλον εις τον Δήμαρχον και εν γένει μεριμνά επί παντός ζητήματος αφορώντος την υπηρεσίαν.

β)Γραμματεύς. Ούτος τηρεί την σχετικήν αλληλογραφίαν, πρωτοκόλλου κλπ. το βιβλίον Ταμείου, διεξάγει την λογιστικήν υπηρεσίαν, παρακολουθεί μετά του Οικονόμου την κίνησιν του μαγειρείου, τηρεί τους λογαριασμούς των πελατών, των αριθμόν συτιζομένων, κλπ.

γ)Οικονόμος. Ούτος διαχειρίζεται την αποθήκην τροφίμων και είναι υπεύθυνος δια παν έλλειμμα. Εν συνεννοήσει μετά του Διευθυντού καταρτίζει από την πρωτεράϊαν το μενού της επομένης ημέρας και δίδει, προς τούτο, σημείωμα εις τον μεταφορέα (συσσιτιάρχη) δια την εξεύρεσιν και μεταφοράν των αναγκαιούντων ειδών εις το Κατάστημα. Τηρεί τας καταστάσεις των εις το Κατάστημα προσκομιζομένων μεθ' εκάστην τροφίμων, παραλαμβάνων ταύτα επί ζυγίω και συντάσσωσιν σχετικόν πρωτόκολλον, όπερ θέτει υπ όψει του Διευθυντού. Ούτος εν συνεννοήσει μετά του Γραμματέως και μαγείρου κανονίζει τα της αγοράς τροφίμων κλπ.

δ)Κλητήρ. Ούτος μεταφέρει τας αποσκευάς των πελατών κατά τιν άφιξιν και αναχώρησιν αυτών εις τα δωμάτια και τανάπαλιν.

Άρθρον 9ον

Καθήκοντα βοηθητικού προσωπικού

α)Θαλαμηπόλοι. Διατηρούσι πάντοτε τα δωμάτια των πελατών καθαρά, καθώς και τους διαδρόμους, βαθμίδας, και αποδευτήρια. Μεριμνούσι δια την πλύσιν των συντονίων και εσωρούχων των πελατών, φροντίζουσι, ίνα εις έκαστον δωμάτιον υπάρχει, ου μόνον πόσιμο ύδωρ, αλλά και καθαριότητος εις τον νιπήρα. Θα υποβοηθούν εις την παραγγελίαν των φαγητών κλπ.

β)Πλύντριαι. Παραλαμβάνουν τα ρούχα επί αποδείξει υπεύθυνοι δια πάσαν απώλειαν.

γ)Μάγειροι. Υποχρεούνται να τηρώσι καθαρόν τον μαγειρείον εν συνεννοήσει μετά του οικονόμου (συσσιτιάρχου), γραμματέως και διευθυντού καθορίζουσι το μενού της ημέρας όντες υπεύθυνοι δια καθυστέρησιν ή ζημίαν.

Αναφέρουν εκ των προτέρων δια τυχόν έλλειψι είδους αναγκαίου εις το Κατάστημα, οφείλουσι να έχωσι εις ορισμένην ώραν το φαγητόν έτοιμον και να απαγορεύουσι εις πάντα την είσοδο εντός αυτού, εφ όσον δεν έχουσι εργασίαν εις εν τω μαγειρείω.

δ)Σερβιτόροι. Μεριμνούσι δια το σερβίρισμα του προγεύματος, γεύματος, δείπνου κλπ. Οφείλουσι να είναι πάντοτε καθαροί και φέρουσι λευκή μπλούζαν, προς δε παπιόν.

Άρθρον 10ον

ε)Μεταφορεύς τροφίμων (συσσιτιάρχης)

Αφ εσπέρας ζητεί παρά του οικονόμου σημείωμα των αναγκαιούντων προς αγο-

ράν τροφίμων και λοιπών ειδών και φροντίζει δια την εξεύρεσιν, προσπαθών εις την αγοράν και εξεύρεσιν τροφίμων επί μικροτέρα τιμή. Ακολουθώς επί ζυγίω παραδίδει τω οικονόμω και γραμματεί δια τον έλεγχον.

Άρθρον 11ον

Καθήκοντα υπαλλήλων τεχνικών υπηρεσιών

α) Ηλεκτρολόγου. Υπεύθυνος δια τας μηχανικάς εγκαταστάσεις.

β) Οδηγού αυτοκινήτου. Δια την παραλαβήν και μεταφοράν των πελατών και μεταφοράν εφοδίων.

γ) Εργάτου αντλίας. Υπεύθυνος δια την μεταφοράν ύδατος εκ της δεξαμενής εις τους λουτήρας, καθ' ην ώραν οι πελάται θα λάβωσι το λουτρόν των. Να προβαίνη εις καθαρισμόν της δεξαμενής κατά δεκαπενθήμερον. Να υποβοηθή τον μάγειρον εις την κοπή των ξύλων κλπ. και να προσφέρει πάσαν ανατεθειμένη αυτώ εργασία.

Άρθρον 12ον

Πάντες εν γένει οι υπάλληλοι, εφ' όσον αι ανάγκαι της υπηρεσίας του Καταστήματος των Λουτρών απαιτούσι, υποχρεούνται εις εκτέλεσιν και άλλης εργασίας, εκτός των ως άνω καθοριζομένων καθηκόντων των.

Άρθρον 13ον

Αι ώραι εργασίας καθορίζονται δι' αποφάσεως του Δημ. Συμβουλίου τη εισηγήσει του Διευθυντού.

Άρθρον 14ον

Η λειτουργία της αναφερομένης υπηρεσίας, η και «λουτρική περίοδος» καλουμένη, άρχεται καθ' έκαστον έτος, την 15ην Ιουνίου και λήγει την 15ην Οκτωβρίου.

Άρθρον 15ον

Άπαντα τα έσοδα των Δημ. Λουτρών, από πάσης φύσεως, ή εκ δωρεάς, θεωρούνται ως έσοδα του Δήμου και εγγράφονται εις ίδιον άρθρον και Κεφάλαιον του προϋπολογισμού των εσόδων του Δήμου. Εξ άλλου, δια την συντήρησιν αυτών, την εκτέλεσιν έργων κλπ. δέον να υπάρχει εγγεγραμμένη σχετική πίστωσις υπό ίδιον Κεφάλαιον και άρθρον εις το σκέλος των εξόδων. Ειδικώς εκ της ιατρικής επισκέψεως των λουομένων ο ιατρός των λουτρών θα λαμβάνη το 1/3 παρά της ταμειακής υπηρεσίας, ως αμοιβήν, αντί μισθού.

Άρθρον 16ον

Ως προς την εκτέλεσιν έργων ή προμηθειών λαμβάνονται αι σχετικές διατάξεις του Κώδικος, της περί Δήμων και Κοινοτήτων Νομοθεσίας, ως ετροποποιήθησαν μεταγενεστέρως.

Άρθρον 17ον

Οι Διοικητικοί υπάλληλοι, Γραμματεύς, Οικονόμος, Μεταφορέυς τροφίμων, δέον να παρουσιάσωσι και αξιόχρεον φερέγγυον εγγυητήν.

Η παρούσα υποβληθήτω εις Γενικήν Διοίκησιν προς έγκρισιν, συμφώνως ταις διατάξεσι του άρθρου 93, της Δημ. και Κοινοτικής Νομοθεσίας.

Εφ ω συνετάγη η παρούσα και υπογράφεται, ως έπεται.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ

Π.Χριστοφόρου

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ν.Πολίτης

Δ.Κατζνικολάου

Ν.Φιλίππου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ 1997

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σύντομη ιστορική επισκόπηση

Η Νίσυρος, η μικρή αυτή νήσος του δωδεκανησιακού συμπλέγματος, λόγω του ότι είναι δημιούργημα της δραστηριότητας του ηφαιστείου αυτής, έχει την μορφή ενός κολούρου κώνου.

Το έδαφος της Νισύρου είναι πολύ εύφορο, επειδή είναι εμπλουτισμένο με χημικές ενώσεις και ουσίες, που αποτελούν αρίστης ποιότητας φυσικά λιπάσματα. Επειδή το έδαφος θρυμματίζεται εύκολα και δεν δημιουργούνται ρωγμές στην εξωτερική επιφάνειά του, απ' ενός μεν δεν εξατμίζεται εύκολα η εντός αυτού ευρισκόμενη υγρασία, απ' ετέρου δε απορροφάται η υγρασία της ατμόσφαιρας, με αποτέλεσμα η Νίσυρος να είναι καταπράσινη.

Ο επισκέπτης, ο οποίος για πρώτη φορά έρχεται στην Νίσυρο, εντυπωσιάζεται από την άφθονη βλάστηση, πράγμα ασυνήθιστο, ιδία για τα μικρά νησιά της Δωδεκανήσου (Σύμη, Χάλκη, Κάλυμνο, Μεγίστη κλπ.), όπου κυριαρχεί κατά κανόνα το ξηρό, βραχώδες και άγονο τοπίο. Εξαιρεση βέβαια αποτελούν τα μεγαλύτερα νησιά Ρόδος και Κως, όπου υπάρχει πλούσιο και εύφορο έδαφος, άφθονο πηγαίο νερό, που σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα, μεταβάλλουν τα νησιά αυτά, ιδία κατά την άνοιξη, σε πραγματικούς φυσικούς παραδείσους.

Η Νίσυρος και το παρακείμενο μικρό νησί, το Γυαλί, κατοικούνται από την Νεολιθική Περίοδο, ήτοι αρκετές χιλιάδες χρόνια π.Χ. Η ονομασία Νίσυρος είναι προελληνική, στο δε Γυαλί έχουν αποκαλυφθή πολυάριθμα λείψανα των νεολιθικών χρόνων¹. Ο οψιανός της Νισύρου απετέλεσε ήδη κατά την προϊστορική εποχή πολύτιμη πρώτη ύλη, η οποία εχρησιμοποιείτο ποικιλοτρόπως, όπως π.χ. για την κατασκευή εργαλείων και όπλων και εξήγγετο σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Μεσογείου θαλάσσης, μαζί με τον οψιανό της Μήλου².

Κατά τους μετέπειτα χρόνους, την μυκηναϊκή εποχή, τους αρχαϊκούς χρόνους,

1.Αδ. Σάμψων, Δωδεκάνησα, σ. 108-109. Αδ. Σάμψων, Γυαλί Νισύρου, σ. 9 κ.ε.

2.Ο οψιανός ή οψιδιανός της Μήλου είναι υαλώδους συστάσεως και μέλανος χρώματος, ενώ της Νισύρου φέρει μικρές λευκές κηλίδες.

την κλασική περίοδο, την ελληνορωμαϊκή εποχή, τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, την βυζαντινή εποχή, την εποχή της Ιπποτοκρατίας (1308-1522) και της Τουρκοκρατίας (1522-191), η Νίσυρος ανέπτυξε σπουδαίο πολιτισμό, όπως μαρτυρούν τα μέχρι σήμερα σωζόμενα αρχαία λείψανα πόλεων, οικισμών, αγροικιών, ιερών, φρουριών, νεκροπόλεων, επιγραφών, νομισμάτων, ψηφιδωτών, ναών, μοναστηριών, χειρογράφων, τοιχογραφιών, ξυλίνων φορητών εικόνων, σκευών, αμφίων κλπ³.

Ιδιαίτερα κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους και μέχρι του τέλους του 6ου αι. μ.Χ. η Νίσυρος, καθώς και οι λοιπές περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου, ακμάζουν οικονομικά, πνευματικά, καλλιτεχνικά και γενικότερα πολιτιστικά, όπως φαίνεται από το μέγεθος, τον πλούτο και την ποιότητα των γνωστών μέχρι σήμερα μνημείων, των προερχομένων από την χρονική αυτή περίοδο⁴. Από τον 7ο αι. μ.Χ. και εξής εξ αιτίας:

- α) Των πολεμικών επιχειρήσεων μεταξύ των βυζαντινών και των Περσών,
- β) Των πολεμικών επιδρομών εναντίον των επί της Βαλκανικής Χερσονήσου κειμένων επαρχιών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας,
- γ) Των εικονομαχικών εριδών, οι οποίες συνετάραξαν εκ θεμελίων την Βυζαντινή Αυτοκρατορία,
- δ) Της εμφάνισης και ραγδαίας διαδόσεως του Ισλαμισμού και των πειρατικών επιδρομών,
- ε) Της απωλείας του ελέγχου των θαλασσιών συγκοινωνιών υπό των Βυζαντινών,
- στ) Της απωλείας των μεγάλων ανατολικών επαρχιών της Αυτοκρατορίας (Αιγύπτου, Συρίας, Παλαιστίνης), παρατηρείται στασιμότητα του πολιτισμού γενικότερα και παρακμή σε όλους τους τομείς.

Από των μέσων περίπου του 9ου αι. μ.Χ. και εξής από τα ερείπια του αρχαίου κόσμου αρχίζει να αναδύεται βαθμιαία ένας νέος κόσμος τελείως διάφορος του παλαιού⁵. Η κυρίως Βυζαντινή εποχή (850-1308), καθώς και η Ιπποτοκρατία

3. Επιθυμώ να ευχαριστήσω και από την θέση αυτή όλους εκείνους, οι οποίοι καθ' οιονδήποτε τρόπο εβοήθησαν τον γράφοντα και συνέβαλλαν στην ολοκλήρωση της παρούσης μελέτης. Ειδικότερα ευχαριστώ: α) Τον Προϊστάμενο της 4ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου κ. Ηλ. Κόλλιαν, για την πολύπλευρη βοήθειά του, β) τον Φύλακα Αρχαιοτήτων Νισύρου, κ. Νικόλαο Χαρίτο, γ) τον εκλεκτό Νισύριο, παιδαγωγό, ερευνητή και φίλο κ. Νικήτα Κουμέντο, χωρίς την προτροπή του οποίου δεν θα έβλεπε το φως της δημοσιότητας η παρούσα μελέτη, δ) την σύζυγό μου Μαρία και τα παιδιά μας Ηλία και Χριστίνα για την απέραντη κατανόηση, υπομονή και ηθική υποστήριξη.

4. Ι. Βολανάκης, *Παλαιοχριστιανικά Νισύρου*, σ. 143-164, Ι. Βολανάκης, *Μνημεία Νισύρου*, σ. 6-16

5. Δ. Ζακυθινός, *Βυζαντινή Ιστορία*, σ. 121 κ.ε.

(1308-1522) είναι περίοδοι ακμής για τα Δωδεκάνησα γενικότερα και για την Νίσυρο ειδικότερα⁶. Κατά την επακολοθείσα περίοδο της Τουρκοκρατίας (1522-1912) οι κάτοικοι της Νισύρου, καθώς και οι κάτοικοι των υπολοίπων νήσων της Δωδεκανήσου, επωφελούμενοι των προνομίων των Οθωμανών, συνεχίζουν να ζουν δημιουργικά, όπως συνάγεται από την ανέγερση και αγιογράφηση ναών και μοναστηριών και γενικά να επιδίδονται στο εμπόριο και την ναυτιλία. Ακολουθεί η περίοδος της Ιταλοκρατίας (1912-1943), η γερμανική κατοχή (1943-1945), η αγγλική διοίκηση (1945-1947) και η ένωση της Δωδεκανήσου μετά της Ελλάδος (1947).

Οι κάτοικοι της Νισύρου και της Δωδεκανήσου γενικότερα, παρά τις ξενικές κατοχές, όμως διετήρησαν την γλώσσα των, την θρησκεία των, τα ήθη και τα έθιμά των, τον πολιτισμό των και την αυτοσυνειδησία των και γενικά την εθνική αυτών ταυτότητα. Από του 1947 και εξής, ζώντας υπό συνθήκες ελευθερίας και ανεξαρτησίας, εξακολουθούν να επιδίδονται σε έργα πολιτισμού, ειρήνης και προόδου, συνεχίζοντας μακράιωνη πολιτιστική παράδοση.

Από του τέλους του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου παρατηρήθη μεγάλη μετακίνηση των κατοίκων της Νισύρου προς τα αστικά κέντρα της Ελλάδος και μετανάστευση προς χώρες του εξωτερικού. Όμως ο Νισύριος παντού, όπου και να βρισκείται η σκέψη του και η αγάπη του είναι στραμμένες προς την γενέτειρα και προς την μεγάλη προστάτιδα των Νισυρίων την Παναγία την Σπηλιανή. Κάθε χρόνο και κατά την ημέραν της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, συγκεντρώνονται στην Νίσυρο πολυάριθμοι Νισύριοι, για να συνορτάσουν, αλλά και εκείνοι, οι οποίοι αδυνατούν να παρευρίσκονται, είναι παρόντες πνευματικά και μετέχουν στην παννισυριακή αυτή εορτή και πανήγυρη.

2. Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Νισύρου

Μεγάλος είναι ο αριθμός των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων της Νισύρου, ακεραίων, ημιερειπωμένων ή ερειπωμένων. Τα μνημεία αυτά είναι αψευδείς μάρτυρες μιας περιόδου της ιστορίας της νήσου η οποία χαρακτηρίζεται από έντονη οικονομική, πνευματική και γενικότερα πολιτιστική δράση.

Ήδη ο γράφων σε προηγούμενες εργασίες του ασχολήθηκε με ορισμένα από τα χριστιανικά μνημεία της Νισύρου. Στην ανά χείρας μελέτη γίνεται λόγος για χριστιανικά μνημεία της Νισύρου, περί των οποίων, είτε δεν έγινε λόγος μέχρι σήμερα υπό του γράφοντος, είτε προέψαν νεώτερα στοιχεία, τα οποία κρίνονται αξιόλογα, προκειμένου να διαφωτισθούν ορισμένες πλευρές της ιστορίας, της τέχνης και του πολιτισμού, που ανεπτύχθησαν κατά τους μέσους και νεωτέρους

6. *Ι. Βολανάκης, Συμβολή, σ. 305-330. Ι. Βολανάκης, Τοιχογραφίες Νισύρου, σ. 91-110*

χρόνους στην Νίσυρο.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μικρά συμβολή στην μελέτη και έρευνα των χριστιανικών μνημείων, της ιστορίας και του πολιτισμού γενικότερα της Νισύρου. Ο γράφων θα θεωρήσει αυτόν ευτυχή, εάν η μελέτη αυτή δώσει την ευκαιρία σε άλλους ερευνητές και αποτελέσει γι' αυτούς έναυσμα για περαιτέρω έρευνα και μελέτη.

Κατά τον Έλληνα ιστορικό Ξενοφώντα “... ού πάνυ ραδίον έστιν ευρείν έργον, εφ' ουκ αν τις αιτιαν έχοι χαλεπόν γαρ ούτω τι ποιήσαι, ώστε μηδέν αμαρτείν χαλεπόν δε και αναμαρτήτως τι ποιήσαντας μη αγνώμονι κριτή περιτυχείν...”⁷

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

A) ΜΑΝΔΡΑΚΙ

1. Άγιος Αθανάσιος - Αγία Παρασκευή

ΝΔ. του Μανδρακίου Νισύρου και σε απόσταση περί τα 700μ. από του κέντρου αυτού, αριστερά του δρόμου προς το γήπεδο, ΒΔ. του γηπέδου και σε απόσταση 150 μ. περίπου από αυτό, υψώνονται τα ναύδρι του Αγίου Αθανασίου και της Αγίας Παρασκευής, κείμενα το ένα δίπλα στο άλλο.

α) Ναύδριο Αγίου Αθανασίου (νότιο)

πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εξωτ. διαστ. 5.40 X 3.45 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Εξωτερικά η στέγη φέρει επιστρωση από υδραυλικό κονίαμα (κουρασάνι). Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει από Δ. προς Α. (75°) και εμφανίζει απόκλιση 15° προς ΒΑ. Τούτο είναι αφιερωμένο στην μνήμη του Μεγάλου Αθανασίου Αλεξανδρείας⁸.

Η ανατολική πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα, στο μέσον της οποίας ανοίγεται ένα μονόλοβο παράθυρο (πλάτ. 0,20 μ.). Στο μέσον της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλάτ. 0,87 μ.), η οποία είναι ορθογωνίου σχήματος και φέρει άνω οριζόντιο ανώφλιο.

β) Ναύδριο Αγίας Παρασκευής

Βόρεια του προηγούμενου είναι προσκεκολλημένο το ναύδριο της Αγίας Παρασκευής⁹. Τούτο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εξωτ. διαστ. 6,08 X

7. Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, Β', 8,5

8. B. Altaner, *Patologie*, σ. 271-279

9. Διονύσιος, *Ερμηνεία*, σ. 207: “Μην Ιούλιος, κατ. Η Αγία Παρασκευή ξίφει τελειούται”

3,95 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η στέγη εξωτερικά φέρει επίστρωση από υδραυλικό κονίαμα (κουρασάνι).

Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα.

Στο μέσον της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλατ. 0,82 μ.), η οποία περατούται άνω σε τόξο. Στο δυτικό τμήμα της βορείας πλευράς ανοίγεται ένα παράθυρο (πλατ. 0,40 μ.).

Ως Αγία Τράπεζα του ναού της Αγίας Παρασκευής χρησιμεύει βωμός ελληνορωμαϊκής εποχής. Τούτο παρατηρείται και σε άλλα βυζαντινά και μεταβυζαντινά ναύδρια της Νισύρου και φανερώνει την ενότητα και την συνέχεια του πολιτισμού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ενδεικτικά αναφέρεται το ναύδριο των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, στη θέση “Κήπιοι” Μανδρακίου Νισύρου, όπου επίσης ως Αγία Τράπεζα χρησιμεύει βωμός ελληνορωμαϊκών χρόνων.

Αρχιτεκτονικά μέλη

Τα δύο αυτά ναύδρια είναι κτισμένα από αργολιθοδομή και ισχυρό ασβεστοκονίαμα. Κατά την ανέγερση αυτών έγινε χρήση και διαφόρων αρχιτεκτονικών μελών, προερχομένων από αρχαία οικοδομήματα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται και τα εξής:

Άγιος Αθανάσιος

α) Πλίνθος από μάρμαρο, με εξέχον κομβίον, εντοιχισμένη στη βάση της νοτίας παραστάδας της εισόδου του ναυδρίου (0,53 X 0,43 X 0,42 μ.).

β) Μαρμαρίνη πλίνθος, κοσμούμενη με ανάγλυφο κυμάτιο, άνωθεν της προηγούμενης (διαστ. 0,83 X 0,54 X 0,28 μ.).

γ) Βάση στήλης, εντοιχισμένη στο βόρειο τμήμα της δυτικής όψεως του ναυδρίου (0,40 X 0,34 X 0,34 μ.).

δ) Πλίνθος από μάρμαρο, εντοιχισμένη στην βόρεια παραστάδα της εισόδου του ναυδρίου (0,64 X 0,56 X 0,47 μ.).

Αγία Παρασκευή

ε) Αρχιτεκτονικό μέλος κτισμένο στη βάση της ΒΔ. γωνίας του ναυδρίου (0,76 X 0,71 X 0,29 μ.).

στ) Ομοίως, άνωθεν προηγούμενου (0,73 X 0,53 X 0,50 μ.).

ζ) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα από σιτόχρου πωρόλιθο, κείμενο στη δυτική, εξωτερική πλευρά και βόρεια της εισόδου του ναυδρίου (σφζόμενο ύψος 0,42, διαμ. 0,34 μ.).

Χρονολογία

Αρχικά φαίνεται, ότι κτίσθηκε στη θέση αυτή το ναύδριο της Αγίας Παρασκευής, πιθανώς κατά τον 18ον αι. μ.Χ. Αργότερα, πιθανώς κατά τον 19ον αι. μ.Χ. προσετέθη νότια του προηγούμενου το ναύδριο του Μεγάλου Αθανασίου

2. Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος

ΝΔ. του Μανδρακίου και σε απόσταση 30' της ώρας περίπου από αυτό, κείται το από μακρού χρόνου ερειπωμένο ναύδριο του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου¹⁰. Παλαιότατο εκκλησιαστικό κείμενο αναφέρει περί του Αγίου Γρηγορίου του Ναζιανζηνού ή Θεολόγου τα εξής:

“Γρηγόριος ο Ναζιανζού, ου μέγας ανήρ (κατά το ανάστημα), υπώχρος βραχύ μετά του χαρίεντος, σιμός, επ’ ευθείας τας οφρύς διακαίμενος, ήμερον βλέπων και προσηνές, θάτερον των οφθαλμών, ος ην δεξιός, στυγνότερος, ον και ουλή κατά τον κανθόν συνήγε τον πώγωνα ου βαθύς, δασύς δε ικανώς, φαλακρός, λευκός ταις θριξί, τα άκρα της γενειάδος ωσπερεί κεκαπνισμένα υποφαιών¹¹”. Το ναύδριο του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου είναι μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και εκαλύπτετο με κτιστή, ημικυλινδρική οροφή (καμάρα). Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει, ως συνήθως από Δ. προς Α.

Η ανατολική πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα.

Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς ηνοίγετο η είσοδος. Εσωτερικά του κυρίως ναού, περιμετρικά και σε επαφή προς τις εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων, υπάρχουν κτιστά θρανία (πεξούλια), χρησιμεύοντα προφανώς, τόσο για να κάθονται οι πιστοί κατά την διάρκεια ορισμένων στιγμών της Θείας Λειτουργίας, όσο και για την τοποθέτηση διαφόρων αντικειμένων, όπως π.χ. των άρτων της αρτοκλασίας κλπ.

Από την ύπαρξη λειψάνων εγχρώμων κονιαμάτων συνάγεται, ότι οι εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων του ναού του Αγίου Γρηγορίου έφεραν γραπτόν διάκοσμο (τοιχογραφίες), από τις οποίες όμως μόνο ελάχιστα σπαράγματα διατηρήθησαν.

10. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός ή Θεολόγος εγεννήθη περί το 329/330 μ.Χ. στην Αριανζό πλησίον της Ναζιανζού της Καππαδοκίας της Μικράς Ασίας. Ήτο υιός του Επισκόπου της Ναζιανζού Γρηγορίου του Πρεσβυτέρου. Ο Άγιος Γρηγόριος εκοιμήθη περί το 390 μ.Χ. Πρβλ. Β. Altaner, *Patrologie*, σ. 298-303

11. Μ. Χατζηδάκης, *Έλλπιος Ρωμαίος*, σ. 412

Μαρμάρια αρχιτεκτονικά μέλη

Εντός και γύρω από τον ναόν του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου διατηρούνται πολυάριθμα μαρμάρια αρχιτεκτονικά μέλη, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα εξής: βάσεις και τμήματα κορυμών κυλινδρικών, αρραβδύτων κιόνων, διαχωριστικοί αμφικιονίσκοι παραθύρων, επίκρανα παραστάδων, κιλίβαντες (φουρούσια), τμήματα διαχωριστικών θωρακίων, πελεκητοί πωρόλιθοι, ακρόδομοι κλπ. Τα μαρμάρια αυτά αρχιτεκτονικά μέλη προέρχονται πιθανώς από μίαν παλαιοχριστιανική βασιλική, η οποία έκειτο στην ίδια θέση ή σε μικρή απόσταση από αυτήν, από όπου και μετεφέρθησαν τα αρχιτεκτονικά μέλη και εχρησιμοποιήθησαν το δεύτερον, ως οικοδομικά υλικά.

Επίσης απεκαλύφθησαν τρεις κυλινδρικοί μαρμάρيني βωμοί της ελληνορωμαϊκής περιόδου. Φέρουν ανάγλυφο διάκοσμο, αποτελούμενο από βουκράνια και γιρλάντες. Στη ράχη ενός από τους βωμούς αυτούς υπάρχει εγχάρακτη, μεταλλογράμματη, δίστιχη επιγραφή, η οποία έχει ως εξής:

“ΠΟΠΑΙΟΥ
ΑΡΧΙΑΤΡΟΥ”

Οι βωμοί αυτοί συχνά ήσαν επιτύμβιοι, ήτοι ετίθεντο επί των τάφων αποθανόντων. Ο νεκρός στη περίπτωση αυτήωνομάζετο Ποπαίος και ήτο Αρχίατρος¹², ως δηλούται υπό της επιγραφής. Ο βωμός αυτός προέρχεται πιθανώς από τον 2ον αι. π.Χ. Σήμερα ο βωμός αυτός είναι τοποθετημένος στο μέσον περιίπου του Ιερού Βήματος του ναού του Αγίου Γρηγορίου και εχρησίμευε ως στήριγμα της άνω πλάκας της Αγίας Τράπεζας. Οι δύο έτεροι προαναφερθέντες κυλινδρικοί βωμοί έχουν τοποθετηθή ο ένας επί του άλλου και εχρησίμευαν ως στήριγμα της άνω πλάκας της Προθέσεως.

3. Άγιος Δημήτριος Μυροβλύτης

Δυτικά του ναού του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και σε απόσταση ενός χιλιομέτρου περίπου από αυτόν, κείται το ναΰδριο του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου του Μυροβλύτου. (26 Οκτωβρίου)¹³. Πρόκειται για μικρών διαστάσε-

12. Η ιατρική ως γνωστόν, εδιδάσκετο στην πλησίον της Νισύρου κειμένη Κω, όπου ήτο το Ασκληπιείον. Σε αυτό ελειτούργει επί αιώνες Ιατρική Σχολή ανωτάτου επιπέδου, αντίστοιχη προς τις σημερινές Ιατρικές Σχολές των Πανεπιστημίων, όπου εξεπαιδευόντο οι νεαροί Ασκληπιάδες, προσφέροντες τις υπηρεσίες των στους πάσχοντες συνανθρώπους των. Το επίθετο “Αρχίατρος” είναι σε χρήση μέχρι και σήμερα, χρησιμοποιούμενο ίδια στους στρατιωτικούς ιατρούς

13. Διονύσιος, Ερμηγεία, σ. 154: “Ο Άγιος Δημήτριος νέος μουστακίζων. Οκτ(ωβρίου) κατ’ Γ. Σωτηρίου, Αρχαιολογία, σ. 294-295. Α. Ορλάνδος, Βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί της Ρόδου, ΑΒΜΕ, τ. 6 (Αθήναι 1948), σ. 135 και σ. 138, ειχ. 117

ων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα, κτισμένη από πελεκητούς πωρολίθους και κατά το ισόδομο σύστημα. Η τοιχοποιία αποτελείται από αργολιθοδομή και ισχυρό ασβεστοκονίαμα.

Η ανατολική πλευρά του ναού περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα, στο μέσον της οποίας ανοίγεται ένα παράθυρο.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

Εντός και εκτός του ναού του Αγίου Δημητρίου διατηρούνται πολυάριθμα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα εξής:

α) Μεγάλων διαστάσεων επιτύμβια, μαρμάρινη στήλη, ενεπίγραφη, η επιφάνεια της οποίας καλύπτεται με γαλάκτωμα ασβέστου, ώστε να μην είναι δυνατόν να αναγνωσθή, εάν προηγουμένως δεν καθαρισθή, προχριστιανικής εποχής.

β) Κιονόκρανο κορινθιακού τύπου, μετά φύλλων ακάνθου, παλαιοχριστιανικών χρόνων. Τούτο χρησιμεύει ως Τράπεζα της Προθέσεως του ναού.

γ) Διαχωριστικός αμφικιονίσκος παραθύρου.

δ) Ομοίως.

ε) Πεσίσκος τέμπλου τετραγώνου διατομής, προερχόμενος από το φράγμα του πρεσβυτερίου παλαιοχριστιανικού τέμπλου.

στ) Ομοίως.

Τα υπ' αριθμ. (γ) και (δ) αρχιτεκτονικά μέλη είναι εντοιχισμένα στο παράθυρο του Ιερού Βήματος του ναού.

4. Άγιος Ονούφριος (οικογενείας Γιαννίδη)

Στην περιοχή του Μανδρακίου κείται μικρών διαστάσεων μονόχωρο ναύδριο, τιμώμενο στην μνήμη του Αγίου Ονούφριου¹⁴. Τούτο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η τοιχοποιία αποτελείται από αργολιθοδομή και ισχυρό ασβεστοκονίαμα.

Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα.

Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς ανοίγεται η είσοδος. Πάνω από την είσοδο σχηματίζεται τυφλό αφίδωμα, άνωθεν του οποίου είναι εντοιχισμένη πλάκα από ερυθρό μάρμαρο (πορφυρίτη), με την επιγραφή:

14. Διονύσιος, *Ερμηνεία*, σ. 165: "Ο ἵγιος Ονούφριος γέρων, γυμνός, μακρυμάλλης, έχων τα γένηια μακρά έως τους πόδας, λέγει: Μη κόρος εντέρων σε Χριστού χωρίση μη βόρβορος σε των παθών καθηδύνη ει δ' ουν, δακρύσεις εν φλογί τη παμφάγω. Ιουνίου ιβ' "

“Ι(ΗCOY)C Χ(ICTO)C
ΝΙ ΚΑ”

5. Άγιος Παντελεήμων

Νότια του Δημοτικού Ξενώνα του Μανδρακίου και σε μικρή απόσταση από αυτόν, επί των κλιτύων χαμηλού υψώματος, κείται το ναύδριο του Αγίου Μεγαλομάρτυρος και Ιαματικού Παντελεήμονος (27 Ιουλίου)¹⁵. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων υπόσκαφον ναόν, ο οποίος πιθανώς να ήτο αρχαίος τάφος, που κατά τους μέσους χρόνους μετεσκευάσθη σε χριστιανικό ναύδριο¹⁶. Εντός του ναού διατηρούνται διάφορα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα εξής:

- α) Τμήματα κορμών κυλινδρικών αρραβδώτων κιόνων.
- β) Βάσεις κιόνων.
- γ) Κιονόκρανο κορινθιάζον, με φύλλα ακάνθου, των παλαιοχριστιανικών χρόνων (5ου - 6ου αι. μ.Χ.).

6. Άγιος Σάββας

Στο κέντρο περίπου του Μανδρακίου κείται το ναύδριο του Αγίου Σάββα του Ηγιασμένου¹⁷. Το όνομα “Σάββας” είναι εβραϊκής προελεύσεως και σημαίνει “πατήρ”¹⁸.

Το ναύδριο αυτό εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 3,47 X 2,71 μ.) και καλύπτεται με ημικυλινδρική οροφή. Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με απλό, ξύλινο, νεώτερο τέμπλο.

15. Διονύσιος, *Ερμηνεία*, σ. 162: “Ο Παντελεήμων νέος αγένειος, σγουροκέφαλος. Ιουλ(ίου) κζ’”.

16. Στην περιοχή της Κοινότητας Μαλώνας της νήσου Ρόδου και στη θέση “Αγία Αγάθη”, επί της παραλίας, κείται ο δίκωγχος ναός της Αγίας Αγαθής. Πρόκειται για αρχαίο, υπόσκαφο τάφο προχριστιανικών χρόνων, ο οποίος κατά την βυζαντινή εποχή μετετράπη σε χριστιανικό ναό, τιμώμενο στην μνήμη της Αγίας Αγαθής, με καλής ποιότητας τοιχογραφίες του 12ου αι. μ.Χ.

17. Διονύσιος, *Ερμηνεία*, σ. 162: “Ο ἴγιος Σάββας γέρων, ἔχων το γένειον εἰς δύο χωρισμένον και τον πάγωννα βαδαρόν, λέγει: “Ὅστις σώμα ἐνίκησε, οὗτος φύσιν ἐνίκησεν. Ὁ δε φύσιν νίκησας πάντως υπέρ φύσιν ἐγένετο. Δεκεμβρίου ε’”.

18. Μαρκ. 14, 36: “Και ἔλεγεν ἀββά ο πατήρ, πάντα δυνατά σοι”.

Ιερό Βήμα

Τούτο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 2,50 X 1,55 μ.). η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν αφίδα, εξωτερικά ημικυκλική και εσωτερικά ευθεία. Στο κέντρον περίπου της ανατολικής αυτού πλευράς κείται η Αγία Τράπεζα (διαστ. 0,63 X 0,57 και ύψους 0,85 μ.).

Κυρίως ναός

Ο κυρίως ναός εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 2,71 X 1,85 μ.). Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλατ. 0,85 μ.).

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

α) Επίκρανον παραστάδος από φαιόχρωμο μάρμαρο. (διαστ. 0,50 X 0,50 X 0,50 μ.).

β) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα από λευκό μάρμαρο (σωζόμ. μήκος 0,37, διάμ. 0,32 μ.).

γ) Βάση περιρραντηρίου από φαιόχρωμο ασβεστόλιθο (ύψος 0,29, διάμ. 0,16 μ.), παλαιοχριστιανικών χρόνων.

Το ναύδριο του Αγίου Σάββα του Ηγιασμένου ήτο ερειπωμένο και εγκαταλελειμένο από μακρού χρόνου. Ανακαινίσθηκε τελευταία, με ιδιωτική πρωτοβουλία και με την συνδρομή ευσεβών χριστιανών κατοίκων του Μανδρακίου της Νισύρου. Η ευσέβεια των κατοίκων των περισσότερων νησιών της Δωδεκανήσου είναι παραδειγματική. Με ιδιωτική πρωτοβουλία και εισφορές ιδιωτών ανεγείρονται, ανακαινίζονται και συντηρούνται πολυάριθμα ναύδρια, ιδία στα νησιά: α) Πάτμο, β) Σύμη και γ) Νίσυρο.

7. Παναγία η Ποταμίτισσα

Στο κέντρο του οικισμού του Μανδρακίου, αριστερά του δρόμου που οδηγεί από την Πλατεία Δημαρχείου προς την Παναγία την Σπηλιανή, υψώνεται ο ναός της Παναγίας της Ποταμίτισσας¹⁹, αφιερωμένος στο Γενέσιον της Θεοτόκου (8

19. Ι. Βολανάκης, *Μνημεία Κω*, σ. 73-74. Επιθυμώ να ευχαριστήσω και από την θέση αυτή, όλους εκείνους, οι οποίοι καθ' οιονδήποτε τρόπο, συνέβαλλαν στην πραγματοποίηση της παρούσης έρευνας. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον σεβαστό Αρχιμανδρίτη και φίλο π. Στέφανο Καλλιστή, Εφημέριο της Παναγίας Ποταμίτισσας, για την αμέριστη βοήθειά του

Σεπτεμβρίου). Πρόκειται για μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με σταυροθόλια, ήτοι ανήκει στον τύπο ναών, ο οποίος αποκαλείται “Δωδεκανησιακός”. Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει από Δ. προς Α. (92ο) και εμφανίζει απόκλιση 2ο προς ΝΑ.

Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική ασπίδα, στο μέσον της οποίας ανοίγεται ένα παράθυρο. Στο μέσον της νοτίας πλευράς του Ιερού Βήματος ανοίγεται μία είσοδος. Στο μέσον της δυτικής πλευράς του κυρίως ναού ανοίγεται η είσοδος, η οποία επιτρέπει την επικοινωνία μετά του νάρθηκα. Εκάτερθεν της εισόδου αυτής ανοίγεται ένα παράθυρο. Επί των δύο μακρών πλευρών του κυρίως ναού ανοίγεται ανά τέσσερα παράθυρα. Δυτικά του κυρίως ναού είναι προσκεκολλημένος ο νάρθηκας. Επί της βορείας πλευράς του ανοίγεται η είσοδος.

Αρχικά το δάπεδο του ναού εκαλύπτετο με χοχλάκι, όπως συνηθίζεται στους ναούς της Δωδεκανήσου. Αργότερα όμως εκαλύφθη με πλάκες από φαιόχρωμο μάρμαρο.

Ο ναός της Παναγίας Ποταμίτισσας ανηγέρθη στα μέσα του 19ου αι. μ.Χ., στη θέση παλαιότερου, μικροτέρων διαστάσεων ναού.

Τέμπλο - Δεσποτικές εικόνες

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με απλό, ξύλινο τέμπλο των μέσων του 19ου αι. μ.Χ., επί του οποίου υπάρχουν οι εξής δεσποτικές εικόνες:

α) Ιησούς Χριστός, ως Μέγας Αρχιερέυς (1,03 X 0,715 μ.)

Ο Ιησούς Χριστός εικονίζεται ολόσωμος, ένθρονος, μετωπικός, φέρων αρχιερατικά άμφια και μίτρα επί της κεφαλής Αυτού, η οποία περιβάλλεται με ένσταυρο φωτοστέφανο και την επιγραφή: “Ο Ω Ν”²⁰. Επιγραφή Ιερού Αθηνάς στη Σάϊδα, Πλούταρχος, Περί Ίσιδος, 9: “@Εγώ είμι παν ο γέγονε και έστιν και έσται...”).

Ο Χριστός ευλογεί με το δεξί Του χέρι και κρατεί ανοικτό κώδικα Ευαγγελίου με το αριστερό, επί του οποίου υπάρχει το κείμενο:

“Ούτε λαψάτο το φως υμών έμπροσθεν των ανθρώπων, όπως ιδωσιν υμών τα καλά έργα και δοξάσι τον Πατέρα υμών τον εν τοις ουρανοίς.

Μη νομήσατε ότι ήλθον καταλύσαι τον νόμον ή τους προφήτας, ουκ ήλθον κα-

20. Αποκάλ. 1, 4: “... ο ών και ο ήν και ο ερχόμενος...” Πρβλ. Έξοδ. 3, 14. Βλ. και Σ. Αγουρίδη, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Θεσσαλονίκη 1994*, σ. 81-82: “Υμνος περιστερών στη Δωδώνη, Πανσανίας Χ, 12: “Ζεύς ός ήν, Ζεύς ως έστι και Ζεύς ως έσται.”

ταλύσαι, αλλά πληρώσαι²¹. Εγώ είμι ο ποιμήν ο καλός, ο ποιμήν ο καλός και την ψυχήν αυτού τίθησιν υπέρ των προβάτων, ο κλέπτης δε και ουκ ων ποιμήν, ου ουκ εισί τα πρόβατα ίδια θεωρεί τον λύκον ερχόμενον και αφήσιν αυτά...^{21α}.

Πρόκειται για εικόνα μετρίας τέχνης και δυτικής τεχνοτροπίας, πιθανώς των μέσων ή του β' μισού του 19ου αι. μ.Χ.

β) Θεοτόκος Οδηγήτρια (1,02 X 0,71 μ.).

Η εικόνα αυτή αποτελεί την κατ' εξοχή λατρευτική εικόνα του ναού της Παναγίας Ποταμίτισσας. Εικονίζεται η Θεοτόκος από την οσφύ και άνω αριστεροκρατούσα, στον τύπο της Οδηγήτριας. Η εικόνα καλύπτεται με αργυρή επένδυση, επί της οποίας υπάρχουν διάφορες επιγραφές, ήτοι:

Στο μέσον και αριστερά, ως προς τον θεατή, υπάρχει η ανάγλυφος επιγραφή:

“ΜΗ(ΤΗ)Ρ Θ(ΕΟ)Υ
Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ”

Άνω και αριστερά παρίσταται ο Αρχάγγελος Μιχαήλ. Με το αριστερό του χέρι στηρίζει το στέμμα της Θεοτόκου και κρατεί με το δεξί του χέρι ανεπτυγμένο ειλητάριο με την επιγραφή:

“ΧΑΙΡΕ
ΟΤΙ ΒΑ
ΣΤΑΖΗC
ΤΟΝ Β
ΑCΤΑ
ΖΟΝ
ΤΑ ΠΑΝ
ΤΑ”²².

Κάτωθεν του Αρχαγγέλου υπάρχει η επιγραφή:

“ΔΕΥCΙC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΥΕΡΕΟC ΚΑΙ ΤΗC ΠΡΕC
ΒΙΤΕΡΗC ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΕΚΝΟ”.

Άνω και δεξιά εικονίζεται ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, ο οποίος με το δεξί του χέρι κρατεί το στέμμα της Θεοτόκου και με το αριστερό χέρι ανεπτυγμένο ειλητάριο, με το κείμενο:

“ΧΕΙΡΕ Ο
ΓΙ ΥΠΑ
ΡΧΕΙC

21. Ματθ. 5, 16-17

21α. Ιω. 10, 11-12

22. Ακάθιστος Ύμνος, Οίκος Α

ΒΑΣΙΑ
ΕΩC
ΚΑΘΕ
ΔΡΑ”.²³

Κάτω και στο μέσον της εικόνας υπάρχει η επιγραφή:

1)ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Η ΘΕΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕ-
ΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

2)ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡ
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΔΙΑ

3)ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

4)ΠΕΥΟΝΤΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΕΡΕΩC ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΥΠΟ ΧΕΙΡΟC
ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΑΓΝΩCΤΟΥ

5)ΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟ ΕΤΟC 1784”.

Πρόκειται για εικόνα καλής ποιότητας, πιθανώς του 17ου αι. μ.Χ. Η αργυρή επένδυση είναι του έτους 1784 μ.Χ., σύμφωνα με την επ’ αυτής υπάρχουσα επιγραφή.

γ) Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος (1,01 X 0,72μ.)

Εικονίζεται ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος από την οσφύ και άνω, στραμμένος προς τα αριστερά, ως προς τον θεατή, ως ένσαρκος Άγγελος. Κάτω και αριστερά παρίσταται η κεφαλή του Ιωάννου “επί πίνακι”²⁴.

Ο Άγιος Ιωάννης έχει υψωμένο το αριστερό του χέρι σε στάση ομιλίας, ενώ με το δεξί του φέρει ανεπτυγμένο ειλητήριο, με το κείμενο:

“ΕΡΧΕΤΑΙ Ο Ι
CΧΥΡΟΤΕΡΟC
ΜΟΥ ΟΠΙCΩ ΜΟΥ
ΟΥ ΕΓΩ ΟΥΚ ΕΙΜΙ
ΑΞΙΟC ΙΝΑ ΛΥCΩ
ΑΥΤΟΥ ΤΟΝ ΙΜΑΝ
ΤΑ ΤΟΥ ΗΠΟΔΗ
ΜΑΤΟC ΕΓΩ
ΒΑ [ΠΤΙΖΩ ΥΜΑC]

23. Ακάθιστος Ύμνος, Οίκος Α

24. Μαθθ. 14, 8

ΕΝ ΥΔ [ΑΤΙ]
ΑΥΤΟC ΔΕ ΒΑ
ΠΤΙCΗ ΥΜΑC...²⁵

Άνω και δεξιά υπάρχει η επιγραφή:

“Ο ΑΓΙΟC ΙΩ(ΑΝΝΗC) Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟC”

Πρόκειται για εικόνα αρίστης τέχνης και καλής διατηρήσεως, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ.

δ) Άρχων Μιχαήλ (1,02 X 0,71 μ.)

Παρίσταται ο Αρχάγγελος Μιχαήλ ολόσωμος, όρθιος, εν κινήσει.

Φέρει στρατιωτική στολή, κρατεί κοντάρι και πατεί πάνω στον Σατανά.

Στο άνω τμήμα της εικόνας υπάρχει η επιγραφή:

“Ο ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ”

Κάτω και δεξιά υπάρχει η επιγραφή:

“Χείρ Αριστείδου Μ. Γιαννεσκή Συμαίου
1865”

Πρόκειται για έργο μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας, του έτους 1865 μ.Χ., σύμφωνα με την υπάρχουσα επιγραφή.

ε) Αγία Τριάς (1,01 X 0,72 μ.)

Πρόκειται για απεικόνιση της Αγίας Τριάδος δυτικού τύπου, ήτοι: εικονίζεται ο Θεός-Πατήρ, ως γέρον, ο Υιός, ως ώριμος άνδρας και το Άγιον Πνεύμα, ως περσιτερά. Η εικόνα αυτή είναι μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας.

Η αριθμ. (α), (δ) και (ε) δεσποτικές εικόνες του τέμπλου της Παναγίας της Ποταμίτισσας είναι πιθανότατα έργα του Αγιογράφου Αριστείδου Μ. Γιαννεσκή και προέρχονται από το έτος 1865 περίπου.

Εύλινες, φορητές εικόνες τέμπλου

Επί του τέμπλου και προ των δεσποτικών εικόνων κείνται ομώνυμες, μικροτέρων διαστάσεων, ξύλινες, φορητές εικόνες, προκειμένου να τις ασπάζονται οι πιστοί, ήτοι:

α) Ιησούς Χριστός, Παντοκράτωρ (0,29 X 0,22 μ.)

25. Μάρκ. 1, 7-8

Εμπροσθεν της δεσποτικής εικόνας του Ιησού Χριστού, Μεγάλου Αρχιερέως, κείται η εικόνα του Ιησού Χριστού, Παντοκράτορος. Κάτω και αριστερά υπάρχει η επιγραφή:

“Δέσεις του δούλου του Θεού
Αναστασίου εκκλησιάρχη”.

Πρόκειται για εικόνα μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας των μέσων του 19ου αι. μ.Χ.

β) Θεοτόκος Οδηγήτρια (0,29 X 0,22 μ.)

Μπροστά από την εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας κείται μικροτέρων διαστάσεων ομώνυμη εικόνα. Κάτω και αριστερά της εικόνας αυτής διακρίνεται η-μιεξίτηλος επιγραφή:

“..... Γεώργιος”.

Η εικόνα είναι μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας των μέσων του 19ου αι. μ.Χ.

γ) Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος (0,29 X 0,21 μ.)

Κάτω και δεξιά υπάρχει η επιγραφή:

“δέσεις του δούλου του Θεού
Αναστάσιος Εκκλησιάρχης
1848”.

δ) Άρχων Μιχαήλ (0,29 X 0,22 μ.)

Εικονίζεται ο Αρχάγγελος Μιχαήλ ολόσωμος, όρθιος, μετωπικός, φέρων στρατιωτική στολή. Με το δεξί του χέρι κρατεί γυμνό ξίφος.

Πατεί πάνω στη σορό ενός άνδρα. Κάτω και αριστερά υπάρχει η επιγραφή:

“δέσεις του δού-
λου του Θεού
Ιωάννου
Παναγιώ-
του
1848”.

Η εικόνα αυτή είναι μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας.

ε) Αγία Τριάς (0,29 X 0,22 μ.)

Μπροστά από την δεσποτική εικόνα της Αγίας Τριάδος εικονίζεται επίσης η Αγία Τριάς, δυτικού τύπου. Η εικόνα είναι μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας, των μέσων του 19ου αι. μ.Χ.

8. Βοτίλου, Άγιος Ιωάννης (Οικογενείας Περιγιάους Καπίτη)

Στην θέση “Βοτίλου” του Μανδρακίου κείται το ναύδριο του Αγίου Ιωάννου. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα, στο μέσον της οποίας υπάρχει ένα ενισχυτικό τόξο (σφενδόνιο).

Η ανατολική πλευρά του ναυδρίου περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα. Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος κείται από Δ. προς Α.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

Εντός του ναού διατηρούνται διάφορα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα ακόλουθα:

α) Επιτύμβιο ανάγλυφο (διαστ. 0,27 X 0,25 και πάχους 0,085 μ.), φέρον παράσταση ενός ζεύγους μετά του υιού των στο μέσον. Τούτο προέρχεται από την ελληνιστική εποχή και είναι καλής ποιότητας έργο, πιθανώς του 2ου αι. μ.Χ.

β) Κυλινδρικός βωμός, φέρον ανάγλυφο διάκοσμο, αποτελούμενον από βουκράνια και γιρλάντες, της ελληνορωμαϊκής εποχής. Πρόκειται πιθανότατα για επιτύμβιο βωμό, κείμενον επί του τάφου θανόντος, ευρισκομένου στην περιοχή αυτή. Σήμερα ο βωμός αυτός χρησιμεύει ως στήριγμα της άνω πλάκας της Αγίας Τράπεζας του ναυδρίου του Αγίου Ιωάννου²⁶.

γ) Ιωνικό κιονόκρανο μετά συμφυούς επιθήματος, παλαιοχριστιανικών χρόνων (5ου - 6ου αι. μ.Χ.). Τούτο χρησιμεύει ως πλάκα της Αγίας Τράπεζας.

δ) Κιονόκρανο διαχωριστικού αμφικιονίσκου παραθύρου, φέρον ανάγλυφο σταυρό στην μίαν στενή αυτού πλευρά, οι κεραίες του οποίου είναι πεπλατυσμένες στα άκρα, παλαιοχριστιανικών χρόνων.

ε) Ομοίως.

Τα αριθμ. (δ) και (ε) μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη χρησιμεύουν ως κιλλίβαντες (πρόβολοι), επί των οποίων στηρίζεται το ενισχυτικό σφενδόνιο της οροφής

26. Το φαινόμενο αυτό, όπως ήδη ανεφέρθη, παρατηρείται σε πλείστα όσα μνημεία της Νισύρου και της Δωδεκανήσου γενικότερα και αποτελεί απτή απόδειξη, ότι η χριστιανική θρησκεία εδέχθη επιρροές και επιδράσεις από την αρχαία ελληνική θρησκεία, γεγονός δηλούν την ενότητα και την συνέχεια της ιστορικής παραδόσεως).

του ναού.

9. Βουνό, Νυμφίος

Σε απόσταση πέντε χιλμ. Περίπου από του Μανδρακίου, στο Βουνό, κείται το ναΐδριο του Νυμφίου. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 5,37 X 2,59 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα, η οποία φέρει εσωτερικά ενισχυτικά τόξα (σφενδόνια). Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει από Δ. προς Α. (78ο) και εμφανίζει απόκλιση 12ο προς ΒΑ.

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με απλό, ξύλινο, νεώτερο τέμπλο.

Ιερό Βήμα

Τούτο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 2,59 X 1,10 μ.). Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα (χορδής 1,66 και βέλους 1,75 μ.), στο μέσον της οποίας ανοίγεται ένα μονόλοβο, πολεμιστροειδές παράθυρο²⁷. Το πάχος του τοίχου της αψίδας είναι 0,70 μ. Στο μέσον περιπου της νοτίας πλευράς του Ιερού Βήματος ανοίγεται ένα παράθυρο (πλατ. 0,36 μ.).

Κυρίως ναός

Ο κυρίως ναός εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 4,22 X 2,59 μ.). Στο βόρειο τμήμα της δυτικής αυτού πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλατ. 0,66 μ.). Στο δυτικό τμήμα της νοτίας πλευράς του κυρίως ναού ανοίγεται ένα παράθυρο²⁸.

27. Το αυτό παρατηρείται συνηθέστατα, τόσο σε βυζαντινά και μεταβυζαντινά ναΐδρια της Δωδεκανήσου, όσο και της Κρήτης, αλλά και άλλων περιοχών της Ελλάδος).

28. Ως προς τον φωτισμό των χριστιανικών ναών, είναι αξιοσημείωτα τα εξής:

α) Κατά την παλαιοχριστιανική εποχή ανεγείρονται μεγάλων διαστάσεων ναοί, συνήθως στον τύπο της ξυλόστεγης παλαιοχρ. βασιλικής. Κατά μήκος των μακρών πλευρών, τόσον του μεσαίου, όσον και των πλαγίων κλιτών του ναού ανοίγονται πολυάριθμα, μεγάλων διαστάσεων παράθυρα, για τον άπλετο φωτισμό του εσωτερικού του οικοδομήματος.

β) Κατά τους βυζαντινούς χρόνους επικρατεί η τάση του όχι απλέτου φωτισμού, δημοουργουμένης επιβλητικής ατμόσφαιρας εντός των ναών.

γ) Κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους ο ναός φωτίζεται περισσότερο από ότι κατά την βυζαντινή εποχή, λιγότερο όμως από ότι κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο

10. Βουνό, Παναγία Ευαγγελίστρια

Σε απόσταση περί τα δύο χιλμ. από του Μανδρακίου και σε κατάφυτη περιοχή, κείται ο ναός της Παναγίας της Ευαγγελίστριας. Πρόκειται για ικανών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο καλύπτεται με κτιστή καμάρα και κεραμίδια. Ο ναός αυτός είναι αφιερωμένος στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου (25 Μαρτίου), όμως συνήθως τελείται πανήγυρις κατά την Παρασκευή της Διακαινησίμου (Ζωοδόχος Πηγή)²⁸. Ο ναός αυτός απετέλει παλαιότερα το Καθολικό Μονής. Γύρω από το Καθολικό βρίσκονται τα Κελλιά και διάφοροι βοηθητικοί χώροι.

Φαίνεται, ότι κατά τους μέσους και νεότερους χρόνους υπήρχε μεγάλος αριθμός Μοναστηρίων τόσο στην Νίσυρο, όσο και στην Δωδεκάνησο γενικότερα. Οι Μονές κατά την εποχή εκείνη είχαν να επιτελέσουν πολύπλευρο και σημαντικότατο έργο. Μεταξύ άλλων οι Μονές αποτελούσαν πνευματικά κέντρα, όπου ήρχοντο οι έχοντες πνευματικά ενδιαφέροντα, προκειμένου να μάθουν γράμματα και να τύχουν παιδείσεως. Επίσης οι Μονές ήσαν θρησκευτικά προ πάντων κέντρα, τόποι ηθικού φρονιματισμού, εθνικά κέντρα, χώροι φιλοξενίας και περιθάλψεως όλων, όσων είχαν ανάγκη. Σε ακριτικές περιοχές, οι Μονές επέιχαν επίσης την έννοιαν φρουρίου, γι αυτό και τα περισσότερα μεσαιωνικά Μοναστήρια περιβάλλονται με ισχυρό τείχος, ούτως ώστε να προστατεύουν όχι μόνον τους εγκαταβιούντας σε αυτά μοναχούς, αλλά και τους εργαζομένους και διαμένοντας σε αυτά και τους κατοίκους των γύρω περιοχών.

Κατά τα τελευταία έτη, όπου η ζωή των ανθρώπων έχει αλλάξει τελείως και οι περί ζωής και κοινωνίας αντιλήψεις έχουν ριζικά μεταβληθή, ο μοναστικός βίος δεν ασκεί πλέον την έλξη, την οποίαν ασκούσε προ παντός στους νέους παλαιότερα, με αποτέλεσμα πλείστα όσα Μοναστήρια να έχουν εγκαταλειφθή και ορισμένα από αυτά να έχουν τελείως ερειπωθή.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι ειδικά στο Άγιον Όρος και τα Μετέωρα παρατηρείται τελευταία η τάση προσελεύσεως νέων μοναχών, συνήθως μορφωμένων. Τούτο θα μπορούσε να θεωρηθή ως μία αντίδραση στην υλόφρονα κοινωνία της εποχής μας²⁹.

Β' ΕΜΠΟΡΕΙΟ

11. Γενέσιον της Θεοτόκου

Εντός του οικισμού Εμπορείου κείται ο ναός του Γενεσίου της Υπεραγίας Θε-

29. Υποστηρίζεται υπό πολλών ερευνητών, ότι η εμφάνιση του Μοναχισμού στους κόλπους του Χριστιανισμού από του 4ου αι.μ.Χ. και εξής και η ακμή αυτού, μεταξύ άλλων προήλθαν και από την αντίδραση συντηρητικών χριστιανών, προς την μαζική προσέλευση πιστών στην Εκκλησία.

τόκου. Πρόκειται για μετρίων διαστάσεων οικοδομήματος, το οποίο ανήκει στον τύπο του σταυροειδούς, συνεπτυγμένου ναού μετά τρούλου. Το δυτικό τμήμα του ναού καλύπτεται με σταυροθόλια.

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με κτιστό τέμπλο, επί του οποίου υπάρχουν οι δεσποτικές εικόνες:

α) Ιησούς Χριστός, Παντοκράτωρ

Εικονίζεται ο Ιησούς Χριστός στον τύπο του Παντοκράτορος. Κάτω και δεξιά υπάρχει η επιγραφή:

“διά δαπάνης
Ιωάννου Χαρτο-
φύλαξ μετά της
αδελφής αυτού
Μαρίας συν τη
θυγάτηρ αυτής Μόσχας
1822 Δεκεμβρίου 25”.

β) Θεοτόκος Οδηγήτρια

Παρίσταται η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα, στον τύπο της Οδηγήτριας.

Η εικόνα φέρει αργυρή επένδυση. Κάτω και στο μέσον της επενδύσεως υπάρχει η ανάγλυφη επιγραφή:

“ΗΡΓΥΡΟΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΙΚ-
ΟΝΑ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ
ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΟΛΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ
ΤΟΥΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΤΟΣ
1861. ΜΑ. ΕΦΑ. ΗΛ”

Η εικόνα είναι καλής ποιότητας και προέρχεται πιθανώς από τον 17ον αι. μ.Χ., ενώ η αργυρή επένδυση είναι του έτους 1861.

12. Κάστρο, Ταξιάρχης Μιχαήλ

ΝΔ. του Εμπορείου και στην κορυφή υψώματος κείται ο ναός του Ταξιάρχου Μιχαήλ. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Νότια αυτού είναι προσκεκολλημένος έτερος χώρος, ο οποίος αρχικά εχρησίμευε για να στέκονται οι πιστοί κατά την διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, ενώ σήμερα χρησιμοποιείται ως αποθήκη.

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με τέμπλο, επί του οποίου υπάρχουν οι εξής δεσποτικές εικόνες:

α) Ιησούς Χριστός, Παντοκράτωρ (0,87 X 0,59 μ.)

Εικονίζεται ο Ιησούς Χριστός στηθαίος, μετωπικός. Ευλογεί με το δεξί Του χέρι και κρατεί κλειστό κώδικα Ευαγγελίου με το αριστερό.

Η εικόνα φέρει αργυρή επένδυση, κάτω και στο μέσον της οποίας υπάρχει η ανάγλυφη επιγραφή:

“ΗΡΓΥΡΩΘΕΙ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ε
ΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ
ΗΕΡΟΜΩΝΑΧΟΥ 1812”.

Η εικόνα αυτή είναι πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ.

β) Παναγία βροεφοκρατούσα, Οδηγήτρια (0,95 X 0,66μ.)

Παρίσταται η Θεοτόκος από την οσφύ και άνω αριστεροκρατούσα, στον τύπο της Οδηγήτριας. Πρόκειται για εικόνα μετρίας τέχνης, με δυτικές επιδράσεις, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ.

γ) Σύναξις Αρχαγγέλων (0,95 X 0,57 μ.)

Πρόκειται για την κατ’ εξοχήν λατρευτική εικόνα του ναού, επί της οποίας παρίσταται η Σύναξις των Αρχαγγέλων. Η εικόνα είναι καλής ποιότητας και προέρχεται πιθανώς από τον 17ον αι. μ.Χ.

Η εικόνα αυτή καλύπτεται με αργυρή επένδυση. Κάτω και στο μέσον αυτής υπάρχει η εγχάρακτη επιγραφή:

“ΑΡΓΗΡΟΘΙ Η ΘΕΙΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΑ ΟΙΚΟΝ ΤΟΝ
ΠΑΝΜΕΓΙΣΤΟΝ ΤΑΞΗΑΡΧΩΝ ΔΙΑ ΕΞΩ
ΔΩΝ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ ΧΡΗΣΤΙΑΝΩΝ Ε
ΠΕΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΓΙΑΚΟΜΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΥ
1781”.

13. Ιερά Μονή Παναγίας της Κυράς

Στην περιοχή της Κοινότητας Εμπορειού Νισύρου κείται η παλαιά Μονή της Παναγίας της Κυράς³⁰, η οποία από μακρού χρονικού διαστήματος είναι άνευ μοναχών. Το Καθολικό της Μονής είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου (15 Αυγούστου). Πρόκειται για μετρίων διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με σταυροθολιακή οροφή (σταυροθόλια μετά νευρώσεων). Ο ιδιάζων αυτός αρχιτεκτονικός

30. Πρβλ. Α. Ορλάνδον, *Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική*, σ. 7 κ.ε.

τύπος ναών απαντά μόνον στα Δωδεκάνησα και γι' αυτό και ονομάζεται υστερογοθτική, ήτοι είναι επηρεασμένος από την τέχνη της Δύσεως. Αρχαιότερο παράδειγμα του τύπου αυτού αποτελεί ο ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου (Παλαιά Μητρόπολη) της πόλεως της Ρόδου, ο οποίος ανηγέρθη το έτος 1750 μ.Χ., σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή³¹. Θα ανεμένετο ο “Δωδεκανησιακός τύπος” ναού εμφανισθή στα Δωδεκάνησα κατά την εποχή της Ιπποτοκρατίας (1308-1522 μ.Χ.), εποχή κατά την οποία η περιοχή ετέλει υπό την άμεση διοικητική, πνευματική, πολιτική, καλλιτεχνική και πολιτισμική γενικά επίδραση της Δύσεως.

Όμως στην πραγματικότητα ο ναός εμφανίζεται στα μέσα του 18ου αι. μ.Χ., ήτοι δύο περίπου αιώνες μετά το τέλος της Ιπποτοκρατίας.

Θα ήτο δυνατόν να υποτεθή, ότι η εμφάνιση του τύπου αυτού του ναού, αποτελεί εσκεμμένη και συνειδητή αντίδραση των εντοπίων και επιβίωση αρχαιότερων αρχιτεκτονικών μορφών, προερχομένων από την πολιτισμικά περισσότερο αναπτυγμένη κατά την εποχή αυτή Δυτική Ευρώπη.

Ο νέος αυτός τύπος ναού επεκράτησε και διεδόθη ταχύτατα και εκυριάρχησε κατά τον 18ον και 19ον αι. στα Δωδεκάνησα, με αποτέλεσμα να ανεγερθούν και να διατηρούνται μέχρι σήμερα πολυάριθμα σχετικά μνημεία. Καθολικά Μονών, ενοριακοί ναοί, κοιμητηριακοί ναοί, ιδιωματικά παρεκκλήσια κλπ., είναι κτισμένα στον τύπο του είδους αυτού.

Ενδεικτικά αναφέρονται τα ακόλουθα παραδείγματα ναών, ανηγόντων στο λεγόμενο “Δωδεκανησιακό τύπο”.

I) ΝΗΣΟΣ ΡΟΔΟΣ

A') Πόλη Ρόδου

1. Εισόδια της Θεοτόκου (Παλαιά Μητρόπολη)
2. Εισόδια της Θεοτόκου (Νιοχώρι)

B') Ύπαιθρος Ρόδου

3. Αρχάγγελος, Ταξίαρχης Μιχαήλ (Καθεδρικός ναός)
4. Αρχάγγελος, Κοίμηση της Θεοτόκου

31 I. Βολανάκης, Κατάλογος ιερών ναών ανεγερθέντων ή ιστορηθέντων κατά τα έτη 1951-1986 εις Ιερών Μητροπόλιν Ρόδου, αρχιερατεύοντος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνος του Κεφαλλήνος, “ΑΦΙΕΡΩΜΑ”, εις τον Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνα, επί τη συμπληρώσει τεσσαράκοντα ετών αρχιερατείας, Αθήναι 1988, σ. 82-83

- 5.Αρχάγγελος, Παναγία η Τσαμπίκα (Κάτω Τσαμπίκα)
- 6.Απόλλωνα, Τίμιος Σταυρός
- 7.Αφάντου, Κοίμηση Θεοτόκου - ΄γιος Λουκάς
- 8.Ιαλυσός (Τριάντα), Παναγία (Κοίμηση της Θεοτόκου)
- 9.Κοσκινού, Κοίμηση της Θεοτόκου
- 10.Μαρυτσά, Ταξιάρχης Μιχαήλ
- 11.Μάσαρι, Παναγία
- 12.Μεσαναγρός, Ταξιάρχης Μιχαήλ
- 13.Κατταβιά, Κοίμηση Θεοτόκου (πρόναος)

II. ΝΗΣΟΣ ΣΥΜΗ

- 14.Γιαλός, Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος
- 15.Γιαλός, Χαράνι, Ευαγγελισμός της Θεοτόκου
- 16.Χωριό, Κάστρο, Παναγία
- 17.Χωριό, Άγιος Αθανάσιος
- 18.Χωριό, Άγιος Ελευθέριος
- 19.Χωριό, Παναγία Χαριτωμένη
- 20.Εμπορειό, Αγία Ειρήνη
- 21.Πανορμίτης, Καθολικό, Ταξιάρχης Μιχαήλ

III. ΝΗΣΟΣ ΝΙΣΥΡΟΣ

- 22.Εμπορειό, Παναγία η Κυρά
23. Νικειά, Παναγία
- 24.Μανδράκι, Παναγία η Ποταμίτισσα

IV. ΝΗΣΟΣ ΧΑΛΚΗ

- 25.Εμπορειό, Άγιος Νικόλαος

V. ΝΗΣΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗ (ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ)

- 26.Άγιος Κωνσταντίνος

Επανερχόμενοι στην έρευνα του Καθολικού της Ιεράς Μονής της Παναγίας της Κυράς Εμπορειού Νισύρου αναφέρουμε, ότι η οροφή εξωτερικά φέρει επίστροψη από εγχώριες ασβεστολιθικές πλάκες.

Στην νότια πλευρά του Καθολικού ανοίγονται δύο παράθυρα, ήτοι:

α) Ανατολικό παράθυρο: Επί του λιθίνου ανωφλίου αυτού υπάρχει η τριόστιχη επιγραφή:

“1842
Μ(Α)ΡΤΙΟΥ
23”.

Συνεπώς το Καθολικό ανηγέρθη ή ανεκαινίσθη το έτος 1842.

β) Δυτικό παράθυρο: Στο λίθινο ανώφλιο αυτού υπάρχει η τριόστιχη επιγραφή:

“ΒΟΗΘΗC(ΟΝ) ΑΥΤ(ΟΙC)
Ο ΘΕΟC ΤΟ ΠΡΩΟ(CΤΩΤΙ)
[Κ(ΑΙ) ΤΟΙC Ε] ΠΙΤΡΟΠΟΙC “.

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με ξυλόγλυπτο τέμπλο, το οποίο είναι επιχρυσωμένο. Επί του τέμπλου και άνωθεν της Ωραίας Πύλης διατηρείται η επιγραφή:

“ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟC ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡ(ΩΤΑΤΟΥ) Κ(ΥΡ) ΔΩΡΟΘΕΟΥ
Κ(ΑΙ)

ΗΓΟΥΜΕΝΕΥ (ΟΝΤΟC) ΤΟΥ Κ(ΥΡ) ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΙCΤΟΡΗΘΗ Ο ΘΕΙΟC
ΟΥΤΟC ΝΑΟC

CΥΝΔΡΟΜΗ Κ(ΑΙ) ΔΑΠΑΝΗ ΤΩΝ ΕΥCΕΒΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝ (ΩΝ) ΕΝ ΕΤΕΙ
1863”.

Δεσποτικές εικόνες

1. Ιησούς Χριστός Παντοκράτωρ

Πρόκειται για τον συνήθη εικονογραφικό τύπο του Ιησού Χριστού Παντοκράτορος, όπως διεμορφώθη ενωρίτερα και επεκράτησε στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία.

Αρχαιότατο εκκλησιαστικό κείμενο αναφέρει περί της μορφής του Ιησού Χριστού τα ακόλουθα:

“Περί του δεσποτικού χαρακτήρος του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, όσα περί αυτού οι παλαιοί ιστορηταί γεγράφασιν.

Ευήλικα, σύνοφρον, ευόφθαλμον, επίρρινον, ουλότριχα, επίκυφον, εύχρουν, την γενειάδα μέλαιναν έχοντα σιτόχρουν τω είδει, κατά την μητρών εμφανειαν μακροδάκτυλον, εύφωνον, ηδύλογον, πραότατον, ήσυχον, μακρόθυμον, ανεξίκακον και τα παραπλήσια της αρετής πλεονεκτήματα περιφέροντα, εν οίσπερ ιδιώμασιν ο θεανδρικός αυτού χαρακτηρίζεται λόγος, ίνα μη τροπήσ αποσκίασμα ή παραλλαγής αλλοίωσις εν τη θεία του Λόγου ενανθρωπήσει φωραθεί η κατά τους Μανιχαίων λήρους και ως φαντασίας ίνδαλμα λογισθεί τα αληθή και α-

ναλλοιώτα.

Το γαρ αληθές εν τω ομοιώματι δεικνυται, το αρχέτυπον εν τη εικόνι το εκάτερον εν εκατέρω, παρά το της ουσίας διάφορον. Και διά αισθητών συμβόλων επί τας απλὰς των νοημάτων αναγόμεθα θεωρίας.³² Η εικόνα αυτή φέρει αργυρά επένδυση. Πρόκειται για καλής ποιότητας εικόνα, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ.

2. Θεοτόκος βρεφοκρατούσα

Εικονίζεται η Θεοτόκος, φέρουσα το Θείον Βρέφος³³. Πρόκειται για καλής ποιότητας εικόνα, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ. Η εικόνα αυτή φέρει αργυρή επένδυση με την επιγραφή:

“26 Νοεμβρίου 1907”.

Γ΄) ΝΙΚΕΙΑ

14. Εισόδια της Θεοτόκου

Στο κέντρο περίπου του οικισμού των Νικειών Νισύρου υψώνεται ο ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου). Πρόκειται για μετρίων διαστάσεων οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με σταυροθολιακή οροφή, ήτοι ανήκει στον λεγόμενο “Δωδεκανησιακό τύπο” ναών. Εξωτερικά η οροφή φέρει επίστρωση από υδραυλικό κονίαμα (κουρασάνι). Το δάπεδο του ναού καλύπτεται με πλάκες από φαιόχρωμο μάρμαρο.

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με μαρμάρινο, νεοκλασσικό τέμπλο, των αρχών του 20ου αι. μ.Χ. Ο επισκοπικός θρόνος είναι επίσης μαρμάρινος και φέρει την χρονολογία 1905. Ο άμβων είναι επίσης μαρμάρινος και φέρει την χρονολογία: 1911.

Ι. Ξύλινες, φορητές εικόνες

Εντός του ναού φυλάσσεται μεγάλος αριθμός ξύλινων, φορητών εικόνων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι εξής:

32. Μ. Χατζηδάκης, *Έλπιος Ρωμαίος*, σ. 411

33. *Ήδη από την προϊστορική εποχή εμφανίζεται συχνά η θεά της γονιμότητας ή η Μεγάλη Μητέρα, φέρουσα το Θείον Βρέφος. Στην Μινωική Κρήτη απαντά η παράσταση αυτή της Μεγάλης Μητέρας μετά του Θείου Βρέφους ή του νεαρού θεού. Σε άλλες περιπτώσεις εμφανίζεται η θεότητα σε τρία πρόσωπα).*

α) Εισόδια της Θεοτόκου

Στο ανατολικό άκρο της νοτίας εσωτερικής πλευράς του κυρίως ναού και πάνω από σε μαρμάρινο Προσκυνητάριο, είναι τοποθετημένη η εικόνα των Εισοδίων της Υπεραγίας Θεοτόκου. Αριστερά, ως προς τον θεατή, εικονίζεται ο Αρχιερέυς Ζαχαρίας, ο οποίος ίσταται πάνω σε θρόνο και υποδέχεται την θεόπαιδα Μαριάμ. Η Θεοτόκος συνοδεύεται υπό των Θεοπατόρων Ιωακείμ και Άννης και υπό ομίλου Παρθένων, φίλων της Θεοτόκου. Πρόκειται για καλής ποιότητας εικόνα, πιθανώς του 17ου αι. μ.Χ.

Η εικόνα αυτή φέρει αργυρή επένδυση. Κάτω και στο μέσον υπάρχει η επιγραφή:

“ΑΡΓΙΡΩΘΗ Η ΘΕΙΑ ΚΑΙ Ι
ΕΡΑ ΟΙΚΟΝΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙ
ΑΣ ΔΕΣΠΗΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΗΟΥ Λ΄
ΔΙΑ ΔΑΠΑΝΗΣ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩ
Ν ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΝ ΥΠΟ ΧΕΙΡΟΣ ΠΑ
ΥΛΟΥ ΑΝΕΓΝΩΣΤΟΥ ΕΝ ΕΤΙ ΑΨΕΒ΄”

Ήτοι η αργυρή επένδυση έγινε το την 30 Μαρτίου του έτους 1762 μ.Χ., με δαπάνη των ευσεβών χριστιανών και υπό του Παύλου Αναγνώστου, αργυροχρυσού.

β) Άγιος Χαράλαμπος, μετά σκηνών εκ του βίου του (1,18 X 0,82 μ.).

Παρίσταται ο Άγιος Χαράλαμπος ολόσωμος, ένθρονος, μετωπικός, φέρων ιερατικά άμφια. Ευλογεί με το δεξί του χέρι και κρατεί ανοικτό κώδικα Ευαγγελίου με το αριστερό, το κείμενο του οποίου είναι ημιεξίτηλο.

Άνω και αριστερά της εικόνας αυτής εικονίζεται ο Ιησούς Χριστός στηθαίος, ευλογών με το δεξί Του χέρι και κρατών κλειστό κώδικα Ευαγγελίου με το αριστερό.

Άνω και δεξιά παρίσταται ένας Άγγελος ιπτάμενος. Άνω και αριστερά της κεφαλής του Αγίου Χαράλάμπους υπάρχει η επιγραφή:

“Ο Άγιος Χαράλάμπης”.

Κάτωθεν του Αγίου Χαράλάμπους και σε επτά διάχωρα εικονίζονται σκηνές του βίου του Αγίου Χαράλάμπους.

Η εικόνα αυτή εμφανίζει αλλοιώσεις και απολεπίσεις. Πρόκειται για εικόνα καλής ποιότητας και δυτικής τεχνοτροπίας. Πιθανότατα προέρχεται από τον 18ον αι. μ.Χ.

γ) Άγιος Ιωάννης ο Προδρόμος (1,01 X 0,67 X 0,22 μ.).

Εικονίζεται ο Άγιος Ιωάννης ο Προδρόμος, ως ένσαρκος Άγγελος.

Παρίσταται στηθαίος, μετωπικός, ευλογών με το δεξί του χέρι και φέρον με το αριστερό πινάκιον, εντός του οποίου κείται η κάρα αυτού, καθώς και ανεπτυγμένο, ενεπίγραφο ειλητάριο, με το κείμενο:

“Οράς οία πά-
σχουσιν, ω Θεού
Λόγε, οι πτεσμά
τον έλεγχοι των
βδελυγμάτων έλε
γχοι κ(αι) μη φέ-
ρων ο Ερώδης
τέτμηκεν ιδού την
εμήν κάραν σώ-
τερ. Μετανοεί-
ται, ήγγικεν γάρ
η βασιλοία τον
ουρανόν”.

Πρόκειται για εικόνα μετρίας ποιότητας, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ.

δ) Θεοτόκος, Ρόδον το αμάραντον

Παρίσταται η Θεοτόκος ολόσωμη, ένθρονη, μετωπική, αριστεροκρατούσα. Η Παναγία φορεί ποδήρη, χειριδωτό, κυανόχρωμο χιτώνα και πορφυρό μαφόριο, καθώς και στέμμα επί της κεφαλής. Κάθεται σε ξύλινο, πολυτελή θρόνο και κρατεί με το δεξί Της χέρι ένα ρόδο.

Ο Ιησούς Χριστός φορεί χειριδωτό χιτώνα, με αυτοκρατορικό λώρο και στέμμα στο κεφάλι.

Πρόκειται για εικόνα μετρίας ποιότητας, λαϊκότεροη, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ.

II. Μετάλλινα αντικείμενα

Πλην των ξυλίνων, φορητών εικόνων, οι οποίες φυλάσσονται εντός του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου των Νικειών, φυλάσσονται και διάφορα μετάλλινα αντικείμενα, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα ακόλουθα:

α) Δίσκος χάλκινος, επάργυρος (διαμ. 0,32, πλάτος χείλους 0,04 μ.).

Στο κέντρο του δίσκου υπάρχει ανάγλυφη παράσταση των Εισοδίων της Θεοτόκου. Επί του χείλους του δίσκου υπάρχει εγχάρακτη, τετράστιχη επιγραφή, η οποία έχει ως εξής:

“ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΩΝ ΕΝ ΚΩΝ(ΣΤΑΝΤΙΝΟΥ)ΠΟΛΕΙ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ
ΠΑΤΡΙΩΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΙΩΝ
ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ ΝΙΚΙΩΝ ΕΤΟΣ
1882 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 18”.

Η επιγραφή αυτή, μαρτυρεί, ότι κατά το β΄ μισό του 19ου αι. μ.Χ. υπήρχε στην Κωνσταντινούπολη ακμάζουσα παροικία Νισυρίων, τα μέλη της οποίας edώρησαν τον δίσκον αυτόν στον ιερόν ναόν των Εισοδίων της Θεοτόκου Νικειών Νισύρου.

β) Δίσκος χάλκινος (διαμ. 0,315 μ.).

Στο κέντρο του δίσκου υπάρχει παράσταση ανάγλυφη του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου του Μυροβλύτου, εφίππου, φονεύοντος τον Σκυλόγιαννη. Εκκατέρωθεν της παραστάσεως αυτής υπάρχει η επιγραφή:

“Ο Α(ΓΙΟ)C ΔΗΜ(ΗΤΡΙΟ)C”.

γ) Δίσκος μετάλλινος, επάργυρος (διαμ. 0,345 μ.).

Στο κέντρο του δίσκου υπάρχει εγχάρακτη παράσταση της Θεοτόκου, αριστεροκρατούσας, στον τύπο της Παναγίας της Οδηγήτριας.

III. Αντιμήνσιον

Αντιμήνσιον (διαστ. 0,61 X 0,54 μ.).

Αντιμήνσιον από φαιόχρωμο ύφασμα, το οποίο με την πάροδο του χρόνου έχει αποκτήσει καστανόχρωμη απόχρωση. Στο κέντρο αυτού υπάρχει έκτυπη παράσταση του Επιταφίου Θρήνου, όπως συνηθίζεται στους παλαιούς βυζαντινούς Επιταφίους και στα μεταβυζαντινά Αντιμήνσια. Στο περιθώριο του Αντιμηνσίου υπάρχει έκτυπη, μεγαλογράμματη επιγραφή:

“1) ΘΥΣΙΑΣΤΗΡΙΟΝ ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΤΕΛΕΙΣΘΑΙ ΕΝ ΑΥΤΩ
ΑΓΙΑΝ ΘΕΙΑΝ ΙΕΡΟΥΡΓΙΑΝ ΑΓΙΑΣΘΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΤΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΑΡΧΙΚΟΥ

2) ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΧΕΙΝΤ’ ΕΞΟΥΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥΡΓΕΙΝ ΕΝ ΠΑΝΤΙ ΤΟ-
ΠΩ ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΣ Χ(ΡΙΣΤΟ)Υ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΗΜΩΝ

3) ΚΑΘΙΕΡΩΘΕΝ ΔΕ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ

4) ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΒΡΑΜΙΟΥ”.

Ο αναφερόμενος Αβράμιος, διετέλεσε Πατριάρχης Ιεροσολύμων κατά τα έτη 1755-1787 μ.Χ.³⁴

15. Άγιος Ιωάννης Θεολόγος

Βόρεια των Νικειών και σε απόσταση 700 μ. περίπου από του οικισμού, αριστερά του δρόμου Νικειών - Μανδρακίου, στις παρυφές του κρατήρα του ηφαιστείου της Νισύρου και σε βραχώδη περιοχή, κείται το ναύδριο του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.

Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο ναύδριο, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 6,73 X 3,50 μ.).

Το μεγαλύτερο μέρος του ναυδρίου βρίσκεται μέσα σε φυσική κοιλότητα. Ως οροφή του ναού χρησιμεύει ο φυσικός βράχος, ηφαιστειογενούς συστάσεως. Το δάπεδο του ναού καλύπτεται με πλάκα από σκυρόδεμα, ενώ αρχικά έφερε δάπεδο εκ συμπηλιτού χώματος.

Η ανατολική πλευρά του ναού περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα (χορδή 1,65 και βέλους 0,85 μ.), εντός της οποίας κείται η Αγία Τράπεζα. Ως στήριγμα της Αγίας Τράπεζας χρησιμεύει κυλινδρικού σχήματος κορμός, φέρων ραβδώσεις, αρχαίου περιρραντηρίου, πιθανώς παλαιοχριστιανικών χρόνων. Επ’ αυτού κείται βάση κίονα, η οποία χρησιμεύει ως πλάκα της Αγίας Τράπεζας.

Στο μέσον της δυτικής πλευράς του κυρίως ναού ανοίγεται η είσοδος (πλατ. 1,00 μ.). Εκατέρωθεν της εισόδου του ναού ανοίγεται ανά ένα παράθυρο (πλατ. 0,82 μ.).

Το Ιερό Βήμα χωρίζεται του κυρίως ναού με ξύλινο, απλό, σύγχρονο τέμπλο, επί του οποίου υπάρχουν δεσποτικές εικόνες μετρίας ποιότητας και δυτικής τεχντροπίας, του α΄ μισού του 20ου αι., ήτοι:

α) Ιησούς Χριστός, Παντοκράτωρ.

Επί της εικόνας υπάρχει επιγραφή, φέρουσα την χρονολογία 1930.

β) Θεοτόκος βρεφοκρατούσα.

Σύμφωνα με υπάρχουσα επιγραφή, η εικόνα είναι του έτους 1930.

34. Πρβλ. ΘΗΕ, τ. 6 (1965), στ. 841-842. Επιθυμώ και από την θέση αυτή να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς τον Αιδεσιμότατον Πρωτοπρεσβύτερον π.Ιωάννην Μηνάν, Εφημέριον Νικειών Νισύρου, για την πολύπλευρη βοήθειά του, κατά την επίσκεψη του γράφοντος).

γ) Άγιος Ιωάννης ο Προδρόμος.

Επί της εικόνας υπάρχει η επιγραφή:

“Έργον Α. Κ. Σαλουκάκη
1928”.

ΒΔ. του ναού του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου και σε απόσταση λίγων μέτρων από αυτόν, υψώνεται μικρών διαστάσεων κωδωνοστάσιο.

Τούτο είναι κτισμένο από εγχώριες πέτρες. Επί της νοτίας εξωτερικής πλευράς του κωδωνοστασίου υπάρχει η χρονολογία: 1949.

Επίσης επί της νοτίας εξωτερικής πλευράς του κωδωνοστασίου και κάτωθεν της προηγούμενης επιγραφής, είναι έντοιχισμένη ορθογωνίου σχήματος μαρμάρινη πλάκα, φέρουσα την επιγραφή:

“ΔΑΠΑΝΗ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ
1948 - Α ΜΗ’ ”.

Βόρεια και ΒΔ. του ναού κείνται τα κελλιά και οι λοιποί βοηθητικοί χώροι, που χρησιμοποιούνται κυρίως κατά την ημέρα της πανηγύρεως του ναού.

Το ναύδριο του Αγίου Ιωάννου, πιθανώς να ιδρύθηκε στη θέση αρχαίου λατρευτικού σπηλαίου, κατά τους μέσους χρόνους και φαίνεται να ε γνώρισε περισσότερες ανακαινίσεις³⁵. Οι εσωτερικές επιφάνειες του ναού καλύπτονται με επιχρίσματα και δεν διακρίνονται λείψανα παλαιών τοιχογραφιών, πράγμα το οποίο δεν πρέπει να αποκλεισθή, επειδή τα περισσότερα βυζαντινά και μεταβυζαντινά ναύδρια της Νισύρου και της Δωδεκανήσου γενικότερα έφεραν αρχικά γραπτό διάκοσμο.

Δ΄) ΠΑΛΟΙ

16. Θέρες, Παναγία Θερμιανή

α) Θέρες

35. Κατά τα τελευταία έτη ασχολείται με την ανακαίνιση του ναυδρίου του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου και την διαμόρφωση του περίξ αυτού χώρου, ο κ. Νικήτας Λήμιος, συνταξιούχος της ΔΕΗ, φιλόμουσος και φιλόκαλλος, ο οποίος προσφέρει ανιδιοτελώς τις υπηρεσίες του και συμβάλλει τα μέγιστα, για την ανάδειξη του ιερού αυτού προσκυνήματος, το οποίο αποτελεί αντικείμενο ευλαβείας και σεβασμού των κατοίκων και των απανταχού Νισυρίων).

ΝΑ. των Πάλων και σε απόσταση 700μ. περίπου από του κέντρου του οικισμού, ανατολικά του μεγάλου οικοδομικού συγκροτήματος των Λουτρών της Οικογενείας Παντελίδη και σε απόσταση 50μ. περίπου από αυτά, κείται τα ερείπια θερμών, ελληνορωμαϊκής εποχής³⁶. Μεταξύ άλλων διατηρείται μεγάλων διαστάσεων αίθουσα, η οποία εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 14,70 X 8,20 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα, τμήματα της οποίας διατηρούνται μέχρι σήμερα.

Ο κυρίως άξονας της αίθουσας αυτής βαίνει ακριβώς από Β. προς Ν. Η βορεία, στενή αυτής πλευρά παρατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα (χορδής 7,00 και βέλους 3,50 μ. περίπου), η οποία καλύπτεται με τεταρτοσφαίριο, κτισμένο από αργολιθοδομή, οπτοπλίνθους και ισχυρό ασβεστοκονίαμα, ικανού πάχους.

Στην ανατολική και δυτική μακρά εσωτερική πλευρά της αίθουσας αυτής ανοίγονται ανά τρεις ορθογώνιες κόγχες (πλατ. 1,80 και βάθους 0,70 μ.), με τοξωτή απόληξη άνω. Στο βόρειο άκρο της δυτικής πλευράς ανοίγεται επί πλέον μία ορθογωνίου σχήματος κόγχη, με ευθεία απόληξη άνω. Πιθανώς στη θέση αυτή ανοίγετο αρχικά η είσοδος.

Η είσοδος σήμερα γίνεται από το δυτικό τμήμα της αφίδας της μεγάλης αυτής αίθουσας των θερμών, η οποία φυσικά δεν είναι η αρχική. Για να εισέλθει κανείς πρέπει να χρησιμοποιήσει μεταγενέστερη κλίμακα καθόδου, επειδή η στάθμη του σημερινού δαπέδου της αίθουσας βρίσκεται πολύ χαμηλότερα, από την στάθμη του δρόμου, του διερχομένου βόρεια και ΒΔ. της αίθουσας αυτής.

Η τοιχοποιία από αργολιθοδομή και ισχυρό ασβεστοκονίαμα³⁴, γίνεται δε ευρεία χρήση οπτοπλίνθων (διαστ. 0,30 X 0,30 και πάχους 0,025 / 0,03 μ.). Στα σημεία εκείνα, όπου χρησιμοποιούνται πλίνθοι - ιδία στα τόξα και τις καμάρες - το κονίαμα έχει πάχος ίσον προς το πάχος των οπτοπλίνθων (0,025 / 0,03 μ.).

Στις εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων της αίθουσας των θερμών διατηρού-

36. Ως γνωστό, τόσο οι αρχαίοι Έλληνες, όσο και οι Ρωμαίοι, έδιδαν μεγάλη σημασία στην καθαριότητα γενικότερα και ειδικότερα στη καθαριότητα του σώματος. Υπήρχαν Λουτρά δημόσια και ιδιωτικά. Τα δημόσια Λουτρά, συνήθως μεγάλων διαστάσεων οικοδομικά συγκροτήματα, εκαλούντο "Θέρμες", ορισμένες από τις οποίες διατηρούνται στην Ρώμη αλλά και σε άλλα μέρη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και εκπλήσσουν με το μέγεθος, τον πλούτον και την τέχνη των. Οι Θέρμες εκτίζοντο με αργολιθοδομή, οπτοπλίνθους και ισχυρό ασβεστοκονίαμα (τίτανον), εγίνετο δε ευρεία χρήση και του λεγομένου υδραυλικού κονιάματος (κουρασάνι). Εκοσμοούντο με μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, ψηφιδωτά και άλλα έργα τέχνης. Οι λουόμενοι επεργούσαν αρκετές ώρες του ελεύθερου χρόνου των στις Θέρμες, συζητούντες περί επιστημονικών, πολιτικών και άλλων θεμάτων. Η επίσκεψη των θερμών αποτελούσε μέρος της κοινωνικής ζωής των Ελλήνων και των Ρωμαίων. Η παράδοση αυτή συνεχίσθηκε και κατά την παλαιохριστιανική περίοδο

34.Α. Ορλάνδος, Υλικά δομής, τεύχ. 2, σ. 47-48, 50, 58

νται λείψανα ορθομαρμαρώσεως. Πρόκειται για πλάκες εκ φαιού μαρμάρου (πάχους 0,015 μ.), στερεωμένες σε στρώμα υδραυλικού κονιάματος (πάχους 0,04 / 0,05 μ.).

Η μεγάλη αυτή αίθουσα των θερμών φαίνεται, ότι μετετράπη κατά τους παλαιохριστιανικούς χρόνους (5ον - 6ον αι. μ.Χ.), σε χριστιανικό ναό. Από την περίοδο αυτή του μνημείου προέρχονται λείψανα επιχρισμάτων, φερόντων Χριστογράμματα (διαστ. 0,80 X 0,80 μ.) και σταυροί (διαστ. 0,20 X 0,14 μ.).

Ως σημερινό δάπεδο της αίθουσας χρησιμεύει συμπηλιτό χώμα. Το αρχικό δάπεδο της αίθουσας θα έκειτο αφ' ενός μεν πολύ χαμηλότερα της στάθμης του σημερινού προχείρου δαπέδου και αφ' ετέρου θα εκαλύπτετο, είτε με πλάκες μαρμάρου, είτε με ψηφιδωτά. Μελλοντική ανασκαφική έρευνα του μνημείου, είναι δυνατόν να αποκαλύψει σωζόμενα τμήματα του αρχικού πολυτελούς δαπέδου της αίθουσας αυτής.

Η ως άνω αίθουσα ανήκε μεν στο συγκρότημα των θερμών των Πάλων, δεν ήτο όμως και η μοναδική. Σωζόμενα λείψανα πέριξ αυτής αποδεικνύουν, ότι πρόκειται για μεγάλων διαστάσεων αρχαίες θέρμες, το μεγαλύτερο τμήμα των οποίων βρίσκεται υπό το έδαφος και πέριξ της ως άνω αίθουσας, η οποία πιθανώς απετέλει τον πυρήνα του όλου οικοδομικού συγκροτήματος.

β) Παναγία Θερμιανή

Στην ΝΔ. γωνία της μεγάλης αίθουσας των θερμών των Πάλων Νισύρου είναι κτισμένο μικρών διαστάσεων ναύδριο, αφιερωμένο στην Παναγία Θερμιανή. Τουτό εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εξωτ. διαστ. 3,28 X 2,51 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Ο κυρίως άξονας του ναυδρίου κείται από Ν. προς Β. Στο μέσον της βορείας αυτού πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλατ. 0,68 / 0,95 μ.), πάνω από την οποία υπάρχει οριζόντιο ανώφλιο με την χρονολογία: 1871, η οποία αναφέρεται προφανώς σε μίαν από τις τελευταίες ανακαινίσεις του ναυδρίου.

Στο δυτικό άκρο της βορείας εσωτερικής πλευράς του ναυδρίου της Παναγίας Θερμιανής και εντός του πάχους του τοίχου ανοίγεται μία ημικυκλική κόγχη, εντός της οποίας κείται η Αγία Τράπεζα. Στην νότια εσωτερική πλευρά του ναυδρίου σχηματίζεται τυφλό αφίδωμα, στο τύμπανο του οποίου η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα, δεξιοκρατούσα. Πρόκειται για μετρίας τέχνης και διατηρήσεως τοιχογραφίες, πιθανώς του 18ου αι. μ.Χ., με νεότερες απιζωγραφίες³⁸.

γ) Αγίασμα

38. *Ι. Βολανάκης, Τοιχογραφίες Νισύρου, σ. 107-108).*

Στο μέσον περίπου της νοτίας εσωτερικής πλευράς της αίθουσας των θερμών υπάρχει άνοιγμα (πλατ. 3,30 και ύψους 2,60 μ. περίπου), το οποίο επιτρέπει την επικοινωνία προς υπόγειον χώρον ακανονίστου κατόψεως (μέγιστο εσωτ. μήκος 8,45 και πλάτος 1,00 / 3,10 μ.), ο οποίος χρησιμεύει ως Αγίασμα³⁹. Το βόρειο μισό του Αγιάσματος καλύπτεται με ημικυλινδρική καμάρα, ενώ το νότιο μισό από τον φυσικό βράχο.

Στο μέσον περίπου του Αγιάσματος υπάρχει διαχωριστικός τοίχος (παχ. 0,50 και ύψους 0,40 μ.), με κατεύθυνση από Δ. προς Α. Στο μέσον αυτού ανοίγεται μία είσοδος (πλατ. 0,75 μ.).

Στο νότιο τμήμα του Αγιάσματος υπάρχει δεξαμενή νερού (μήκους 4,00 και πλάτους 1,00 / 3,10 μ.). Το βάθος του νερού είναι 0,40 μ.⁴⁰ Το νερό αυτό, το οποίο πηγάζει κάτω από τους ηφαιστειογενείς βράχους, θεωρείται ότι έχει θεραπευτικές ιδιότητες και πιστεύεται ως Αγίασμα.

Ως γνωστόν, η Νίσυρος λόγω της υπάρξεως του ηφαιστείου, έχει πηγές με νερά ιδιαίδους συστάσεως και θερμοκρασίας, τα οποία θεωρούνται ως έχοντα θεραπευτικές ιδιότητες. Και σήμερα, πολυάριθμοι επισκέπτες έρχονται κατ' έτος στην Νίσυρο, προκειμένου να υποβληθούν σε λουτροθεραπεία. Τα ιαματικά ύδατα, ο καθαρός αέρας και το φυσικό περιβάλλον, συμβάλλουν στην αποκατάσταση της υγείας πασχόντων από ποικίλες ασθένειες. Εάν στα παραπάνω προστεθή και η βαθιά πίστη των Χριστιανών στην σκέπη και την βοήθεια της Παναγίας της Θερμιανής και του Αγιάσματος, που αναβλύζει δίπλα από τον ναόν Της, τότε η αποκατάσταση της υγείας των πασχόντων είναι εξασφαλισμένη.

17. Άγιος Φωκάς

Ανατολικά του οικισμού των Πάλων και σε απόσταση 1,5 χλμ. περίπου από το κέντρο αυτού, περί τα 500 μ. από το συγκρότημα των Λουτρών της Οικογενείας Παντελίδη και σε απόσταση 50 μ. περίπου από της παραλίας, πάνω σε χαμηλό ύψωμα (υψομ. 30 μ, περίπου), σε δεσπόζουσα στην περιοχή θέση, κείται τα ερείπια μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής, επί των ερειπίων της οποίας κτίσθηκε κατά τους μέσους χρόνους ναύδριο του Αγίου Φωκά⁴¹, ερειπωμένο από μακρού χρόνου. Δυτικά της βασιλικής και σε μικρή απόσταση από αυτήν κείται δεξαμενή

39. Γ. Σωτηρίου, *Λουτρώνας και αγιάσματα*, σ. 85-92. πρβλ. Β. Στεφανίδη, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 121-122, 134, 465

40. Η μέτρηση έγινε υπό του γράφοντος την 22-5-1995

41. Ο Άγιος Φωκάς ήτο αρχικά ο προστάτης των ναυτικών και αργότερα αντικατεστάθη από τον 'γιον Νικόλαον Μύρων της Λυκίας

νερού, των παλαιοχριστιανικών χρόνων. Ειδικότερα τα μνημεία της περιοχής είναι τα εξής:

α) Βασιλική

Πρόκειται για τρίκλιτη, ξυλόστεγη βασιλική του απλού ελληνιστικού τύπου⁴². Ολόκληρος η βασιλική εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εξωτ. διαστ. 30,00 X 15,50 μ. περίπου, ήτοι σχέση: 2:1). Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει από Δ. προς Α. (70ο) και εμφανίζει απόκλιση 20ο προς ΒΑ. Το μεσαίο κλίτος της βασιλικής είναι ευρύτερο των πλαγίων και περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα προς Α. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής είναι προσκεκολλημένος ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας. Γύρω από την βασιλική έκειντο διάφορα προκτίσματα.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

Από την βασιλική αυτή προέρχονται διάφορα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία είναι εντοιχισμένα στο ναύδριο του Αγίου Φωκά.

Μεταξύ άλλων συγκαταλέγονται και τα εξής:

1) Βάση κίονα εκ φαιού μαρμάρου μετά πλίνθου, η οποία χρησιμεύει ως Πρόθεση του ναυδρίου (διαστ. πλίνθου: 0,58 X 0,58 X 0,085, συνολ. ύψους 0,29, διαμ. κίονα 0,40 μ.).

2) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα από λάτριο λίθο, εντοιχισμένο στην ΒΔ. γωνία του ναυδρίου (σωζομ. ύψος 1,00, διαμ. 0,63 μ.).

3) Τμήμα κίονα εκ φαιού μαρμάρου, εντοιχισμένου στο δυτικό τμήμα της νοτίας εσωτερικής πλευράς του ναυδρίου (σωζομ. ύψος 1,04, διαμ. 0,32 / 0,37 μ.).

4) Ομοίως, δυτικά προηγούμενου (σωζομ. ύψος 1,50, διαμ. 0,32 μ.).

5) Τμήμα κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα εκ φαιού μαρμάρου, εντός της επιχώσεως και στο βόρειο τμήμα του εσωτερικού του ναυδρίου (ορατό ύψος 0,60, διαμ. 0,34 μ.).

6) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα εκ φαιού μαρμάρου, εντοιχισμένο στην βόρεια εξωτερική πλευρά του ναυδρίου (σωζομ. ύψος 0,35, διαμ. 0,44 μ.).

7) Τμήμα διαχωριστικού θωρακίου εκ λευκού μαρμάρου, εντοιχισμένο βόρεια της εισόδου του ναυδρίου του Αγίου Φωκά (διαστ. 0,26 X 0,25 και πάχους 0,075 μ.).

Χρονολογία: Η βασιλική δεν έχει ανασκαφή ή άλλως ερευνηθή μέχρι σήμερα.

42. Ι. Βολανάκης, *Παλαιοχριστιανικά Νισύρου*, σ. 159-160

Από την μορφή και το μέγεθος του μνημείου, καθώς και από τα αρχιτεκτονικά μέλη αυτής, είναι δυνατόν να εξαχθεί το συμπέρασμα, ότι η βασιλική ανηγέρθη στη θέση αυτής πιθανώς στα τέλη του 5ου αι. μ.Χ. και ερειπώθηκε από των μέσων του 7ου αι. μ.Χ. και εξής, οπότε και ο περίξ αυτής οικισμός εγκαταλείφθηκε.

β) Ναύδριο Αγίου Φωκά

Στον χώρο περίπου του Ιερού Βήματος της παλαιοχριστιανικής βασιλικής και μετά την ερείπωση αυτής, κτίσθηκε μικρών διαστάσεων ναύδριο, αφιερωμένο στην μνήμη του Αγίου Φωκά⁴³. Πρόκειται για μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 2,80 X 1,87/2,08 μ.). Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει εκ Δ. προς Α. (70ο) και εμφανίζει απόκλιση 20ο προς ΒΑ.

Η ανατολική αυτού πλευρά παρατούται σε μίαν ημικυκλικήν αφίδα (χορδής 2,08 και βέλους 1,15 μ.), στο μέσον της οποίας ανοίγεται ένα μονόλοβο παράθυρο (πλατ. 0,14 μ.). Στο μέσον της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλατ. 0,72 μ.).

Το ναύδριο του Αγίου Φωκά καλύπτεται με κτιστή, ημικυλινδρική οροφή. η εξωτερική επιφάνεια της στέγης φέρει επίστρωση από υδραυλικό κονίαμα.

Φαίνεται, ότι το ναύδριο αυτό ανηγέρθη κατά τους μέσους χρόνους επί των ερειπίων της βασιλικής, προκειμένου να συνεχίζεται σε αυτό η χριστιανική λατρεία. Εάν στις εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων του ναυδρίου υπήρχε γραπτός διάκοσμος δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθή, λόγω πτώσεως των κονιαμάτων. Το ναύδριο αυτό αν και διατηρείται ακέραιο, όμως έχει εγκαταλειφθή από μακρού χρονικού διαστήματος.

γ) Δεξαμενή

ΝΔ. της βασιλικής και σε απόσταση 50 μ, περίπου από αυτής, σε χαμηλότερο επίπεδο, διατηρείται μία υπόγεια δεξαμενή, των παλαιοχρ. χρόνων⁴⁴. Πρόκειται για ορθογωνίου κατόψεως οικοδόμημα (εσωτ. διαστ. 80,00 X 6,00 μ. περίπου και ύψους 5,00 μ.), κτισμένο από αργολιθοδομή και ισχυρό ασβεστοκονίαμα. Καλύπτεται με κτιστή καμάρα, κτισμένη από ορθογωνίου σχήματος πωροπλίνθους και

⁴³ *Ι. Βολανάκης, Παλαιοχριστιανικά Νισύρου, σ. 160).*

⁴⁴ *Οι κάτοικοι των περισσότερων νησιών της Δωδεκανήσου αντιμετωπίζουν και σήμερα προβλήματα ύδρευσης και γι αυτό συνηθίζεται, να κατασκευάζονται υπόγειες υδατοδεξαμενές, ιδιωτικές ή δημόσιες, για την συλλογή των ομβρίων υδάτων και την εξυπηρέτηση των αναγκών των κατοίκων καθ' όλον το έτος*

κατά το ισόδομο σύστημα.

Ο κυρίως άξονας του οικοδομήματος βαίνει από Β. προς Ν. Εσωτερικά οι επιφάνειες των τοίχων της δεξαμενής καλύπτονται με υδραυλικό κονίαμα.

Η δεξαμενή αυτή κτίσθηκε πιθανώς κατά τον 5ον αι. μ.Χ. και εχρησίμευε για να δέχεται τα όμβρια ύδατα εκ των στεγών των παρακειμένων κτισμάτων. Το κτίσμα διατηρείται υπό το έδαφος και σχεδόν ακέραιο. Ελλείπει μόνον τμήμα της βορείας, στενής πλευράς της δεξαμενής. Ο χώρος της δεξαμενής φαίνεται, ότι κατά τους μέσους και νεωτέρους χρόνους εχρησίμευε και ως κατοικία.

Γύρω από τη βασιλική διακρίνονται ευκρινώς τα λείψανα οικοδομημάτων, προερχομένων από τον παλαιοχρ. οικισμό, ο οποίος έκειτο στην περιοχή αυτή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.Σύντομη ιστορική επισκόπηση	107
2.Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Νισύρου	109

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

Α΄) ΜΑΝΔΡΑΚΙ

1.Άγιος Αθανάσιος - Αγία Παρασκευή	110
2.Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος	112
3.Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλύτης	113
4.Άγιος Ονούφριος	114
5.Άγιος Παντελεήμονας	115
6.Άγιος Σάββας	115
7.Παναγία η Ποταμίτισσα	116
8.Βοτίλου, Άγιος Ιωάννης	122
9.Βουνό Νυμφίος	123
10.Βουνό, Παναγία Ευαγγελίστρια	124

Β΄) ΕΜΠΟΡΕΙΟ

11.Γενέσιον της Θεοτόκου	124
12.Κάστρο, Ταξίαρχης Μιχαήλ	125
13.Ιερά Μονή Παναγίας της Κυράς	126

Γ΄) ΝΙΚΕΙΑ

14.Εισόδια της Θεοτόκου	130

15. Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος	134
<u>Δ') ΠΑΛΟΙ</u>	
16. Θέρμες, Παναγία Θερμινή	137
17. Άγιος Φωκάς	138
Βιβλιογραφία - Βραχυγραφίες	144

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- ABME : Αρχείου των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος, εκδ. Α. Ορλάνδου.
- B. Altaner, Patrologie : B. Altaner -A. Stuiber, Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenvater, Herder, Freiburg-Basel_wien 1996.
- I. Βολανάκης, Αρχάγγελος Ρόδου: I. Βολανάκης, Ιστορία και Μνημεία του Δήμου Αρχαγγέλου της νήσου Ρόδου, Ρόδος 1994.
- I. Βολανάκης, Εικόνα Αγίου Αποδούλου: I. Βολανάκης, Εικόνα του Αγίου Γεωργίου Αποδούλου Αμαρίου Ρεθύμνης, “Κρητολογικά Γράμματα”, τεύχος 7/8 (Ρέθυμνον, Αύγουστος 1993), σ. 87-118.
- I. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου: I. Βολανάκης, Χριστιανικά μνημεία της Νισύρου, “Νισυριακά”, τ. 9 (Αθήναι 1984), σ. 6-16.
- I. Βολανάκης, Παλαιοχριστιανικά Νισύρου: I. Βολανάκης, Τα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Νισύρου, “Νυσυριακά”, τ. 13 (Αθήναι 1994), σ. 143-164.
- I. Βολανάκης, Συμβολή: I. Βολανάκης, Συμβολή στην έρευνα των χριστιανικών μνημείων της Νισύρου, “Νισυριακά”, τ. 12 (Αθήναι 1993), σ. 305-330
- I. Βολανάκης, Τοιχογραφίες Νισύρου: I. Βολανάκης, Βυζαντινές και μεταβυζαντινές τοιχογραφίες της Νισύρου, “Νισυριακά”, τ. 11 (Αθήναι 1990), σ. 91-110
- Διονύσιος, Ερμηνεύα: Διονύσιος ο εκ Φουρνά, Ερμηνεύα της ζωγραφικής τέχνης, έκδοσις Α. Παπαδόπουλου - Κεραμέως, Πετρούπολις 1909.
- Δ. Ζακυθινός, Βυζαντινή Ιστορία: Δ. Ζακυθινός, Βυζαντινή Ιστορία: 324-1071, Αθήνα - Γιάννινα 1989.

A. Ορλάνδος, Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική: A. Ορλάνδος, Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική, Αθήναι 19582.

A. Ορλάνδος, Υλικά δομής, τεύχ. 1-2: A. Ορλάνδος, Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων και οι τρόποι εφαρμογής αυτών, κατά τους συγγραφείς, τας επιγραφάς και τα μνημεία, τεύχος 1 - (Αθήναι 1955-56), τεύχος 2 (Αθήναι 1959-60).

Αδ. Σάμψων, Γυαλί Νισύρου: Αδ. Σάμψων, Η νεολιθική κατοίκηση στο Γυαλί της Νισύρου, Αθήναι 1988.

Αδ. Σάμψων, Δωδεκάνησα: Αδ. Σάμψων, Η νεολιθική περίοδος στα Δωδεκάνησα, Αθήναι 1987.

B. Στεφανίδης, Εκκλησιαστική Ιστορία: B. Στεφανίδης, Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι σήμερα, Αθήναι 19592.

Γ. Σωτηρίου, Αρχαιολογία: Γ. Σωτηρίου, Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία, τ. Α', Αθήναι 1942.

M. Χατζηδάκης, Ελπίος Ρωμαίος,: M. Χατζηδάκης, Εκ των Ελπίου του Ρωμαίου, ΕΕΒΣ, τ. 14 (Αθήναι 1938), σ. 393-414.

Α΄ Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΜΥΘΟΥ

Με λόγο ομηρικό ή πεζό ο μύθος διαφυλάττει την αλήθεια διότι την επενδύει με φιλοσοφικές ή θρησκευτικές προεκτάσεις και συμβολισμούς ώστε να γίνεται αρεστή και διατηρητέα. Από το βάθος του χρόνου μέχρι το χθες και από τον Όμηρο ως τον ανώνυμο δημιουργό, ο αφηγητής επικαλείται, ή άθελά του χρησιμοποιεί, την έμπνευση της μούσας, για να μπορέσει να εμπλουτίσει την ιστορική διήγηση με τα στοιχεία εκείνα που θα την καταστήσουν άφθαρτη και λειτουργική. Ο μύθος τέρπει, γαλουχεί, ιστορεί και διδάσκει.

Ο πλούτος του Μυλοκράτη.*

Πάνω από την θάλασσα, αντίκρου στον βοριά, πελώρια σκάλα γαντζωμένη στην πλαγιά του λόφου που πέφτει μέχρι τα μαύρα αρμυρισμένα βότσαλα. Το πρώτο το βαστάδι ψηλό, σαν κάστρο μεσαιωνικό. Πάντοτε το θυμάμαι ασβεστωμένο.

Σαν καβατζάριζε την Στρογγυλή το γέρικο σκαρί του Κακακιού, στον πηγαϊμό για τι νησί, τα μάτια μου καρφώνονταν στον άσπρο τοίχο, έξι μίλια μακριά. Ο Μυλοκράτης μας. Θηραϊκή γη κλεμμένη από τον άνεμο μ' αγάπη φυλαγμένη σ' έξι τάβλες μες το κουφάρι του αρχαϊκού λατομείου. Στην πάνω τάβλα φαραοσσυκιές που κρύβαν πέρδικες. Στις άλλες οι συνκιές. Μαύρα μικρά γλυκά τσαπελόσυκα, φραγκόσυκα και βασιλικά, κι ανάμεσά τους τεμπέλικα απλωμένη πάνω σε μαύρο βασάλτη, κλώνοι μοσχάτου.

Μια μυστηριακή σχέση μ' έδενε από παιδί μ' αυτό το κτήμα. Εκεί δουλέψαν άνθρωποι που φτιάξαν τοίχους να συγκρατήσουν την γη και πελεκήσαν την πέτρα και φτιάξανε σκαλιά φουρούσια, έργα τέχνης, και τοξωτό καζαναριό και στέρνα με υδραυλικό κονίαμα που μέχρι σήμερα κρατάει το νερό, μύρο του Αιγαίου κι άγιασμα.

Ιστορίες βγαλμένες με κοφτή κελαριστή λαλιά μες απ' το χρόνο, για ανθρώπους που πέρασαν κι έφυγαν κι άφησαν τον ξεχασμένο ιδρώτα τους πάνω στην πέτρα την πελεκητή και στο γεννόβολο το χώμα. Κι άλλοι πιο πρόσφατοι π' άφησαν αναμνήσεις αγάπης. Αυτές άκουσα παιδί κι αφουγκράστηκα την ανάσα τους.

*Αγροτική, παραλιακή περιοχή κοντά στο Μανδράκι της Νισύρου

Ο θεός μου ο Σακέλης, ορθός σαν άρχοντας, τραχύς σαν ρούτσουνο, αφέντης της φύσης, της θάλασσας και της στεριάς, έπιανε λεν τις σμύνερες με τα χέρια, κτυπούσε τις πέρδικες με το όπλο στη μέση και τσάκιζε τον σβέγκο του βοδιού με την κόψη της παλάμης του. Με κάθιζε στο πλάι του λαξευτού λινού να ξεαποστάσουμε, να δροισιστούμε μες το καζαναριό και μου λέγε. Κι εγώ τον άκουγα και ταξίδευα στον χρόνο μέσα στο δροσερό μισοσκόταδο.

«Τούτο το δεύτερο βαστάδι Νίκο, το πήρε το νερό και ο γαρμπής μια νύχτα Μάρτη. Σαν ήρθε την αυγή ο πάππος σου να καματέψει, είδε να χάσκει ένα σπηλάδι στα σπλάχνα του γκρεμισμένου τοίχου. Στο διστακτικό φως της αυγής του φάνηκε πως είδε κίονες Δωρικούς κι αγάλματα από λευκό μάρμαρο. Ναός Θεού ή τάφος βασιλιά; Έμεινε, λέει, να κοιτά θαμπωμένος το πλούτο του γένους που κράτησε η μήτρα της γης κρυμμένο αιώνες για τον αποκαλύψει σ' αυτόν, τον φτωχό τον δουλευτή, τον ταπεινό. Μετά το πρώτο ξάφνιασμα, τον θαυμασμό, ο φόβος. Οι Ιταλοί θα τά παιρναν κι αυτά σαν τόσα άλλα που σήκωσαν απ' το νησί. Έπεσε ευθείς και με τα νύχια τράβηξε τα χώματα και σήκωσε το βαστάδι να κρύψει το ιερό».

«Να το θυμάσαι Νίκο, είναι εκεί. Έδωσα όρκο στον πατέρα μου να περάσω το μυστικό στον πρώτο γιο και ο Γιάννης μου, που είναι ο πρώτος, ξεγιτεύτηκε στην Αμερική. Εσύ θα είσαι ο θεματοφύλακας πια».

Άλλες φορές, ο πατέρας μου, ανάλαφρος σαν χορευτής, έκοφτε πάνω τα φουρούσια και με καλούσε, «Έλα Νίκο, έλα», μέχρι την πάνω τάβλα. Κι εκεί στον ίσκιο της φαραοσυκιάς άκουσα μύθους για Θεούς κι ανθρώπους. Δεν ξεχνώ εκείνη την γλυκιά την μουσική φωνή με το ελαφρύ Δωρικό ιδίωμα του τόπου μας. Έσιμγε με την αύρα την θαλασσινή, έμμετρη σαν σονέτο τραγούδαγε στους κλώνους του αγράμυθα που στεκε αγέρωχος, σοφός, στην γωνιά του φράκτη. Θαρρείς πως γινόταν ένα με τον τόπο, πως ταυτιζόταν μ' αυτόν.

«Θά 'ταν στις αρχές του περασμένου αιώνα. Ο προπάππος σου ο Νίκος, θαρρώ, ή ο ξάδερφός του, Νίκος κι εκείνος, ζευγάριζε την κάτω τάβλα, την μεγάλη. Το ξύλινο νηί που τό 'σερναν δύο βόδια καματερά, αυλάκωνε την γη βαθιά. Κι έβγαλε, λέει, η γη φλουριά, πεντόλιτρα χρυσά, π' άστραφταν λάμπεις σαν φωτιές κάθε φορά που τα πατούσαν οι οπλές των βοδιών και τού 'καigan τα μάτια».

Πραγματικότητα ή αλληγορία. Ο μύθος ιστορεί και διδάσκει κι εμείς κρατούμε απ' αυτόν ότι μας εντυπωσιάζει.

Αγάπη πέρα απ' τον θάνατο

Ο Δημόκριτος Ξένος αγαπητός και καλοσυνάτος, δούλεψε σαν γιατρός στην Νίσυρο τον περασμένο αιώνα. Υψηρέτησε την επιστήμη με αφοσίωση και τους ανθρώπους με αγάπη. Ήταν, καθώς θέλει η προφορική παράδοση στην οικογένε-

νεια, φίλος καλός του πάππου μου, του Γιάννη του Γιαννιού, που του' χε βαφτίσει και το δεύτερο παιδί του, τον Νικόλα. Σύντεκνοι λοιπόν και φίλου καρδιακοί, ζήσαν μαζί χαρές και λύπες. Ασφαλώς μέθυσαν και τραγουδήσαν, χόρευαν κι έκλαψαν μαζί όταν οι περιστάσεις τό 'φεραν, μα απ' όλα αυτά τούτο έμεινε για να θυμόμαστε απ' την φιλία εκείνη.

Ένα παιδί του Δημόκριτου, μια κόρη, η πρώτη, που της είχε ιδιαίτερη αδυναμία και αγάπη, πέθανε παιδί μικρό. Δεν μπόρεσε να την γιατρέψει, γι αυτό ο καημός του χαμού ήταν μεγάλος. Έπεσε σε βαθιά μελαγχολία και δεν παρέλειπε καθημερινά να επισκέπτεται τον τάφο του παιδιού στην βάση της σκάλας του καμπαναριού και να θρηνεί. Το μοιρολόι κρατούσε πολλές φορές ως την αυγή, χείμαρρος πού 'σπαγε τις καρδιές και στράγγισε τις ψυχές των ανθρώπων. Στον θρήνο του είχε σύντροφο και συμπαραστάτη τον πάππο μου.

Κάποιο σούρουπο, ο παππούς μου, μετά απ' την δουλειά κίνησε να το έβρει στο σπίτι του, στο στενό πίσω απ' την τράπεζα της Παναγιάς. Μα εκείνος έλειπε. Ανήσυχος, κατευθύνθηκε στο νεκροταφείο και εκεί έγινε μάρτυρας του παραλογισμού με τον οποίο σημαδεύει ο θάνατος όσους αγαπούν παράφορα. Ο γιατρός είχε ανοίξει τον τάφο της μικρής νεκρής με τα χέρια του, είχε τραβήξει έξω το λευκό σάβανο, τό 'σφιγγε στο στήθος του και θρηνούσε. Ένας γιατρός, πού 'βλεπε τον θάνατο συχνά, που τον μαχόταν και τον νικούσε κάποιες φορές, είχε λυγίσει κι είχε νικηθεί γιατί αγάπησε το σπλάχνο του με δύναμη και πάθος.

Χρειάστηκε πολύς κόπος να τον σηκώσει από το μνήμα και τον πάρει στο σπίτι του. Και φωτίστηκαν οι πόρτες των σπιτιών και βγήκαν οι άνθρωποι να παραγορήσουν τον γιατρό. Κι έμοιαζε εκείνο το σούρουπο σαν βράδυ επιταφίου.

Το πρωινό του διαβόλου

Είχε, λένε, ο προπάππος μου ο Μπαριανός, την τράτα* τραβηγμένη έξω στον Αϊ Σάββα πάνω σε φαλάγγια για επισκευή. Ένα πρωινό, στο χάραμα, σαν ξύπνησε τον βοηθό του να παν να καματέψουν στο καΐκι, τον άκουσε να του μιλά αλλόκοτα. «Βρε συ, ονειρεύεσαι ακόμα;», του είπε, μ' αυτός δεν αποκριθήκε. Μόνο που μούγκρισε, έβαλε το κεφάλι κάτω και σάλεψε πρώτος για Αϊ Σάββα. Σαν έφτασαν, εκείνος κοντοστάθηκε σε κάποια απόσταση απ' το καΐκι. «Τι έχεις βρε Γιάννη και δεν κουνάς;», του είπε ο προπάππος μου, μα πάλι απόκριση δεν πήρε. Τον κοίταξε και του εφάνει πως δεν είχε πρόσωπο. Τρόμαξε, γύρισε τα μάτια στον γρίπο και τον είδε ξεχειλισμένο από φρέσκα ψάρια που σπαρταρούσαν και

*Ειδικό αλιευτικό σκάφος που για αλιεία χρησιμοποιούσε την τράτα (πεζότρατα), δηλαδή συρόμενο δικτυωτό σάκκο

λαμπίζαν στο φως της αυγής. «Ιησούς Χριστός νικά κι όλα τα κακά σκορπά!», είπε και σταυροκοπήθηκε, κι ευθείς τα ψάρια πηδήσαν στη στεριά και στο νερό και χάθηκαν. Γύρισε να δει τον σύντροφό του κι εκείνος χαμογέλασε. «Καλημέρα αφεντικό, θα πιάσουμε δουλειά;», του είπε σαν να μην είχε συμβεί τίποτα.

το συμβάν προκάλεσε αίσθηση στην μικρή κοινωνία του νησιού και αποδόθηκε σε παρέμβαση του σατανά. Την ίδια μέρα η οικογένεια έφερε παπά και ξόρκισε την τράτα που ευλογημένη πια έτρεψε δύο γενιές ψαράδων.

Οι πέρδικες

Τις έβλεπα, μικρό παιδί, το γιόμα να τραβούν την ανηφόρα τάβλα τάβλα, φαμίλιες ολόκληρες. Τις έβλεπα και τις χαιρόμουν, στολίδι του νησιού μας πολυτραγουδισμένο, κέντημα της βελόνας και τ' αργαλειού της Νισυριάς υφάντρας.

Ο πατέρας μου διηγείται πως, με τον μικρότερο αδερφό του, τον Νικητά στήναν παγίδες κι έπιαναν περδικόπουλα. Μια μικρή λακκούβα στο χώμα κι από πάνω φύλλο φαρασοσκιάς στερεωμένο σ' ένα μικρό ξύλο, τον ίππο. Αυτή ήταν η παγίδα. Γύρω, σκορπούσαν ψίχουλα που με μαεστρία οδηγούσαν σ' αυτήν, σαν έμπαινε το μικρό πουλί μέσα στην τρύπα, τραβούσαν το σκοινί που ήταν δεμένο στον ίππο και το αγκαθωτό φύλλο έπεφτε και το παγίδευε.

Μια μέρα, λέει, ξάφνιασε μια πέρδικα με τα πουλιά της μεσ' τ' αμπέλι. Τα περδικόπουλα μόλις τον αντελήφθηκαν σκόρπισαν τρομαγμένα, αλλά, η μάνα πέρδικα δεν έφυγε. Έδειχνε να κοιτάζει και προσπαθούσε με κόπο να μετακινηθεί πλαγίως. Το θέαμα ήταν αστείο και τραγικό συνάμα. Μια πέρδικα κουτσή σιέφτηκε, μα μόλις τα μικρά κρυφτήκαν η πέρδικα φτερούγισε κι εχάθει. Έτσι αποδείχθηκε ότι η πέρδικα δεν ήταν κουτσή, μα στάθηκε και προσποικήθηκε την ανήμπορη ώστε να προκαλέσει το ενδιαφέρον του κυνηγού, να τον παραπλανήσει και να δώσει χρόνο στα μικρά της να κρυφτούν.

Ένα γεράκι έκοβε βόλτες πάνω απ' τον Μυλοκράτη. Οι κύκλοι περιφοράς του, στένευαν και χαμήλωνε. Μια πέρδικα, το υποψήφιο θύμα, πετάχτηκε από την πάνω τάβλα και με δυνατό φτερούγισμα προσπάθησε να ξεφύγει από την επίθεση του γερακιού. Μα δεν πρόλαβε. Όρμησε και την άρπαξε στα δυνατά του πόδια αλλά προσπάθησε να σηκωθεί αδέξια και δεν τα κατάφερε. Πέσανε και τα δύο πουλιά μαζί στην κάτω τάβλα μπρος το καζαναριό, στα πόδια του πάππου μου. Εκείνος τά 'πιασε απελευθέρωσε την πέρδικα απ' το θανατηφόρο αγκάλιασμα του γερακιού την χάδεψε και έμεινε να της γλυκομιλά για να την συνεφέρει, αδιαφορώντας για το γεράκι. Εκείνο ανασηκώθηκε, πήδηξε λίγο μακρύτερα κι αφού ένωσε να πατά γερά στα πόδια του, στάθηκε να κοιτά απορημένο τον γέρο με την πέρδικα. Έπειτα έδωσε μία και πέταξε μακριά.

Ήταν γιόμα κι ο πατέρας μου, μικρό παιδί, έπαιζε με τους φίλους του στο ξέ-

φωτο μπροστά στο σπίτι τους, σαν πρόβαλε ο παππούς μου. «Παντελή,», του φώναξε, «έλα να πάρεις το σακάκι μου στη μάνα σου». Έπιασε ο πατέρας μου το σακάκι και τρόμαξε σαν ένιωσε κάτι να σαλεύει μέσ' το ρούχο. Ο γέρος είχε δέσει τις άκρες των μανικιών με σπάγκο και τα είχε παραγεμισμένα με μικρά περδικόπουλα που είχε πιάσει στον Μυλοκράτη.

Ο θείος μου ο Σακέλης δραστήριος και ανήσυχος από παιδί, έτρεφε πέρδικες με τέχνη και μεράκι. Τις έπιανε μικρά πουλιά και τα ανάτρεφε σε κλούβες που κατασκεύαζε μονάχος του. Δεν άφηνε κανέναν άλλο να πλησιάσει τα πουλιά του. Διηγείται ο πατέρας μου, πως ένα απόγευμα κάποιος μικρός άνοιξε ένα κλουβί και τέσσερις ή περδικοπούλες φτερούγισαν ελεύθερες, πέταξαν και στάθηκαν πάνω στην Παναγιά, στην πάνω πεζούλα. Ο Σακέλης όρμισε αμέσως σαν τρελός στις σκάλες για το μοναστήρι και ξωπίσω του ο πατέρας μου για να βοηθήσει. Σαν έφτασαν στην αυλή κι είδαν τις πέρδικες εμπρός τους πάνω στην μάντρα, ο Σακέλης άπλωσε το χέρι του να σταματήσει τον μικρό αδερφό του και άρχισε να μιλά στα πουλιά του με ήμερη φωνή και να τα κανακεύει. Κι εκείνα ανταποκριθήκαν στο κάλεσμά του, φτερούγισαν με αγάπη και κάθισαν στους ώμους του. Κι αυτός εξακολούθησε να τους μιλά και τις μαλώνει, σε όλη την διαδρομή της επιστροφής για το σπίτι κι εκείνες του απαντούσαν με την αλλόκοτη στριγκιά φωνή τους.

Από τα παραμύθια της γιαγιάς

Η μάμη μου, η Ασημίνα του Μπαριανού, πρέπει να γεννήθηκε γύρω στα 1868. Όμορφη κόρη, καθώς λέγαν, έκανε πέντε γιους και δύο κόρες. Τα τελευταία είκοσι χρόνια της ζωής της, τα έζησε μαζί μας. Την θυμάμαι στην μαύρη φορεσιά της, με το γλυκό χαμόγελο και το καλοσυνάτο βλέμμα, να με καλεί κοντά της, όποτε της δινόταν ευκαιρία. «Έλα γιόκα μου, κάτσε κοντά μου να σου πω για την Νίσυρο». Αρχόντισσα του μύθου, όποτε μου διηγιόταν, με ταξίδευε σε χρόνους που δεν έζησα κι αντάμωνα ανθρώπους που δεν τους πρόλαβα και δεν τους είδα. Πραγματικά γεγονότα πλεγμένα με τις δοξασίες, τις ελπίδες και τους φόβους, τις χαρές και τις λύπες, που άλλοι τις έζησαν. Άνθρωποι ξεχασμένοι και στιγμές απ' άλλες εποχές, από μια Νίσυρο αλλιώςτικη, που δεν υπάρχει πια.

Ο μύθος πλέον θολός στη θύμησή μου. Μόνο σπαράγματα σκόρπια. Αυτά τα λίγα σήμερα μπορώ να ιστορήσω.

Στη Νίσυρο, λέει, έζησαν τον παλιό καιρό, πριν τους ανθρώπους, γίγαντες, αψηλοί ίσα με τρία μέτρα. Μεσ' το καζαναριό του προπάππου μου του Μπαριανού, θυμόταν η μάμη μου το κρανίο γίγαντα, που ο πατέρας της το χρησιμοποιούσε για καφίτζι.

Έβγαλε, λέει, η θάλασσα φίδι νεκρό πάνω στη άμμο, εκεί που τώρα είναι το λι-

μάνι. Ήταν μακρού σαράντα μέτρα, πράσινο, με κεφαλή μεγάλη σαν βοδιού. Είχε κορμό χοντρό σαν δέντρο και δύο παράξενα κέρατα στολίζαν το κεφάλι, με άκρες όχι αιχμηρές αλλά στρογγυλεμένες που μοιάζαν με καρύδια.

Θά 'ταν η μάμμη μου μικρό παιδί τεσσάρων ή πέντε χρονών κι η αδερφή της η Καλή μωρό σαν φάνηκαν στην Νίσυρο οι πειρατές. Στην θέα των πανιών των πλοίων των Σαρακηνών επικράτησε μεγάλη αναταραχή και οι Νισύριοι διώξαν τα γυναικόπαιδα και τά 'κλεισαν στο κάστρο για προστασία.

Παραμονή της Παναγιάς, μετά το κόλυβο, η μάμμη μου πλησίασε την εικόνα να προσκυνήσει. Ένα φτερούγισμα ακούστηκε κι έλαμψε το πρόσωπο της Παναγιάς. Ένωσε την παρουσία της. «Ήλθες Κυρά μου», ψιθύρισε, και γονάτισε εμπρός της. Το ηχηρό τριξιμο του γυαλιού της εικόνας ανταποκρίθηκε στην πίστη της.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΓΙΑΝΝΙΟΥ

**Β΄ ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΚΗΣ
ΚΑΤΟΧΗΣ
ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ**

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι ο Ιταλός κατακτητής προσπάθησε να γίνει αρεστός και να αφομοιώσει πολιτιστικά τους πληθυσμούς των νησιών μας, ειδικά κατά την περίοδο του ιστορικού φασισμού. Η καλή διοίκηση, τα έργα υποδομής, οι πρωτοβουλίες οργάνωσης και αναβάθμισης της κοινωνικής ζωής, η εκπαίδευση αλλά επίσης ο καταναγκασμός και η βία σε ήπιο βαθμό βεβαίως, χρησιμοποιήθηκαν προς την κατεύθυνση αυτή. Αυτή η προσπάθεια δημιούργησε ευκαιρίες ευρηματικών και ηρωικών πράξεων αντίστασης και ενδυνάμωσε την ανάγκη του αυτοπροσδιορισμού και της αναζήτησης εθνικής ταυτότητας αυτών ειδικά των πληθυσμών που την είχαν στερηθεί για πεντακόσια χρόνια.

Μια από αυτές τις χρυσές ιστορικές σελίδες της πατρίδας, αποτελεί η ιστορία που ακολουθεί, πιστή καταγραφή της σεμνής αφήγησης του πατέρα του.

Αναφορά στον Πατέρα μου

Παντελής Γιαννιός. Έχω πάνω στο γραφείο μου την παλιά ασπρόμαυρη φωτογραφία του με το πηλίκιο της σχολής. Ένας ψηλός και αδύνατος νέος με όμορφα χαρακτηριστικά και μελαγχολικά μάτια. Η ευγενής φυσιογνωμία δεν πρόδιδε την μεγάλη καρδιά, την αυταπάρνηση και το περίσσιο θάρρος.

Αντίσταση στην Ιταλική κατοχή στα χρόνια της νιότης, φοιτητής Γραμματέας της νεολαίας των Φιλελευθέρων της Καλλιθέας, αγωνιστής της Δημοκρατίας στα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά, αντίσταση στα χρόνια της Γερμανικής κατοχής ως συνεργάτης του ΕΔΕΣ, όμηρος στα Καλάβρυτα του καπετάν Νικόλα στα δισεκτα χρόνια του εμφυλίου, μαχητής της ζωής, ταπεινός, αρωγός των αδυνάτων, πατέρας φίλος και δάσκαλός μου.

Θυμάται, νοσταλγεί και νουθετεί.

Μην αφήσεις ποτέ το μίσος να μπει στην καρδιά σου. Η αγάπη να είναι πάντα οδηγός σου στην ζωή, θα σε κρατήσει στον δρόμο της αρετής. Αγωνίσου για όποιον και για ότι αγαπάς και προπαντός για την Πατρίδα, τον πολιτισμό μας την γλώσσα και τις παραδόσεις μας. Αγωνίσου με αυταπάρνηση. Μην καυχηθείς, μην ζητήσεις ανταλλάγματα. Αυτή η αντίληψη του καθήκοντος τον οδήγησε στην άρνηση της αντιστασιακής σύνταξης την οποία εδικαιούτο.

Η ΣΗΜΑΙΑ

(Καταγραφή 5 Νοεμβρίου 1997)

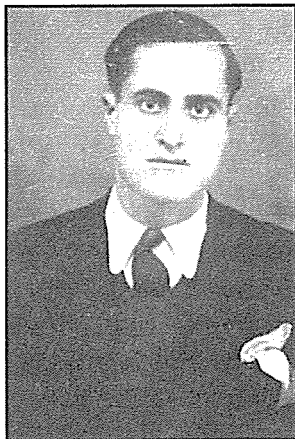

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΙΑΝΝΙΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1930

Ήμασταν έφηβοι στα δεκάξι μας, γεμάτοι ζωντάνια. Εγώ, ο Νίκος ο Σακελλαρίδης, ο Βασίλης ο Καβαζαράκης της Μαρίας του Βξε και ο Γιώργος ο Καμπανής, που είχε το χάρισμα και έγινε παπάς. Η κοινωνία του νησιού μικρή, δεν χωρούσε τα όνειρά μας. Ο πόθος μας για λευτεριά τα 'σπρωχνε πέρα από την Κω, στον Πειραιά και στην Αθήνα.

Πιο πολύ κι από τον Ιταλό κατακτητή, που εύκολα τον κοροϊδέψαμε και τον περιγελάσαμε συχνά, μας πίκραιναν εκείνοι οι λίγοι που είχαν συμβιβαστεί και

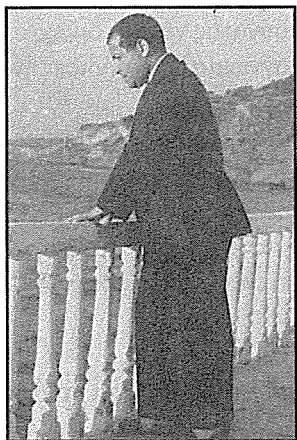
κοίταζαν να βολευτούν. Εμείς δεν χάναμε ευκαιρία να διαδηλώσουμε την αντίθεσή μας στο καθεστώς, κυρίως με την άρνησή μας να μάθουμε την Ιταλική γλώσσα.

ΑΡΗΣ ΚΑΤΣΙΜΑΤΙΔΗΣ του
ΓΙΑΝΝΑΡΟΥ

Θυμάμαι τις φιλότιμες και καλοπροαίρετες προσπάθειες του Τζιοβάννη* του Φραγκολεβαντίνου να μας πείσει να μάθουμε Ιταλικά. «Θα έχετε ένα πρόσθετο εφόδιο στην ζωή σας» έλεγε, μάταια όμως. Πριν μπει στην τάξη πηδούσαμε απ' τα παράθυρα και το σκάγαμε.

Ήταν καλοκαίρι του 1928. Μόλις είχαμε τελειώσει το ημιγυμνάσιο και εμείς αναλίσκαμε τον ρομαντικό προβληματισμό του άντρα που ξυπνούσε μέσα μας και του ανελεύθερου Έλληνα, σε περιπάτους με τραγούδι και ψαλμούς ως τα λουτρά. Στον γυρισμό όταν

ΠΑΝΑΓΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

**Φραγκολεβαντίνος της Σμύρνης από Ελληνίδα μητέρα, ήταν διερχομένος των Ιταλών και αργότερα διορίστηκε και Δήμαρχος Νισύρου. Νυμφεύτηκε Νισυριά.*

περνούσαμε μπροστά από την Καζέρμα, η φωνή μας δυνάμωνε για να δηλώσει στον κατακτητή την έλλειψη φόβου και την προσήλωσή μας στα ιδανικά και στις παραδόσεις μας. Δεν παραλείπαμε βέβαια πριν χωρίσουμε να κατοικήσουμε με ανακούφιση και ευχαρίστηση στον τοίχο του Πληθίδη όπου ο κατακτητής είχε γράψει * e vietato otnare * (απαγορεύεται το κατούρημα). Το θεωρούσαμε πράξη αντίστασης.

Εκείνο τον καιρό είχαμε άλλη μια ευκαιρία να χλευάσουμε τον Ιταλό και να αντισταθούμε στις μεθοδεύσεις κάμψης του φρονήματός μας. Με στόχο να αποτρέψουν την δημιουργία πόλων αντίστασης στα νησιά μας, οι Ιταλοί είχαν απαγορεύσει στα ελληνικά επιβατικά πλοία της γραμμής που μας συνέδεε με τον Πειραιά, να διακινούν επιβάτες από νησί σε νησί. Σ' αυτό το μέτρο, η αντίθεσή μας, δυναμική και ειρηνική συνάμα εξελίχθηκε σε ευρύτερη και επαναλαμβανόμενη ευκαιρία για διαδήλωση.

Μόλις εμφανιζόταν πίσω από την Στρογγυλή το ΣΕΡΙΦΟΣ που ερχόταν από τον Πειραιά, κατεβαίναμε στο λιμάνι και τραγουδούσαμε. Οι Ιταλοί προσπαθούσαν να μας διαλύσουν, πολλές φορές με χρήση βίας. Σπρωξίες ακόμη και χτυπήματα με τους υποκόπανους των όπλων. Γινόταν φασαρία, μας σκόρπιζαν αλλά εμείς συνεχίζαμε το τραγούδι από κάποια απόσταση, χαμός. Το σύνθημα ήταν «πάμε να τραγουδήσουμε το καράβι». Δεν ήμασταν μόνοι. Ο Πανάγος ο Σακελλαρίδης, ο Άρης ο Κατσιματίδης του Γιάνναρου, ο Αντώνης ο Πληθίδης και τόσοι άλλοι που δεν με παίρνει ο χώρος να κατονομάσω.

Ο χώρος του λιμανιού παλλόταν από παιδικές φωνές, η ψυχική φόρτιση μεγάλη και εμείς αγκαλιασμένοι σφιχτά, τραγουδούσαμε και κλαίγαμε από υπερηφάνεια και χαρά που ήμασταν εκεί την ώρα που υπήρχε η ανάγκη να εναντιωθούμε, να φωνάξουμε ΟΧΙ.

Ήταν παιχνίδι; ήταν αντίσταση; ήταν χαρά και αλλοτρίωση; ήταν τα νιάτα μας; ήταν η μάνα πατρίδα και ο πόθος της λευτεριάς που μας παρέσερνε, που ξεχείλιζε τον χειμαρρο των αισθημάτων μας να τρέξει να τραγουδήσει το καράβι; Ακόμη και σήμερα δεν μπορώ να πω με βεβαιότητα, νομίζω όλα μαζί κι ακόμη εκείνη η σπίθα, πολιτιστικό κατάλοιπο που φωλιάζει χιλιάδες χρόνια κρυμμένη μεσ' τα σωθικά μας.

Θυμάμαι ένα απόγευμα που είχαμε ανέβει στον μύλο του Παρθένη για αμύγδαλα. Ήταν μια αμυγδαλιά με καρπούς μεγάλους και αφράτους. Άνοιγαν στην πίεση του χεριού. Ο μύλος δεν άλεθε πια μα δεν ήταν έρημος. Μας καλοδέχτηκε η μάνα του Κώστα και του Μανόλη του Λυτρωτή που είχε φέρει την κόρη της για ανάρρωση και έμεναν εκεί*. Ο ήλιος είχε γείρει πάνω απ' το Γιαλί όταν αντιλη-

*Ελλείπει Σανατορείου, οι ασθενείς με φυματίωση διέμεναν εξοχικά σημεία, συνήθως σε κελιά μοναστηριών, με την μητέρα τους. Άλλη μια αναπαράσταση της αιώνιας μάνας...

φθήκαμε το πλοίο να φτάνει στο λιμάνι. Ο χρόνος δεν μας έπαιρνε ν' ακολουθήσουμε τον δρόμο, έτσι ριχτήκαμε με ενθουσιασμό στον κατήφορο πηδώντας τα βαστάδια τάβλα τάβλα να προφθάσουμε το καράβι για το καθιερωμένο τραγούδισμα. Στο ξέφρενο τρέξιμό μας σαν πέσαμε σε αμπέλι καρπερό, πέρδικες σηκώθηκαν με δυνατό φτερούγισμα. Στάθηκα μια στιγμή για μια ανάσα, τις είδα εμπρός μου να βουτούν στην πλαγιά πάνω απ' την θάλασσα και σκέφτηκα πως τα πουλιά του τόπου μας τρέχουν κι αυτά να τραγουδήσουνε μαζί μας.

Ένα σούρουπο στον γυρισμό μετά το τραγούδισμα κάποιος έριξε την ιδέα να φτιάξουμε μια Ελληνική Σημαία να την υψώσουμε στον ερχομό του καραβιού. Στις μέρες που ακολούθησαν αγοράστηκε λευκό πανί και μπλε μπογιά και η παρέα χώθηκε μεσ' την κουζίνα της Μαρίας του Βζε να μαστορέψει. Πόσοι και ποι-οι δεν θυμάμαι πια, δεν ήμουν άλλωστε εκεί. Την ώρα που μαστόρευαν από σύμπτωση μπρόβαλε την κεφάλη του, από την τρύπα της πόρτας, που χρησίμευε για να περνούν οι κότες, για μια καλησπέρα, ο Ζαχαρίας ο τηλεγραφετής. Τα παιδιά φοβήθηκαν, χωρίς λόγο βέβαια, πως το εγχείρημα θα μαθευτεί και έτσι η προσπάθεια εγκαταλείφθηκε.

Η ιδέα όμως είχε ζεστάνει τις καρδιές και δεν μπορούσε να ξεχαστεί. Ήξερα πως η Λωξάντρα, η μάνα του Γιώργη και του Χαράλαμπου του Καρούσου, είχε φυλαγμένη μια μεγάλη μεταξωτή Ελληνική Σημαία που την είχαν φέρει μαζί τους όταν προ ετών ήλθαν απ' την Ρωσία. Ο καημός του Έλληνα ξεριζωμένου που δεν γνώρισε ποτέ την λευτεριά. Ένα πανί ιερό φυλακτό για την μέρα του λυτρωμού. Έπεισα λοιπόν των Γιώργη να την πάρει κρυφά να την υψώσουμε.

Τα ιδρωμένα όμως είχαν διαφορετική εξέλιξη. Δροσερό απόγευμα μιας μέρας του Ιουλίου θαρρώ, με τον μαϊτσο να μαζεύει τους καμηούς πάνω απ' την πόλη, μέρα του καραβιού και έχω κινηθεί για το λιμάνι μαζί με τον Πανάγο τον Σακελλαρίδη και τον Άρη τον Κατσιματίδη. Στον δρόμο, έξω απ' το σπίτι του Καρπάθου, συναντήσαμε τον Νίκο, αδελφό του Πανάγου. Ήλθε η κουβέντα στην Σημαία και τους είπα για εκείνη της Λωξάντρας. Η απόφαση λήφθηκε εκεί, στα όρθια. «Θα την φέρω εγώ», είπε ο Νίκος και αμέσως έτρεξε στο σπίτι του Καρούσου.

Όπως μας διηγήθηκε αργότερα βρήκε την Λωξάντρα στο σπίτι με την βοήθ της να δουλεύει την τέχνη της. Ήταν μοδίστρα. Όταν είπε τι ζητούσε η ανταπόκριση της Λωξάντρας ήταν άμεση. Άνοιξε το παλιό σεντούκι έβγαλε την γαλανόλευκη την ανέμισε με περηφάνια μεσ' το δωμάτιο και την έβαλε με αγάπη στα χέρια του Νίκου. Πάρτην αγόρι μου είπε, γι' αυτό την φύλαγα.

Ο Νίκος δεν άργησε να γυρίσει με την Σημαία στον κόρφο του. «Σηκώστε τη» είπε «κι εγώ θα πάω στο καράβι να δω τις αντιδράσεις». Δεν ήθελε να χάσει το πανηγύρι από το πρώτο ξάφνιασμα.

Κόψαμε απ' τον Αη Νικόλα και χωρίς χάσιμο χρόνου ανεβήκαμε στο σχολείο.

Στον μεγάλο ιστό ήταν ανηρτημένη η τρίχρωμη Ιταλική σημαία με το στέμμα.

Την κατεβάσαμε με γέλια, την κατουρήσαμε με εκδίκηση κι ύστερα με αγάπη ανεβάσαμε την δική μας. Τόση ήταν η δύναμη κι βιάση που το σχοινί σφήνωσε στην τροχαλία και δεν κουνούσε. Τα χέρια καίγανε σαν νάχαν σφίξει κερυνό. Αυτό ήταν. Σταθήκαμε σιωπηλοί σαν να διστάσαμε. Ένωσα τον μαϊστρο ανακατεμένο με τις μυρωδιές του τόπου μας και σήκωσα τα μάτια να κοιτάξω ξανά. Χόρευε το μετάξι της στα χάδια του ανέμου και το χαιρόταν που ήταν εκεί ψηλά κι ανέμιζε. Κοίταξα τους συντρόφους μου. Στα μάτια που έλαμπαν είδα χαρά, είδα αγάπη, είδα περηφάνια. Πάμε παιδιά, μας περιμένουνε για το τραγούδι. Στον δρόμο ορκιστήκαμε να μην πούμε τίποτα σε κανένα, μα όπως αποδείχτηκε στην συνέχεια, μεγάλο μυστικό σε μικρό τόπο δεν κρατιέται. Το ήξεραν ήδη πολλοί και έμελλε να το μάθουν ή να το υποψιασθούν στην συνέχεια και άλλοι, συγγενείς, φίλοι, συγχωριανοί. Το καράβι είχε φτάσει στο λιμάνι και το τραγούδι της νεολαίας το 'σπρωχνε το θαλασσινό αγέρι προς τα «εμπρός», στον Αϊ Σάββα κι από κει την ανηφόρα προς το σχολειό ν' ανταμώσει την Σημαία. Κανείς όμως δεν πήρε είδηση τι είχαμε κάνει.

Το άλλο πρωί, έπινα το τσάι μου στην κουζίνα σαν πρόβαλε ο Νικόλας ο Κατσιματίδης (Γιάνναρος), αδερφός του Άρη με τον Μήτσο του Καράγιαννη. Τα 'μαθες Παντελή; Είχε φτάσει ένα Ιταλικό πλοίο, πολεμικό θαρρώ, είχαν δει την Σημαία και είχε προκληθεί αναταραχή. Έδειχναν μάλλον προσποιητά τρομοκρατημένοι και με ρωτούσαν αν ήξερα τίποτα. Για δεσ σκέφτηκα, δεν τούπε ο αδερφός του τίποτα κι αυτός ήλθε να ψαρέψει εμένα. Έκανα τον ανήξερο και τον άκεφο για να μην δώσω συνέχεια στην κουβέντα.

Η ζωή ξαναπήρε τον κανονικό ρυθμό της μα η ανησυχία και η νευρικότητα των Ιταλών μας είχε σφραγίσει τα στόματα. Μόνο με τα μάτια μιλούσαμε για την Σημαία. Θυμάμαι όμως ένα πρωινό αλλιώτικο. Το μελτέμι χτύπαγε πάνω στο οξό της Παναγιάς κι ανάδευε την τάβλα του γυαλού. Εμείς κάναμε μπάνιο στους κοχλάκους, στην βουή. Ήταν εκεί όλη η παρέα και άλλα Νισυρόπουλα.

Είχαμε τα κέφια μας κι όποιος βουτούσε φώναζε «στην υγεία των τριών ηρώων». Το μυστικό δεν μπορούσαμε πια να το κρατήσουμε, μας έκαιγε.

Το καλοκαίρι πέρασε και το φθινόπωρο, μιας και δεν είχα ακόμη αποφασίσει τι θα κάμω, παρεκάλεσα τον Γυμνασιάρχη τον Νεόφυτο Σακελλαρίδη να μου επιτρέψει να παρακολουθήσω ως ακροατής ξανά την τελευταία τάξη του σχολείου.

Ξαναβρέθηκα λοιπόν στα μαθητικά θρανία με τους μικρότερους φίλους, τον Άρη και τον Πανάγο.

Δεν πέρασε πολύς καιρός και ένα πρωινό εμφανίστηκε ο Γιάννης ο Διακογιάννης, ο Κεφαλιανός που ήταν Καραμπινιέρης. Ο Παντελής του Γιαννιού, ο Πανάγος του Σακελλαρίδη και ο Άρης του Κατσιματίδη να σηκωθούν και να έρθουν μαζί μου, τους θέλει ο Μαρεσάλος. Μας είχαν προδώσει. Στην ανάκριση διερμη-

νέας ήταν ο ανεπιβίβαστος μου ο Γιάννης του Μηλά.

Πρώτα ανέκριναν τους μικρότερους. Εμένα με άφησαν χωρίς φαί και νερό όλη την ημέρα, μόνο μου, κλειδωμένο σε ένα δωμάτιο. Δεν είδα άνθρωπο ούτε για την ανάγκη μου δεν μπόρεσα να πάω. Όταν ήλθε η σειρά μου ο Μαρεσάλος με καλόπιανε. Έλα Παντελή να τελειώνουμε, τα ξέρουμε όλα, ο Άρης μίλησε, πες τα και συ και υπόσχομαι να πέσετε στα μαλακά. Χαιρετίσματα σκέφθηκα, ο Άρης δεν τόπε στον αδερφό του θα το πει σε σένα. *«Δεν ξέρω τίποτα»* αποκρίθηκα *«όποιος μίλησε θα είπτε εκείνα που ξέρει, εγώ τι να σας πω, ούτε είδα ούτε άκουσα και φυσικά δεν ήμουν εκεί»*.

Δικαστήκαμε στην Κω. Έξι χρόνια φυλακή με αναστολή και οκτώ χιλιάδες λιγρότερες πρόστιμο έκαστος. Θυμάμαι την στιγμή που αποσύρθηκε το δικαστήριο για την απόφαση. Ένας δικαστής μας πλησίασε και είπτε, *«μην φοβάστε, όλα θα πάνε καλά»*. Η αίθουσα ήταν γεμάτη από Νισύριους Πατριώτες. Ένωθα ένα αίσθημα περηφάνιας να αιωρείται. Καμιά ανησυχία.

Την απόφαση την υπεδέχθηκαν ζητωκραυγές και χειροκροτήματα. Την ίδια μέρα στην συνέχεια δικάστηκε ο Νίκος ο Σακελλαρίδης. Ο Πανάγος είχε γράψει μια προκήρυξη κατά του Δημάρχου του Μανόλη του Πετρουύτσου. Την βρήκαν στην κλειδαριά του Δημαρχείου. Από τον χαρακτήρα οι αρχές εντόπισαν τον... Νίκο! Ο Πανάγος στη Δίκη πήρε την ευθύνη, οι δικαστές όμως καταδίκασαν τον αδερφό του.

Όταν οι καραμπινιέρηδες πήραν τον Νίκο να τον οδηγήσουν στην φυλακή, πήραν και εμένα προφανώς εκ λάθους. Πριν περάσουμε την πόρτα έφτασε κάθιδρος ο Δήμαρχος με τα απαραίτητα έγγραφα και έτσι δεν κρατήθηκα.

Τα χρόνια πέρασαν, ο καθένας πήρε τον δρόμο του και σπάνια είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε γι' αυτό το περιστατικό. Πολλές φορές ρώτησα τον Γιάννη τον Διακογιάννη, ακόμη και πρόσφατα μα εκείνος πάντα αρνήθηκε να μου κατονομάσει τον καταδότη. Τον ήξερε αλλά δεν τον μαρτύρησε. Μην επιμένεις Παντελή, μου έλεγε, ξέχασέ το. Ίσως νά'χε δίκιο που πήρε το μυστικό στον τάφο, δεν είμαι σίγουρος αν θάθελα να μάθω τώρα πια ποιός ήταν.

Στέγω καμιά φορά στον δρόμο για το σπίτι και κοιτάζω το παλιό κοντάρι που ακόμη στολίζει με τη παρουσία του την αυλή του σχολείου κι ο νους με γυρίζει πίσω στα χρόνια της νιότης. Δύσκολα χρόνια. Χρόνια που τα σημάδεψαν οι αγώνες για Λευτεριά και Δημοκρατία. Στον ίδιο ιστό 19 χρόνια αργότερα στις 31 του Μάρτη του 1947 υψώθηκε ξανά η Γαλανόλευκη και εκεί θα περιμένει ώσπου να πάρει τον δρόμο για την Πόλη. Την ευθύνη της φύλαξης και της επανόδου στις πατρίδες έχουν οι απόμενες γενιές στα χρόνια που έρχονται.

Τώρα ο ήλιος μου τελειώνει, αυτή την ελάχιστη συνεισφορά μου στην πατρίδα και την ελπίδα της Εθνικής παλιγγενεσίας, αφήνω κληρονομιά στα παιδιά μου και παρακαταθήκη σε όσους ακολουθούν τα συνετά τα μονοπάτια της λεβεντιάς,

της γνώσης και της αλήθειας, που χάραξαν οι πατέρες του Έθνους.

Ο πατέρας μου πέθανε στις 27 του Δεκέμβρη του 1999, πλήρης ημερών, με την βεβαιότητα ότι εξετέλεσε το καθήκον του απέναντι σε όλους.

ΤΑ ΜΑΡΑΣΙΩΤΙΚΑ

Όσοι στοχάζονται πάνω στα ανθρώπινα προβλήματα έχουν χαρακτηρίσει την εποχή μας σαν εποχή θάμπους και παράκρουσης γιατί ενώ ο τεχνικός πολιτισμός έχει κορυφωθεί δεν συμβαδίζει και η ποιότητα ζωής των ανθρώπων.

Δείγμα αυτής της αντίφασης είναι και η σύγχρονη οικιστική που συντελεί στην αποσύνθεση των ανθρώπινων σχέσεων.

«Τα αηδόνια και τα λιόδεντρα τα σάρωσαν οι πολυκατοικίες» είχε πει ο Σεφέρης.

Η επισήμανση αυτή επιβάλλει την ανάγκη για γόνιμη προσφυγή στο παρελθόν και ιδιαίτερα στα δημιουργικά εκείνα στοιχεία του λαϊκού μας πολιτισμού που μπορούν να συμβάλλουν στην ανεύρεση λύσεων για την διαμόρφωση αυθεντικής ζωής.

Αυτό το στόχο πιστεύω πως θα εξυπηρετήσει και η συγκεκριμένη εργασία που αποτελείται από 2 μέρη:

Το πρώτο περιλαμβάνει την περιγραφή του Μαρασιώτικου σπιτιού (εξωτερικά και εσωτερικά) και το δεύτερο είναι μια αναφορά στα Μαρασιώτικα ήθη και έθιμα, και στον τρόπο ζωής των Μαρασιωτών.

Όταν οι Τούρκοι, πήραν τη Ρόδο στα 1522, ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην τότε πόλη, στο Κάστρο, έποικοι από την Ανατολή και τις Ευρωπαϊκές επαρχίες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Οι Τούρκοι δεν επέτρεπαν στον Ελληνικό πληθυσμό να κατοικεί στην τειχιωμένη πόλη, αλλά να παραμένει σ' αυτή μόνο για τις εμπορικές του υποθέσεις από την Ανατολή ως τη Δύση του ήλιου.

Μέσα στην πόλη έμεναν οι Τούρκοι και οι Εβραίοι (Τουρκομαχαλάς και Οβριακή). Αναγκάστηκαν λοιπόν, οι Έλληνες που έφταναν στην πόλη από τα γύρω χωριά, να διανυκτερεύουν έξω από την περιοχή του μουσουλμανικού νεκροταφείου (την περιοχή καλύπτει σήμερα το άλσος που περιβάλλει και Μεσαιωνική πόλη).

Σιγά - σιγά οι περιοχές που κατέλυαν οι Έλληνες έγιναν πολυσύχναστες από Ελληνικό πληθυσμό συνοικίες, τα Μαράσια, (από την τούρκικη λέξη Maras που σημαίνει προάστιο).

Το κάθε μαράσι αναπτύχθηκε γύρω από μία εκκλησία και πήρε τ' όνομά της: Μητρόπολη, Αγία Αναστασία, Αϊ - Γιώργης ο κάτω, Αϊ - Γιώργης ο πάνω, Άγιος

Νικόλαος, Άγιοι Ανάργυροι, Άης Γιάννης.

Οι κάτοικοι είχαν το όνομα Μαρασιώτες που σήμαινε Έλληνες Ροδίτες πολίτες σε αντίθεση με τους χωρικούς ή τους Τούρκους ή τους Εβραίους.

Ένα νέο μαράσι το Νιοχώρι χτίστηκε στο βόρειο μέρος ίσως από τον 18ο αι. Εδώ εγκαταστάθηκαν πλούσιοι Ροδίτες και πολλοί ξένοι που άρχισαν να συχνάζουν στην πόλη, μερικοί ως πρόξενοι ξένων χωρών και άλλοι σαν έμποροι.

Τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας οι μαρασιώτες στράφηκαν στην κλειστή αγροτική οικογενειακή οικονομία, αργότερα όμως αναδιπλώθηκαν και αξιοποίησαν το ναυτικό και εμπορικό τους δαιμόνιο, πρόκοψαν στον οικονομικό τομέα και αυτός είναι ο λόγος που τώρα πια η πορεία του νησιού στηρίζεται εκτός των άλλων και στην ολοζώντανη πορεία του μακρού παρελθόντος.

Όλα τα σπίτια στα Μαράσια είχαν θολωτή εξώπορτα και περικλείονταν από μια ευρύχωρη αυλή χοχλακιασμένη με μαύρα κι άσπρα χοχλάκια της θάλασσας σχηματοποιούμενα σαν βυζαντινά μωσαϊκά, φυτεμένα στις αυλές από τους χοχλακάδες ή χαλικιάδες ένα όμορφο επάγγελμα που όπως τόσα άλλα έχει χαθεί στις μέρες μας.

Απαραίτητη στην αυλή ήταν η κρεβατίνα της οποίας τα δοκάρια στηρίζονταν από τη μια μεριά στην καμάρα κι από την άλλη στα φρούσια που ήταν εξέχουσες πελεκητές πέτρες μπηγμένες σύμφωνα με το ένα άκρο στο μπροστινό μακροτείχι.

Κάθε Μαρασιώτικο σπίτι έπρεπε να έχει οπωσδήποτε ένα μικρό κηπουλάκι όπου μαζί με άλλα δέντρα και φυτά ήταν φυτεμένη και μια ροδιά το έμβλημα της ευφορίας και του γάμου. Ένα άλλο δέντρο που στόλιζε τους κήπους των μαρασιώτικων σπιτιών ήταν η βερτζινιά δηλ. η ιτιά (1).

1. «Υιέ μου στο βαβάλι σου τρία δέντρα να νεμήσουν η μία να ‘ναι βερτζινιά κι η άλλη τριανταφυλλιά κι άλλη να ‘ναι δάφνη» λέει ένα Ροδίτικο νανούρισμα.

Η αυλή χωριζόταν από τον κήπο με μια αρτάνα στην οποία οι νοικοκυρές φύτευαν διάφορα άνθη (κρίνα, χρυσάνθεμα, κοκκινιά, καταπράσινο βασιλικό).

Στην αυλή βρισκόταν και το φλετρό (πηγάδι) - από την αρχαία λέξη φρέαρ, από το οποίο αντλούσαν νερό με τον μακαρά που κρεμούσαν σε μια ράβδο της οποίας τα δύο άκρα στηρίζονταν σε δύο κολώνες που τις έλεγαν πιλιέρια και βρισκόταν κοντά στο πηγάδι.

Ήταν το ψυγείο εκείνης της εποχής όπου τους καλοκαιρινούς μήνες έβαζαν τα κλειστά μπουκάλια πόσιμο νερό και τα πράσινα καρπούζια για να διατηρηθούν δροσερά. Η στέγη (δώμα) ήταν κατασκευασμένη από δοκάρια που στηρίζονταν σε εξέχουσες πλευρές. Από πάνω έβαζαν σανίδα, πιο πάνω λάσπη και χώμα και πιο πάνω πατελιά. Κάθε αρχή του χειμώνα τα δώματα τα πατέλιωναν, έριχναν δηλ. επάνω ένα είδος λιπαρού χώματος για να μην τα περνά η βροχή. Οι νοικοκυρές αγόραζαν με τους τενεκέδες το θαυματουργό αυτό μαυροπράσινο γυαλιστερό αργιλόχωμα που γινόταν ανάρπαστο και ο μάστορας με τέχνη το έστρω-

νε πάνω στο δώμα του σπιτιού. Στο δώμα ανέβαινε κανείς από την εγρόππα που ήταν μια εσωτερική σκάλα και προς τα έξω φαινόταν σαν πολεμίστρα.

Το εσωτερικό του Μαρασιώτικου σπιτιού αποτελείται από τρία μέρη: 1) το καλό σπίτι, 2) το μαιριό, 3) τη μαέζα.

Το καλό σπίτι ήταν μια μεγάλη σάλα στολισμένη με ράφια πάνω στα οποία αράδιαζαν με πολύ γούστο τα πιάτα, τις πιατέλες, τα φουρφουριά (πορσελάνες), τον νιοχιόν (μεγάλο) διακοσμητικό χάλκινο με ορισμένες παραστάσεις μέσα στο οποίο έβαζαν τα γλυκίσματα του γάμου και τα σινιά.

Σε μία άκρη του καλού σπιτιού βρισκόταν το σουφαδάκι που ανέβαινε κανείς μ' ένα σκαλοπάτι πάνω στο οποίο έβαζαν το νυφικό κρεβάτι και στα πλάγια της σάλας ήταν ο σουφάς που χρησίμευε σαν μιντέρι αναπαυτικό. Στο μέσα μέρος του σουφά κολλητά στον τοίχο υπήρχαν ντουλάπες που τις έλεγαν δικλούκες, και χρησίμευαν για να τοποθετούν τα φορέματα.

Κάτω το πάτωμα ήταν στρωμένο με άσπρα και μαύρα χαλίκια της θάλασσας και ακόμη μέρος της επίπλωσης του σπιτιού ήταν οι στολισμένες ξυλόγλυπτες κασέλες στολισμένες με ασπροκεντήματα.

Επίσης μπαίνοντας στη σάλα απέναντι από την πόρτα αντίκριζες ένα μεγάλο καθρέπτη ξύλινο ή χρυσό συνδυασμένο με ανάλογη κονσόλα.

Στις αρχές του 20ου αι., το καλό σπίτι εξελίχτηκε και μετατράπηκε σε αίθουσα υποδοχής αφού του αφαίρεσαν το σουφά, το σουφαδάκι και τη μουσάντρα (χώρος καφασωτός που χρησίμευε αρχικά σαν γυναικωνίτης και αργότερα σαν αποθήκη).

Δίπλα στο καλό σπίτι και προς το μέρος της μουσάντρας βρισκόταν ένα άλλο δωμάτιο, το μαιριό που ήταν η κουζίνα του σπιτιού. Έχει απέναντι στο τζάκι ένα σουφά, και από πάνω ένα μικρό ανωγάκι που χρησίμευε σαν κοιτώνας.

Το ανωγάκι είχε δύο παράθυρα κιγκλιδωτά, καφασωτά τα οποία έβλεπαν μέσα στο καλό σπίτι. Από εκεί έβλεπαν στους γάμους και στις οικογενειακές τελετές, τα κορίτσια που ήταν περιορισμένα και δεν επιτρεπόταν να έχουν σχέσεις με τους άνδρες.

Η μαέζα βρισκόταν ή δίπλα στο μαιριό ή απέναντι σ' αυτό στο βάθος της αυλής και ήταν κελαιρικό, ένα μικρό δωμάτιο μέσα στο οποίο τοποθετούσαν τις κουμπάνιες σε τρόφιμα και άλλα αναγκαία.

Τελειώνοντας σχετικά με τα Μαρασιώτικα σπίτια θα αναφέρω ότι πολλές Μαρασιώτικες οικογένειες είχαν και τον πύργο τους μια εξοχική έπαυλη κοντά στο χωριό Τριάντα όπου παραθέριζαν κάθε χρόνο.

Τις εξοχικές αυτές επαύλεις τις έλεγαν πύργους γιατί οι πιο πολλές ήταν πανύψηλα κτίρια και χρησίμευαν στην εποχή των Φόβιων (Τούρκοι τοπάρχες) σαν καταφύγια.

Θεωρούσαν δε πρώτης τάξεως νύφες όσες κόρες είχαν σπίτι στο Μαράσι και

πύργο στα Τριάντα.

Τα σκεύη του μαιριού, της κουζίνας που χρησιμοποιούσαν οι παλιές νοικοκυρές ήταν λιγοστά και τα μέσα που διέθεταν ήταν ελάχιστα. Δεν είχαν ψυγείο ούτε ηλεκτρικό φούρνο.

Διατηρούσαν τα φαγητά στο φανάρι που το είχαν κρεμασμένο στην κουζίνα. Το κρέας για να διατηρηθεί το κατέβαζαν στο πηγάδι ή το κρεμούσαν σε τσιγκέλια τυλιγμένο σε τουλουπάνι στον αέρα ή το καβούρδιζαν.

Το νερό το κρεμούσαν σε στάμνες, τυλίγοντάς τες σ' ένα βρεμένο πανί. Από κανένα σπίτι δεν έλειπε το τζάκι και απαραίτητος ήταν και ο φούρνος που άναβε με κλαδιά. Σχεδόν όλα τα σπίτια είχαν το χερομύλι, το μύλο του καφέ το ξύλινο και το μπρούτζινο γουδί.

Τα σκεύη ήταν πήλινα ή μπακιρένια (ταψιά - σινιά - τέντζερα) που χρειάζονταν συχνά γάνωμα και ξύλινα (σάφες, πινακωτές, τάβλες, φουρνίστρες, διφούρκια, κ.λπ.).

Μέσα στο γυάλινο φύλαγαν το ασημένιο κανί (ανθονέρι) και το θυμιατό καθώς και τα ασημένια κουταλάκια και το κουρούπι για εξαιρετικές περιπτώσεις (πολλές φορές ήταν γυάλινο σε ασημένια θήκη).

Παλιά στο εμπόριο δεν κυκλοφορούσαν τυποποιημένα προϊόντα διατροφής. Έτσι οι νοικοκυρές ήταν υποχρεωμένες να κάνουν τις προμήθειές τους. Την άνοιξη μάζευαν το χαμομήλι για τις διάφορες χρήσεις του και στα τέλη του καλοκαιριού προμηθεύονταν τους ξηρούς καρπούς και τα όσπρια. Έκαναν τα γλυκά του κουταλιού της εποχής που τα πρόσφεραν στους επισκέπτες μ' ένα ιδιαίτερο τρόπο. Μέσα σ' ένα δίσκο έβαζαν το κουρούπι με το γλυκό, το καλαθάκι με τα κουταλάκια και τα ποτήρια με το νερό. Κάθε επισκέπτης έπαιρνε μόνος του κι έτρωγε μια κουταλιά γλυκό έπειτα το νερό και μέσα στο ποτήρι άφηνε το κουταλάκι.

Σ' αυτό το διάστημα η νοικοκυρά στεκόταν μπροστά του με το δίσκο στα χέρια. Σε κάθε ονομαστική ή άλλη γιορτή που το σπίτι ήταν στολισμένο και όλα άστραφταν δεν έπρεπε κανείς να φύγει χωρίς να κεραστεί.

Στα γλυκά (ξεροτήγανα, αμυγδαλωτά μελεκούνη, μοσχοπούγκια) έδιναν ωραία εμφάνιση αλλά και μοναδική γεύση. Από τα ξερά σύκα έφτιαχναν τις παστελαριές γεμάτες σιγάμι, καρύδια και αμύγδαλα και για να αρωματισθούν τις διατηρούσαν ανάμεσα σε φύλλα αλεσφακιάς ή δάφνης.

Οι παλιές Ροδίτισσες πριν αρχίσουν τις καθημερινές δουλειές έκαναν προσευχή και θύμιαζαν.

Για το θυμίαμα χρησιμοποιούσαν πορτοκαλόφλουδες που τις ξέραιναν ή έφτιαχναν καρβουνάκια από ξηρές κληματόβεργες.

Εργατικότητα, ευρηματικότητα και μεράκι διέκριναν την παλιά νοικοκυρά και χαρακτήριζαν την κάθε της ασχολία.

Εκτός βέβαια από τη σίτιση της οικογένειας, το πλούσιμο στη σκάφη, η μπουγάδα ήταν το μεγάλο βάσανο ως φαμελίτισσας του παλιού καιρού. Εστηναν το μεγάλο μπουγαδοκόφινο, στοίβαζαν τα ασπρόρουχα με τάξη και τα σκέπαζαν με το χοντρό μπουγαδόπανο πασπαλισμένο με μπόλικη στάχτη. Ανάμεσα στα ρούχα έριχναν και αρκετά φύλλα δάφνης ή λεμονόφλουδες καθώς και κάμποσα τσόφλια αυγού για να πάρουν τα ρούχα την ασπράδα τους.

Όταν τέλος στράγγιζαν τα μπουγαδόνερα και οι αλισίβες, θα ξεπλύνονταν τα ασπρόρουχα και θα απλώνονταν στα δώματα και στις όμορφες αυλές των σπιτιών που τις στόλιζαν σκιερές κρεβατίνες με όμορφη σφιχτή αγουρίδα.

Ιδιαίτερη επίσης ήταν η ιεροτελεστία του μπάνιου στο λουτρό (χαμάμ).

Κάθε Παρασκευή ή Σάββατο και οπωσδήποτε πριν τις μεγάλες γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, οι νοικοκυρές ετοίμαζαν από νωρίς τους μποξάδες τους με τα φρεσκοπλυμένα ρούχα τους, τις κάτασπρες πετσέτες και τις μαντήλες με τα κρεμασμένα χανδράκια. Κι έτρεχαν για να λουστούν στα δύο λουτρά ή στην Παλιάς Πόλης στο ρολόι, ή στο μικρό στην Αγ. Αναστασία. Η κάθε οικογένεια είχε το δικό της ξύλινο οντά και η δική της μαρμάρινη γούρνα, ενώ τα παραδοσιακά λίφια, τα ξύλινα σκαμνιά και τα μπακιρένια, λουτροτάψια, αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος του μπάνιου στο λουτρό. Επιστρέφοντας μοσχομυρισμένες οι Μαρασιώτισσες ζεσταίνονταν μπροστά στο αναμμένο μαγκάλι τις χειμωνιάτικες νύχτες από το οποίο ερχόταν η μυρωδιά του αποφλοιωμένου πορτοκαλιού που αργοκαιγόταν. Δίπλα καθισμένη η γιαγιά να διηγείται στα εγγόνια της ένα παραμύθι που τελειωμό δεν είχε, και η αφήγησή του συνεχιζόταν πολλές βραδιές.

Αυτό ήταν η συνηθισμένη ψυχαγωγία των μικρών παιδιών τις νυχτερινές ώρες όμως κατά τη διάρκεια της ημέρας, τα αγαπημένα παιχνίδια τους ήταν: Οι σβούρες σε όλα τα μεγέθη, οι χωματένιες και χρωματιστές μπίλιες, τα πολύχρωμα γυαλενιά και η ξύλινη τάλια, το γνωστό ξυλίκι. Το καλοκαίρι όταν η ροδίτικη ύπαιθρος έπηξε από τα χρυσά βερίκοκα, το παιχνίδι με τις καΐσόκουνες ήταν η μοναδική απασχόληση των μικρών παιδιών. Τριγύριζαν μέσα στα πόδια των μανάδων που έφτιαχναν το καθιερωμένο γλυκό, έπαιρναν καΐσόκουνες, τις άπλωναν στον ήλιο να στεγνώσουν και τις έπαιζαν, μονά - ζυγά ή χτυπητό.

Αυτά μαζί με το παίξιμο της μπάλας, τις ομάδες, τις σφεντόνες, τα ποδήλατα χωρίς φρένα και κουδούνι και φανάρι στο τιμόνι τις χαρτοσαΐτες και τους αετούς συνθέταν την εικόνα της παιδικής ψυχαγωγίας σε μια εποχή που ήταν αδιανόητη η κατασκευή πολύπλοκων ηλεκτρονικών παιχνιδιών.

Κι ήταν εύκολη η ζωή, χωρίς πολλές απαιτήσεις, γιατί ένα πλήθος πλανόδιοι κυρίως προματευτάδες, έμποροι και γυρολόγοι βόλευαν τις καθημερινές ανάγκες των νοικοκυράδων. Ήταν τότε που η μέρα άρχιζε με το καλημέρα του τακτικού γαλατά, το φρέσκο γιαούρτι το πουλούσαν οι γιαουρτάδες με τις ξύλινες γιαουρτοθήκες στον ώμο, ενώ στα πιο παλιά χρόνια Τούρκοι νερουλάδες πουλούσαν νε-

ρό της Μαχάνης ή του Ροδινού (σε όσους είχαν κυρίως προβλήματα υγείας).

Τις παραμονές των μεγάλων γιορτών, ιδιαίτερα τη Λαμπρή, ακούγονταν οι φωνές των ασβεστάδων που κατέβαζαν άσβηστο ασβέστη από τα Κοσκινού και χάρη σ' αυτόν τα μαρασιώτικα σπίτια και οι εκκλησίες έλαμπαν από καθαριότητα.

Είχε και τους αυγουλάδες του τα Κοσκινού που κατέφθασαν με τα φρέσκα αυγά ενώ από την Έμπωνα κατέβαιναν οι βρακοφόροι κρυσάδες και στο πέρασμά τους μοσχομύριζαν κρυσά τα στενά της γειτονιάς.

Πριν πλακώσουν τα κρύα γύριζαν οι παπλωματάδες για να επιδιορθώσουν τα ξηλωμένα στρώματα.

Περνούσε και ο ακονιστής με την κλαψιάρικη φωνή «μαχαιρία - ψαλίδια κονίζουμε...» ενώ κάθε βδομάδα γύριζε και ο γανωματής και γάνωνε τους μαυρισμένους χαλκοπράσινους τετζερέδες.

Ο καλύτερος γυρολόγοςπραματευτής όλων των Μαρασιών ήταν ο Μιχάλης Παπασταματίου που έγινε πασίγνωστος με το όνομα Καμπανάς εξαιτίας της γλυκιάς καμπανούλας που είχε το αμαξάκι του με την οποία ειδοποιούσε τον κόσμο για την παρουσία του.

Αξέχαστες στιγμές μιας ζεστής «γειτονιάς» που χαρακτηριστικά της δεν ήταν η αποξένωση και η απομόνωση, στοιχεία της σύγχρονης ζωής, αλλά η ουσιαστική ανθρώπινη επαφή και η αλληλοεκτίμηση.

Γυρίζοντας τις σελίδες πίσω στο χρόνο ζωντανεύουν όλα εκείνα τα γραφικά έθιμα που είναι λείψανα των αρχαίων παραδόσεων και η ποίηση της σύγχρονης ζωής.

Πριν την ξεκινήσω την περιγραφή εκείνων που σχετίζονται με τις μεγάλες γιορτές της Χριστιανοσύνης θα ήθελα να αναφερθώ στη σχέση του κάθε Μαρασιώτη και Μαρασιώτισσας με την Εκκλησία της ενορίας τους καθώς η σοβαρότητά τους μετριόταν με τον τακτικό ή σπάνιο εκκλησιασμό τους.

Εξαιτίας αυτού κρατούσαν δικό τους στασίδι στην εκκλησιά με τ' όνομά τους γραμμένο σ' ετικέτα και ορισμένες μάλιστα οικογένειες τάχαν νοικιασμένα από χρόνια και τα κρατούσαν χωρίς να παραχωρούν δίδοντας στην εκκλησία ένα ορισμένο χρηματικό ποσό συμβολικό.

Συχνά τα προοίκιζαν και στην εγκλαβή δηλ. στο προοικοσύμφωνο ήταν γραμμένα και το θρονί της εκκλησίας και οι οικογενειακές εικόνες που οι γονείς κληροδοτούσαν στα παιδιά τους.

Τις παραμονές των Χριστουγέννων οι Μαρασιώτισσες ασχολούνταν και με την ετοιμασία των γλυκισμάτων όπως κουραμπιέδες, τακκάκια και των χρυστόψωμων.

Την παραμονή των Χριστουγέννων τα στενά σοκάκια γέμιζαν από γλυκές παιδικές φωνές που έλεγαν τα κάλαντα. Κρατώντας στα χέρια τους χαρτονένια καρβάκια που έφτιαχναν με χρωματιστές κόλλες ή ξύλινα που ταμπογιάτιζαν και

φαναράκια με κερί έψαλλαν και εύχονταν το «καλήν εσπέραν άρχοντες» ή «το αρχιμηλιά και αρχιχρολιά».

Επίσης οι νέοι που ήξεραν μουσικά όργανα έψαλλαν τα κάλαντα για τα φιλανθρωπικά ή αθλητικά σωματεία της εποχής. «Εμείς η νέα γενιά τα κάλαντα θα πούμε κι από τα βάθη της καρδιάς για να σας ευχηθούμε».

Το Χριστουγεννιάτικο τραπέζι συγκέντρωνε όλη την οικογένεια και περιελάμβανε φαγητά με χοιρινό κρέας ή κάποιο κοτόπουλο από τα κοτέτσια τους.

Δύο έννοιες απασχολούσαν την νοικοκυρά την παραμονή της Πρωτοχρονιάς: η βασιλόπιτα και το ποιος θα έκανε ποδαρικό στο σπιτικό της.

Έτσι με την έλευση του νέου χρόνου ποδαρικό έκανε παιδί με γονείς στη ζωή γερό και αγόρι που κρατούσε μια πέτρα και την έριχνε μόλις έμπαινε στο σπίτι.

Σε αντίθετη περίπτωση έβαζαν σε εφαρμογή όλα τα αντίδοτα του κακού ποδαριού: πλύσιμο του κατωφλιού, ράντισμα με αγιασμό και κρέμασμα ενός αλογίσσιου πέταλου ενισχυμένου με σκόρδο και γαλανές χάντρες.

Συνήθιζαν επίσης το πρωί της Πρωτοχρονιάς να σπάνε στο κατώφλι τους ένα ρόδι και έριχναν τα κουνιά του στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού. Αυτό το έκαναν για να 'ναι άφθονα τα αγαθά σ' όλη τη διάρκεια του χρόνου όπως τα κουνιά του ροδιού.

Τα παιδιά επίσης περίμεναν με αγωνία ανήμερα του Άη-Βασιλιού την μπουλιστρίνα τους που ήταν χρηματικές εισφορές των μεγάλων που συνήθως συγχωνεύονταν με τις εισπράξεις από τα κάλαντα και από την τόμπολα ή τον μουτζούρη που έπαιζαν την παραμονή το βράδυ για το καλό του χρόνου.

Ακολουθούσε η γιορτή των Φώτων και εθεωρείτο μεγάλο κατόρθωμα να βουτήξει κανείς και να σπάσει το Σταυρό. Ο άξιος βουτηχτής περιφερόταν θριαμβευτής και δακτυλοδεικτούμενος πρώτα στο Μαντράκι ύστερα στα Μαράσια και μετά στα χωριά της Ρόδου.

Ο δίσκος με τον Τίμιο Σταυρό έκανε για πολύ καιρό το γύρο του νησιού και τα δώρα των ανθρώπων ήταν πολλά σ' αυτόν που κατέφερε να τον πιάσει και τον έφερε ν' αγιάσει τους ανθρώπους και τα χωράφια τους.

Την ημέρα των Θεοφανίων επισκεπτόταν τα σπίτια της κάθε γειτονιάς ο παπάς της ενορίας για να τα αγιάσει με την αγιαστούρα του μαζί με την κλησάρχισσα που κρατούσε το φαναράκι με το φως (και ήταν η γνωστότερη μορφή της ενορίας).

Συνηθιζόταν μάλιστα τον παπά και την κλησάρχισσα (που επισκέπτονταν των Φώτων τα Μαρασιώτικα σπίτια) να ρωτούν οι υποψήφιοι γαμπροί για την ομορφιά της μέλλουσας νύφης σε μια εποχή που οι νέες γυναίκες έμεναν τον περισσότερο χρόνο στα σπίτια τους.

Ακολουθούν οι Απόκριες μια γιορτή κατά την οποία ολόκληρη η Ρόδος και όχι μόνο τα Μαράσια χόρευαν και διασκεδάζαν.

Εκτός από τις καθιερωμένες Αποκριάτικες μαρασιώτικες χοροεσπερίδες των διαφόρων συλλόγων, όπως του γυμναστικού συλλόγου Διαγόρα, όπου η ροδίτικη αριστοκρατία διασκεδάζε, φορώντας πανάκριβες τουαλέττες και μικρές μάσκες, ο πολύς κόσμος μικροί και μεγάλοι ντυμένοι καμουζέλες γιόρταζαν πολύ τις αποκριάτικες μέρες.

Ιδιαίτερα οι γυναίκες φορώντας παρδαλά ρούχα και μουντζουρωμένες στο πρόσωπο εύρισκαν την ευκαιρία να ξεφύγουν από τη ρουτίνα της καθημερινότητας και να πειράξουν όσους δεν χώνευαν. Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το ακόλουθο αποκριάτικο Μαρασιώτικο έθιμο: (όπως μου το είχε αφηγηθεί η γιαγιά μου). Όταν έτρωγαν τα βράδια μαζί πολλές οικογένειες και διασκεδάζαν, σύμφωνα με αρχαίο έθιμο μια κοπέλα πάνω σ' ένα χαμηλό ταψί γύριζε με τα δυο της δάχτυλα ένα χάλκινο δίσκο που τον έλεγαν ταψί.

Πάνω στον ήχο που έβγαζε το ταψί οι άλλες κοπέλες που την είχαν περιτριγυρισμένη τραγουδούσαν διάφορα τραγούδια που τα έλεγαν τραγούδια του ταψιού.

Σας αναφέρω μερικά από τα τραγούδια αυτά:

1. *Να σε σκοτώσω θέλω, σκύλλα Κατερινιώ,
που σ' εύρα στο κριάττι με τον Ζακυθθινό.
Μημ με σκοτώσεις, άντρα, γιατί έχω δυο παιδιά
το 'να 'ναι στην αμοσχάλη και τ' άλλο στην κοιλιά.*
2. *Ηθελα νάρτω να σ' εύρω, κι έπιασε φιλή βροχή
το θεό παρακαλούσα για να σ' εύρω μοναχή,
Μήτε μοναχή σ' ευρίσκω, μήτε με τη μάνα σου,
μόνο σ' εύρα στολισμένη με τη φιλενάδα σου*
3. *Δεν μπορώ να καταλάβω, τίνος είν' η αφορμή,
για της μάνας, για της κόρης, για της πρώτης αδερφής.
Επωδοί: Στου φουστανιού σου την ποδιά
να 'μουν πουλίν να 'χω φωλιά.
Στου φουστανιού του τ' άρμενο
να 'μουν πουλίν πεταμένο.*

Την Καθαρή Δευτέρα οι Μαρασιώτικες οικογένειες έβγαιναν στο ύπαιθρο. Από πολύ πρωί ξεκινούσαν με προορισμό το Μόντε Σμιθ, ή το Καρακόνερο ή τα Πενκάκια του Ροδινιού ή την Παναγιά της Λουβιαρίτσα ή και το νιοχωρίτικο εκκλησάκι των Τριών. Εκεί οι γυναίκες έστρωναν πάνω στο χορτάρι καθαρό τραπεζομάντηλο με τα Σαρακοστιανά φαγητά ενώ τα παιδιά ασχολούνταν με το πατροπαράδοτο πέταγμα του αετού.

Ακολουθούσε η περίοδος της Σαρακοστής με νηστεία και εγκράτεια όμως τις τελευταίες εβδομάδες της, ο κόσμος έπεφτε μπουλουκία στα μαγαζιά για να ψωνί-

σει για το Πάσχα. Ολοι κι όλες επισκέπτονταν τα παπουτσάδικα, τα ραφτάδικα, τις μοδίστρες και τις καπελούδες, οι έμποροι ήταν πνιγμένοι στη δουλειά και τα πιο πολλά μαγαζιά που δεν είχαν ηλεκτρικό φως έφεγγαν μέχρι αργά τη νύχτα με λάμπες, σπαρματσέτα και λουξ.

Όταν ξημέρωνε το Σάββατο του Λαζάρου τα παιδιά είχαν ιδιαίτερη χαρά. Από τη μια περίμεναν να φάνε τα Λαζαράκια, ζεστά και μυρωδάτα, μ' ένα σκληρό καρύδι στο κεφάλι και δύο μαύρα μοσχοκάρφια στα μάτια, ενώ από την άλλη χαιρόνταν γιατί γύριζαν στη γειτονιά και τραγουδούσαν το τραγούδι του Λαζάρου κρατώντας κλαδιά από βάγια. Οι όμιλοι των κοριτσιών και των αγοριών ήταν παντού ευπρόσδεκτοι για το καλό της ανθοφορίας και της νέας σοδειάς και η ανταμοιβή τους ήταν αβγά για τη Λαμπρή και χρήματα.

Η Κυριακή των Βαΐων είχε και έχει μέχρι σήμερα ως έθιμο το στολισμό των εκκλησιών με κλαδιά Βαΐων και τη διανομή τους στο εκκλησίασμα με την μορφή του σταυρού απλού ή περίτεχνου. Δύναμη θεραπευτική και αποτρεπτική κάθε κακού αποδίδεται στα βάγια γι' αυτό οι νοικοκυρές τα φύλαγαν στο εικονοστάσι και συνήθιζαν να καπνίζουν τα παιδιά τους με αυτά για να μην τους πιάνει το μάτι. Το μεσημέρι έτρωγαν την καθιερωμένη ψαρόσουπα και προετοιμάζονταν για τη βαριά νηστεία της Μ. Εβδομάδας με το ακόλουθο τετράστιχο:

*Βάγια - βάγια των Βαγιών
τρώνε ψάρι και κολιό
και την άλλη Κυριακή
τρώνε το κόκκινο αυγό.*

Με την είσοδο στη Μ. Εβδομάδα οι μόνες εργασίες που επιτρέπονταν ήταν ο καθαρισμός των σπιτιών και η προετοιμασία για το Πάσχα.

Ξεχωριστή συνήθεια κατά τη διάρκεια της Μ. Εβδομάδας η κατασκευή των ανεβατών κουλουριών μιας γυναικείας αποκλειστικά υπόθεσης.

Ετοιμάζαν τη ζύμη έπλαθαν τα κουλούρια ή τις αυγούλες και τους κουλουριασμένους όφιους, τα άφηναν να ζεσταθούν και ν' ανέβουν και τα πήγαιναν μέσα στις μαύρες λαμαρίνες, στους φούρνους για να ψηθούν. Τέλος τα ψημένα κουλούρια στοιβάζονταν στα πανέρια και επέστρεφαν στα σπίτια ευωδιάζοντας στην πορεία τους τα σοκάκια.

Παράλληλα άλλη χαρούμενη νότα ήταν η αγορά του παραδοσιακού αρνιού για το τραπέζι της Κυριακής του Πάσχα που οι Μαρασιώτικες οικογένειες αγόραζαν ζωντανό, από τις μάντρες.

Την Μ. Πέμπτη το πρωί έβαφαν τα αυγά, βράζοντας μαργαρίτες για να επιτύχουν το κίτρινο και παπαρούνες για το κόκκινο χρώμα, έθιμο που συμβολίζει την ανανέωση της ζωής και τη συνέχισή της.

Η πιο ιερή μέρα του Ορθοδόξου Εορτολόγιου είναι η Μ. Παρασκευή. Το πρωϊ στόλιζαν τους Επιταφίους των Εκκλησιών με βιολέτες, ζουμπούλια και λεμονανθούς ενώ παράλληλα γίνονταν ανταγωνισμοί για τον πιο όμορφα στολισμένο επιτάφιο.

Η περιφορά του το απόγευμα στις συνοικίες, έθιμο που συμβολίζει τον εξαγιασμό των σπιτιών και των κτισμάτων, ήταν μια συνήθεια ανταγωνιστική για τις συνοικίες που ήθελαν να επιδείξουν την επιβλητικότερη πομπή.

Συχνά οι Επιτάφιοι των Μαρασιών συναντιόνταν στα Σταυροδρόμια και υπήρχε το έθιμο να ανάβουν ειδικά σπύρτα για να χαιρετήσουν η μια πομπή την άλλη. Παλαιότερα τον Επιτάφιο τον γύριζαν τα ξημερώματα της Μ. Παρασκευής. Τότε η γριά κλησάρχισσα με το λαδοφάναρο στο χέρι γύριζε στα στενοσόκακα και χτυπούσε πόρτα - πόρτα τα κρουκέλια για να ξυπνήσουν οι ενορίες για την περιφορά. Η προσμονή της Ανάστασης ήταν έντονη στην εκκλησία το πρωινό του Μ. Σαββάτου.

Σε όλες τις εκκλησίες των Μαρασιών πραγματοποιείτο το έθιμο των θρονιών που σε αρκετές τηρείται μέχρι τις μέρες μας: Μόλις οι πιστοί ακούσουν το «Ανάστα ο Θεός» αρχίζουν να χτυπούν πολύ δυνατά τα στασίδια τους πάνω - κάτω συνήθεια που δείχνει τη χαρά τους για τη νίκη κατά της ειδωλολατρίας αλλά και την επιθυμία τους. Οι θορυβώδεις σκηές να ξεορκίσουν το θάνατο που τους παραμόνευε κι αυτούς. Το βράδυ της Ανάστασης συνεχίζονταν οι εορτασμοί με αυτοσχέδιες κροτίδες που ολοκλήρωναν την ανάγκη τους για νίκη όχι μόνον θρησκευτική αλλά και εθνική (εποχή της Ιταλοκρατίας).

Τα μικρά παιδιά εξαντλημένα από την νηστεία της Σαρακοστής έπαιρναν μαζί τους το κόκκινο αυγό σ' ένα πλεκτό καλαθάκι το τσουγκρίζαν και το έτρωγαν. Ο νικητής θα ήταν και ο πιο γερός όλη τη χρονιά.

Το Πασχαλινό τραπέζι περιελάμβανε αρνί ψητό στο φούρνο, γεμιστό με ρύζι και κουκουνάρια ή σταφίδες.

Τη Δευτέρα του Πάσχα γινόταν στα Μαράσια το έθιμο της αφφάλιας: Όποιος αργούσε να πάει στην εκκλησία του έπαιρνε ο επίτροπος ένα μανουάλι στολισμένο με μαρτολούλουδα (αμαράγκους). Το μανουάλι πήγαινε μετά σ' όποιον ερχόταν και ο τελευταίος ερχόμενος στην εκκλησία έπρεπε να δεχθεί στο σπίτι του όλο το εκκλησίασμα και να τους κάμει τραπέζι. Την Πρωτομαγιά πάλι ο κόσμος στόλιζε τα σπίτια του με στεφάνια λουλουδιών και το σπίτι που είχε ελεύθερη κοπέλα έβαλε στην εξώπορτά του ένα κλωνάρι πεύκου.

Ειδικά για τις γειτονίες της Ρόδου αξιοσημείωτοι ήταν οι καλαφουνοί δηλ. οι μεγάλες φωτιές που άναβαν τα Αη-Γιαννιού στις 24 Ιουνίου και έπρεπε να κάψουν τα στεφάνια της Πρωτομαγιάς.

Τότε έκαναν και το έθιμο του Κλήδονα. Έβαζαν δακτυλίδια σ' ένα λαΐνι γεμάτο αμίλητο νερό και το αφήναν όλη νύχτα σκεπασμένο με ένα κόκκινο πανί. Άνοιγε

την επόμενη μέρα και για τις κοπέλες το κάθε δακτυλίδι συνοδευόταν μ' ένα ανδρικό όνομα που έμελλε να είναι τ' όνομα του αγαπημένου της.

Το όλο έθιμο συνόδευαν τραγούδια.

Και ολοκληρώνοντας τον κύκλο των Μαρασιώτικων ηθών και λαϊκών παραδόσεων σε μια εποχή που αυτά ήταν τρόπος ζωής, θα αναφερθώ στα αξιοσημείωτα έθιμα που γίνονταν στις επτά μέρες μετά τη γέννηση του μωρού, στον αρραβώνα και στον γάμο.

Όταν περνούσαν επτά μέρες από τη γέννηση του μωρού ερχόταν στο σπίτι ο παπάς και η μαμή. Η τελευταία μαζί με την μητέρα του έλουζαν το βρέφος, το έντυναν με τα καλά του ρούχα και στόλιζαν την κούνια του (βαβάλι). Μέχρι τότε απαγορευόταν να έλθει σε επαφή με συγγενείς ή ξένους, ενώ από «τα επτά» και μετά έφερναν στο μωρό τα δώρα οι φίλοι της οικογένειας.

Ταυτόχρονα έβαζαν ένα παιδί που είχε πατέρα και μητέρα ήταν γερό και πρωτογιάς και κουνούσε την κούνια. Με αγιασμό έρανε τους παρευρισκόμενους ο παπάς και οι γονείς του μοίραζαν γλυκά.

Ακολουθούσε γεύμα στο οποίο κάθονταν όλοι οι καλεσμένοι και έβαζαν ένα πιάτο στο τζάκι γεμάτο φαγητό για να το βρουν οι Μοίρες και να ευχαριστηθούν για να ρίξουν καλή μοίρα στο παιδί.

Υπήρχαν αρκετές προλήψεις και δοξασίες σχετικά με τη φροντίδα του βρέφους: δεν έπρεπε να αφήνουν τα ρούχα των παιδιών να ξημερώνονται κάτω απ' τα άστρα ούτε να βγαίνει το μωρό και η λεχώνα πριν σαραντίσει από το σπίτι.

Και έβαζαν στα μωρά αλεξίκανα δηλ. πεντάρφες και χάντρες για να αποδιώχνουν την πονηρή βασκανία.

Στίχοι

*Ροδίτικο 'ναι το πανί, Ροδίτικο το γλέντι
ροδίτισσα κι η κοπελιά που κάθεται και φαίνει
Λεφανταριά το χτένι σου, σιγά το πέταλό σου.
Κι εμάρανες κι ελώλανες το γειτονόπουλό σου*

Ετσι σχολιάζεται ο έρωτας και η αγάπη από τη λαϊκή μούσα.

Ο νέος σαν έκανε αρμαστή, δηλ. ενδιαφερόταν για κάποια κοπέλα, έστελνε φίλους και συγγενείς ή τους προξενιτάδες και ως προξενήτρες να ζητήσουν την υποψήφια νύφη.

Και ήταν πολύ όμορφη η εικόνα που η προξενήτρα γύριζε με το μεγάλο φανάρι του προξενιού μέσα στους σκοτεινούς δρόμους που φώτιζαν φανοστάτες για να ολοκληρώσει τα συμπεθεριά.

Εάν συμφωνούσαν και οι 2 πλευρές τότε γινόταν ο αρραβώνας που είχε σαν προϋπόθεση την εγκλαβή δηλ. το προικοσύμφωνο ή κοντράτο στο οποίο αναγρα-

φόταν η συμφωνημένη προίκα της νύφης.

Οι δύο οικογένειες αντάλασσαν δώρα: ένα σινί μπακλαβά ήταν το δώρο της νύφης στο γαμπρό όμως το πρώτο ψώνισμα που έπαιρνε ο αρραβωνιασμένος στο σπίτι της αρραβωνιαστικής ήταν το ψάρι φρέσκο πολύ, που να σπαρταρά ακόμμη. Το ψάρι αυτό, το παίρνει η πεθερά και ρίχνοντάς το στη σάλα του σπιτιού έλεγε: «όπως σπαρταρά το ψάρι, έτσι να λαχταρά κι ο γαμπρός την 'ραβωνιαστική του».

Όταν έφταναν οι παραμονές του γάμου για τα καλέσματα φίλων και συγγενών μοίραζαν ζεστό ψωμί αλειμμένο με ζάχαρη. Έκοβαν μικρά ψωμιά, μόλις τα έβγαζαν από το φούρνο σε δύο κομμάτια, αυτά τα έλεγαν ζεστά και τα μοίραζαν στα σπίτια των καλεσμένων.

Τις παραμονές γινόταν και το λουτρό της νύφης με λύρες και τραγούδια στο λουτρό του Κάστρου.

Εκεί ντυνόταν με το φουτά δηλ. το φόρεμα με το οποίο έκαναν τούρκικο μπάνιο και της έβαζαν στα πόδια της καμήλες δηλ. ξύλινες εμβάδες με τα χρυσά κανύκαλα που ήταν το δέρμα των ξύλινων εμβάδων και έμπαινε στο ξεχωριστό δωμάτιο του λουτρού.

Εκεί την έλουναν οι λουτραδιές και οι κοπελιές τραγουδούσαν:

«Νύφη μου καλορίζικη, νύφη μου παινεμένη πούναι το τάσι σου χρουσό σου κι η γούρνα ασημένη». Σαν τέλειωνε το λουτρό την έπαιρναν πάλι πίσω και τον καιρό της Τουρκοκρατίας οι φύλακες του Κάστρου έκλειναν τις πόρτες και δεν την άφηναν να περάσει αν δεν της έδινε ο γαμπρός μπαξίσι.

Το Σάββατο έστρωναν το νυφικό κρεβάτι νεαρές κοπέλες τραγουδώντας.

*Την Παναγιά εφώναξα
και προσκαλώ την νάρθει
να ρίξει πλούτη και καλά
σου γάμου το κρεβάτι.*

Ενώ στο κρεβάτι έπρεπε να ρίξουν ένα αρσενικό παιδί.

Και την ημέρα του γάμου με ξεχωριστό τρόπο έντυναν και τραγουδούσαν το ανδρόγυνο.

Η μάνα της νύφης χάριζε στο γαμπρό ένα πουκάμισο με πιμπίλες που λεγόταν τσιτωτό και μεταξωτές κάλτσες, τα τσουράπια.

Ο πατέρας συνήθιζε να φορά στο γυιό του το πουκάμισο αυτό δίνοντάς του την ευχή του.

Οι Μαρασιώτισσες φορούσαν ένα φουστάνι που λεγόταν ξερφές, το ζακέτι και απ' έξω το χρουσοκενημένο σείμένι.

Στο κεφάλι έβαζαν τσιμπία, ένα μεταξωτό μαντήλι με χρυσές πιμπίλες που έ-

καναν το πρόσωπο της νύφης να λάμπει.

Όση ώρα ντύνονταν, ακούγονταν τα περίφημα κανακίσματα, τα τραγούδια του γάμου:

Για τον γαμπρό:

Ω καλή μέρα να 'χει
ο γαμπρός μου όπου λάχει
φέρτε του και τα καλά του
πού 'στειλε η πεθερά του
φέρτε του πουκάμισο
πού ναι ολομέταξο.
Φέρτε του και το γιλέκι
της βροντής αστροπελέκι....

Για τη νύφη:

Κάμετε τόπο να την δω
κι ότι πρέπει να της πω
φωνάξετε την πεθερά της
να της δώσει τα καλά της
να της φέρει τα φλουριά της
να της πει με την υγεία της.

Όταν ντυθεί ο γαμπρός και η νύφη έκαναν μετάνοια στους γονείς τους από τους οποίους έπαιρναν χρηματικά δώρα. Επίσης στα Μαράσια μετά το ντύσιμο της νύφης στην εξώπορτα του σπιτιού σχημάτιζαν ένα γαλανό σταυρό.

Όταν γύριζαν από την εκκλησία στο σπίτι του γάμου και ενώ στέκονταν στο κατώφλι της πόρτας, ο γαμπρός βύθιζε το δάκτυλο του σ' ένα ποτήρι γεμάτο μέλι και έκανε σταυρούς στ' ανώφλια, στα παράσταφνα και στην πόρτα ή στο κατώφλι. Το ίδιο έκανε και η νύφη και μετά ο παπάς πρόσφερε πρώτα στο γαμπρό και έπειτα στη νύφη ένα κομμάτι καρύδι βουτηγμένο στο μέλι σαν τους λέει:

«Νάναι ο βίος σας γλυκός σαν μέλι και νόστιμος σαν καρύδι».

Την ώρα που έμπαινε ο γαμπρός στο σπίτι πατούσε κι ένα ρόδι που έβαζε η πεθερά του στο κατώφλι και το κομματιάζει σκορπίζοντας τα κουνιά του.

Αυτό προέρχεται από αρχαία συνήθεια γιατί η ρόα, το ρόδι ήταν σύμβολα της προστάτιδας του γάμου Ήρας. Αρχίζαν μετά τα κεράσματα και η διανομή του μελεκουνιού.

Ακολουθούσε δείπνο με τραγούδια του γάμου, όπως αυτό:

«Να 'χα του Σολωμού το νου και του Δαβίδ τη γνώση για να παινώ τα ανδρόγυνο ώσπου να ξημερώσει».

Την επόμενη μέρα το πρωί, τη Δευτέρα του γάμου γινόταν το παραξύπνημα. Μία ομάδα νέων πήγαινε στο σπίτι του γάμου και ξυπνούσε το αντρόγυνο λέγοντας τραγούδια:

*«Ανοιξέ με, για θ' ανοίξω,
για την πόρτα θα τσακίσω.
Ανοιξέτε μέσα για να μπούμε
κι αν έχει άλλο για να πούμε».*

Μετά το παραξύπνημα άρχιζαν τα κουμπάρικα γιατί όλα τα έξοδα είναι του κουμπάρου. Μαζεύονταν οι καλεσμένοι στο σπίτι του κουμπάρου κι εκεί έτρωγαν και έπιναν και ξεφάντωναν αδελφωμένοι.

Πάνω στο φαγητό έκαναν το καραβάκι. Ήταν ένα μικρό ξύλινο καραβάκι στολισμένο με κεριά και λουλούδια και γεμάτο κουφέτα και μήλα, που τα στόλιζε η νύφη.

Το καραβάκι γύριζαν 12 τραγουδιστάδες πάνω σ' ένα δίσκο και το παρουσίαζαν στους καλεσμένους. Περνούσαν πρώτα από τον κουμπάρο και τραγουδούσαν:

«Τίνος είναι η σαϊτιά, που άραξε στην Ακαντιά του κουμπάρου μας το μπάρο, παραματιές είναι γεμάτο. Μοστοκάρφια και κανέλες, για τις όμορφες κοπέλες».

Όλοι όσοι τρααίρονταν, έριχναν στο δίσκο παράδες για να βγει ο κόπος των τραγουδιστάδων οι οποίοι για να παρακινήσουν τους καλεσμένους έλεγαν: «πάρε, πιε το κρασάκι, ρίξε και το διφραγκάκι».

Την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο γινόταν ο αντίγαμος, δηλ. το ζευγάρι, έπρεπε να πάει και να λειτουργηθεί στην εκκλησιά.

Και τότε κατάφθανε μπροστά στο γαμπρό το περίφημο μανουάλι με το αναμμένο κερί που δεν έλεγε να μετακινηθεί αν δεν πλήρωνε στο δίσκο που του φέρνει ο επίτροπος. Στο τέλος της λειτουργίας κατάφθανε κι ο δίσκος με τα δυο αντίδωρα σφραγισμένα με το τυπάρι, σταλμένα από τον παπά για να πάρει κι εκείνος το μερτικό του. Και το γεγονός αυτό ολοκλήρωνε τα γαμήλια έθιμα.

Τελειώνοντας θα ήθελα να αναφέρω πως η οποιαδήποτε πολιτιστική δημιουργία του παρόντος έχει ανάγκη τη στήριξη του παρελθόντος, την παράδοσή μας.

Αυτή είναι η δύναμη που ενώνει το παρελθόν με το παρόν, δεν είναι στοιχείο νεκρό αλλά τρόπος ζωής, συνέχεια και δύναμη.

Σβήνοντας ένα κομμάτι από το παρελθόν είναι σαν να σβήνεις ένα αντίστοιχο κομμάτι από το μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Τα Νιοχωρίτικα» Α. Βρατσάλη.
2. «Τα Ροδιακά Λαογραφικά», «Παλιά σπίτια της Ρόδου» Αν. Βρόντη.
3. «Αρχαία Ρόδος» Γρ. Κωνσταντινόπουλου.
4. «Λεξικό των Ροδίτικων ιδιωμάτων» Χρ. Ι. Παπαχριστοδούλου.
5. «Ροδίτικες συνταγές» Λύκειο Ελληνίδων, «Εργάνη Αθηνά».

Επίσης πολύτιμοι βοηθοί για την εργασία αυτή υπήρξαν οι αφηγήσεις από Μα-
ρασιώτες και Μαρασιώτισσες.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Μ. ΚΑΜΠΑΛΟΥΡΗΣ
ΜΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ - ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ι. Μ. ΚΑΜΠΑΛΟΥΡΗΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
υποψήφιος Βουλευτής περιφέρειας Ρόδου.

Αναδιψώντας το αρχείο μου βρήκα πρόσφατα μια φωτογραφία, που απεικονίζει καθημένο το διαπρεπή δικηγόρο της Κων/πολης Ιωάννη Μ. Καμπαλούρη (β' μισό του 19ου - αρχές του 20ου αιώνα), που καταγόταν από τα Νικιά της Νισύρου. Ο "Γιάγκο Εφέντης Καμπαλούρης" φορώντας τούρκικο φέσι, την επίσημη στολή του και κρατώντας στο γαντοφορεμένο χέρι το σπαθί του αξιώματος, που ο τελευταίος Σουλτάνος της Τουρκίας Αβδούλ Χαμίτ Β' του είχε απονεμίσει, τιμώντας τον με παράσημο και με τον Οσμανικό Δημοσιοϋπαλληλικό βαθμό του Μουτεμαΐζ, φωτογραφίζεται το 1908 ως υποψήφιος Βουλευτής της Περιφέρειας Ρόδου.

Πράγματι ο Ιωάννης Μ. Καμπαλούρης, ασκώντας μεγάλη πολιτική και κοινωνική επιρροή στην τότε τουρκική διοίκηση, πολιτεύθηκε με το Κόμμα των Νεοτούρκων ως πληρεξούσιος του Δωδεκανησιακού Λαού, αγωνισθείς για τα "προνόμια" των νησιωτών. Και όπως έλεγε ο εκ μητρός πάπος μου Μάνος Σκανδαλίδης, πρώτος του εξάδελφος, με τον οποίο διατηρούσε τακτική αλληλογραφία, "ο

Ιωάννης Καμπαλούρης έβαξε πάντοτε στη θέση τους τον Μουφτή και τον Καδή της Πόλης”. Πολύτιμη επίσης υπήρξε η προσφορά του στην ελληνική οικογένεια της Πόλης, που τον εκτιμούσε και τον σεβότανε αφάνταστα, αλλά και προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, αφού διετέλεσε Νομικός Σύμβουλος του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, όπως ορθά σημειώνει στον 12ο τόμο των “Νισυριακών” (σ. 206) ο Γαβριήλ Σακελλαρίδης, στο δημοσίευσμά του με τίτλο: “Οδοιπορικό στις γειτονίες των Νικιών Νισύρου”.

Τ’ όνομα Καμπαλούρης, από το “Καβαλλούρης”, είναι βυζαντινό. Το συναντούμε σε δύο Αυτοκρατορικά Χρυσόβουλλα των αρχών του 11ου αιώνα. Το πρώτο χρυσόβουλο είναι του Ιωάννη του Προδρομού (1079) και αναφέρεται στην ίδρυση της Μονής του Ιωάννη του Προδρομού στη Στρόβιλο της Μ. Ασίας και το δεύτερο είναι του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (1085) και αναφέρεται στα κτήματα του Οσίου Χριστοδούλου, που βρισκόνταν στην Κω, μνημονεύοντας επίσης τις δωρεές και τις αφιερώσεις κτημάτων και από άλλους “φιλοχρίστους”, όπως της μοναχής Μαρίας, αδελφής ενός αξιωματικού της αυτοκρατορικής αυλής, του “βεστάρχου” (δηλ. προϊσταμένου της αυτοκρατορικής ματιοθήκης) Κωνσταντίνου Καβαλλούρη.

Σύμφωνα πάντα με τα χρυσόβουλλα αυτά στη Στρόβιλο είχε αρχίσει ν’ ανεγείρεται από το βεστάρχη Κωνσταντίνο Καβαλλούρη και συνεχίστηκε από την αδελφή του μοναχή Μαρία Καβαλλουρίνα, με την επιχορήγηση του Νικηφόρου του Βοτανειάτη, η Μονή Ιωάννη του Προδρομού. Η ίδια μοναχή κατείχε ακόμη κτήματα στην Κω. Ενώ ο αδελφός της Κων/νος Καβαλλούρης κτήματα στο Παρθένι και στα Τεμένια της Λέρου, όπως σημειώνει στην Υποτύπωση (1) του ο Όσιος Χριστόδουλος, τα οποία περιήλθαν στον Όσιο “κατά λόγον δεσποτείας”.

Ο Χριστόδουλος πάλι στον Κωδίκελλό (2) του, αναφέρεται σε δύο “προάστεια” (δηλ. φέουδα, ιδιοκτησίες γεωργικές και οικιστικές μονάδες κοντά σε αστικές περιοχές) της Κω, το “Αναβασίδιον” και οι “Καρδιασμένοι”, που δωρήθηκαν στη μονή της Θεοτόκου των Καστριανών στο Παλαιό Πυλί της Κω από το βεστάρχη Κ. Καβαλλούρη (3). Είναι πολύ πιθανόν ο μνημονευόμενος από τους Σκυλίτζη και Κεδρηνό πατριάρχης και στρατηγός των Κιβυρραιωτών Κωνσταντίνος Καβαλλούριος, που βρήκε το θάνατο το 1043 έξω από τα τείχη της Βασιλεύουσας κατά τη διάρκεια της μεγάλης εισβολής των Ρώσων στο Βυζάντιο, να ήταν αυτός ο ίδιος Κωνσταντίνος Καβαλλούρης. Βλ. σχετικά Αλέξη Γ. Κ. Σαββίδη, “Η

1. MIKLOSICH-MULLER, ACTA ET DIPLOMATA GREACA MEDII Aevi SACRA ET PROFANA, τόμος 6, VINDOBONAE 1890, σ. 65. Η Υποτύπωση συντάχτηκε τον Μάιο του 1091

2. MIKLOSICH-MULLER, 6 π.σ. 88. Ο Κωδίκελλος συντάχτηκε τον Μάρτιο του 1093-

3. Βασίλης Σ. Χατζηβασιλείου, Ιστορία της Νήσου Κω. Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη. Έκδοση Δήμου Κω, σ. 233.

Αττάλεια ως Έδρα του Βυζαντινού Ναυτικού Θέματος Καραβησιάνων / Κιβυρ-
ραιωτών”, Βυζαντινός Δόμος 4 (1990) σσ. 165-166).

Δυστυχώς τα τοπωνύμια αυτά (Αναβασίδιον και Καρδιασμένοι) δεν διασώθη-
καν στο πέρασμα των αιώνων. Υποθέτω ότι το μεν Αναβασίδιον βρισκόταν σε
κάποια βουνοπλαγιά του νησιού, οι δε Καρδιασμένοι θα μπορούσαν να βρίσκο-
νταν στα νότια παράλια της Κω, στην περιφέρεια της σημερινής Καρδάμενας, ό-
που μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα διατηρούσαν ακόμη μικρή κτηματική περιου-
σία οι Καμπαλούρηδες και μάλιστα ο Γιάγκο Σφέντης Καμπαλούρης απόγονος
ίσως του Κ. Καβαλλούρη, όπως μας θυμίζει ο αείμνηστος Ηρακλής Καραναστά-
σης (4) γράφοντας για κάποιο κτήμα “Καμπαλούρη”. Φαίνεται όμως, οι Καμπα-
λούρηδες κατά την οθωμανική περίοδο κατέληξαν στα Νικιά της Νισύρου, γι αυ-
τό και συναντούμε εκεί ονόματά τους καθώς και παράγωγα του επωνύμου τους,
όπως Καμπαλουριδής (5). Ειδικότερα τ’ όνομα του Ιωάννη Μ. Καμπαλούρη το
συναντούμε μαζί με του πεθερού του Μιχαλάκη Ε. Εμμανουηλίδη σε επιγραφή
στην τριγωνική μαρμαρένια πλάκα, που βρίσκεται εντοιχισμένη πάνω από την εί-
σοδο του παλιού σχολείου των Νικιών. Σ’ αυτή διαβάζουμε πως το σχολείο: Α-
ΝΗΓΕΡΘΗ ΔΑΠΑΝΗ ΜΙΧΑΗΛ Ε. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ 1856 ΚΑΙ
ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΚΑΜΠΑΛΟΥΡΗ ΕΝ ΕΤΕΙ
1909 (6). Επίσης τον Ιωάννη Μ. Καμπαλούρη μνημονεύει ως “ενδοξότατον και
πασίγνωστον και μεγίστης υπολήψεως και τιμής εν τη ανωτέρα κοινωνία της
Κωνσταντινουπόλεως απολαύοντα ο αείμνηστος Σχολάρχης της Νισύρου Γεώρ-
γιος Παπαδόπουλος στο γνωστό ιστορικό του πόνημα (7). Ο ίδιος δε αναφέρει

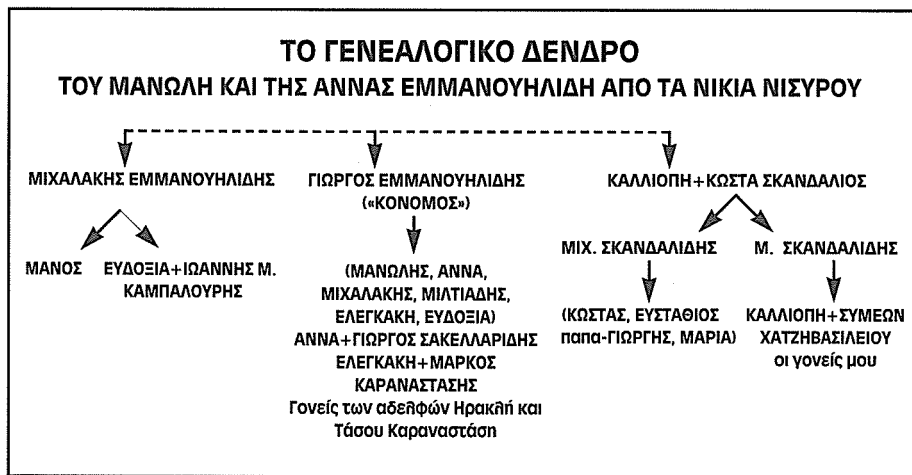
4. Η. Μ. Καραναστάσης *Το Χρονικό μιας Οικογένειας*, Αθήνα 1977, σ. 149

5. Ο Χάρης Μ. Κουτελάκης δημοσιεύοντας στα “Νισυριακά”, τόμος 12 - Αθήνα 1993,
σσ. 147-192, τη μελέτη του με τίτλο: “Τα Νικιά της Νισύρου 1760-1948 μέσα από το Αρχείο
του Σταύρου Χαρτοφύλη”, αναφέρει σε έγγραφο εξόφλησης δημοτικού φόρου της 3ης Σε-
πτ. 1889 τ’ όνομα του Δημητρίου Μ. Καμπαλουριδής (σ. 163) και σε σημείωση φόρου στρά-
τευσης τ’ όνομα του Νικολάου Μ. Καμπαλιούρη (σ. 172). Παρατηρούμε εδώ την προσφι-
λή στους Νισύριους μετατροπή της κατάληξης των επωνύμων τους σε -άδης και σε -ίδης,
όπως Νικήτας - Νικητιάδης, Παρθένης - Παρθενιάδης, Πλήθος - Πληθίδης, Σακελλάρης -
Σακελλαρίδης, Εμμανουήλ - Εμμανουηλίδης, Σκανδάλιος - Σκανδαλίδης κ.ά. Ως προς το
τελευταίο αναφέρω εδώ πως το επίθετο του προπάππου μου Κώστα Σκανδαλίου μετέτρε-
ψαν οι γιοί του Μιχάλης και Μάνος (παππούς μου) σε Σκανδαλίδης. Χαριτολογούντες δε
μεταξύ τους έλεγαν με αυταρέσκεια πως “όλα τα εις -άδης και τα εις -ίδης είναι κατεργα-
ραίων ονόματα, πλην του Σκανδαλίδης(!)”.

6. Γαβριήλ Μ. Σακελλαρίδης, ο.π.σ. 214

7.-8. Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Γενική και Ιστορική Περιγραφή Αρχαία και Νεωτέρα
της Νήσου Νισύρου μετά των περίξ μικρών νησιών και αι Θερμοπηγαί αυτής, εν Νισύρω
1909, Τύποις “Αρμονίας”, σσ. 54-55*

και “τον τουρκομαθή και νεαρόν πολιτικόν και ανεπιόν του προρηθέντος, Μιχαήλ Ν. Καμπαλούρη, όστις μετά την αποπεράτωσιν της Πολιτικής Αυτοκρατορικής Σχολής του Γαλατά Σεραΐου, διορίσθη βοηθός του διοικητικού Κίου της Βιθυνίας και ήδη δε διατελεί διευθυντής των μικτών υποθέσεων και γραμματεύς της εξωτερικής αλληλογραφίας του νομού Σκόρδας” (8). Πρόκειται για τον διατελέσαντα αργότερα πρόξενο της Ελλάδας επί πολλά χρόνια στα Τίρανα της Αλβανίας, πατέρα του Νίκου Καμπαλούρη, “Πρέσβη επί τιμή” σήμερα, που υπηρέτησε ως Γεν. Πρόξενος στην Κων/πολη, Μασσαλία, Βρυξέλες και Πρεσβευτής στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στο Βελιγράδι και την Τρίπολη της Λιβύης (9). Βλέπουμε, λοιπόν, του Καμπαλούρηδες να καταχτούν επάξια τα ανώτερα κλιμάκια της κρατικής μηχανής στην Τουρκία, όσο διαρκούσε η Οθωμανική, ακόμα και η Ιταλική κυριαρχία στα νησιά μας, και να διαπρέπουν στο Διπλωματικό Σώμα στην ελεύθερη Ελλάδα, συνεχίζοντας έτσι την παράδοση του βυζαντινού τους ονόματος και της υψηλής θέσης που κατείχε κάποτε ο μεγάλος τους πρόγονος Κωνσταντίνος Καβαλλούρης στη Βυζαντινή Αυτοκρατορική Αυλή, τιμώντας συγχρόνως και την ιδιαίτερη πατρίδα τους Νίσυρο.

ΑΝΑΣΤ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Ο
ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΞΕΝΟΣ
ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΟΔ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ
(Βιβλιοκρισία)**

Το κείμενο που ακολουθεί μπορεί να χαρακτηριστεί ως το «Κύνειο άσμα» του Τάσου Καραναστάση.

Ο Τάσος απέθανε το 1997 σε ηλικία 93 ετών. Η μητέρα του καταγόταν από τα Νικιά Νισύρου και από την οικογένεια Εμμανουηλίδη - Οικονόμου.

Ο Τάσος με τον αδελφό του Ηρακλή φοίτησαν στο Γυμνάσιο Νισύρου και επιλοξενούντο στο σπίτι της Μαρίας του Τσατσαρώνια - Ζαπετιάδη.

Και τα δύο αδέρφια σπούδασαν φιλολογία.

Ο Τάσος υπηρετούσε στην Ακαδημία Αθηνών στο τμήμα σύνταξης του Λεξικού της Ελληνικής γλώσσας.

Υπήρξε στενός συνεργάτης της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών και πολλές αξιόλογες εργασίες του έχουν δημοσιευθεί στα «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ».

.....

Τον συγγραφέα γνωρίζομεν από παλαιότερα δημοσιεύματά του: Το Νισύρικο δημοτικό τραγούδι, Νισύρικα παραμύθια, παροιμίες και φράσεις από τη Νίσυρο, Ιστορία των προνομίων των Ν. Σποράδων και πολλά άλλα τα οποία αποτελούν πολύτιμη προσφορά προς την γενέτειρά του.

Στο βιβλίο που παρουσιάζομεν εδώ, ο σ. ανέλαβε τον δύσκολο όσο και άχαρο ρόλο να αποκαταστήσει τη μνήμη του προγόνου του Κων/νου Σακελλαρίδη ο οποίος, για λόγους που αναπτύσσει ο σ., βρέθηκε στην τραγική ανάγκη να αλλάξει το επίθετό του και από Σακελλαρίου να γίνει Ξένος.

Πρόκειται για μια σπάνια (τουλάχιστο για τα νησιά μας) προσωπική περιπέτεια η οποία με την αφήγηση του σ. παίρνει διαστάσεις κοινωνικού φαινομένου που συγκινεί τον αναγνώστη. Ο Κων/νος Σακελλαρίου - Ξένος συγκέντρωνε οξύνια και σπάνια για το νησί μόρφωση την εποχή εκείνη. Φωτεινό μυαλό, είχε την τραγική ατυχία να προτρέχει πολύ από τη νοοτροπία των ταγών και του κοινού της Νισύρου που βρίσκονταν σε μεσαιωνικό λήθαργο.

Ο σ. κρίνει αμερόληπτα τα αντιμαχόμενα μέρη, δεν διστάζει να αποδώσει το δίκαιο και να αναγνωρίσει μια σωστή ενέργεια των αντιμαχόμενων.

Η κατάταξη της ύλης του βιβλίου μαρτυρεί την εμπειρία του σ. γύρω από ιστορικά θέματα. Στο πρώτο κεφάλαιο, “Η Νίσυρος στις αρχές του 19ου αι. ο σ. περιγράφει την ερήμωση που υπέστη επανειλημμένως το νησί λόγω των αλληπάλληλων εκρήξεων του ηφαιστείου. Στο χρονικό διάστημα μεταξύ του 1400-1800, όταν εσίγησε το ηφαίστειο, επανέρχεται η κανονική ζωή στο νησί¹ και η διαχείριση των κοινών από τη Δημογεροντία δίνει την εντύπωση μιας μικρής Δημοκρατίας.

Στο επόμενο κεφάλαιο μας παρουσιάζει τις οικογενειακές καταβολές του Κων/νου Σακελλαρίου: Γεννήθηκε στο Μανδράκι της Νίσυρου γύρω στο 1800-1801. Οι πρόγονοί του πρόκριτοι του νησιού. Ο παππούς του Γεώργιος Σακελλάρης εχρημάτισε προεστώς, ο πατέρας του Παπαγιάννης διορίστηκε από τον Μητροπολίτη Ρόδου Αγάπιο Αρχιερατικός επίτροπος. Όπως ήταν φυσικό αυτά έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην ψυχολογία του μικρού Κων/νου. Ανήσυχο πνεύμα, σε ηλικία μόλις 15 ετών φεύγει από τη Νίσυρο και πάει στη Σύρο όπου φοίτησε στο Γυμνάσιο. Η λαϊκή Νισυριακή παράδοση αναφέρει ότι πήγε χρήματα από το χρηματοκιβώτιο του πατέρα του και ομόλογα. Το δεύτερο αυτό ο σ. το αποκρούει. Ασχета αν αληθεύουν ή όχι αυτές οι φήμες, το γεγονός αυτό καθ’ εαυτό συγκινεί τον αναγνώστη που μαντεύει την πάλη που γινόταν στην ψυχή του νεαρού Κων/νου, που διψούσε για μόρφωση και προσέκρουε στην επίμονη άρνηση του ιερέα πατέρα του! Ο όλος βίος του Κων/νου επικυρώνει την τιμιότητά του. Πήγε στη Σύρο, ενεγράφη και φοίτησε στο Γυμνάσιο. Απεφοίτησε στο χρονικό διάστημα 1823-1825. Επέστρεψε στη Νίσυρο και άρχισε να διδάσκει στα παιδιά του νησιού έναντι γλίσχυρης αμοιβής: μια κουλούρα κάθε μαθητής την εβδομάδα! Οι Νισύριοι γονείς βλέποντας την επίδραση του δασκάλου στα παιδιά τους όχι μόνο για απόκτηση γνώσεων, αλλά προπαντός στη διαμόρφωση χαρακτήρων, αναγνωρίζουν την πολύτιμη προσφορά του και αρχίζουν να κατανοούν ότι ο Κων/νος είναι προσωπικότητας. Το βλέπουμε, όταν πρεσβεία Συρζαίων που πήγαινε στον Καποδίστρια και στην Κων/πολη να διαμαρτυρηθή για το πρωτόκολλο του Λονδίνου του άφηγε και τα νησιά των Νοτίων Σποραδών έξω από το ελεύθερο κράτος και να προτείνει μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών κάτω από την Τουρκική τυραννία, εξήτησε από τους Νισυρίους να εκλέξουν εκπρόσωπό τους για να μετάσχει στην αποστολή. Οι Νισύριοι εξέλεξαν ομόφωνα τον Κων/νο Σακελλαρίου. Στις σελίδες 35-51 του βιβλίου ο σ. παραθέτει αποσπάσματα από τα Πρακτικά των Συμαίων, το έγγραφο προς τον Κυβερνήτη και την απάντηση του

1. Ο σ. αναφέρει ότι κάτοικοι από τη Ρόδο και Κω επάνδρωσαν το νησί. Αυτοί πρέπει να ήσαν Νισύριοι που κατέφυγαν στα δύο γειτονικά νησιά. Αυτό βεβαιώνει το σημερινό γλωσσικό ιδίωμα του νησιού καθαρό Νισύριο. Αν ήσαν Κώοι και Ρόδιοι, θα είχαμε ένα κράμα με στοιχεία Κώτικα και Ροδίτικα

Κυβερνήτη προς τους Συμμάχους καθώς και την απάντηση του Πατριάρχη που είναι ύμνος για τον Κων/νο Σακελλαρίου “... τον πρόκριτον συμπολίτην σας κυρ Κων/νον εγνωρίσαμεν άνδρα συνετόν και με προτερήματα εστολισμένον... όστις ου μόνον τρέφει ζήλον αληθή υπέρ του κοινού καλού της πατρίδος του, αλλά και γνωρίζει καλώς με την φρόνησήν του εκείνα τα μέσα που προξενούν την κοινήν αφέλειαν². Ανήσυχο πνεύμα ο Κων/νος διψάει για ανώτερη μόρφωση. Όταν ο Θεόφιλος Καΐρης συνέστησε τη Σχολή της Ύνδρου, όπου οι φοιτώντες εδιδάσκοντο μαθήματα γυμνασίου, λυκείου και δύο χρόνια Πανεπιστημίου, ο Κων/νος εφοίτησε και διακρίθηκε μεταξύ όλων των μαθητών της Σχολής, όπως διαπιστώνουμε από το εξής γεγονός: ο Ιω. Κωλλέτης ζήτησε από τον Καΐρη να υποδείξει τον καλύτερο μαθητή για να σταλεί υπότροφος στη Δύση, να σπουδάσει και να καταλάβει θέση ανώτερου υπαλλήλου σε ανάλογο τομέα, ο Καΐρης υπέδειξε τον Κων/νο ο οποίος αρνήθηκε, γιατί κατά τον σ. είχε ήδη δημιουργήσει οικογενειακές υποχρεώσεις, αλλά και διότι μόνος πόθος του ήταν να μεταδώσει τα φώτα του στην πατρίδα (σελ. 56). Ο Κων/νος επιστρέφει στη Νίσυρο όπου κορυφούται το δράμα του, όταν έγινε γνωστή στο πανελλήνιο η παρέκκλιση του Καΐρη από τα δεδομένα της χριστιανικής θρησκείας. Ποια άλλη πιο κατάλληλη ευκαιρία ήθελε ο αρχιμανδρίτης Νεόφυτος για να καταδιώξει το θύμα του, επηρεάζοντας το κοινό του νησιού και δυστυχώς τον ίδιο τον ιερέα πατέρα του Παπά Γιάννη που δε μπορούσε να φαντασθεί ότι ο γιος του Κων/νος ξεστράτισε από το δρόμο του Θεού. Ακολουθεί η σύγκρουση του ιερέα πατέρα με τον υιόν του που θυμίζει τραγική σκηνή αρχαίου δράματος. Στην ψυχή του πατέρα κωφεύει παντελώς το πατρικό φίλτρο και απαιτεί από το παιδί του να του επιστρέψει τα χρήματα, ποια χρήματα; Εκείνα που βοήθησαν τον Κων/νο να μορφωθεί, να ωφελήσει τα παιδιά της Νισύρου, να αποσπάσει την εκτίμηση του Πατριάρχη και να είναι δακτυλοδεικτούμενος στο νησί του!

Ο Κων/νος δεν είχε χρήματα. Στη επιμονή του πατέρα του συντάσσει ομόλογο (γραμμάτιο) και υπογράφει: ο λαβών Κωνσταντίνος Ξένος. Η συμπεριφορά του πατέρα του μόνο προς ξένο θα ταίριαζε και όχι προς το παιδί του.

Ο Κων/νος έφυγε από τη Νίσυρο και πήγε στο Καστελόριζο όπου εδίδαξε αρκετά χρόνια συμβάλλοντας σημαντικά στην πρόοδο του νησιού, όπως τονίζει ο Καστελορίζιος ιστορικός Αχιλλέας Διαμαντάρας στο βιβλίο του “Ιστορία της

2. Δεν θα συμφωνήσουμε με τον σ. ο οποίος βλέπει επέμβαση του Πατριάρχη στα κοινωνικά της Νισύρου (σελ. 49) με το να συνιστά στους Νισυρίους να συμβουλευόνται τον Κ. Σακελλαρίου. Όταν ο ηγούμενος Νεόφυτος αγνοούσε παντελώς την ενεργητική επίδραση του Σχολείου και ότι στα δέσκατα χρόνια της σκλαβιάς παπάδες και καλόγηροι συντηρούσαν τα κρυφά Σχολεία, ο Πατριάρχης, θρησκευτικός αρχηγός του υπόδουλου έθνους, είχε στοιχειώδη υποχρέωση να επέμβει για να αποτρέψει τον σκοταδισμό

νήσου Καστελορίζου”, σελ.271.

Σε ηλικία 80 ετών εδίδαξε στην Κω. Στο χωριό Καρδάμαινα προσβάλλεται από ελώδεις πυρετούς και αναγκάζεται να επιστρέψει στη Νίσυρο. Η ασθένεια τον κατέβαλλε και κατά το 1882-1883 έκλεισε τα μάτια του. Έφυγε πικραμένος από την άδικη κατακραυγή δικών του και ξένων, όμως άφησε πίσω του τους μαθητές του νέους ανθρώπους με προοδευτικές αρχές, οι οποίοι λίγα χρόνια μετά τον θάνατό του ανέλαβαν τη διαχείριση των κοινών. Ο σ. δίνει στη συνέχεια σε παράρτημα έγγραφα σχετικά με τις ενέργειες της πρεσβείας των Συμαίων, του Ηγούμενου Νεοφύτου και μαρτυρία του Οδυσ. Σακελλαρίδη για τον Κων/νο Ξένο και τον νεότερο αδελφό του Νικόλαο Σακελλαρίδη (Νοτάριο).

Ο σ. Κώστας Οδ. Σακελλαρίδης σε γλώσσα ρέουσα, καθαρά δημοτική, χωρίς περιττά φτειασίδια με μια ακριβολογική αφήγηση παρουσιάζοντας το δράμα του ήρωά του καθηλώνει από την πρώτη στιγμή τον αναγνώστη. Η έρευνά του απλώθηκε παντού.

Συγκέντρωσε όλα τα στοιχεία τα σχετικά με την υπόθεση του βιβλίου και δεν δίνει αφορνή για αμφιβολίες. Παραθέτει όλα τα στοιχεία που συνθέτουν την κοινωνική κατάσταση στο νησί και κατατοπίζει τον αναγνώστη. Η όλη δομή του βιβλίου προδίδει, όπως είπαμε και παραπάνω, συγγραφέα έμπειρο σε θέματα ιστορικά.

Δίνοντας ανάγλυφο τον χαρακτήρα των διωχτών του ήρωα του - του Ηγούμενου Νεοφύτου και του ιερέα πατέρα - προκαλεί αμέριστη τη συμπάθεια του αναγνώστη προς το θύμα τους. Όταν, τέλος ο αναγνώστης κλείνει το βιβλίο, στη συνείδηση του ο Κων/νος Ξένος αποκαθίσταται Κων/νος Σακελλαρίου.

ΜΝΗΜΗ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΑΤΑΜΩΝΟΣ
ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟ ΝΙΣΥΡΟΥ

Για τον μακαριστό Μητροπολίτη έχουν γραφεί πάρα πολλά άρθρα και σχόλια. Για την Εταιρεία Νισυριακών Μελετών όμως δεν θα ήταν ούτε πρόπον ούτε δεοντολογικώς ορθόν, να αντιπαρέλθη σιωπηρώς το γεγονός της εις Κύριον εκδημίας του, όχι μόνον γιατί υπήρξεν διακεκριμένον μέλος της Νισυριακής κοινωνίας, αλλά γιατί ταυτοχρόνως υπήρξεν και διακεκριμένον μέλος της Εταιρείας.

Από σεβασμό στην μνήμη του εκλειπόντος σεπτού ιεράρχου, αλλά κυρίως από σεβασμό και χρέος προς την αλήθειαν η οποία τόσο πολύ εκακοποιήθη από αργυρώνυτους κονδυλοφόρους και απληροφόρητους ή προκατειλημμένους “ειδήμονες”, θα επιδιώξουμε στο τέλος, μια αντικειμενική παράθεση των γεγονότων και των στοιχείων που συγκροτούν την υπόθεση των “12 Μητροπολιτών”, όπως επεκράτησε να λέγεται.

“Γνώσθε την αλήθειαν και η αλήθεια ελευθερώσει υμάς”. (Ιωάν. 8, 32).

Το μεσημέρι του Σαββάτου 3 Αυγούστου 1996, η Λάρισα έδινε την εντύπωση νερκής πόλεως, ώστε εκείνοι που δεν εγνώριζαν τον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Αχιλλείου, να μην μπορούν να συναντήσουν κάποιον για να πάρουν σχετικές πληροφορίες.

Σύσσωμος ο λαός της πόλεως, με επί κεφαλής τις τοπικές Αρχές, ευρίσκοντο από το πρωί στον Μητροπολιτικόν Ναόν για να συνοδεύσουν στην τελευταίαν του κατοικίαν τον Δεσπότη τους, τον από Νισύρου κυρόν Θεολόγον Πασχαλίδην ο οποίος είχε εκδημήσει προς Κύριον το μεσημέρι της 31ης Ιουλίου 1996 μετά μακράν μάχην με την επάρατο νόσον.

Ο Θεολόγος, κατά κόσμον Νικόλαος Πασχαλίδης, υπήρξεν το τρίτον από τα τέσσερα παιδιά του ζεύγους των ευσεβών χριστιανών Δημητρίου και Άννας Πασχαλίδη, το γένος Καμπαλούρη. *Ο πατέρας του Δημήτριος, καταγόμενος από τα

* Το πρώτο παιδί ήταν η αείμνηστη Μαρίκα σύζυγος Νικολάου Μιλτ. Γιαννάκη, το δεύτερο ο Ιάκωβος Πρόεδρος Εφετών ε.τ. και το τέταρτον ο Κωνσταντίνος, που διαμένει στην Βραζιλία

Νικειά της Νισύρου* ήταν ευκατάστατος έμπορος στην Οδυσσό και η μητέρα του Άννα, της οικογενείας Καμπαλούρη επίσης από τα Νικειά, ζούσε στην Κωνσταντινούπολη.

Μετά το γάμο τους το 1911, έζησαν στην Οδυσσό όπου εγεννήθησαν τα τρία πρώτα παιδιά τους μεταξύ των οποίων και ο Νικόλαος.

Με την επικράτηση όμως των Μπολσεβίκων το 1917, οι συνθήκες που επικράτησαν στην Ρωσία, ηνάγκασαν τον πατέρα του Θεολόγου να αποστείλει την σύζυγον με τα τρία ανήλικα παιδιά τους στην Κωνσταντινούπολη στην εκεί διαμένουσαν οικογένειάν της, ενώ ο ίδιος παρέμεινε, με την ελπίδα ότι θα κατορθώσει να εκποήση και να μεταφέρει μαζί του, μέρος έστω της περιουσίας του. Μετά παρέλευση ενός έτους, όταν διεπίστωσε ότι δεν υπήρχεν ελπίς για διεκδίκηση της περιουσίας του, ανεχώρησε και ο ίδιος για την Νίσυρο.

Εν τω μεταξύ, η οικογένειά του, μετά μικρή περίοδο παραμονής στην Θεσσαλονίκη όπου τους απεβίβασε το πλοίο που τους μετέφερεν από την Οδυσσό, αντί της Κωνσταντινουπόλεως που ήταν ο προορισμός του, είχαν εγκατασταθεί στα Νικειά, όπου αργότερα εγεννήθη και ο τέταρτος υιός της οικογενείας. Στα Νικειά, ο Θεολόγος ετελείωσε το Δημοτικόν σχολειόν με δασκάλους του, τους αείμνηστους Ι. Γιαννάκη και Δ. Ασφενδιανό.

Η έφεσή του προς τα Θεία είχαν ήδη αρχίσει να διαφαίνεται. Φιλακόλουθος, καλλικέλαδος, έψελνε στο αναλόγιον κατά τις Θείες λειτουργίες και ο Δ. Ασφενδιανός, εκτιμώντας τις ικανότητές του τον ώρισε από πολύ μικρό, να ψάλλη τα εγκώμια κατά την Μ. Παρασκευήν.

Κατά το 1920, ο πατέρας της οικογενείας μετηναύστευσε στην Αμερική και το 1934, ο Νικόλαος με τα άλλα αδέρφια του μετεκόμισαν στην Αθήνα όπου ευρίσκοντο ήδη η μητέρα του και ο μεγαλύτερος αδελφός του Ιάκωβος για σπουδές και διέμεναν στο ιδιόκτητο σπίτι τους στην Κυψέλη.

Στην Αθήνα ο Νικόλαος εφοίτησε σε νυχτερινό Γυμνάσιο για να βοηθά στον οικογενειακόν προϋπολογισμόν στα δύσκολα εκείνα χρόνια, συμμετείχε στις δραστηριότητες του Συλλόγου προς διάδοση της δημοτικής μουσικής του Σίμωνος Καρρά όπου και ετελειοποίησε τις μουσικές του γνώσεις στην Βυζαντινή Μουσική ενώ καθοδηγείτο εις τον κατά Χριστόν βίον του από τον πνευματικόν του, τον διαπρεπή θεολόγον πατέρα Χριστοφόρον Παπουτσόπουλον.

Διορίστηκε ιεροψάλτης, αρχικώς στον ναόν της Αγίας Βαρβάρας Πατησίων και αργότερα του Αγίου Αθανασίου Θησειού, ενώ ενεγράφη και εφοίτα στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετά το πέρας των σπουδών του δευτέ-

* Από την Νίσυρο κατήγοντο οι εξής Μητροπολίτες: Ο Καισαρείας Γρηγόριος (+ 1634), ο Βιζύης και Μηδείας και μετέπειτα Ρόδου Ιερόθεος Δημητριάδης (1850 ή 1852-1900), ο Βριούλλων και μετέπειτα Μηθύμνης Διονύσιος Μηνάς (1879-1951) και ο Κώου και μετέπειτα Μεσημβρίας Εμμανουήλ Καρπαθίου (1888-1972).

ρου έτους, ο πνευματικός του, εκτιμήσας τις χριστιανικές αρετές του και διαπιστώσας τον διακαή πόθον του να αφιερωθή στην εκκλησία για να υπηρετήση τον Χριστόν, τον συνεβούλευσε να εγκαταλείψη τις σπουδές της Νομικής “εν οίς ουκ έστι σωτηρία” και να ακολουθήση Θεολογικές σπουδές, πράγμα το οποίον ο Νικόλαος με ευχαρίστησιν έπραξεν.

Το 1949, μαζί με τον αδελφόν του Ιάκωβο και άλλους τρεις φοιτητές επεσεκέφθησαν την Δωδεκάνησον, η οποία προ ολίγου είχεν απελευθερωθή και είχεν ενσωματωθή στον εθνικόν κορμόν και με κηρύγματα, συγκεντρώσεις και γενικά με πνευματικήν δράσιν, ενίσχυσαν το εθνικόν φρόνημα και την ορθόδοξον πίστην του επί αιώνας καταδυναστευομένου λαού της Δωδεκανήσου.

Ο γράφων, παρακολουθώντας την δραστηριότητα των νέων εκείνων στην Νίσυρο, εντυπωσιάσθηκε τόσον, ώστε παρ’ ότι μόλις πέντε ετών τότε, συγκρατεί πολύ έντονα στην μνήμη του λεπτομέρειες από τον θαυμασμόν και τον ενθουσιασμόν του ιδίου αλλά και όλων των Νισυρίων για το ήθος και τον ένθεον ζήλον των εκλεκτών εκείνων νέων και είναι χαρακτηριστικόν το γεγονός ότι όταν εντυπωσιασμένος ρώτησε την θείαν του την μετέπειτα “καλήν κ’ αγαθήν” πρεσβυτέρα, ποιοί ήσαν εκείνοι οι νέοι, εκείνη του απήντησε ότι “ήσαν παιδιά του Θεού”. Με την απλήν εκείνην απάντησιν περιέγραψε πραγματικά την εντύπωσιν που όλοι είχαν σχηματίσει για τον Νικόλαον και τους άλλους νέους της συντροφιάς του. Είχαν ήδη αρχίσει να γίνονται αντιληπτά τα δείγματα αφοσιώσεώς του στον Αρχιποίμενα Χριστόν και της μετέπειτα λαμπρής διακονίας του στον αμπελώνα του Κυρίου.

Το 1951 ο Νικόλαος είχεν ήδη πάρει τις αποφάσεις του. Αντί των κοσμικών σπουδών και της κοσμικής σταδιοδρομίας προετίμησε τα ουράνια και άφθαρτα βραβεία τα οποία απονέμει ο Κύριος **“πάσι τοις ηγαπηκόσι την επιφάνειαν αυτού” (Τιμ. Β’ δ’ 8).**

Έτσι, τον Ιούλιον του έτους αυτού χειροτονήθη διάκονος εις την Μονήν Πετράκη από τον Επίσκοπον και μετέπειτα Μητροπολίτην Πατάρων κ. Μελέτιον Χριστίδην και έλαβεν το όνομα Θεολόγος, προφανώς προς τιμήν του πολιούχου των Νικειών Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου, παραλλήλως δε κατατάσσεται εις την αδελφότητα της Μονής αυτής.

Μετά την χειροτονίαν του, υπηρέτησεν επί μακρόν διάστημα εις το παρεκκλήσιον των Ανακτόρων πλησίον του μακαριστού, Αρχιμανδριτού τότε και μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κυρού Ιερωνύμου Κοτσώνη, καθηγητού της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος πολύ εξετίμησεν τον αφεγάδιαστον βίον, την βαθιάν πίστην και την θεολογικήν κατάρτισιν του νέου διακόνου.

Σε λίγους μήνες, ο τότε Μητροπολίτης Λήμνου και αργότερον Τρίκκης και Σταγών Διονύσιος, γνωρίζων το ηθικόν ανάστημα του Θεολόγου τον εκάλεσε

στην Λήμνον ως συνεργάτην του και τον χειροτόνησε πρεσβύτερον εις τον ναό ν της Αγίας Τριάδος Λήμνου.

Στην Λήμνον, παρουσίασεν αξιοζήλευτον δράσην, οργάνωσε χριστιανικές ομάδες νέων, επιστημόνων, γυναικών κ.ά., οι οποίες επιδίδοντο σε ψυχοφελές, κοινωνικόν και εθνοφελές έργον και με πρωτοβουλίαν του ανηγέρθη ο ναός της Αγίας Φιλοθέης με την βοήθειαν των μελών της ομωνύμου ομάδος γυναικών. Η φήμη από το ιεραποστολικόν του έργον στην ακριτική Λήμνον είναι ακόμη και σήμερα τόσο έντονος ώστε στην εξόδιον ακολουθίαν του παρέστη αντιπροσωπεία από το νησί αυτό. Σε αποχαιρετιστήριον συγκινητικήν ομιλίαν του μάλιστα, επιθεωρητής Μέσης Εκπαιδύσεως πρωτοδιόριστος καθηγητής τότε στην Λήμνον, μεταξύ των πολλών άλλων, ευχαρίστησε τον εκδημήσαντα γιατί με το δικό του φωτεινόν παράδειγμα οι νέοι τότε επιστήμονες του νησιού, εγνώρισαν την οδόν της σωτηρίας.

Όταν το 1959 ο Διονύσιος ετοποθετήθη Μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών, διόρισε τον Θεολόγον αρχικώς ως ιεροκήρυκα αργότερον δε ως Πρωτοσύγκελλον της Μητροπόλεως του.

Υπό την νέα του ιδιότητα επεσκέφθη δύο φορές την Νίσυρον συνοδεύοντας τον Μητροπολίτην του και οι Νισύριοι διατηρούν αγαθήν ανάμνησιν των κηρυγμάτων και της εν γένει αγαθότητος και πραότητος και των δύο, από την διαμονήν τους στα δημοτικά ιαματικά λουτρά.

Η φήμη όμως του Θεολόγου είχαν ξεπεράσει τα στενά όρια της Μητροπόλεως Τρίκκης και η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος εκτιμώντας το εκκλησιολογικόν ήθος, την ακεραιότητα, τον ζήλον και γενικώς την κατά Χριστόν βιωτήν του, τον εξέλεξεν Μητροπολίτην της χηρευούσης Μητροπόλεως Λαρίσσης και Πλαταμώνος τον Μάϊον του 1968.

Χειροτονήθη εις τον Μητροπολιτικόν Ναόν Αθηνών στις 30-6-1968 από τον τότε Αρχιεπίσκοπον Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμον και η εγκαθίδρυσή του εις τον Μητροπολιτικόν θρόνον της Λαρίσσης έλαβεν χώραν στις 11-7-1968.

Διαβάζοντας την αντιφώνησίν του στην προσφώνησιν του Αρχιεπισκόπου, που αποτελεί εξωτερικήν των πεποιθήσεών των ως προς τον προορισμόν του Ιεράρχου, εντυπωσιάζεσαι από την άκραν ταπείνωσιν και την υψηλήν θεολογικήν του κατάρτιση. Αναφέρει μεταξύ άλλων: **“Βαθύτατα συναισθάνομαι το μέγεθος του αξιώματος και το βάρος των ευθυνών μου. Δεν είναι μόνον ότι ο Επίσκοπος “έμψυχος εικόν της Θεότητος” πρέπει να είναι χριστομίμητος, όσιος, αμίαντος, κεχωρισμένος από των αμαρτωλών, κατά πάντα άγιος, αλλά και καλός ποιμήν και προστάτης των πάντων. Πάντες εις αυτόν καταφεύγουν ως εις στοργικόν πατέρα”**.*

* Το πλήρες κείμενον της αντιφωνήσεως είναι καταχωρισμένον στον 12ο τόμον των ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ στην εργασίαν του αιδ. ιερέως Γ. Χαραμαντά με τίτλον “Οι Νισύριοι Μητροπολίτες”.

Πολλές φορές σε περιπτώσεις κοινωνικής ή επαγγελματικής ανεπίδεξης, συνηθίζεται να λέγεται ότι ο ανερχόμενος δεν επεδίωξε δήθεν την προώθησή του, ή ότι δήθεν επιέσθη για να την αποδεχθεί. Στην περίπτωση όμως της εις Μητροπολίτην Λαρίσης εκλογής του μακαριστού Θεολόγου, είναι αποδεδειγμένον και πέραν πάσης αμφισβητήσεως, όπως διαβεβαιώνουν οι γνωρίζοντες εκ του σύγγεγυς τα πράγματα, ότι όχι μόνον δεν την επεδίωξεν, αφού ήτο αντίθετον προς το πρᾶον και ταπεινόν του χαρακτήρος του, αλλά και όταν παρεκάλεσε να μην συμπεριληφθή στο τριπρόσωπον των υποψηφίων, του υπεδείχθη να το αποδεχθή διά να αποφύγη άλλες συνέπειες.

Το χριστεπώνυμον πλήρωμα της Μητροπόλεως Λαρίσης ενθουσιάστηκε πολύ σύντομα από την όλην διαποιίμανσιν του νέου Μητροπολίτη, ευχαριστώντας τον παντοδύναμον Θεόν για την αγαθήν τους τύχην να τους χαρίση πνευματικόν ηγέτην αυτού του αναστήματος και με προθυμίαν και ζήλον τον επλαισίωσαν για την επιτυχίαν του σκοπού του που δεν είναι άλλος από την καθοδήγησιν των πιστών για την προς τα άνω πορείαν, για να φθάσουν από το “κατ’ εικόνα” στο “καθ’ ομοίωσιν” του δημιουργού.

Δυστυχώς όμως, όπως συμβαίνει σχεδόν πάντοτε σε παρόμοιες περιπτώσεις, η ιδεατή αυτή κατάστασις δεν συνεχίστηκε παρά μόνον μέχρι την 11η Ιουλίου 1974, οπότε η διά της Συντακτικής Πράξεως 3/74 συγκροτηθείσα Σύνοδος της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, εφαρμόζουσα την υπ’ αριθ. 7/74 Συντακτικὴν Πράξιν (αμφότερες ἐξεδόθησαν ἐπὶ καθεστῶτος Ἰωαννίδη), εθεώρησαν ὡς “αντικανονικῶς ἐκλεγέντας” 12 Μητροπολίτας μεταξύ των οποίων και τον Λαρίσης Θεολόγον με το αιτιολογικόν ότι ἐξελέγησαν ὑπὸ “αριστίνδην Συνόδου”.* Ἐτσι με τον αυθαίρετον αὐτὸν τρόπον καθιερέθησαν 12 ἱεράρχες, χωρὶς ἀπολογίαν, χωρὶς παραπομπὴν σε ἐιδικὸν δι’ ἀρχιερεῖς δικαστήριον (καὶ φυσικὰ χωρὶς καταδίκην) καὶ χωρὶς δικαίωμα προσφυγῆς στο Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, κατὰ παράβασιν ὄχι μόνον κάθε ἐννοίας δικαίου καὶ των σχετικῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἀλλὰ καὶ σειρὰς ὅλης ἐθνικῶν νόμων καὶ διεθνῶν Συμβάσεων, ὡπως τοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος (ἀρθ.8), τῆς περὶ το Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας νομοθεσίας, τῆς Συνθήκης τῆς Ρώμης, τοῦ Χάρτου των ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως των δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου τοῦ 1948, τοῦ Ἑυρωπαϊκοῦ Κοινωνικοῦ Χάρτου κ.ά.

Δυστυχῶς, παρ’ ὅτι ἡ προστασία ἀπὸ τον φυσικὸν δικαστὴν ἀποτελεῖ ἀναφαίρετον δικαίωμα κάθε πολίτου, ἡ ἀπαγόρευσις προσφυγῆς στο Συμβούλιον τῆς Ἐ-

** Ἡ Σύνοδος Ἀρχιερέων που τὴν ἀπαρτίζουν οἱ θεωρούμενοι ὡς ἀριστοὶ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ φορέα (ἐκκλησιαστικοῦ ἢ πολιτειακοῦ) που τοὺς ἐπιλέγει, ἐνῶ ἡ Διαρκὴς Σύνοδος εἶναι ἡ συγκροτούμενη κατὰ τὰ πρεσβεία ἀρχιεροσύνης, δηλαδὴ τρόπον τινὰ κατὰ σειρὰν ἀρχαιότητος των Ἀρχιερέων.*

πικρατείας εξηκολούθησε να ισχύει μόνον για τους 12 Ιεράρχες και μετά την αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας, συγκεκριμένως μέχρι το 1990, οπότε καταργήθη, με νομοθετικήν ρύθμιση (Νόμος 1877/90), που συνεπλήρωνε προηγουμένην ρύθμισην του Νόμου 1816/1988.

Στο διάστημα όμως αυτό, ο πιστός λαός της Λαρίσης, με συνεχείς κινητοποιήσεις και άλλες εκδηλώσεις απαιτούσε, την απομάκρυνση του εκάστοτε τοποθετούμενου αντικανονικώς αντικαταστάτου του Θεολόγου και την επάνοδον του λαοπροβλήτου δεσπότη τους.

Τον Οκτώβριον του 1990, το Συμβούλιον της Επικρατείας εδικαίωσε τους Μητροπολίτες που προσέφυγαν σ' αυτό κρίνοντας ότι παρανόμως εξεδιώχθησαν και ο λαός της Λαρίσης εξηνάγκασεν τον αντικανονικόν Μητροπολίτην να εγκαταλείψη την Λάρισσαν. Ο κανονικός και νόμιμος Μητροπολίτης Θεολόγος επανήλθεν κοντά στο ποίμνιόν του.

Η Σύνοδος της εκκλησίας της Ελλάδος όμως, με αλλεπάλληλες αποφάσεις της, οι οποίες μόνον συναισθήματα θλίψεως και απογοητεύσεως προεκάλουν στο χριστεπώνυμον πλήρωμα, αφού ήρχοντο σε πλήρη αντίθεση με αυτό που θα ανέμενεν κάποιος από τους εκπροσώπους της θρησκείας της αγάπης, επεδίωκεν την εκ νέου καθαίρεσην του Θεολόγου και των άλλων δύο εναπομεινάντων εν ζωή εκ των αρχικώς δώδεκα Ιεραρχών. Απέδειξαν έτσι πόσο χρησιμοποιούν ως πυξίδα των ενεργειών τους τον λόγον του Κυρίου, **“ο Θεός αγάπη εστί”** (Α΄ Ιωάν. 4,16) ή του Αποστόλου των Εθνών: **“Η αγάπη μακροθυμεί, χρηστεύεται, η αγάπη ου ζηλοί, η αγάπη ου περπερεύεται, ου φυσιούται, ουκ ασχημονεί, ου ζητεί τα εαυτής, ου παροξύνεται, ου λογίζεται το κακόν, ου χαίρει επί τη αδικία, συγχαίρει δε τη αληθεία.”** (Κοριν. Α΄).

Προς επιβεβαίωση των ανωτέρω απόψεων, παραθέτομεν άνευ σχολίων απόσπασμα άρθρου δημοσιευθέντος στην εφημερίδα “Το Βήμα” της 5ης Σεπτ. 1993:

“Η πρόσφατη έκρηξη του εκκλησιαστικού ζητήματος δεν θα έπρεπε να χρωματισθεί με υβριστικές εκ μέρους του Αρχιεπισκόπου εκφράσεις. Ο γνωστός χαρακτηρισμός του εναντίον του εισηγητού της τροπολογίας (σημ. δική μας. Αναφέρεται στην τροπολογία για την άρση του απαραδέκτου της προσφυγής στο Συμβούλιο της Επικρατείας), ή τα υπονοούμενα για αντιφρονούντα βουλευτή κλπ., είναι απαράδεκτα, όταν λέγονται από οποιονδήποτε, πολύ περισσότερο όμως όταν εκστομίζονται από τον Προκαθήμενο της Εκκλησίας”. Σημειωτέον ότι ο συντάκτης του άρθρου θεωρείτο φίλα προσκείμενος προς τον τότε Αρχιεπίσκοπον.

Επειδή είχαν εκδοθεί πληθώρα αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας διά των οποίων εδικαιώνοντο οι διωχθέντες Μητροπολίτες, η Σύνοδος, τελικώς επέλεξεν το 1994 άλλου είδους “λύση του προβλήματος” επιβάλλουσα στους τρεις Ιεράρχες “το επιτίμιον της ακοινωνησίας”, διά το οποίον το Συμβούλιον

της Επικρατείας απεφάνθη ότι επειδή δεν αποτελεί Διοικητική πράξη αλλά ένα είδος πνευματικής ποινής, εκφεύγει της αρμοδιότητός του και επομένως δεν μπορεί να επιληφθή. **“Εμίσησάν με δωρεάν” (Κατά Ιωάν. ΙΕ).**

Ο λαός της Λαρίσης αντέδρασε σ’ αυτές τις μεθοδεύσεις και επικαλούμενος το παλαιοχριστιανικόν καθεστώς της εκλογής των Επισκόπων “ψήφω κλήρου και λαού”, απαιτούσε να αφεθή ο Μητροπολίτης Θεολόγος απερίσπαστος στην εκτέλεση του αποστολικού έργου του. Ο νεοεκλεγείς αντικαταστάτης του δεν εγένετο δεκτός στην επαρχίαν του και οσάκις επεχείρει ολιγόλεπτη επίσκεψην σε κάποιαν περιοχίν, εκινητοποιούντο ισχυρές δυνάμεις των ΜΑΤ για να εμποδίστουν οι αποδοκιμάζοντες να εκφράσουν την διαφωνίαν τους. Οι γνωρίζοντες τα πρόσωπα διαβεβαιώνουν ότι ο νεοεκλεγείς, πρὸς χαρακτήρα και τρέφων σεβασμόν πρὸς τον Θεολόγον ἐπιέσθη πολύ για να αποδεχθῆ την υποψηφιότητά του και εν συνεχείᾳ παρεκινεῖτο φορτικῶς ἀπὸ τους πρᾶγματι ασκούντας τότε την διοίκησιν της Εκκλησίας (του Αρχιεπισκόπου αντιμετωπίζοντας σοβαρότατα προβλήματα υγείας), να επισκέπτεται συχνά περιοχές της Μητροπόλεως ἕστω κι’ αν αντιμετωπίζεν σοβαρότατες αντιδράσεις ἀπὸ τον κόσμον.

Εν τῷ μεταξύ, ἡ ἀνίατος ἀσθένεια εἶχεν ἤδη προσβάλει τον πολλόν Ιεράρχην.

Εχειρουργήθη στο νοσοκομείον του Ερυθροῦ Σταυροῦ ὅπου ὁ γράφων, κατὰ την ἐκεῖ ἐπίσκεψίν του, διεπίστωσεν για μια ἀκόμη φορὰ τα αἰσθήματα βαθέως σεβασμοῦ και ἀπεριορίστης ἀγάπης τα ὁποῖα ἔτρεφεν το ἀνώνυμον πλῆθος που συνωστίζετο στους διαδρόμους ἔξωθι του θαλάμου του ἀσθενοῦς ἐπιζητόν να λάβη την εὐλογίαν του.

Εκεῖνος, ἡρεμος, με καρτερικότητα και με το χαρακτηριστικὸ γλυκύτατο χαμόγελό του που προσέδιδεν παράξενην λάμψην στην οσιακὴν μορφὴν του, τους ευχαριστοῦσε.

Τέλος, ἐφθασεν ἡ 31η Ιουλίου του 1996...

Βλέποντας τις ἐκδηλώσεις του ἀέραντου σεβασμοῦ και της ἀνυπόκριτης ἀγάπης του ποιμνίου του ἀπὸ της εἰς Κύριον ἐκδημίας του μέχρι σήμερα, με θλίψη διαπιστώνεις το τεράστιον μέγεθος της δυσαρμονίας μεταξύ του πιστοῦ λαοῦ του Θεοῦ και αὐτῶν που, ἀπομονωμένοι στον στεγανόν πύργον της ἐξουσίας τους, “εμελέτησαν κενά” κατὰ του ἀθῶου ἱεράρχου. Πληροφορηθέντες λοιπὸν τα τεκταινόμενα, ἀπεφάσισαν την τελευταίαν στιγμὴν, να ἀποδοθῶν στον ἐκδημῆσαντα “τιμὲς Μητροπολίτου εν ενεργείᾳ”. Τέλος, πρὸ ἔτους περίπου, σε σχετικὴν συζήτησιν στην Ἱεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδος, ἀπεφασίσθη ἡ ἄρση του ἐπιτιμίου της ἀκοινωνησίας μόνον για τον αἰμόνηστο Θεολόγον.

Ὁ αἰμόνηστος Θεολόγος, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον του θρόνου του ἀδεκάστου Κριτοῦ για να δώσῃ λόγον των πράξεών του και μετὰ καθαρῶς συνειδότος, θα μπορέσῃ να ἐπικαλεσθῆ το Αποστολικόν **“Τον ἀγῶνα τον καλόν ἠγωνίσαι, την πίστην την τετήρηκα, τον δρόμον τετέλεκα, νῦν ἀπόδοτέ μοι ὁ της δικαιοσύνης στέφα-**

νος”.

Πολλοί, γνωρίζοντας το ήθος και τον χαρακτήρα του Θεολόγου, ισχυρίζονται ότι παρ’ ότι αδικήθηκε, δεν θα έπρεπε να προσφύγει στην δικαιοσύνη, ούτε να επανέλθει στον θρόνο του, αλλά θα έπρεπε να υπομείνει αγογγίστως την αδικίαν συμμορφούμενος προς την αναμφισβητήτως άδικην απόφαση της Ιεραρχίας, θεωρώντας μάλιστα ως μείζον θέμα, αυτό, δηλαδή την μη αποδοχήν εκ μέρους του Θεολόγου της άδικου αποφάσεως. Προσωπικώς θεωρώ ότι οι πλείστοι των εχόντων αυτήν την άποψην παρασύρονται από κατευθυνομένην παραπληροφόρησην αυτών οι οποίοι μη έχοντες νομικά, Κανονικά ή ηθικά ερείσματα, προς υποστήριξιν των απόψεών τους, κυρίως όμως γνωρίζοντας ότι οποιαδήποτε τυχόν προσπάθεια σπιλώσεως του Θεολόγου θα έπεφτε στο κενόν, έστρεψαν προς τα εκεί το ενδιαφέρον του θέματος. Το μείζον πρόβλημα εν προκειμένω είναι η παράνομη, αντικανονική και αυθαίρετη απόφαση καθαιρέσεως των ιεραρχών. Το πώς θα έπρεπε να αντιδράσουν είναι παρεπόμενον και όχι γενεσιουργόν της αναταραχής θέμα. Αυτό που ήταν ανεπίτρεπτον ήταν η αυθαιρεσία της Ιεραρχίας. Αν τυχόν οι 12 απεδέχοντο αδιαμαρτυρητήτως την απόφαση εκείνην, το πρόβλημα θα συνεχίζετο επειδή η τάση προς την αυθαιρεσίαν θα εγένετο αχαλίνωτος και ο τελικός ζημιωμένος θα ήταν η Διοικούσα εκκλησία της Ελλάδος αφού θα διηρθύνετο το χάσμα μεταξύ αυτής και του πιστού λαού του Θεού.

Εν τελική αναλύσει, το χριστεπώνυμον πλήρωμα της Εκκλησίας (και όχι βεβαίως τους αδιάφορους προς την εκκλησίαν οι οποίοι απλώς επεδίωκαν τον εντυπωσιασμόν ή την απόκτησην οφέλους) δεν τους εστενοχώρει μόνον η τύχη αυτών καθ’ εαυτών των 12 Μητροπολιτών, όσον η λειτουργία της Διοικούσας Εκκλησίας εντός νομικών, Κανονικών και ηθικών πλαισίων. **“Δικαιοσύνην μάθετε οι εννοικούντες επί την γήν”.**

Ως προς τις λοιπές αιτιάσεις κατά των 12 και επομένως και κατά του αιμνήστου Θεολόγου, αυτές είναι οι ακόλουθες:

α) **Εξελέγησαν υπό “αριστίδην Συνόδου”.** Πολλές φορές στην ιστορία της Ελλαδικής Εκκλησίας αλλά και εις τα Πατριαρχία Κωνσταντινουπόλεως και Ιεροσολύμων έχει εφαρμοσθή ο θεσμός της “αριστίδην Συνόδου” και είναι χαρακτηριστικόν ότι ορισμένοι ιεράρχες του παρελθόντος είχαν εκλεγεί από τέτοια Σύνοδο, χωρίς να αμφισβητηθή ποτέ η Κανονικότης τους, όπως, οι προκαθήμενοι Χρυσόστομος Παπαδόπουλος και Μελέτιος Μεταξάκης, κ.ά. Αλλά και ο ίδιος ο τότε Αρχιεπίσκοπος εξελέγη υπό “αριστίδην Συνόδου”, αφού η σύνθεσή της καθορίστηκε από την Συντακτικήν Πράξιν 3 του 1974 του καθεστώτος Ιωαννίδη.

Άξιον μνείας είναι και το γεγονός ότι εις ανύποπτον χρόνον, το 1965, η συσταθείσα υπό του τότε Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων Στ. Αλαμανή Γνωμοδοτική Επιτροπή εξ επιφανών καθηγητών απεφάνθη μεταξύ των άλλων θεμά-

των, ότι “ουδέν απολύτως Συνταγματικόν ή Κανονικόν κώλυμα υφίσταται προς σύγκλησιν αριστίνδην Συνόδου κλπ.”, άποψη με την οποίαν συμφωνούν απολύτως σήμεραν διαπρεπείς καθηγητές του Κανονικού Δικαίου.

Επί πλέον είναι χαρακτηριστικόν το ότι από αριστίνδην Σύνοδον εξελέγησαν κατά την υπό κρίσιν περίοδον είκοσι εννέα (αρ.29) Αρχιερείς. Εξ αυτών καθηρέθησαν μόνον οι εννέα (9). Εκ των δώδεκα καθαιρεθέντων, μόνον εννέα ως προελέχθη είχαν εκλεγή υπό αριστίνδην Συνόδου ενώ εκ των υπολοίπων τριών, οι δύο είχαν εκλεγή προ της δικτατορίας υπό της Διαρκούς Συνόδου, ο Διδυμοτείχου Κωνσταντίνος και ο Κιλκισίου Χαρίτων και ο τρίτος, υπό Πρεσβυτέρας Συνόδου στην οποία μάλιστα συμμετείχε και ο ίδιος ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος κυρός Σεραφείμ. Ζητείται λοιπόν απάντηση στο ερώτημα, πώς εθεωρήθησαν “νόμιμοι” οι είκοσι εκλεγέντες την ίδιαν περίοδον υπό “Αριστίνδην Συνόδου” ενώ οι λοιποί εννέα εθεωρήθησαν αντικανονικοί ως εκ του τρόπου εκλογής τους;

β) Είναι Ιερωνομικοί. Παρά τα αναπόφευκτα λάθη του ο μακαριστός Ιερώνυμος θεωρείται εκ των αναμορφωτών της Ελλαδικής Εκκλησίας, με μόρφωση, ευπρέπεια, ήθος και διάθεσην εξυγιάνσεως της εκκλησίας. Σήμερα αποκαλύπτεται σταδιακά, (αφού ο ίδιος δεν επεδίωξεν την δημοσιοποίησην), το δράμα του και οι προσπάθειες που κατέβαλλε όχι για το “θεαθήναι τοις ανθρώποις” για την αναγέννηση της εκκλησίας και για τον εξανθρωπισμό του δικτατορικού καθεστώτος. Το έργο του υπερτερεί συντριπτικώς συγκρινόμενον με το έργο πολλών προκατήμενων.

Άλλοι και για άλλα πρέπει να αισθάνονται ενοχές και όχι όσοι εξελέγησαν απλώς επί της εποχής του Ιερώνυμου.

γ) Ανήκουν στην οργάνωση “ΖΩΗ”. Κατ’ αρχάς η αδελφότης αυτή δεν είναι “παραεκκλησιαστική οργάνωση” όπως χαιρέκακα την χαρακτηρίζουν ορισμένοι, αλλά χριστιανική αδελφότης με τεράστιον έργο στον τομέα της καλλιεργίας του θρησκευτικού φρονήματος του λαού, ιδίως της επαρχίας. Όλοι εμείς που μεγαλώσαμε στην επαρχία διατηρούμεν αγαθήν ανάμνησην από τα κηρύγματα και τις ψυχοφελείς συζητήσεις των μελών της αδελφότητος οι οποίοι διήρχοντο από την Νίσυρο. Ο σεβαστός απ’ όλους Κανονολόγος αείμνηστος Αρχιμανδρίτης Επιφάνιος Θεοδωρόπουλος, μη ανήκων σε “Οργάνωση”, είπεν σχετικώς ότι αν δεν υπήρχαν οι Αδελφότητες δεν γνωρίζουμε αν θα υπήρχαν πνευματικοί άνθρωποι στην Ελλάδα.

Θα πρέπει εξ άλλου να τονισθή ότι δεν ήσαν όλοι οι διαωχθέντες μέλη Αδελφότητος και μάλιστα της ΖΩΗΣ.

δ) Προσέφυγαν στην κοσμική Δικαιοσύνη. Δηλαδή προσέφυγαν στον Καίσαρα. Από πλευράς φυσικού και θετού δικαίου, ανεφέρθησαν ανωτέρω ορισμένα στοιχεία, επαρκή όμως για να αποδείξουν το έωλον αυτού του επιχειρήματος.

Όσον αφορά τώρα εις το Κανονικόν Δίκαιον, ισχυρίζονται ότι οι Ιεροί Κανό-

νες απαγορεύουν εις τους κληρικούς να προσφεύγουν εις τα κοσμικά δικαστήρια.

Υπάρχει πράγματι ο 14ος Κανών της εν Καρθαγηνή Συνόδου, που προβλέπει ότι όποιος ζητά κάθαρσην και δικαιοσύνην από κοσμικόν δικαστήριον, περιφρονώντας το εκκλησιαστικόν, αυτός είναι παραβάτης και τιμωρείται.

Θα μπορούσαμε όμως να παρατηρήσουμε γενικώς, ότι οι συνθήκες και οι σχέσεις εκκλησίας και πολιτείας όπως διεμορφώθησαν και ισχύουν σήμερα δεν έχουν καμμιά απολύτως σχέση με τα ισχύοντα την εποχήν της Συνόδου εκείνης αλλά και των άλλων Συνόδων που εθέσπισαν Κανόνες και επομένως πολλοί από τους θεσπισθέντες τότε Κανόνες είναι σήμερα εξ αντικειμένου ανεφάρμοστοι. Ένας τέτοιος Κανών είναι και ο σχολιαζόμενος ως προς την συγκεκριμένην ρύθμισην.

Το ισχύον σήμεραν καθεστώς εις τις σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας όπως διεμορφώθη από της συστάσεως του νεωτέρου ελληνικού κράτους και μάλιστα με την σύμφωνον γνώμην της εκκλησίας, είναι αυτό της “νόμω κρατούσης πολιτείας”, που σημαίνει παρέμβαση του κράτους εις τα θέματα διοικήσεως της εκκλησίας δηλαδή ρύθμιση των σχετικών θεμάτων διά της θεσπίσεως Νόμων και άλλων διατάξεων, παρακολούθηση και έλεγχος της νομιμότητος των πράξεων της εκκλησίας και δικαίωμα ακυρώσεως τυχόν παρανόμων πράξεών της, εν αντιθέσει με τα τότε ισχύοντα, οπότε υπήρξεν διαχωρισμός πολιτείας των εθνικών (Καίσαρας) και διωκομένης εκκλησίας των χριστιανών.

Στα πλαίσια της ανωτέρω ρυθμίσεως προβλέπεται ως προϋπόθεση ενθρονίσεως νεοεκλεγέντος Μητροπολίτου η έκδοση σχετικού Προεδρικού Διατάγματος και η ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας διαβεβαίωση του μητροπολίτου, ότι θα σέβεται τους Νόμους του Κράτους και το Σύνταγμα.

Επομένως δεν θεωρείται πλέον παράβαση η ανάμειξη του Καίσαρα εις τα της εκκλησίας.

Παρ’ όλα αυτά, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ο τότε προκαθήμενος ανήλθεν εις τον θρόνον με παρέμβαση του “Καίσαρος” αφού με την προμνησθείσα Συντακτική Πράξη του Ιωαννίδη “κανονίστηκε” η σύνθεση της ιεραρχίας της εκκλησίας διά του αποκλεισμού τριάντα τεσσάρων (34) Μητροπολιτών, ώστε να είναι βέβαιον το επιθυμητόν αποτέλεσμα, δηλαδή η εκλογή του. (Σχετικό πρακτικό 1994)

Επί πλέον τούτου όμως και αυτή καθ’ εαυτήν η καθαίρεση των 12 Μητροπολιτών επραγματοποιήθη πάλιν διά της παρεμβάσεως του “Καίσαρος” δηλαδή πάλιν με Συντακτικήν Πράξιν του Ιωαννίδη. Είχαν λοιπόν κάθε δικαίωμα οι 12 να απευθυνθούν στον ίδιο φορέα που τους καθήρεσεν και να ζητήσουν την απονομήν δικαιοσύνης πολύ περισσότερον βεβαίως όταν ο αποφασίσας την καθαίρεσην ήταν δικτατορικόν καθεστώς και αυτός στον οποίον προσέφυγαν αιτούμενοι την δικαίωσίν των ήταν δημοκρατικόν.

Ανεξαρτήτως πάντως όλων των ανωτέρω, η προσφυγή σε κοσμικόν δικαστήριον προβλέπεται από τους Ιερούς Κανόνες. Συγκεκριμένως, ο 115ος Κανών της εν Καρθαγένη Συνόδου προβλέπει: **“Εί δε και ζητήση από τον Βασιλέα κριτήριον εκκλησιαστικόν, ήτοι να συναχθούν διά προσταγής του οι Επίσκοποι και να θεωρήσουν την αυτού υπόθεσιν, τότε δεν θέλει επιτιμησθή ως άτοπόν τι ποιήσας. Πάσαι γαρ αι Σύνοδοι, Οικουμενικάί τε και τοπικάί τοιουτοτρόπως, ήτοι διά βασιλικής προσταγής συνηθροίσθησαν”**.

Αλλά και άλλοι Κανόνες αναφέρουν τη δυνατότητα επικλήσεως της κοσμικής εξουσίας για την επίλυση εκκλησιαστικού ζητήματος και μάλιστα ο 100ος της εν Καρθαγένη Συνόδου επικαλείται το παράδειγμα του Αποστόλου Παύλου ο οποίος σώθηκε από την μανία της θρησκευτικής εξουσίας με την βοήθειαν της κοσμικής εξουσίας την οποίαν ο ίδιος επεζήτησεν. (Πραξ. Αποστ.).

Θα μπορούσαμε ακόμη να προσθέσουμε ότι οι Ιεροί Κανόνες προβλέπουν και άλλες απαγορεύσεις τις οποίες οι συνθήκες της ζωής ώθησαν την εκκλησίαν να τις αγνοεί ενεργούσα “κατ’ οικονομίαν”, όπως το διαζύγιον, ο δεύτερος γάμος κ.ά.

Εκείνο όμως που αποτελεί την κορύφωση του φαρισαϊσμού όσων επικαλούνται τον σχετικόν Κανόνα για την απαγόρευση της προσφυγής στην κοσμικήν εξουσίαν είναι οι σχετικοί με την απαγόρευση του περιβόητου “μεταθετού”* Το “μεταθετόν” λοιπόν απαγορεύουν οι εξής Ιεροί Κανόνες των ακολούθων Συνόδων:

- 21ος της εν Αντιοχεία.
- 15ος της Α΄ Οικουμενικής.
- 1ος της εν Σαρδική.
- 2ος της εν Σαρδική.
- 14ος των Αγίων Αποστόλων.
- 52ος της εν Καρθαγένη.
- 15ος των Αγίων Αποστόλων.
- 3ος της εν Αντιοχεία.

Οι Κανόνες αυτοί προβλέπουν καθαίρεση όσων Επισκόπων επεδίωξαν ή απεδέχθησαν το μεταθετόν και μάλιστα ο 2ος της εν Σαρδική Συνόδου Κανών προβλέπει ότι δεν πρέπει να λογίζεται ούτε στην τάξη των λαϊκών και απαγορεύει την θείαν κοινωνίαν, ακόμη και στο τέλος της ζωής του παραβάτου Επισκόπου.

Παρ’ όλα αυτά, ένας μεγάλος αριθμός σημερινών Επισκόπων κατέχει την έδραν του διά μεταθέσεως και ουδείς έθεσεν θέμα Ιερών Κανόνων.

* Η μετάθεση Επισκόπου, από την Μητρόπολη στην οποία εξελέγη σε άλλην.

Επί πλέον τούτων, η άνευ δίκης καθάιρεση των 12 Μητροπολιτών δεν έχει κανένα έρεισμα σε Ιερούς Κανόνες, οι οποίοι αντιθέτως, απαιτούν να προηγηθή δίκη και συγκεκριμένως, ο 16ος της Καρθαγένης, ο 4ος της Σαρδικής, ο 16ος της Πρωτοδευτέρας και άλλοι, επιτάσσουν ότι ο Επίσκοπος δεν εκβάλλεται από την επαρχίαν του “δίχα τελείας δίκης”, κατά δε τον 8ο Κανόνα της Καρθαγένης, θα πρέπει να εξετασθούν μάρτυρες οι οποίοι πρέπει να είναι ευυπόληπτα πρόσωπα, να κληθή ο παραπεμπόμενος σε απολογία για πρώτην, δεύτερην και τρίτην φοράν και τέλος κατά τον 74ον Κανόνα των Αγίων Αποστόλων ο παραπεμπόμενος πρέπει να είναι παρών κατά την διάρκειαν της δίκης, γιατί “απόντα ουδείς κατακρίνει”, όπως αναφέρεται στα Πρακτικά της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

Στην περίπτωση όμως των 12 Μητροπολιτών, όπως προελέχθη, ούτοι καθιρέθησαν χωρίς δίκην και επομένως χωρίς απόφαση δικαστηρίου, χωρίς και πάλιν κάποιος από τους λαλίστατους κατηγορούς των να διαμαρτυρηθή επικαλούμενος τους Ιερούς Κανόνες.

Επιλεκτική λοιπόν επίκληση των Κανόνων εκεί που μας συμφέρει και ένοχος σιωπή όταν οι Κανόνες δεν εξυπηρετούν τους σκοπούς μας. **“Ουαί υμίν..., οι διυλίζοντες τον κώνωπα και καταπίνοντες την κάμηλον”.**

Τούτων ούτως έχόντων, ο μακαριστός Θεολόγος υπέμενεν αγογγίστως τον σταυρόν του δικού του μαρτυρίου επί είκοσι δύο συναπτά έτη, έως ότου ο τα πάντα εν σοφία ποιών, έδωσεν λύση εις την αγωνίαν του.

Είναι ανθρώπινον να προβληθή το ερώτημα: Αφού ήταν τόσο καλός, γιατί αυτή η ταλαιπωρία και αυτό το μαρτύριον; Είναι το αιώνιο υπαρξιακό ερώτημα του ανθρώπου με τις πεπερασμένες ικανότητες, που δεν μπορεί να συλλάβει και να κατανοήσει τα σχέδια του «απερινόητου και ακατάληπτου θεού».

Αντί δικής μου απαντήσεως, θα παραθέσω την άποψιν δύο αντιπροσωπευτικών προσωπικοτήτων από δύο διαφορετικούς χώρους που είχαν όμως ένα κρίσιμον κοινόν σημείον, την βαθιά πίστη στον Χριστόν.

Ο κεντρικός άξων της φιλοσοφικής σκέψεως του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι συνίσταται στο ότι μόνον διά του πόνου εξαγνίζεται ο άνθρωπος. Αυτό αποκαλύπτεται περίτρανα στο τελευταίον βιβλίον του “συγγραφέα των δυστυχισμένων” στους “Αδελφούς Καραμαζώφ”. Εκμυστηρεύεται ο Ντιμίτρι Καραμαζώφ, “θέλω να υποφέρω και να εξιλεωθώ με τον πόνον”.

Ο μακαριστός γέρον Αρχιμανδρίτης Σωφρώνιος Ζαχάρωφ μας έλεγε συχνά, τις λίγες φορές που η θεία χάρις μας αξίωσε να πάρουμε την ευλογίαν του στο ελληνορθόδοξο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου στο Έσσεξ της Αγγλίας, ότι “για να μεταφερθή σε μας η χάρις του εσταυρωμένου, θα πρέπει να ανέβουμε και εμείς στον δικό μας σταυρό”.

Με καρτερικότητα, με Ιώβειο υπομονή, χωρίς να αδημονή, ο Θεολόγος ανέβηκε στον δικό του τον σταυρό γιατί ο σταυρός δημιουργεί συναίσθημα χαράς, όσο

κι αν φαίνεται παράξενο. «**Ίδού γαρ ήλθε δια του σταυρού χαρά εν όλω τω κόσμω...**», γιατί η σταύρωση δεν είναι κάτι το μόνιμον, δεν είναι παντοτεινή κατάσταση αλλά μεταβατική. Η μετά τον σταυρό κατάσταση δηλαδή η ανάσταση, είναι η μόνιμη κατάσταση, γι' αυτό και πολύ σωστά ο ποιητής λέγει «ο που του μέλλει ανάσταση τον Γολγοθά περνάει».

Ο αείμνηστος Θεολόγος, συναισθανόμενος ότι “το τέλος εγγίζει” υπαγόρευσε στον διάκονον που με υικιήν αγάπην του συμπαραστάθηκε στις δύσκολες ώρες του, την παρακάτω πνευματικήν διαθήκην, ήταν η ώρα 12.45 της 19ης Ιουλίου 1996:

*“Επισκοπείο Ιεράς Μητροπόλεως Λαρίσης,
19 Ιουλίου 1996 και ώρα 12.45.*

Από το κρεβάτι του πόνου.

“Χίλιες δόξες να ‘χει ο Θεός πάντων ένεκεν. Και θα πώ, ό, τι θα πώ, έχοντας την επίγνωση, ότι είμαι ένας καρμιοπαθής.

“Θα ήθελα πολύ ο τελευταίος τόπος του σκηνώματός μου να είναι το μοναστήρι μας. Δεν επιμένω όμως. Όχι, όχι, αν πρόκειται το μοναστήρι να ζημιωθεί, όχι, χίλιες φορές όχι.

Απλώς επιθυμία εκφράζω.

“Στην κηδεία μου, αν αδελφοί επίσκοποι ζητήσουν, δεν θα αρνηθώ. Δεν θα το ήθελα πολύ, όμως... Ναι. Αν θελήσουν έ! Δεν πειράζει, δεν έχω τίποτα με τους αδελφούς. Γενικά, και με αυτόν τον ίδιο τον κ. Σεραφείμ δεν έχω τίποτα. Τον συγχώρεσα και τον συγχωρώ και προσεύχομαι γι' αυτόν.

Ναι... από τις αρχές του τόπου, εάν θα έλθουν... όμως δεν θα τους καλέσουν. Δεν θα καλέσουν κανέναν.

“Ευχαριστώ τους γονείς μου, τους πνευματικούς μου πατέρας, τους πνευματικούς μου διδασκάλους. Ευχαριστώ τους συνεργάτες μου. Είμαι δέσμιος της αγάπης τους για την συμπαράστασή τους.

“Τον λαό του Θεού ευχαριστώ ιδιαιτέρως για την συμπαράστασή του. Όσο έζησα εδώ, μέσα στην αγάπη του έζησα και θεωρώ ευεργετημένο τον εαυτό μου απ' αυτή τους την αγάπη. Τους πνευματικούς μας συνεργάτες, τους πατέρες μας, όλους ιδιαιτέρως ευχαριστώ.

“Δόξα σοι ο Θεός. Το ανάστημά μου δεν είναι ότι απέκτησα χρήματα, τα οποία έπρεπε τώρα να σκεφθώ πού και πώς να τα διαθέσω. Δεν απέκτησα χρήματα. Δεν θα μπορούσα να τα αποκτήσω, έχοντας έντονο μπροστά μου το παράδειγμα του πρώτου ακτήμονα Ιησού Χριστού... ας μην αναζητηθεί λοιπόν πουθενά, ούτε οβολός...

“Στους κυκλάρχες, στις κυκλάρχισες, στους κατηχητάς και κατηχητριάς αφήνω την αγάπη μου και την ολόθερμη ευχαριστία μου και αν κάνω λάθος, διορθώ-

στε με σε μερικά πράγματα.

“δεν ανησυχώ για τον θάνατο. Όχι. Δεν με πειράζει. Για μένα ισχύει το του μακαριστού Μητροπολίτου Τρίκκης Διονυσίου: “Το συντομώτερο”. Όχι αδιαφορώντας και περιφρονώντας το παρόν. Εσείς γνωρίζετε πόσο πολύ μ’ απασχολούν τα παρόντα και πόσο προσεύχομαι γι’ αυτά. Άλλο το ένα και άλλο το άλλο.

“Σε μια εποχή, που όλοι γκρεμίζουν, δεν πρέπει να σταματήσουν οι πνευματικές προσπάθειες για την κατήχηση των πιστών. Προσπάθειες, που με τόσο κόπο και θυσίες ξεκίνησαν και μόλις άρχισαν να καρποφορούν. Κανείς δεν έχει δικαίωμα να τις σταματήσει. Πρέπει να συνεχισθούν.

“Και τέλος, για την πολυπόθητη Εκκλησία μας, για της οποίας τα τραύματα εσείς ξέρετε πόσο πόνεσα και πόσο κουράστηκα, εύχομαι. “Επί την ασάλευτον, Χριστέ, πέτραν των εντολών σου την Εκκλησία σου στερέωσον”.

Για μια φορά ακόμη συγχωρέστε με για όλα. Σε όλους σας αφήνω την ευχή μου, την αγάπη μου και την ολόθερμη ευχαριστία μου.

Ευχαριστώ πολύ. Καλόν Παράδεισον”.

Την πνευματικήν αυτήν διαθήκην, ανέγνωσεν ο ίδιος ο διάκονος κατά την εξόδιον ακολουθίαν, ο οποίος προσέθεσε:

«Και εμείς όλοι, σεβασμιώτατε σας ευχαριστούμε για τις ευχές σας και την αγάπη σας. Και εγώ προσωπικά, άγιε δεύτερε γέροντά μου, σας ευχαριστώ για την μεγάλη αγάπη σας, την υπομονή σας και το παράδειγμά σας, που τα έξησα 4 1/2 χρόνια κοντά σας. Να εύχεσθε σεβασμιώτατε και θα ευχόμαστε Καλή αντάμωση στη Βασιλεία του Θεού. Αμήν.»

Η ανεξικακία, η αγάπη και γενικώς το κάλλος της ψυχής του όπως αποτυπώνονται σ’ αυτήν την τελευταίαν παρακαταθήκην του καθιστούν περιττήν οποιαδήποτε άλλην σχολίασιν. Ένα μόνον πρέπει να προστεθή. Την παρακαταθήκην αυτήν χαρακτηρίζουν όλοι ως πνευματικήν διαθήκην, γιατί όπως κατ’ επανάληψην έχουν τονίσει πλείστοι όσοι έχουν ασχοληθή με την βιωτήν του μακαριστού Θεολόγου, το μόνον περιουσιακόν στοιχείον που κατέλειπεν ήταν είκοσι πέντε, ναι, είκοσι πέντε δραχμές.

Αναφερόμενος κάποτε στην εξόδιο ακολουθία του, είχα γράψει: “Βαθιά συγκινημένος, έκθαμβος και εκστατικός, είδα έναν ολόκληρον λαό πολλών χιλιάδων να αποχαιρετά τον πνευματικόν του πατέρα με ανείπωτη θλίψη και με εκδηλώσεις πραγματικής λατρείας, ενώ η μυριόστομη ιαχή “άγιος - άγιος” δονούσε συνεχώς την ατμόσφαιρα... και μέσα στην συγκινησιακή μου φόρτιση αισθάνθηκα υπερήφανος για την καταγωγή μου και για την πίστη μου”.

Αν είναι κάτι που τώρα θα ήθελα να προσθέσω, είναι η διαβεβαίωση ότι δεν υ-

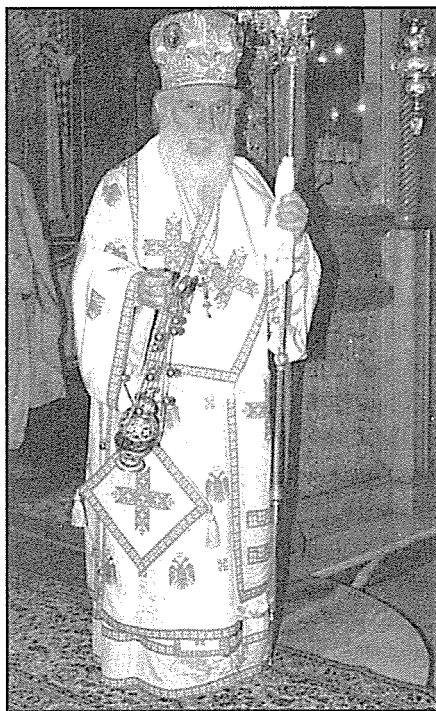
πάρχει η παραμικρή δόση υπερβολής σ' αυτήν την εκ βαθέων εξωτερίκευση των συναισθημάτων μου της ώρας εκείνης.

Επαναλαμβάνω ότι θεώρησα χρέος προς την κακοποιηθείσαν αλήθειαν και εκδήλωσιν σεβασμού προς το πρόσωπον του αιμνήστου Μητροπολίτου να καταθέσω αυτήν την μαρτυριάν, όχι ως θεολόγος ούτε ως νομικός, αλλά ως απλός χριστιανός που θλίβομαι και πονώ όταν βλέπω ότι εκπρόσωποι της πίστεώς μου λησμονούν την αποστολήν των όπως την περιέγραψεν με τους λόγους και τα έργα Του και την σφράγισε με την ίδια την ζωήν Του Εκείνος.

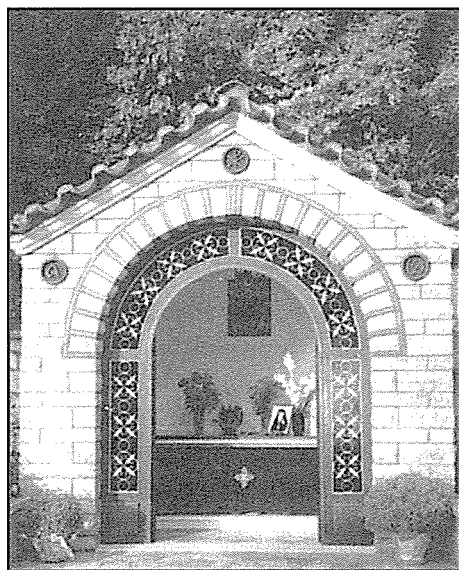
Γνωρίζω ότι ο σεβαστός Ποιμενάρχης δεν θα συμφωνούσε ποτέ ούτε με το ύψος ούτε με τον περιεχόμενον της πτωχής αυτής εξιστορήσεως.

Ελπίζω όμως, ότι η πλημμυρισμένη από αγάπη, ανοχή και κατανόηση καρδιά του θα με συγχωρήσει.

Ας είναι αιωνία η μνήμη του και η ευχή του να μας συνοδεύη πάντοτε.

**Ο αιμνήστος Μητροπολίτης,
ενώ χοροστατεί σε
θεία λειτουργία.**

**Ο τάφος του αιμνήστου
Μητροπολίτου, στη Μονή
Αγίου Δημητρίου Στομίου
Λαρίσης**

**ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗ
ΤΟΝ ΘΕΟΛΟΓΟ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ**

Ο Σύλλογος Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος Νέας Υόρκης, επί τη συμπληρώσει ενενήντα ετών πολυσχιδούς δημιουργικής δράσεως, απεφάσισε να απονεμίει στην Εταιρεία Νισυριακών Μελετών Δίπλωμα Τιμής, ως αναγνώριση της «ανεκτίμητης προσφοράς της για την διάσωση και προβολή της ιστορίας και της λαογραφίας της Νισύρου».

Η απονομή έλαβε χώραν την Κυριακήν 26η Σεπτεμβρίου 1999 εορτήν του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, κατά την πανηγυρική συνεστίαση των μελών και πολλών φίλων του Συλλόγου στην κατάμεστη ειδική αίθουσα στα ιδιόκτητα εντευκτήρια του Συλλόγου.

Την καλαισθητή τιμητική πλάκα παρέλαβε εκ μέρους της Εταιρείας ο τότε Αντιπρόεδρος της Ναύαρχος Α.Σ. Κωνσταντίνος Διαμ. Χαροφύλης ο οποίος μετέβη προς τον σκοπόν αυτόν στη Νέα Υόρκη.

Ο Πρόεδρος του Συλλόγου κ. Αναστάσιος Γερ. Κόκκινος στην ομιλία του ανέφερε μεταξύ άλλων και τα εξής:

Είναι μεγάλη η χαρά και η τιμή όλων μας να γιορτάζουμε σήμερα τα ενενήντα χρόνια του Συλλόγου μας. Ενενήντα χρόνια παρουσίας και δράσης γεμάτης με την έννοια της προσφοράς. Της αγαθοεργούς προσφοράς, της πολιτιστικής προσφοράς, της κοινωνικής προσφοράς, αλλά ακόμη και της εθνικής προσφοράς. Γιατί είναι πράγματι εθνική προσφορά το να τροφοδοτείς με φάρμακα, είδη πρώτης ανάγκης και με χρήματα αυτούς που είχαν την ατυχία να ζήσουν την δεινήν δύο πολέμων, γιατί είναι εθνική προσφορά το να πληρώνεις τους δασκάλους του χωριού σου για να μην μείνουν αγράμματα τα τρυφερά βλαστάρια που μόλις είχαν ξεκινήσει την πορεία της γνώσης, γιατί είναι εθνική προσφορά το να πληρώνεις γιατρούς λόγω αδυναμίας του ελληνικού κράτους και να γλυτώνεις, να σώζεις ζωές από διάφορες ασθένειες που είχαν εμφανισθεί λόγω των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης.

Αμέτρητα τα παραδείγματα της κοινωνικής και αγαθοεργούς προσφοράς του Συλλόγου τόσο στο χωριό μας όσον και εδώ.

Είναι γνωστά σε όλους σας και ίσως δεν είναι κατάλληλος και επαρκής ο χρόνος για μια λεπτομερή και εξειδικευμένη παρουσία τους.

Οι πρωτομάστορες, οι μπροστάρηδες αυτοί που συνέλαβαν την ιδέα της ιδρύσεως του Συλλόγου που με υπερηφάνεια, αγάπη και ιδιαίτερη φροντίδα κρατάμε εμείς σήμερα στα χέρια μας, ήταν στην μεγάλη τους πλειοψηφία άνθρωποι του μόχθου και της βιοπάλης, του σκληρού και έντιμου αγώνα για επιβίωση βιολογική και πνευματική. Λίγοι ήταν οι τυχεροί με κάποιες γραμματικές γνώσεις. Οι περισσότεροι αδυνατούσαν να έχουν αυτή την πολυτέλεια. Είχαν όμως ευγενικές ψυχές, είχαν νουν οξυδερκή και πατριωτισμό μεγάλο. Πιστεύαν σε ιδανικά και αρχές. Το τρίπτυχό τους πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια. Ξενιτεύτηκαν χωρίς να το θέλουν, για να ζήσουν τις οικογένειές τους, για να παντρεύσουν κόρες, να σπουδάσουν γιούς. Μερικοί απ' αυτούς τα κατάφεραν και επέστρεψαν στα ιερά χώματα της πατρίδας με το κομπόδεμα που με ιδρώτα και αίμα μπόρεσαν να περυσευτούν εργαζόμενοι σκληρά σε δύσκολους χαλεπούς καιρούς, συχνά μέσα σε ένα όχι και τόσο φιλικό περιβάλλον εδώ στην μεγάλη χώρα την Αμερική. Άλλοι έμειναν με την νοσταλγία της επιστροφής, στο νησί και στο αγαπημένο τους χωριουδάκι, να καίει τα σωθικά τους. Άλλαξαν βλέπετε οι περιστάσεις. Πολλοί ήλθαν ελεύθεροι, σχετιστήκανε, παντρεύτηκαν, έκαναν παιδιά και αργότερα εγγόνια. Δεσμεύτηκαν, παρέμειναν αλλά δεν ξέχασαν. Δεν ξέχασαν τον τόπο καταγωγής τους ούτε μια στιγμή. Δεν αφομοιώθηκαν. Και δεν αφομοιώθηκαν γιατί είχαν δημιουργήσει τον Σύλλογο, τον Θεολόγο, ο οποίος ίσως και χωρίς οι ίδιοι να το συνειδητοποιούν είχε γίνει το οχυρό τους, κατά της πνευματικής και πολιτιστικής τους αφομοίωσης. Τον αγάπησαν τον Θεολόγο όπως αγαπούσαν και τις οικογένειές τους και μόχθησαν για να τον παραδώσουν στις μεταγενέστερες γενιές σαν ένα ιερό κειμήλιο που πρέπει να φυλάγεται σαν κόρη οφθαλμού.

Εμείς λοιπόν σήμερα αγαπητοί μου, καλούμεθα μέσα από την ενενηντάχρονη ιστορία του Συλλόγου μας να φανούμε αντάξιοι συνεχιστές του έργου και της προσφοράς των προγόνων μας βαδίζοντας στα ίδια μονοπάτια που βάδισαν εκείνοι, και συνεχίζοντας τον αγώνα, για να παραμείνει άσβεστη η φλόγα του πατριωτισμού και η αγάπη των νέων γενεών προς την αγαπημένη μας Νίσυρο. Είμαστε υποχρεωμένοι στην πορεία να προσαρμόζουμε και να ιεραρχούμε τις ανάγκες μας και να λαμβάνουμε υπ' όψη τις νέες συνθήκες που δημιουργούνται, μέσα από την αναπόφευκτη συνεχή εξέλιξη της κοινωνίας. Η τεχνολογία και οι καλύτερες ατομικές γνώσεις πρέπει να είναι τα στοιχεία εκείνα που αφού τα εκμεταλλευτούμε σωστά, θα μας βοηθήσουν αποτελεσματικά για να δώσουμε νέα ώθηση στην δράση του Συλλόγου μας. Η προσπάθεια για να μεταλαμπαδεύσουμε στις νέες γενιές τις παραδόσεις μας, την γλώσσα και την θρησκεία μας είναι συνεχής και θα πρέπει να αποβλέπει στο πώς θα καλλιεργήσουμε ελληνική συνείδηση στις ψυχές των παιδιών μας και στηλοβάτες στην προσπάθεια αυτή είναι πρώτα η οικογένεια, η εκκλησία και οι σύλλογοι.

Πιστεύω όπως είπα και πριν ότι, με τις δυνατότητες που μας προσφέρει η εξέ-

λιξη της τεχνολογίας, στο θέμα της διάπλασης ελληνικής συνείδησης στα νέα παιδιά που γενιούνται εδώ, σημαντικό ρόλο θα μπορούσε να έχει και η νέα ενιαία δημοτική αρχή του νησιού με την εκπόνηση για παράδειγμα προγραμμάτων φιλοξενίας στα Νισυρόπουλα σε συνεργασία με τους Συλλόγους, δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά αυτά να γνωρίσουν τις ρίζες τους.

Τελειώνοντας, παρακαλώ τον Αντιπρόεδρο της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, τον συμπατριώτη μας Ναύαρχο κ. Κων/νο Χαροτούλη που βρίσκεται μαζί μας, να παραλάβει το Δίπλωμα Τιμής που με ευγνωμοσύνη, αγάπη, ευχαριστίες και πατριωτικά αισθήματα ο Σύλλογός μας απονέμει για την ανεκτίμητη προσφορά της Εταιρείας στην ιστορία και την λαογραφία του νησιού μας, μέσα από την έκδοση μέχρι σήμερα δέκα πέντε τόμων με ιστορικό και λαογραφικό υλικό.

Στέλλω τέλος την αγάπη όλων μας προς τους ηρωικούς λιγιστούς συμπατριώτες μας που πεισματικά στον χρόνο και την μοναξιά κρατάνε ζωντανό το χωριό μας και τους υποσχόμαστε αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια όποτε υπάρξει ανάγκη.

Ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού μας, ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος να χαρίζει σ' όλους μας υγεία, χαρά και ευτυχία.

Μετά την απονομή της τιμητικής πλάκας, ο Αντιπρόεδρος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών στην αντιφώνησή του είπε τα εξής:

Θεοφιλέστατε Άγιε Ατλάντας

Θεία χάριτι και τύχη αγαθή, χοροστατήσατε σήμερα στην θεία λειτουργία τιμώντας έτσι τον εορτάζοντα προστάτη αγιό μας και τώρα δια της παρουσίας σας ευλογείτε την εκδήλωση αυτή. Θεωρώ ευτυχή αυτή την συγκυρία όχι μόνον επειδή τυγχάνετε διακεκριμένος εκπρόσωπος της αγίας και μεγάλης ανατολικής του Χριστού εκκλησίας, αλλά, κυρίως γιατί τυγχάνετε επίτιμος δημότης της Νισύρου και μέλος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών.

Σεβαστόν πρεσβυτέριον, εντιμότητα κ. Δικαστά, κ.κ. Πρόεδροι και Μέλη του Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου, της οργανωτικής Επιτροπής, της Επιτροπής Εκδόσεως του λευκάματος και των λοιπών Νισυριακών Συλλόγων.

Συμπατριώτισσες και συμπατριώτες, φίλες και φίλοι της Νισύρου.

Υπό την ιδιότητά μου ως Αντιπρόεδρου της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες όλων των μελών μας για την μεγάλη τιμή που ο Σύλλογος Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος μας επεφύλαξε.

Η τιμή αυτή δεν απευθύνεται μόνον προς τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου ούτε μόνον προς όλα γενικώς τα μέλη της Εταιρείας. Θεωρούμε ότι απευθύνεται προς όλους εκείνους τους Νισύριους οι οποίοι αγωνιούν για το μέλλον του νησι-

ού μας, αγωνιούν και τρομάζουν στη σκέψη ότι τα παιδιά τους μπορεί να αποκοπούν από τις Ελληνοχριστιανικές παραδόσεις μας και να αλλοτριωθούν από τον σύγχρονο ισοπεδωτικό, ορθολογικό και ωφελιμιστικό τρόπο ζωής και γι' αυτό αντιστέκονται και προσπαθούν να κρατήσουν γερούς τους δεσμούς με τις ρίζες τους. Προσπαθούν να διατηρήσουν άσβεστη την αγάπη και τους δεσμούς των νεώτερων γενιών προς το μικρό εκείνο, άγιο και βραχάδες ακριτικό νησί του Αιγαίου. Όλοι αυτοί που ενστερνίζονται αυτές τις ιδέες, όλοι όσοι αγωνίζονται γι' αυτά τα ιδανικά, όλοι όσοι αισθάνονται αυτές τις αγωνίες, όλοι αυτοί τιμούνται σήμερα από τον Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο.

Τι κι αν είναι μικρή η Νίσυρος. Τι κι αν βρίσκεται στην εσχαιά του Αιγαίου. Για μας είναι η πατρίδα μας. Και είναι σημαντικό τό ότι η τιμή αυτή προέρχεται από ένα Νισυρικό Σύλλογο της Ξενιτειάς, γιατί αυτοί που ζουν μακριά από την πατρίδα εκτιμούν καλύτερα τις προσπάθειες για την διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και την στερέωση των δεσμών με την πατρίδα.

«Τι γαρ πατρώας ανδρί φίλτερον χθονός;» Τι πιο αγαπητό στον άνθρωπο από την πατρική γη; διερωτάται ο μέγας τραγικός Ευριπίδης.

Μας λείπει περισσότερο η Νίσυρος επειδή την στερούμαστε.

«Αλλ' όμως οικτρός τις αιών πατρίδος εκλιπείν όρους». Μαύρη ζωή τα σύνορα ν' αφήνεις της πατρίδος, τονίζει πάλι ο Ευριπίδης.

Μα και ο άλλος τραγικός ποιητής ο Σοφοκλής μακαρίζει, **«Πολλά σε ζηλώ βίου, μάλιστα δ' ει γης μη πεπειράσαι ξένης». Πολλά πράγματα του βίου σου ζηλεύω μα πιο πολύ που δεν δοκίμασες την Ξενιτειά.**

Κι αν η αδίρητος ανάγκη για καλύτερες συνθήκες ζωής μας ανάγκασε να αποχωριστούμε τα ιερά χώματα του νησιού μας, η Νίσυρος αποτελεί πάντοτε σημείο αναφοράς και πυρήνα συσπειρώσεως όλων μας.

Η νοσταλγία της μας βασανίζει.

Από τα βάθη των αιώνων αντηχεί η φωνή του Ομήρου στην Οδύσσεια, **«Αυτάς Οδυσσεύς ιέμενος και καπνόν αποθρώσκοντα νοήσαι ής γαίης, θανέειν ιμείρεται». Μα ο Οδυσσεύς, φθάνει και τον καπνό να δει απ' την πατρίδα ν' ανεβαίνει κι ας πεθάνη.**

Αυτή ακριβώς η αγάπη μας για το νησί μας, μας συγκέντρωσε σήμερα εδώ σ' αυτή την υπέροχη εκδήλωση. Και δεν μπορεί παρά να προκαλέσει θαυμασό το γεγονός ότι συγκεντρώθηκαν εδώ στην άλλη άκρη του κόσμου, εδώ, που είναι η χοάνη απορροφήσεως των λαών, συγκεντρώθηκαν λοιπόν τόσοι άνθρωποι για να τιμήσουν την Νίσυρο, γιατί στην ουσία αυτή είναι το τιμώμενο πρόσωπο σήμερα.

Αυτοί ακριβώς οι ίδιοι λόγοι παρεκίνησαν το 1961 μια ομάδα Νισυριών της Αθήνας να οργανωθούν και να ιδρύσουν την Εταιρεία Νισυριακών Μελετών. Ήταν η έκφραση της αγωνίας τους για την τύχη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Ήταν η αγωνία για αναζήτηση δράσεως σ' ένα τομέα που την εποχή εκείνη

λίγους ενδιέφερε. Αγαθοεργοί Σύλλογοι υπήρχαν βεβαίως πολλοί και μάλιστα από τα τέλη του περασμένου και τις αρχές του αιώνα μας. Είχαν όμως άλλους σκοπούς τους οποίους εξυπηρετούσαν κατά τον καλύτερο τρόπο.

Η συγκέντρωση όμως, η διαφύλαξη, η προβολή και η ανάδειξη κάθε ιστορικού και λαογραφικού στοιχείου του νησιού μας και γενικά η διατήρηση των παραδόσεών μας έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο δράσεως ενός άλλου Σωματείου. Αυτό το κενό κάλυψε η Εταιρεία Νισυριακών Μελετών και πρέπει να αναλογισθούμε ότι αυτές οι σκέψεις και οι ανησυχίες απασχολούσαν τους καλούς εκείνους Νισύριους, το 1961, όταν δηλαδή, όπως ήταν φυσικό με βάση τα δεδομένα και τις συνθήκες της εποχής εκείνης, άλλες ήταν οι προτεραιότητες των άλλων κοινωνικών ομάδων. Οι συμπατριώτες μας όμως προηγούντο της εποχής τους συμμορφούμενοι στην παραίνεση του Αποστόλου των Εθνών, **«στήκετε και κρατείτε τας παραδόσεις»**. Γι' αυτό και η Εταιρεία μας είναι από τα αρχαιότερα Σωματεία αυτού του είδους και μάλιστα το αρχαιότερο στο χώρο της Δωδεκανήσου. Είναι Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που οι πόροι του προέρχονται από τις συνδρομές των μελών του, από δωρεές φίλων του και από το προϊόν διαθήσεως των εκδόσεών του.

Για την επιτυχία του σκοπού της η Εταιρεία Ν.Μ. έχει εκδόσει μέχρι σήμερα, 13 ογκώδεις τόμους με τίτλο «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», δύο μεμονωμένους αυτοτελείς τόμους με τίτλους «ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ» και «ΠΟΙΗΜΑΤΑ Ι. ΛΟΓΟΘΕΤΗ» παλιού Νισύριου λογοτέχνη και επανεξέδωσε σε τρεις τόμους το περιοδικό «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» που εξέδιδε ο Σύλλογος Νισυριών Αθηνών ο «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑΣ» την δεκαετία του 50.

Σ' αυτές τις εκδόσεις έχει συγκεντρωθεί ο ανεκτίμητης αξίας θησαυρός που αναφέρεται στην ιστορία, τη λαογραφία, στα ήθη και έθιμα και γενικά στις παραδόσεις της Νισύρου και έχει προκαλέσει τα εγκωμιαστικά σχόλια πνευματικών ανθρώπων και ανθρώπων του τύπου, ο οποίος πολλές φορές με κολακευτικά άρθρα έχει αναφερθεί στο έργο της Εταιρείας.

Είναι χαρακτηριστικό το άρθρο του αειμνήστου Βάσου Βαρίκα στο «Βήμα» με το οποίο «προέτρεπε» την Ακαδημία Αθηνών, να μιμηθεί την Εταιρεία μας στον εκδοτικό τομέα, για να προχωρήσει επί τέλους η έκδοση του λεξικού της ελληνικής γλώσσας.

Ένα τόσο μεγάλο έργο, για ένα τόσο μικρό νησί δεν είναι κάτι το συνηθισμένο ούτε το εύκολο. Δεν χρειάζεται να έχει κάποιος ιδιαίτερες γνώσεις για να κατανοήσει πόσος κόπος, πόσος μόχθος και πόση προσπάθεια χρειάζεται, κυρίως όμως τι ανεξάντλητος ενθουσιασμός απαιτείται για να επιτευχθεί αυτός ο εκδοτικός άθλος, γιατί πράγματι, περί άθλου πρόκειται. Στην Εταιρεία Νισυριακών Μελετών όλα αυτά τα έχουμε εν αφθονία, γιατί μέσα μας έχουμε σαν κινητήρια δύναμη που μας χαλυβδώνει τη θέληση, αυτήν την απέραντη, την μέχρι πάθους α-

γάπη για την Νίσυρο.

Αυτή η αξιοθαύμαστη πράγματι δραστηριότητα αναγνωρίστηκε από τον πιο επίσημο φορέα της πατρίδος μας, από την Ακαδημία Αθηνών, η οποία απένευσε στην Εταιρεία μας Έπαινον ευχόμενη την συνέχιση του έργου μας.

Εκείνο όμως που αποτελεί την κορύφωση του εκδοτικού μας έργου, είναι η πρόσφατη έκδοση του Αρχείου της Ιεράς Μονής Παναγίας Σπηλιανής. Το έργο αποτελείται από δύο ογκώδεις τόμους με 1506 σελίδες συνολικά στις οποίες περιλαμβάνονται 1081 έγγραφα στην πρωτότυπη αρχική τους μορφή από το 1718 έως το 1950 και μέσα από τα οποία αναδύεται ο κυρίαρχος ρόλος, όχι μόνον πνευματικός αλλά και εθνικός και κοινωνικός τον οποίον διεδραμάτισε το Μοναστήρι δια των κατά καιρούς Ηγουμένων του στο ιστορικό και κοινωνικό γίγνεσθαι του νησιού. Από την μελέτη των εγγράφων αυτών διαπιστούται το πολυσχιδές των αρμοδιοτήτων, κυρίως όμως, ο απεριόριστος σεβασμός των συμπατριωτών μας προς το πρόσωπο του Ηγουμένου.

Ο Ηγούμενος δεν ήταν μόνο ο πνευματικός ηγέτης, αλλά και αυτός που είχε την ευθύνη λειτουργίας των σχολείων, αυτός που μεσολάβησε για να διευθετηθούν οικογενειακές, ακόμη και αστικής φύσεως διαφορές μεταξύ των χριστιανών κατοίκων, αυτός που προήδρευε των δύο βαθμίδων δικαστηρίων, αλλά και αυτός προς τον οποίον απηυθύνοντο οι κατακτητές Τούρκοι και Ιταλοί και οι Άρχοντες των άλλων νησιών αναγνωρίζοντάς τον ως τον αδιαμφισβήτητο εκπρόσωπο των κατοίκων του νησιού.

Φίλοι και φίλες

Η ιδιότητά μου ως Αντιπροέδρου της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, δεν μου αφαιρεί βεβαίως και μια άλλη ιδιότητα που έχω, αυτήν του κατά το ήμισυ Νικιάτη. Επιτρέψτε μου λοιπόν να ασχοληθώ και γι' αυτήν μου την ιδιότητα την οποίαν θεωρώ ίσως και πιο προσωπική και επομένως πιο ανθρώπινη.

Θέλω δηλαδή ως άτομο πια να εκφράσω τον ανυπόκριτο θαυμασμό μου για την αξιοζήλευτη δράση του Συλλόγου σας και νομίζω πως έχω την άδειά σας να πω του Συλλόγου **μας** του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου για την οποία μόνον συγχαρητήρια σας αξίζουν, γιατί με τα έργα σας και τις πρωτοβουλίες σας, δίνετε μια αχτίδα φωτός και ομορφαίνετε την στείρα, άγονη και εμπορευματοποιημένη ζωή μας. Γιατί στην αμοραλιστική εποχή μας που η έννοια της φιλοπατρίας θεωρείται επιτιμητικά ως σωβινισμός και εθνικισμός, που η έννοια της φιλαλληλίας και της προς τον πλησίον αγάπης θεωρείται ως αναχρονιστική αφέλεια, στις μέρες μας που ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα του τέλους του αιώνα μας κατά αθύων πολιτών παρουσιάζεται ανερευθιάστα και κυνικά ως «ανθρωπιστική πράξη», εσείς, πιστοί στις παραδόσεις μας και σε ότι οι πρόγονοί μας σας εδίδαξαν, ακολουθείτε το δικό τους παράδειγμα σε έργα φιλαλληλίας, ευποιίας, φιλοπα-

τρίας και συμπαραστάσεως προς τον πλησίον. Στους οπαδούς της θεωρίας του γνωστού Ζαν Πωλ Σαρτρ ότι, **«ο διπλανός μου είναι η δυστυχία μου και η καταστροφή μου»**, εσείς απαντάτε με αυτό που δίδαξε ο Ναζωραίος και μας μετέφερε ο προστάτης του Συλλόγου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, ότι **«ο πλησίον μου είναι ο Θεός μου και η σωτηρία μου.»**

Επειδή σας τόνισα προηγουμένως ότι είναι ανθρωπίνες οι στιγμές, θα ήθελα να σας αποκαλύψω την συγκίνηση που εγώ και τα αδέρφια μου αισθανθήκαμε προ ετών όταν στο Ναυτικό Νοσοκομείο Αθηνών όπου ενοσηλεύετο η αιμνηστη μητέρα μας έφθασε ένα καλάθι με λουλούδια και ευχές για καλή ανάρρωση από τον «Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο» Νέας Υόρκης. Ήταν βάλσαμο στον πόνο και στην αγωνία μας. Εκείνη η χειρονομία σας εντυπωσίασε τον Σύλλογο Αθηνών «Γνωμαγόρα» και από τότε την επαναλαμβάνουν σε παρόμοιες περιπτώσεις. Για μια ακόμη φορά διδάξατε ανθρωπιά και ήθος.

Ο στενός σύνδεσμος μεταξύ των μελών του Συλλόγου, η συμπαράσταση που επιδεικνύετε όχι μόνον μεταξύ σας αλλά και προς όλους τους συμπατριώτες μας και γενικά το ότι **«χαίρεσθε μετά των χαιρόντων και κλαίετε μετά των κλαιόντων»**, αποτελεί λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση πολλών άλλων παροικιακών Συλλόγων.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σας πληροφορήσω ότι το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας Νισουριακών Μελετών στην τελευταία συνεδρίασή του, απεδέχθη ομόφωνα δική μου πρόταση, να προτείνουμε στην Ακαδημία Αθηνών την απονομή Επαινού στον Σύλλογό σας για την πολυσχιδή δράση ενενήντα χρόνων.

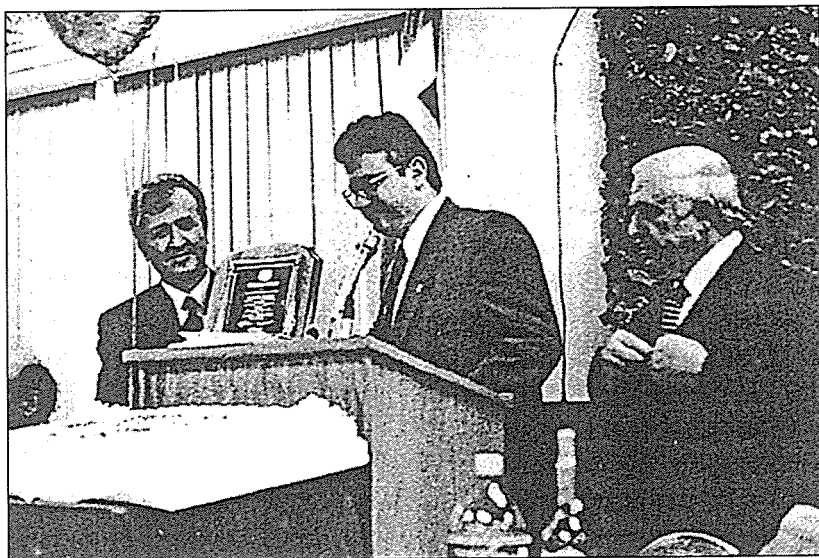
Ήδη ο Γραμματέας της Εταιρείας συγκεντρώνει τα απαραίτητα στοιχεία για την τόσο πλούσια δράση του Θεολόγου για να υποβληθεί η σχετική πρόταση εντός του προσεχούς Απριλίου. Είμαστε βέβαιοι ότι χωρίς αντίρρηση η Ακαδημία θα απονεμίσει τον δίκαιον έπαινό της πράγμα που θα αποτελεί την υψίστη τιμητική διάκριση και αναγνώριση του έργου του Συλλόγου σας. Ας ετοιμάζεται λοιπόν το Προεδρείο να βρίσκεται στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 2000 λίγο πριν την ανατολή του 21ου αιώνα για να παραλάβει την τιμητική διάκριση κατά την πανηγυρική λαμπρή τελετή στην Ακαδημία Αθηνών.

Κύριε Πρόεδρε, μέλη του Δ.Σ. και απλά μέλη του Συλλόγου

Με αυτή τη δράση σας και μ' αυτές τις πρωτοβουλίες σας, μπορείτε με το κεφάλι ψηλά, να στραφείτε προς τους γονείς σας και τους παππούδες σας, παλιά μέλη του Συλλόγου και με υπερηφάνεια, ως άλλοι νέοι της Σπάρτης, να τους φωνάξετε: **«Άμμες δε γ' εσόμεθα πολλώ κάθρωνες».**

Εύχομαι, ο εορτάζων Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος να μας έχει όλους καλά.

Ευχαριστώ που με ακούσατε.

Ο πρόεδρος του «Θεολόγου» απονέμει τιμητική πλακέτα στον Αντιπρόεδρο της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών κ. Κώστα Διαμ. Χαρτοφύλη

ΝΙΣΥΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Την εργασία αυτή του Νισυρίκου Λεξικού την ξεκίνησα το 1975, δηλαδή πριν 25 χρόνια.

Τότε έφτασα σ' ένα σημείο και σταμάτησα χωρίς να έχω σκοπό να προχωρήσω παραπέρα και να ολοκληρώσω.

Όμως, σε μια συνεδρίαση του Γνωμαγόρα - Αθηνών που ήμουνα μέλος του Δ.Σ., το ανέφερα αυτό και βρήκα μεγάλες αντιδράσεις εναντίον μου, ακόμη και επιπλήξεις, επειδή δεν έπρεπε - κατά την γνώμη του Δ.Σ. - να σταματήσω.

Κι είχανε δίκιο. Γιατί όπως είδα αργότερα, πέντ - έξι «Λεξιλόγια» μας γραμμένα και δημοσιευμένα από επιφανείς πατριώτες μας, ήτανε μεν όλα καλά αλλά λειψά, ατελή, με πολλές παραλήψεις. Τότε απεφάσισα να τα συρράψω πάνω στη δική μου τη δουλειά, του 1975. Κι έτσι, στην τελική προσπάθειά μου είχα πια πέντε αξιόπιστες πηγές:

Τα «Λεξιλόγια» των Γ. Παπαδόπουλου, Γ. Μπαλαλά, Ι. Κουρούνη, Κ. Σακελλαρίδη και του αγαπητού μας φίλου του μακαρίτη Αντώνη Κουρζή που ήτανε πιο πλούσιο και πιο προσεγμένο.

Οι αξιόλογες εργασίες αυτές των προηγούμενων επιφανών πατριωτών μας μου έδωσαν το κουράγιο να προχωρήσω, τονώνοντας το ηθικό μου για κάτι καλό, προσθέτοντάς μου εργασίαν δύο επιπλέον ετών. Τότε πια, μ' αυτήν την συγκέντρωση, έγινε «ΛΕΞΙΚΟ» κι όχι πια ένα απλό «Λεξιλόγιον».

Σημειωτέον ότι, τότε είχα ήδη αποκτήσει κάποια πείρα στη Λεξικογραφία, αφού είχα συντάξει ένα Αγγλο - Ελληνικό Λεξικό Αεροπορικής Ορολογίας (εργαζόμενος στην Πολεμική Αεροπορία), ένα Ιταλο - Ελληνικό Λεξικό (τεχνικό) και τα τελευταία χρόνια ένα Εξάγλωσσο Λεξικό Τεχνικής και Επιστημονικής Ορολογίας 1660 σελίδων.

Εκ πείρας γνωρίζομεν πολύ καλά, πως κανένα Λεξικό δεν είναι πλήρες, και αν κάποιον Λεξικό φέρεται στον τίτλο του ως ΠΛΗΡΕΣ, αυτό γίνεται μόνο για να εντυπωσιάσει στο Εμπόριο.

Πάντως το ΝΙΣΥΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ δεν το ονομάζω «ΤΕΛΕΙΟ», γιατί ενδεχομένως απουσιάζουν λέξεις, είναι όμως καλοπροσεγμένο. Ρίξτε μια ματιά και αν

βρείτε παραλήψεις ζητώ συγγνώμη.

Το αφιερώνω στους αγαπητούς μου πατριώτες.

Ο συντάκτης

K. M.

Α

αάαα!	επιφώνημα αποδοκιμασίας και απογοήτευσης
αβαθός (ο)	άτομο με χαρακτήρα άτολμο και βλακώδη
αβανιά (η)	συκοφαντία
αβάρα!! (επιφ. Προστ.)	έτσι φωνάζουν όταν ρίχνουν το καΐκι στη θάλασσα
ρ. (α)βαράρω (ρ)	ρίχνω το σκάφος στη θάλασσα
(α) βγατίζω (ρ)	προκόβω, προχωρώ γρήγορα στη δουλειά
άβι (το)	κυνήγι
αγάλι - αγάλι (επιρ.)	σιγά - σιγά
αγάντα! (προστ.)	κράτα γερά! βάστα γερά!
ρ. αγαντώ (ρ)	αντέχω, κρατώ γερά
άγανο (το)	βελονοειδές άκρο από στάχυ
άγγαθας (ο)	αγκάθι
αγγιό{το}	δοχείο, συνήθως πήλινο
αγγρίφι (το)	είδος μεγάλου αγκιστριού για τα πηγάδια (για το κα πράτσι)
αγγίνιο (το) (επιθ.)	ολοκαίνουργιο, αφόρετο
αγγλαβή (η)	προικοσύμφωνο
αγιμένα ή ωγιμένα! (επιφων.)	αλίμονο! επιφων. Απογοήτευσης
αγιουτάντης ή αετάντης	βοηθητικός φλόκος καΐκιου
αγιούτιστος (ο) (επιθ.)	αταιρίαστος
αγγελοφτρίζομαι (ρ.)	φαντάζομαι εξωπραγματικά, σαν σε όνειρο
αγγλούπα (η)	δοχείο από σκαλιστό μεγάλο κολοκύθι - σκληρό
αγλατσίνα (η)	είδος ρητίνης που βγαίνει στον κορμό αμυγδαλιάς
αγράμιθας (ο)	Αγριοφυστικιά
αγραμίθια (τα)	καρποί του αγράμιθθα
αγραμιθόζουμο (το)	ειδικό παρασκεύασμα σούπας από αγραμίθια κοπανι σμένα στο γουδί
αγραμιθόλαδο (το)	λάδι από αγραμίθια
αγρέλλα (η)	ελιά (καρπός) από άγρια ελιά
αγρελάκι (το)	μικρή αγρελιά (δένδρο)
αγρελιά (η)	άγρια ελιά (δένδρο)
αγρελίτικια βέτσα (η)	«βίτσα» από αγρελιά
αγριοβάλανα (τα)	άγρια «βαλάνια» (βελανίδια)
αγριοβάσουλα (τα)	άγρια φασόλια από «αγριοβασουλίες»
αγριοβασουλίες (οι)	φυτρώνουν μόνες τους, χωρίς σπορά
αγριοκολόκυθο (το)	κολοκύθι από αγριοκολοκυθιά
αγριοκρομμύδα (η)	μεγάλο χοντρό κρεμμύδι που φυτρώνει μόνο του

αγριομουτσούνα (η)	πολύ άγριο πρόσωπο
αγριομούτσουνος (ο)	αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο
(α)γροικιά (ρ.) -βρε γροίκα!- ακούω - βρε άκουσε!	
αδιάθονας ή βούζουνας (ο)	μεγάλο σπυρί
αδιαλόγιστος (ο)	ασυλλόγιστος, ανισόρροπος, ασυνάρτητος «λόγω και έργω»
αδιαφόρετος (ο)	ασήμαντος
αελιά (η)	αγελάδα
αερικό (το)	ημιπληγία ελαφριάς μορφής
αετάντης ή αγιουτάντης (ο)	βοηθητικός φλόκος καϊκιού (από το Ιταλικό aiutare)
ακάβι (το)	ξύλινη ωοειδής θηλειά στην άκρη του σχοινιού για το δέσιμο
ακαπίστρωτος (ο)	χωρίς (καπίστρι) χαλινάρι, αχαλίνωτος
ακατασύνευτος (ο)	χωρίς προκοπή (κατούνα = προκοπή)
ακισήρα ή ακισήρα (η)	ελαφρόπετρα (εξαγωγή από Γιαλί και Νίσυρο)
άκνιο (το)	άγουρο (άσυρο, ακάμωτο) ή και «άκνιαστο»
ακουμένη (η)	οικουμένη
άκρια καιρού (επιρ.)	τέλος εποχής, παράκαιρα
ακριανός -ή -ό (επιθ.)	ακριαίος -α -ο
ακριβοθώρωτος -η -ο (επιθ.)	σπάνιας παρουσίας άτομο
ακριδοφας (ο)	η ακρίδα
ακροκρέβατθος (ο)	το νεκροκρέβατο
άκωλος (ο)	το ηφαίστειον (δηλ. χωρίς πυθμένα, απύθμενο)
αλαγρέκα (επιρ.)	με το Ελληνικό (νέο) ημερολόγιο
αλαΐτσι-παπά! (επιφων.)	επιφώνημα μεγάλου σωματικού πόνου = ο ουρανός σφονδύλι
αλάκχερος ή ολάκχερος (ο)	ολόκληρος -η -ο
αλαμπικχιόρης (ο)	τσαπατσούλης
αλαμπράτσα (επιρ.)	πιασμένοι από το μπράτσο, «αγκαζέ»
αλάτσι (το)	αλάτι
αλατσόβουρνες (οι)	μεγάλες πέτρες πάνω από θάλασσα, με γούβες που μέσα τους γίνεται αλάτι το νερό
αλάτσωτος -η -ο (επιθ.)	ανάλατος
(α)λαοθράκη (η)	λακκούβα στο στόμιο του φούρνου για τα κάρβουνα και τη στάχτη
αλάργα (επιρ.)	μακριά
ρ. λαργαίρω (ρ.)	ξεμακραίνω, απομακρύνομαι
αλαφράγκα	με το παλιό ημερολόγιο
αλεμίνα	γυρίστρα

αλέστα (επιρ.)	έτοιμος -αλέστα στέκεται = έτοιμος είναι (απίκου)
άλειμμα (το)	λίπος, πάχος του κρέατος
αλειμματερός (ο)	λιπαρός, παχουλός
αλευρόνητος (ο)	πολύ γρήγορος σαν αστραπή
αλεφή (η)	άλοιφή
αλεσιά (η)	άλεσμα
άλετρο (το)	άροτρο
αλεφαντού (η)	υφάντρα με «βούα» (αργαλειός)
αλιαμίες (οι)	θάμνοι που προτιμούν να φυτρώνουν στους γκρεμούς
αλίμενε (προστακ.)	περίμενε
ρ. (α)λιμένω (ρ.)	περιμένω
άλιονιά (η)	θηλυκό χταπόδι, άνοστο με λεπτά πλοκάμια
αλισφακιά (η)	αφέψημα με θεραπευτικές ιδιότητες (σαν φασκόμηλο)
αλιόροντοι (οι)	ανεπιθύμητα χόρτα, ζιζάνια, κίτρινα, σε σχήμα μαργαρίτας
αλισβερίσι (το)	δοσοληψίες, κατανάλωση, συναλλαγή
αλισμαρί (το)	είδος λουλουδιού, σαν βασιλικός το βάζουν στ' αυτιά
αλιτθίαστη συκιά	συκιά χωρίς «λίτθια» ή δεν καρποφορεί, ή κάνει σύκα άνοστα
άλλα κι' άλλα	σαχλαμάρες
αλλάγια (τα)	η φορεσιά και κυρίως η στολή της νύφης
αλλαξιά (η)	η αλλαγή ρούχων, μα και η συκοφαντία (από το αλεξιά)
αλουτρούητος -η -ο (επιθ.)	χωρίς λειτουργία στην εκκλησία
αλωνότοπος (ο)	τόπος του αλωνιού
αλός (ο)	τ' αυγό του χταποδιού
αλουσιά (η)	αποφυγή λουσίματος
αμάκα (η)	συνηθισμένη έκφραση τρώει-πίνει, άλλοι πληρώνουν
αμακαζής (ο)	τζαπατζής, τρακαδόρος
αμανάτι (το)	ένεχυρο, ή ξεχασμένο κάπου αντικείμενο ή πρόσωπο
αμάχη (η)	έχθρητα, φιλονικία, μίσος
αμάευτες είν' οι ελιές	μείναν στην ελιά πάνω αμανάτι
άμε (προστακ.)	πάαινε, πήγαινε
	άμε στο καλό! άμε στην ευχή του Θεού! άμε στο διάλο!
	- συνηθισμένες εκφράσεις
άμε κι' έλα	πήγαινε έλα

άμε μη σου πω	δυσαρέσκεια και συγκράτησις - άμε στην ευχήν του Χριστού και της Παναγίας (ευχή)
άμε στο διάολο κι' ακόμα παραπέρα (κατάρα)	
αμμα(ν)εί - του κάκου!	(π.χ. του το' χω πει χίλιες φορές αμμα(ν)εί!!!)
αμέστιος (ο)	τρυφερός, ανώριμος (μεστώνω = ωριμάζω)
αμμέ;! (άμιμος)	βεβαιωτικό, και πότε με επιφύλαξη αμφιβολίας π.χ (ε αμμέ τώρα; τι θα γίνει)
αμμετί	μα τι
αμμίντα	μα τι (συνώνυμο του προηγούμενου)
αμμ' ας είναι μπγιο τίποτα εν του φίννει; αντιχάρως εί!	
αμμελέεις μου;!	Θαυμαστικό επιφώνημα με δόση ειρωνείας (γνήσιο Νισύρικο)
αμμουδερός (ο)	στιδήποτε με κάποια περιεκτικότητα άμμου
αμολυσιώνας (ο)	ελευθερία
αμμε σώννει και καλά κ.τ.λ. (επιμονή)	
αμολυτός (ο)	ελεύθερος
αμουνούχιστος (ο)	χωρίς να του έχουν αφαιρεθεί οι όρχεις (χοίρος κ.τ.λ.)
αμπά; (επιρ. αμφιβ.)	μήπως;
αμπάρες (οι)	παιδικό παιχνίδι, γνήσιο Νισύρικο με κνηγητό και κανόνες
αμπατή (η)	είσοδος του χωραφιού
αμπέσσα (επιρ.)	καβάλα πίσω στη ράχη
άμποτε	αν κάποτε, είναι και έκφραση ζωηράς επιθυμίας, σαν ευχή, τρύπα του μύλου
αμπούκχα	γνωστό στενό πέρασμα μέσα από Νισύρικα βουνά
αμπράτη (τα)	αποσκευές
αμπρουνέλλες (οι)	μπουρνέλλες (φρούτα)
ανάεμα (το)	ειδικός σάκος για τις Νισυριές κρεμασμένος στον ώμο τους για πολλαπλή χρήση: φαγητά, ξεροκλάδια, το μωρό...κ.τ.λ.
αναλαγιά (η)	συφορά
κακή αναλαγιά!!!	έκφραση μάλλον των κατοίκων των Νικειών
αναμαλαγιά (η)	μικρή ευκαιρία προπαντός μεσ' τη θάλασσα
ανααντρυνύζομαι (ρ.)	αποκάμνω, κουράζομαι
ανάρτυτο ή άτρτυτο (το)	του λείπει η σάλτσα για να είναι άρτιο
ανοδοσιά (η)	δυσσομία, μπόχα, βρώμα
ανεκούκχουα (επιρ.)	καθισμένος μόνο πάνω στις φτέρες του
ανελαϊζομαι (ρ.)	αναστατώνομαι
ανεμποριά (η)	αδυναμία

ανεμοπύρωμα (το)	ερυθρίαση (ασθεν.)
ανεμόχολο (το)	άφαντος, καπνός, Λούης, εξαφανίστηκε σαν αστραπή
ανεμογάμης (ο)	γεράκι που στέκεται στον αγέρα
ανεούλα (η)	νεγούλα (ρ. νεουλιά = αηδιάζω)
ανεπιά (η)	κράτημα αναπνοής κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας είτε ακίνητος είτε προχωρώντας
ανεράδα (η)	νεράδα (Νισύρινη βρисиά) (Μικρή ανεράδα του Παλιοκάστρου!)
ανερούφα (η)	ρουφήχτρα της θάλασσας
άνιπθας ή ένιπθας (ο)	το άνιθον
αννείς	ανοίγεις -γιάντα έμμου 'ννείς; -γιατί δε μου ανοίγεις;
ρ. αννοιά (ρ.)	ανοίγω
άνοιαστο χωράφι (το)	χωρίς προκαλλιέργεια, μη οργωμένο
ανορεξάτος (ο)	χωρίς όρεξη
ανοστόπλαστος (ο)	άσχημος, ελαφριά βρисиά, (ασυμπάθητος)
άντερα (τα)	έντερα
αντένα (η)	κεραία
αντί(δ)ερο (το)	αντίδωρο
αντιχάρσος -η (επιθ.)	ολόιδιος, με τον ίδιο χαρακτήρα και χάρσος
(α)ντιονά	αντιλαλεί, αντηχεί
ρ. (α)ντιονώ (ρ.)	αντιλαλώ, αντηχώ
αξάγκωνα	με τα χέρια οπισθάγκωνα
αξαζούμενος (ο)	ενάρετος, άξιος ωφέλιμος, αυτός που της άξιζε
άξαμο (το)	πάρσιμο μέτρων για ρούχα ή παπούτσια
αξανάσκελα	ανάσκελα
αξάερφος (ο)	εξάδελφος
αξάς (ο)	εξάδελφος (καινούργια λέξη)
αξανάπομπα ή αξενάπομπα (επιρ.)	διωγμένος «κακήν - κακώς»
αξεβράκωτος (ο)	ξεβράκωτος -η -ο (επιθ.)
αξετέλευτος (ειρων.)	όχι καλός, κάνει - κάνει και είναι στο μηδέν
αξεσιπφωτος (ο)	αδιάντροπος
άξεσπα ή άξασπα (επιρ.)	ξαφνικά
αξεστήθου (επιρ.)	από μνήμης, απέξω, «εκ μνήμης»
αξινόστελλο (το)	χειρολαβή της αξίνας
άξις και ξερός	βρисиά γνήσια Νισύρικια
άξος -α (ειρων.)	άξιος -άξε μου εσύ!! -ειρωνικό και αποδοκιμαστικό = ανάξιε!
αξούριστος (ο)	αξύριστος

αοπάνω (επιρ.)	από πάνω
αοπέρα (επιρ.)	από πέρα
αουρίδι (το)	το αγουρίδι (οριακό σημάδι σε γη για σπορά)
αουρίθρα (η) (μτφ)	πολύ άγουρο φρούτο
αούριστρας (ο)	αγριόχορτο, ζιζάνιο
αουρίστροι (οι)	αγριόχορτα
άουρος (ο)	άγουρος, (μτφ) νέος άνδρας
αουροκνιασμένο	φρούτο κομμένο άγουρο που τ' αφήνουν και ωριμάζει
αόψε (επιρ.)	απόψε
αποκοθιά (η)	τόλμημα, ρίσκο
αποκοθιά (ρ.)	τολμώ, ρισκάρω
απατός μου - ή μου -	εγώ ο ίδιος - εγώ η ίδια
απαλλαρός κάουρας (ο)	δειλός και χαζός, τιποτένιος, άχρηστος
απηλούμαι (ρ.)	απολογούμαι, αποκρίνομαι, απαντώ
απισ-πείς	προ πολλού
απίκου ή αλέστα	έτοιμος για δράση
απέ!...κι απέκα!	και λοιπόν; και τι μ' αυτό; (πολύ ειρωνικό)
απλώτρια (η)	σύνκα ή άλλα φρούτα απλωμένα στον ήλιο για ξήρανση
αποβλακωμένος ή βλακέντιος (ο)	μεγάλος βλάκας
αποβραδινός (ο)	κάτι που έχει γίνει το προηγούμενο βράδυ
αποθένω ρ. (επόθεκα)	ακουμπά προσωρινά για ξεκούραση το βάρος που σηκώνω
αποδιαλεύδια (τα)	πράματα από ξεσκαρτάρισμα
αποδοκέφαλο (το)	πηχτή, μάλλον από χοιρινό κεφάλι, ή σμέρνα
αποδοσήμι (το)	δεματάκι σταλμένο με το ταχυδρομείο ή με άτομο
αποζεύγω (επόζεψα)	ξεπεξεύω, ξεκαβαλάω γάιδαρο, μουλάρι κ.τ.λ.
από ένα έμπροτο (επιρ.)	«ευθύς εξ αρχής»
απόντο μεσημέρι	ακριβώς το μεσημέρι (12,0)
απόκηπα (τα)	σκάρτα προϊόντα του κήπου
αποκλαμός	πλοκάμι του χταποδιού
αποκοτιά (η)	η τόλμη, το θράσος
αποκούννι (το)	συνήθως λένε έτσι το πιο μικρό παιδί της φαμίλιας
απόπατος (ο)	αποχωρητήριο, τουαλέτα
αποσβολωμένος -η (επιθ.)	αμίλητος, σατισμένος (-η) ή φωτιά σβηστή
αποσουφράνου (επιρ.)	λέξη ψαράδων που σημαίνει «υπήνεμα», χωρίς αέρα
αποσπερίζω	περνάω τη βραδιά με παρέα σε γειτονικό σπίτι
αποσπερίς ή αβραδής	αρχ. «αφ εσπέρας»
αποσπερίσματα	παρέες τα βράδια σε σπίτια της γειτονιάς
ή παρανοχτίσματα	παρέες τις νύχτες σε σπίτια της γειτονιάς

αποσταβέντου (επιρ.)	φαράδιχη λέξη: ενάντια στον άνεμο (Ιταλ. Vento)
αποστατό (το)	πρωινή «καλάδα» της τράτας (calare = κατεβάζω δίχτυα)
αποστροφή (η)	εξοχική κάμαρη σε περίπτωση βροχής ή προσωρινή διαμονή
αποπαίδι (το)	το περιφρονημένο παιδί της οικογένειας (αν υπάρχει)
απότοκο αυγό (το)	το αυγό που μένει μόνιμα στην «κάση» για να προκαλεί
απολαιός -ή -ό (επιθ.)	πράμα ή οτιδήποτε άλλο πολλών ετών (οι απαλαιοί)
αποφορά (η)	δυσοσμία, κακοσμία, βρώμα
απότθε; (επιρ.)	από πού;
απρόκοφτος (ο)	χωρίς χάρτι και προκοπή, ακαμάτης
απύρι (το)	θειάφι ή δειάφι
απφίδα (η)	το αχλάδι
απφιδιά (η)	η αχλαδιά
απφιδόκοπα (τα)	κομμένα αχλάδια αποξηραμένα στον ήλιο
αραβαΐσι (το)	ευκαιρία για εκμετάλευση (ή και «ραβαΐσι»)
αραλλίμι (το)	χαραμάδα, σχισμή
αραντά (επιρ.)	σπάνια
αραντά και που (επιρ.)	πότε-πότε, στη χάση και στη φέξη
αραούθτι (το)	πολύ τσουχτερό πιπέρι (ή αραούθτι)
αργατιά (η)	εργατιά
αργάθτι	αδράχτι (ρόκα και αδράχτι)
αργιμάρα ν' ει;	δεν αποκλείεται
αργιμάρα 'μ' μαθές;	μήπως αποκλείεται; πολύ θέλει να μαθές;
αρίανη (η)	ρίγανη
αρίφνητα	αμέτρητα, απειράριθμα
αρκαρογιός (ο)	πρωτογιός
αρκουδίζει το μωρό	μπουσουλάει το μωρό (σαν αρκούδα)
αρκηούρτης (ο)	ο Σεπτέμβριος, που οι παλιοί τον είχανε 1ο μήνα του χρόνου
αρμάδα (η)	στόλος
αρμαστός -ή (επιθ.)	αγαπητικός -ά, γκόμενος -α
αρμήνια (η)	ερμηνεία, οδηγία
αρμιδιά (η)	πετονια
αρμιρίδι	ονομασία ενός δένδρου
(α)ρνεύω (ρ.)	σταματώ το κλάμα -έρνεψεν το μωρό -σταμάτησε να κλαίει

αρμός (ο)	η γραμμή της ένωσης των «μαδεριών» του καϊκιού
(μαδέρι=σανίδα)	ο αρμός «καλαφατίζεται» με στουπί και πίσσα
άρμπουρο (το)	άλμπουρο σκάφος
αρπώ ή ρπώ ρ. άρπατο - άμπατη (ρ.) αρπάζω	
αρσίξης (ο)	αυθάδης, τολμηρός, ξεσίπωτος, αδιάντροπος -αρσί ζεψε (ρ.) -έγινε αυθάδης
αρτίζω (ή αρτύζω) ρ.	βάζω σάλτσα και μπαχαρικά και το τσικνίζω
αρτσιιά (ή αρτυσιά)(η)	το μίγμα σάλτσας και μπαχαρικών (τσίκνιση ή άρτη σις)
αρφανιά (η)	ορφάνια
αρφενεύω (ρ.)	αρφάνεψε, έμεινε ορφανός -ή
αρφανός -ή	ορφανός -ή
ασεράντιστη (η)	δεν έχουν περάσει 40 μέρες από τον τοκετό της
ας είναι μ'άρουμου	καθαρή Νισύρικη έκφραση = ας είναι δα...
ασικήρα ή ακισήρα (η)	ελαφρόπετρα: εξαγωγή από Γιαλί και Νίσυρο
ασίκης (ο)	λεβέντης και παλικαράς
ασκέρι (το)	στρατός, πολύς κόσμος μαζεμένος σ' ένα μέρος (από την Αραβική askarī = στρατός)
άσκεφτος (ο)	επιπόλαιος
ασπάλατθας (πλ. ασπαλάτθι) (ο)	αγκάθι με πολύ μεγάλα κεντριά
άσι χίτρι	(από το Τουρκ. σιχτίρ) και σημαίνει, άμε στο διάβολο
άσσοον πράμα	σκάρτο πράμα ή άνθρωπος τιποτένιος, όχι από σόι
αστάρι (το)	η φόδρα στο ρούχο
αστουβή (η)	αγκαθωτός θάμνος χρησιμοποιείται στους φράκτες των χωραφιών για προσάναμμα
αστρόφεγγας	στρόφιγυξ, κρουνός, κάνουλα
ασυλλόγιστος (ο)	ασυλλόγιστος
ασφύτιλλας (πλ. ασφυτίλλα)	ασφόνδυλος, ασφόδελος (ελαφρά κλωνιά)
ατάχατος (ο)	βλάκας (βρισιά)
άτε (προσταγή)ή άντε	φύγε, δίνε του
άτες	άντε! (παροτρυντικό)
ατθιολή (η)	πλευρά γης έτοιμη για σπορά (έχει γίνει προκαλλιέργ για)
ατθίζω ρ. (έτθισε)	ανθίζω (άνθισε)
ατθόννερο (το)	ανθόνερο
ατθός (ο)	ανθός
Ατθούσα (η)	Ανθούλλα
Ατθουλλί (το)	Ανθουλλί
ατσαλλόστομος	αθυρόστομος

ατού ή ατούα (επιρ.τοπ.)	εδώ πέρα, ή εκεί πέρα
άτσα (η)	η φτέρνα
άτσελλα (τα) ή φρόκαλα	σκουπίδια, απορρίμματα
ατσουμάδα (η)	αγελάδα μεγάλης ηλικίας (αελιά)
ατσουνάρες (οι)	πόδια μεγάλα και άγαρμπα
ατσουμάλλες ή τσουτσουμάλλες	είδος από αγριόχορτα, δύσοσμα
αυγωτή (η)	λαμπριάτικο κουλούρι (ψιλοκούλουρο) με αυγό στη τό
αυλότοπος (ο)	τόπος απ' όπου το νερό της βροχής πάει στη στέρνα
αυταδά (τα πράματα)	αυτά εδώ
αυτεσδά (οι κόρες)	αυτές εδώ
αυτηδά (η κόρη)	αυτή εδώ
αυτοδδά (το πράμα)	αυτό εδώ
αυτοσδά (ο άνθρωπος)	αυτός εδώ
αυτοιδά (οι άνθρωποι)	αυτοί εδώ
αφανουλιάρης	ζαβολιάρης, κλέφτης και άδικος στο παιχνίδι
αφανουλιά (πλ. αφανουλιές)	ζαβολιά πλ. ζαβολιές
άφαος	λιγοφάγος
άφερούμου σου	μπράβο σου (Τουρκ.)
αφκράζομαι ρ.	ακούω, ακροόμαι
ή φκράζομαι	ακούω, ακροόμαι
ή (α)γροικώ	ακούω, ακροόμαι
αφορεσμένος (ο)	αφωρισμένος (βρισιά)
αφορμισμένος -η	πληγή, τραύμα που χειροτέρεψε από κάποια αφορμή
αφορμίστηκε	χειροτέρεψε από αφορμή
αφφεντιά	άτομο π.χ. -η αφφεντιά σου = εσύ -η αφφεντιά του = αυτός
αχάα...!	έκφραση θαυμασμού ή και απειλής
αχαμνά (τα)	οι όρχεις
αχερώνας (ο)	αχυρώνας
αχμάλωτας (ο)	αιχμάλωτος
άχνομα (επιρ.)	λαίμαργα, με βουλιμία (τρώνει άχνομα, χωρίς ανάσα)
άχρεια	αχρειολογίες
αχρειανός (ο)	αυτός που λέγει αχρειολογίες
αχταρμάς (ο)	μίγμα, πρόσμιξη αλλοπρόσαλλων υλικών
άχχα...	έκφραση αηδίας
άχχα - φρούφφου	έκφραση αηδίας, αποστροφή
άχχου!!	έκφραση πολύ μεγάλης λύπης (άχχου γυιέ μου!)
αποκερώνω	απογοητεύομαι, ξεραίνομαι (εποκέρωσα =

αχταπόδι (το)	ξεράθηκα) Νισυρ. ιδιωμ. εξεράτθηκα το κταπόδι
αψά (επιρ.)	δυνατά, έξω φωνή, φωναχτά
αψηθιά (η)	κλωνάρι θάμνου με πολύ έντονη μυρωδιά το αφέψη μα αυτό έχει θεραπευτικές ιδιότητες

B

βαβάλι (το)	καροτσάκι για μωρό / την παλιά εποχή στη Ν. τα μωρά είχανε κούνια και βαβάλι τα φτωχόπαιδα μονάχα «α νάεμα»
βαβαλιζώ (ρ.)	σεργιανώ το μωρό με το βαβάλι
βάγια	κλαδιά από φοινικόδενδρα
βαγιά	φοίνικας, φοινικόδενδρο
βαγιές	φοίνικες την Κυρ. των Βαΐων οι εκκλησίες στη Ν. εί ναι στρωμένες από κλαδιά φοινίκων
βαζάνα (η)	μελιτζάνα
βαξερό (το)	μικρό ή μεγάλο γυάλινο βάζο
βαθαίνω (ρ.)	εκβαθύνω, σκάβω πιο βαθιά στη θάλασσα, πάω πιο βαθιά
βαθολοημένος ή κοιμίσης ή βυθός (ο) = πολύ αφηρημένος	
βαθομπλισμένος (ο)	πάμπλουτος, έχει όλα τα καλά του Θεού
βαλάνι - βαλάνια (το - τα)	βάνανος / χρησιμοποιούνται για τροφή των χοίρων και στη βυρσοδεψία
βαλανίδι - βαλανίδια (το)	βάνανος
βαλανιδιά (η)	το δένδρο που παράγει βαλανίδια (εδρύς - βελανιδιά)
βάλλω γγίλια (ρ.)	διαβάλλω
βάλλω ντριστελλι (ρ.)	αντιστέκομαι, προβάλλω αντίσταση με τα πόδια
βαράρω (ρ.)	ρίχνω το καϊκι στη θάλασσα, συρτά, με φαλάγγια ή μη
βαρβάλακχας (ο)	βρικόλακας
βαρβαλακχιάζω (ρ.)	βρικόλακιάζω
βάρδα! - βαρδάστε!	προειδοποιητικό: βάρδα: φουρνέλλο, βαρδάστε! βόδια
βαρδιάνος (ο)	φύλακας, φρουρός (από το Ιταλ. guardiano)
βαρθακλός (ο)	βάτραχος
βαρκί ή βαρκάκι (το)	η βαρκούλα
βαροκάραβο (το)	ο πολύ αργός στις κινήσεις του
βαροκαρδίζω (ρ.)	χαλάει το κέφι μου
βαρόκαρδος (ο)	λυπημένος, με βαριά καρδιά, «χολιασμένος»

βαροκούω (ρ.)	δεν ακούω καλά - περήφανος στ' αυτιά (κουφίζω)
βαρυνιστώ (ρ.)	βαριέμαι, στεναχωριέμαι, τα παρατώ
βαρυνιστησμένος -η	στεναχωρημένος, απογοητευμένος
βαρυνόμοιρος - βαρυνόμαρα =	κακόμοιρος - κακομοιριά
βάρου - του βάρου βάρου	(επιρ.) = κατάβαρα (ψάρια, φρούτα)
βαστάδι (το)	ο τοίχος του χωραφιού χωρίς πηλό, ξεροτράχαλος
βαστώ (ρ.)	κρατώ, αντέχω (το «βαστάδι» βαστά το χώμα της ταύλας του χωραφιού)
βασουλάκια (τα)	φασολάκια
βασουλάδα (η)	φασολάδα
βασούλια - βασουλιές (η)	φασουλιά -ές
βασούλι (το)	φασόλι
βασούλια Νισύρικα (τα)	τα μαυρομάτικα ή μαυρομούτικα φασόλια
βασούλια Ξενικά (τα)	πλατύφυλλα ή αμπελοφάσουλα
βαστρί (το)	ένα κομματάκι από σπασμένο πήλινο σκεύος
βατάνι (το)	αντί γαϊτάνι
βατεύγω (ρ.)	κάνω έρωτα, γκαστρώνω (στα ζώα) πετεινός, τράγος κ.λ.π.
βατί ή βάτεμα (το)	γκάστρωμα, το ίδιο κάνουν τα λίτια στις συνιές
βδομαδάρι (το)	τα ψωμιά του σπιτίσιου φούρνου που ψήνονται κάθε Σάββατο, «κουμπάνια» για όλη τη βδομάδα
βιράρω (ρ.)	τραβώ
βίτσιλλας (ο)	γύπας (αρχ. γύψ πλ. γύπες) μεγάλα αρπαχτικά πουλιά
βίλλι - βίλλι	η ερωτική πράξη, η συνουσία (λέγεται και καμωτίκι)
βιλλαράς ή βίλλος (ο)	ερωτομανής, γυναικάς
βγατίζω (ρ.)	προκόβω, βλ. αβγατίζω
βγάλλω τραούδι (ρ.)	στιχουργώ
βερέμης (ο)	κτικιάρης, ελεεινός τύπος
βέστα (η)	βίτσα, βέργα
βξευζέκης (ο)	κάτι σα κατεργάρης
βεζενές (ο)	ειδική ζυγαριά για τον χρυσό
βιός (ο)	πλούτος, περιουσία
βιστέρνα ή στέρνα (η)	στέρνα
βλακόμετρο (το)	βλάκας
ή βλακοκέντιος (ο)	βλάκας
βλάτθα (που να σε φάει)	βλάβη, αρρώστια, ψώρα
βλατθίζω - βλάτθισε (ρ.)	τώρα εβλάτθισε! = τώρα έλαχε!
βλεπιός -ή μπεξής -ή δραγάτης (ο)	αγροφύλακας

βλυχίζω (ρ.)	πίνω μια σταλιά νερά μα δε ξεδιψάω
βλυχό νερό (το)	γλυφό, υφάλμυρο νερό (όπως του Πηαιουλιού)
βλοητικός (ο)	ευλογημένος
βολάσσω ή βολάζω (ρ.)	βάζω δίχτυα
βονικάρχης ή βονικάρχης (ο)	ο μοναδικός κληρονόμος της περιουσίας των γονιών του
βοτάνισμα (το)	αφαίρεση ζιζανίων από τα σπαρτά
βοθρίζω (ρ.)	ρίχνω μπάζα και ανεβαίνει η στάθμη του νερού (μάννα μου! εβόθρισεν η Ταύλα του Γιαλού)
βότυρος (ο)	το βούτυρο (λένε επίσης: ο τσιγάρος, ο στόμας, η κεφαλή)
βοτρίδι (το)	μικροσκοπικά ακίνδυνα σπυράκια ζέστης
βού!!	επιφώνημα μεγάλης απελπισίας π.χ. βού ντάπαθα!! ε κάημμου το φαϊ (ντάπαθα η κακορίζικια!...)
βοτρίδια (τα)	αναφυλαξία
βούα (η)	αργαλειός
βουαμάρα (η)	βουβαμάρα
βουαλιά (η)	έτσι λέγεται και ο «βουός», μτφ. ο λιγομίλητος -η
βουαίνομαι (ρ.)	δεν μιλώ, δεν λέγω τίποτα, σωπαίνω
βουή (η)	το βουητό, η βοή
Βουή (η)	ιδιότυπη θέση για κολύμπι, η Βουή είναι δίπλα στο ρουλλί στο βάθος του γκρεμού
βουδιές (οι)	κόπρωνα βοδιών
βουζουνας ή αδιάθωνας (ο)	μεγάλο σπυρι ή σταφυλόκοκκος
βουλώ (ρ.)	βάζω για δοκιμή λίγο νερό στο στόμα μου
βουλλά (ρ.)	βουλιάζω, βυθίζω, βυθίζομαι
βούλλα (η)	σφραγίδα, τύπος
βουλλώνω (ρ.)	σφραγίζω, κλείνω
βουναράκι (το)	βουναλάκι
βουός (ο)	κωφάλαλος
βούρος βλάκας	
βούρνα (η)	είδος πέτρινης λεκάνης «γούρνα»
βουρνί (το)	μικρό λακκάκι, είδος παιχνιδιού (τζόγος με αμύγδαλα)
βούργια (ρ.)	ειδικός τουρβάς, για τους βοσκούς - τσοπάνικος
βουθώ (ρ.)	βουτάω, δίνω βουτιά, βυθίζω, βυθίζομαι
βουθιά (η)	η βουτιά στη θάλασσα, μτφ. η κλοπή
βούτθος (το)	η βουτιά, μτφ. το κολύμπι
βούτσινο (το)	όστρακο κωνικό έκανε χρέη σάλπιγγας, μτφ. ρεζίλι

βουργιάζει τ' αυγά (η κλωσσού) = επωάζει, κλωσά τ' αυγά	
βουργιασμένο αυγό (το)	έχει μέσα πουλάκι
βούρος (ο) ή βλακέντιος	«βλάκας με.. πατέντα»
βρεσσύ! (επιφών.)	ρε σύ!
βριόλυμο	σπασμένο σκεύος, που πέφτει και γίνεται κομμάτια
βρομοσκανίζει (ρ.)	βρωμάει
βρουλλί (το)	γουρουνόπουλο
βρουτσίζω (ρ.)	βουρτσίζω (βρούτσα - βρουτσάκι)
βροχόμερα	μέρα βροχερή
βρωμοσκανίζω (ρ.)	βρωμάω (π.χ. βρωμοσκανίζει το νερό)
βρώμα	πόρνη
βρώμος -α	βρωμιάρης -α (αχρειανός)
βυζικάντι (το)	είδος έρπης ελαφρά διόγκωση του δέρματος
βυζακώνω (ρ.)	προσκολλώμαι, αρπάζομαι και κρατιέμαι
βυζακωμένο (το)	το χταπόδι «εβυζάκωσε», είναι βυζακωμένο
βύθος ή βαθολοημένος (ο)	= πάρα πολύ αφηρημένος
βώκχος (ο)	πολύ βλάκας, μωρός
βωνιάρι (το)	σκληρή γωνιά ψωμιού (γωνιάλι)

Γ

γαδaráπφες (οι)	μεγάλα αχλάδια, πολύ χονδρά και γλυκά
γαδαροβουδιές (οι)	τα περιπτώματα των γαϊδάρων
γάξι (το)	πετρέλαιο
γαλαντόμος (ο)	χουβαρδός (κουβαρντάς)
γαλιεύω (ρ.)	το σκάω, φεύγω από την παρέα και δεν επιστρέφω
γαμπρολοούμαι (ρ.)	ραβωνιάζομαι
γαμπρολοήματα ή γαμπριές = ραβωνιάσματα	
γαμπρολοημένος -η (ο,η)	ραβωνιασμένος -η, λογοδοσμένος -η
(ε)γάνιασα(ρ.)	ξεράθηκε η γλώσσα μου να τα λέω και να τα ξαναλέω
γανίτης (ο)	μεγάλο δοχείο λαδιού, συνήθως πήλινο
γανωμένο (καζάνι)	κασσιτερωμένο
γάτθης (ο)	γάτος
γγίλια (τα)	διαβουλές, συκοφαντίες (μου βάλλει γγίλια για... - του βάζει λόγια)
γγρεμμός (ο)	κρημνός (ή εγγρεμμός)
γδί (το)	γουδί
γδύμια (η)	γύμνια

γδυμνός (ο)	γυμνός
γεβεντισμένος (ο)	άτιμος άνθρωπος, ξευτελισμένος, ρεζίλιμένος (Πολιτική βρσιιά: κότα γεβεντισμένη)
γεβεζιλίγια (τα)	αστεία
γεβέντισμα (το)	ρεζίλι
γεμενιά (τα)	ντόπια παπούτσια με τη μύτη προς τα πάνω, όχι πια
γεμιζής (ο)	ναυτικός, θαλασσινός στο επάγγελμα
γερινέ	γνήσια Νισύρ. έκφραση - γέρι, γερινέ = για τα καλά, μόνιμα
γήρη (τα)	γεράματα, γηρατειά
γιά (διαζευτ. σύνδ.)	ή π.χ. ένας απ' τους δυό: γιά ο Α, γιά ο Β
γιαβάσικος καπνός	ελαφρύς καπνός
γιάζω (ρ.)	αγιάζω, με όλες τις έννοιες
γιακαττόνι	η λέξη αυτή δεν χρησιμοποιείται πια: σακάκι ή γελέκο που φορούσαν οι βρακάδες
γιακίμης (ο)	βρσιιά (ανατολίτικια), χαζός
γιαλλουρίζει (ρ.)	αλληθωρίζει
γιαμπαδάκι (το)	ξύλινη τσουγκράνα μεγάλη, για ξεθέρισμα
γιαμπής (ο)	βρσιιά (ανατολίτικια), χαζός, βλάκας
γιάν (επιρ. χρον.)	όταν, άμα
γιάντα; (ερωτ.)	γιατί; -γιάντα νά'σαι 'τσά = γιατί να είσαι έτσι;
γιαλλιστής (μήνας)	ο Μάιος
γιαούτσης (ο)	βρσιιά (ανατολίτικια), χαζός, κουτός
γιαπράκια (τα)	ντοματάκια
γιατθάκι (το)	κρεβάτι
γιέμος (ο)	ντόπιο παρασκεύασμα από μέρη του χοίρου (χονδρό λουκάνικο)
γιεμέλλικα (τα)	μπινιάρικα, δίδυμα
γιεμέλληδες	δίδυμοι (ή γιεμέλλικα)
γimώνω (ρ.)	γεμίζω (ή γιμώννω)
γινατσής (ο)	πεισματάρης, ισχυρογνώμων
γινούμενα	γεγονότα
γιορντάνι (το)	περιδέραιο, «κολιέ»
γιούρμα	παρότρυνση για σπρωξιμο του καϊκιού στη στεριά (τράβηγμα)
γιουργέρω (ρ.)	τραβάω το καϊκι στη στεριά ή το «βαράρω» στη θάλασσα
γιουτίζω (ρ.)	ταιριάζω, αρμώνω
γιούτισμα (το)	ταίριασμα

γιουτισμένος -η -ο	ταιριαστός -ή -ό, κατάλληλος
γκαρδιακά (επιρ.)	εγκάρδια
γκάλιασμα (το)	αγκάλιασμα
γκανίζω (ρ.)	ουρλιάζω, φωνάζω δυνατά (ο γάδαρος γκανίζει)-γγα ρίζει
γκινιάζω (ρ.)	εγκαινιάζω
γκλάβα (η)	το κεφάλι, με την έννοια το ξεροκαύκαλλο
γλιστρίδα (η)	αντράκλα, το λένα και για τον πολυλογά
γλίτσα (η)	ακαθαροσία (γλοιώδης)
γλιτσιασμένος (ο)	γεμάτος από «γλίτσα»
γλίτσης (ο)	ακάθαρτος, «γλιτσιασμένος»
γλίμπα (η)	ακαθαροσία, βρώμα, λέρα
γλιμπιάζω (ρ)	πιάνω ακαθαροσία και γίνομαι «γλιμπιάρης»
γλίμπης (ο)	ο πολύ ακάθαρτος, άπλυτος που βρωμάει
γλιμπιασμένος (ο)	που βρωμάει από άπλυτα τα ρούχα του
γλίσμα ή γλύσμα (το)	εκχέρωση και καλλιέργεια γης ακαλλιέργητης
γλυκάδια	εσωτερικά λιπώματα χοιρινά
γλυκί (το)	πολλά νεύρα, σχεδόν σχιζοφρένια
γλύτσικας (ο)	λόξυγκας
γνωμίζω (ρ)	θυμώνω, μανίζω (εμάνισε = εθύμωσε)
γομάρι (το)	δέμα ξύλα, μτφ. βαρετός, φόρτωμα, «άχθος αρούρης»
γούμενος (ο)	ο ηγούμενος
γούμενα (η)	από το Ιταλ. la gomena = χονδρό παλαμάρι που δέ νουν προμάτσα, ή τριφασικό καλώδιο. Αρχαϊκά: κάμι λος
γουμένισσα	η ηγουμένη μονής
γούργουρας (ο)	το λαρύγγι, ο φάρυγγας
γουργουλλακιάζομαι (ρ)	πνίγομαι, πάω στον πάτο
γούρνα (η)	βούρνα, πέτρα λαξευτή που βάζουν μέσα νερό για ζώα
γραπώνω (ρ)	αρπάζω
γρεποήλα (η)	πολύ κακιά γριά, παλιόγρια
γρεθθίδικα (επιρ.)	κάρφωμα επιπόλαιο, μπόσικο, λάσκο
γρίπος (ο)	το ψαράδικο καϊκι, η τράτα, έτσι λέγονται και τα δί χτυα (τράτα)
γροικώ (ρ)	ακούω, κάνω ακρόαση, «ακφιέμαι»
γρόσι (το)	από τούρκικο παλιό νόμισμα (υποδιαίρεση)
γρυλώνω (ρ)	γουρλώνω τα μάτια
γρυλλομάτης (ο)	γουρλομάτης
γυρίζω τα ζά	επιστρέφω τα ζώα πίσω στη μάνδρα τους

γυρουλλάς (ο)	αυτός που όλη την ημέρα γυρίζει από 'δώ κι από 'κεί
γυρουλλού (η)	αυτή που όλη την ημέρα γυρίζει από 'δώ κι από 'κεί
γωνιάλλι ή βονιάλλι (το)	η σκληρή γωνιά του ψωμιού

συμπλήρωση του Γ

γαδαράγκαθας (ο)	γαΐδουράγκαθας
γάδαρος (ο)	γάιδαρος
γαδαρόμυγα (η)	είδος αλογόμυγας
γαλανομάτα (η)	κοπέλα με γαλανά μάτια
γαλατούσες (οι)	χόρτα χρώματος γαλακτερού
γαλλέτθα (η)	ειδικά ξεροφρυγμένο μεγάλο παξιμάδι
γάμπα (η)	μπούτι
γάμπια	καραβίσιο πανί, ιστίον
γανώννω (ο)	επενδύω με κασσίτερο, κασσιτερώνω (καζάνι)
γαντέρω ή γαντώ (ο)	αντέχω
γατανοφρύδι (το)	φρύδι σαν γαιτάνι
γατανοφρυδούσα (η)	κοπέλα με φρύδι σαν γαιτάνι
γεμελλάκια (τα)	δίδυμα αδέρφια
γεμέλληδες (οι)	δίδυμοι αδερφοί
γεροντομοίρι (το)	απρόικιστο χωράφι για τους γονιούς
γιαβάσικος καπνός (ο)	ελαφρός καπνός
γιακχούλλης (ο)	βρυσιά (ανατολίτικη) βλ. γιαούτσης, γιακίμης, γιαμπής
γιάντα μαθές;	μα γιατί;
γαπάς με; γαπώ σε	μ' αγαπάς; σ' αγαπώ
γιαραμπής (ο)	ο Θεός: δόξα νά 'χει ο γιαραμπής (χαρούμενη έκφραση)
γινάτι (το)	πείσμα
γινατικά (επιρ.)	πεισματικά
γινατσού (η)	πεισματάρια
γγλεούδια (τα)	φιλοδορήματα
γγλεουδιάζω (ο)	φιλοδορώ, δωρίζω
γγόλφι ή γκόρφι (το)	εγκόλπιο, χαϊμαλί
γγουίζει το μωρό	το μωρό άρχισε να λέει «αγγού»
γγρεφτή (η)	κρεφτή (στο χωράφι), κάτι σαν «σπιλάδι» - η μικρή σπηλιά
γγρίβγω (ο)	κρύβω (ή γγρύβγω = κρύπτω)
γλήρορα ή εγλήρορις (επιρ)	γρήγορα («ογλήρορις»)

γλυκοβάλανα (τα)	γλυκά «βαλάνια» (βελανίδια)
γρίλλι - μμάτι! ή λίξιξι!	ζήλια σου!
γούπφα (η)	η γόπα (το ψάρι)
γγρυφτός (ο)	παιδικό παιχνίδι, ο κρυφτούλης (ή γκριφτός)
γγιότσια (τα)	συμπράκαλα, ζένια, προμήθειες, διάφορα σκεύη ανά κατα

Δ

δαβρί (το)	το ραβδί, μπαστούνι
δακχώ (ο)	δαγκώνω
δάκχασετο	δάγγασέ το
δακχαμματιά (η)	δαγγωματιά
δακρολοημένα (τα)	ποτισμένα με δάκρυ
δασκαλόπουλο (το)	μαθητής
δγιάργυρος (ο)	ο υδράργυρος
δγιαρτωμένος -η -ο	διορθωμένος, ετοιμασμένος
δγιαρτώνω (ο)	διορθώνω, ή ετοιμάζω, εξοπλίζω για δουλειά
δειλιάζω -δειλώ -ξειδειλιάζω (ο) = η πρώτη βουτιά στη θάλασσα (διστάζω)	
(δ)έν έχω ξεσιά (ιδιωμ.)	δεν προλαβαίνω, δεν τολμώ, δεν μπορώ
δεμάτι (το)	δέμα μεγάλο από στάχυα κριθαριού ή σιταριού
δεμέλια ή δεμελλάκια ή γεμέλια (τα) = δίδυμοι, δίδυμα, μπινιάρικο	
δεξά -πεξά (η δεξά - η πεξά) (βρисиά) = παλιογυναίκα, ελεεινή	
δεσάχι (το)	δισσάκι
δευτέρι (το)	τετράδιο με λογαριασμούς, τευτέρι
δευτερόλης (ο)	ο Ιούλιος μήνας (πρωτόλης είναι ο Ιούνης, τρυγητής ο Αύγουστος και γιαλλιστής ο Μάης)
δήμαρχος (ο)	δήμαρχος
δήμα (το)	το Άγιο Βήμα, το ιερό της εκκλησίας
διακαύγω (εδιάκαψε) (ο)	φτάνω στο τέρμα του δρόμου κι εξαφανίζομαι
διάκι (το)	το χειριστήριο του τιμονιού στα σκάφη, καΐκια (διάκι)
διακονεύγω (ο)	ζητιανεύω
διακονιά (η)	ζητιανιά
διακονιάρης -α	ζητιάνος -α
διαλαλώ (ο)	τοπικό ιδίωμα = διακηρύσσω
διαλαλητής (ο)	ντελάλης, κήρυκας, κράχτης
διαλαλιμός (ο)	διακήρυξη
δίκορκο αυγό (το)	αυγό με δύο κροκούς

διαολόπιστος -η	Νισύρικη βρισιά = αυτός που έχει καβαλήσει τον διάβολο
διασάκι (το)	απαγόρευση
διπότατος (ο)	νεωκόρος, καντηλανάφτης
διάστελλα (τα)	είδος κιγκλιδώματος για τη στήριξη, δοκάρι
διαφεντεύγω (ο)	τακτοποιώ, διαφεντεύω, φροντίζω, εξυπηρετώ
διάφι ή απύρι (το)	θειάφι
δί ή δή (το)	το μάτι, η ματιά (από το «δήν» του φαίνεται)
δίημα (το)	καύχημα (μάννα μου! διούνται τον)
διάφορο (το)	κέρδος, συμφέρον
διμνίτης (ο)	το κριθάρι της τελευταίας σποράς (εψιμικό) όψιμο
δίολο ή δυόλισμα (το)	2ο όργωμα του χωραφιού πριν από τη σπορά
διολίζω (ο)	οργώνω το χωράφι, για δεύτερη φορά (δευτέρο όργωμα)
διοματάρης (ο)	πλούσιος, κοσμογυρισμένος
δοντράκλα (η)	(ή βοντράκλα) το μεγάλο δόντι του κάβουρα (αντράκλα)
διομούρης ή διμούτσουνος (ο) = διπρόσωπος (ή δυομούρης)	
διούνταιο (ο)	το λένε, το καυχούνται, το φημίζουνε
διούρι (το)	πήλινο αγγείο σαν αρχαίος κρατήρας για το ψήσιμο του «καπαμά»
δίχαλο - διχάλι (το)	μακρύ «στυλιάρι» με δύο μεγάλα δόντια για τ' αλώνι
δίω (ο) - δίνω	άτε διέ του = άντε δίνε του (φύγε)
δοκάρι (το)	δοκός στηριξέως
δολώνω (ο)	βάζω δόλωμα
δόμμου ή όμμου (ο.προστ.) = δόσμου, δώσε μου -όμμου το = δώσε μου το	
δοξάρα (η)	όργανο σχήματος μεγάλου δοξαριού για το βαμβάκι (ξύσιμο)
δύνεσαι το; έν το δύνομαι (ο)	το σηκώνεις; δεν το μπορώ
δούπλο (το)	γερανός (περνούν τα δούπλα) πουλιά - γερανοί
δουλευτής (ο)	εργάτης που προσλαμβάνεται να δουλεύει στα χωράφια
δούλεψη (η)	μεροκάματο, υπηρεσία αμοιβόμενη
δραγάτης (ο)	αγροφύλακας (βλεπιός ή μπεξής)
δράγγεμα ή δραγάνι (το)	από το Ιταλ. uragano = θύελλα, τρικυμία
δράκαινα (η)	ψάρι που συχνάζει σε αμμώδεις βυθούς, κι έχει επικίνδυνα κεντριά
δραμουντάνα (η)	η δραμουντάνα, ισχυρός βοριάς
δραομάνος (ο)	ή δραγομάνος (Ιταλ. dragomano) διερμηνέας

δραπάνι (το)	δρεπάνι, θεριστικό εργαλείο
δροσινά (επιρ.)	τόπος με σκιά, δροσερά
δροσεκός (ο)	η σκιά από ήλιο (πάμε στο δροσικό, κάνει ζέστη)
δυμεσιάσικος -η -ο	(δυμεσ. χωράφι) = το προϊόν που μοιράζεται σε δύο «νοικοκύρηδες»
δυμούτσουνος ή δυομούρης (ο)	δυπρόσωπος
δώμα ή δωμάτσι (το)	ταράτσα, σκεπή του σπιτιού
δυφωνία (η)	τραγούδι με δύο, στη Μουσική «ντουέτο»
δώθε - κείθε (επιρ.)	από 'δώ κι' από 'κεί
δυναστής αντί του γιναστής (ο)	πεισματάρης
«δυομούρηδες στη Νίσυρο λένε τους Μαντρακιώτες	
«αδιαλόιστους»	λένε τους Νικιάτες, και
«βρουλλάδες»	λένε τους Μποργιάτες

E

εβλάτθησε έλαχε	έεβί ή έεβά (επιρ. βεβαιωτικό) = ασφαλώς!
ε αμμε λέεις μου!!	ξαφνικός θαυμασμός, κάτι το αναπάντεχο που σ' α φήνει άναυδο - ξερό
εγγλησιά (η)	εκκλησιά
έγγονας - άγγονας (ο)	εγγονός
εδώα (επιρ.)	εδώ
εκεία (επιρ.)	εκεί
εδρύς -πλ. εδρύάδες (οι)	δρυς (βαλανιδιά)
ειδέ...	ειδεμή (π.χ. φάε το φαί σου πρώτα, ειδέ...έν έχει στα φύλι)
εν έχω ξεσκιά (ιδιωμ.)	δεν τολμώ, δεν προλαβαίνω...
ελέαν και λέαν	ή ελέασιν κι' ελέασι (σχόλιο για τη φλυαρία τους)
ελιόκαντες ελιές	θρούμπες, ωριμασμένες πάνω στα δένδρα
έν καλοίջομαι (ιδιωμ.)	δε με συμφέρει
ελιπέθι δά! (υπερβεβαιωτικό)	ασφαλώς, χωρίς αμφιβολία
ελλεμές -πλ. ελλεμέδες (οι) (ειρων.)	φυντάνι -φυντανάκια
ελλεμέ μεταξά (ειρων. εκφρ.)	καλό κουμάσι
έλιπθας -λιπθιά -λιπθιάζω (ρ)	αρσενικιά σκυιά, τα λίπθια είναι το βατί για τις συ κιές
έμι...έμι...(ιδιωμ.)	έμι τα' χασε, έμι τον δείρανε (έμι = επί πλέον)
έμορφος -η	όμορφος -η
έμορφιά -πλ. έμορφιές (οι)	ομορφιά, ομορφιές

έμπαση (η)	είσοδος του χωραφιού (ή «αμπατή»)
έμπγιος -πλ. έμπγιτα (τα) πύον	
έμπροτις	έξ αρχής (από ένα, εμπρότις)
ένα γερεμέ (ιδιωμ.)	το ίδιο (κι' οι δυό τους είναι ένα γερεμέ)
ένα γουννί (ιδιωμ.)	λιγάκι
ένιθας (ο)	άνιθο
εξόν	εκτός
(ε)ξίκορσου (ιδιωμ.)	έκφραση αγανάκτησης = να μένει το βύσσινο
εξωμεριά ή οξωμεριά (η)	η έξω πλευρά της «ταύλας» του χωραφιού
επιλοιίπων (ιδιωμ.εκφρ.)	ευχή (η ώρα η καλή, κι' από των επιλοιίπων) = υπολοίπων
επισυστάσεις γράμμα (το) συστημένο γράμμα	
έρτικας (ο)	θάμνος αγκαθωτός σαν τον «ασπάλαθθα» (αναρριχώμενος)
ετσιδά, ή ετσαδά, ή ετσά	έτσι (πως είσαι; -ετσά κι' ετσά)
εύκαιρος (ο)	όχι φορτωμένος, άδειος
ευκολοημένα, ή φκολοημένα (τα)	ευχολογημένος
εφτακακομοίρα (η)	πολύ-πολύ κακομοίρα
εφτάγιο	το πολύ γιατρεμένο, επουλωμένο
έφτω (ρ)ανάβω αόρ. ήψα προστ. έψε (έψετο να φέγγωμε)	
έχχολιώ πιό	δεν λυπάμαι πια
έψιμα -ή εψιμικά (τα)	σπορά πολύ αργά τον χειμώνα (όψιμα)
έψιμος -η -ο	προϊόν καθυστερημένης καλλιέργειας αντιθ. πρώιμος

Ρήματα στον άόριστο

(με την χρονική αύξηση -ε)

εβλάτθησε (ρ)	βλατθίζω = λαχαίνω
εβόριζε (ρ)	πήρε βοριάς
εβουάττησαν ούλλοι	μείνανε όλοι άφωνοι
είπα 'γώ - πέ και σύ	δε μπορείς να φανταστείς
εγρέπαρε	έσκασε (κρεπάρησε)
έγριεψεν η θάλασσα	αγρίεψεν η θάλασσα
εγρίλλωσα	άνοιξα διάπλατα τα μάτια μου
έξεψε	έβαλε στο ξυγό για όργωμα τα ζώα -ζευγάρι βόδια ή γαιΐδάρους με το άροτρο
εξέψασι	αρχίσανε (ζέφω = αρχίζω)
εκλούθα	ακολουθούσε (ρ. κλουθώ)
εκακοφάνη μμου	μου κακοφάνηκε, προσεβλήθηκα

εκαταολεύτηκα	εσακατεύτηκα	
εκατσιόδησε	τό 'σκασε, εδραπέτευσε	
εκατσούλλωσε	άπλωσε το χέρι του προς τα πάνω	
εκέρωσε	έμεινε ξερός, απογοητεύτηκε	
εκισδήσασι	λυσσάξανε, τους έπιασε «αμόκ»	
έκνιασε	ωρίμασε (ρ. κνιάζω = ωριμάζω)	
εκόρδισε	κορδίζω το βιολί, την κιθάρα = χουρδίζω	
εκουάλησε	(ρ. κουαλώ = κουβαλώ)	
εκούρωσε	πήρε φωτιά για τα καλά, άναψε «επύρωσε»	
εκούρασε	ο γιατρός εξέτασε τον άρρωστο	
εκούγκησε	άρχισεν η εφηβεία του, της	
εκούστηκε	ακούστηκε	
ελάμπασε	τά 'χασε, εσάστισε, ξαφνιάστηκε	
ελάσαρέ μμου	μου ξέφυγε	
ελάσι ελέαμμου κι' ελέαμμου	μου λέγανε (συνέχεια)	
έλιτθας	είδος συκιάς με αρσενικά σύκα (λίτθια) τα λίτθια έχουν το βατί και «βατεύουν», τη συκιά για να γλυκάνουν τα σύκα	
ελόγιασα	έψαξα (ρ. λογιάζω = ψάχνω)	
(ελυμαιντέροντο, ή εκάμναν καεράθθι, ή εκάμναν μάνι-μάνι)		(ρ. εβιάζοντο πάρα πολύ)
εμαΐναρε	εμετριάστηκε, έπεσε, λιγόστεψε (εμαΐναρεν ο θυμός του, η θάλασσα)	
εμαΐνόρισε	δε σταμάτησε τις φωνές	
εμάλαξεν τα ρούχα του	ελλέρωσεν τα ρούχα του (ρ. μαλάσσω)	
εμολοκόφτηκα	εσακατεύτηκα (ρ. μολοκόβομαι)	
έμοσα σου	σου ορκίστηκα (ρ. μόννω)	
εμούλλωσε	ετρύπωσε, εξαφανίστηκε (ρ. μουλλώνω)	
εμούνταρε	όρμισε (ρ. μουνταίρω) ή μουντάρω	
εμπάταρε	ετουμπάρησε (ρ. μπατάρω) -εμπάταρεν η βάρκα	
εμπαιννέ του	απάνω του μη σου πάρει τον αέρα	
έμπγιωσεν το πόνεμα	έπιασε πύον η πληγή	
έμπγιος (ο) πληθ. τα έμπγιτα	το πύον ρ. μπιγιώνω = πιάνω πύο	
εμπούγκχαρε -εμπουγκχάρασι	(ρ. μονκχέρω - εισβάλλω απότομα)	
εμπρόαλε	επρόβαλλε	
εμπρόκαμα	επρόλαβα	
έν το γαντώ	δεν το αντέχω	
ενέδραμέ μμε	μού 'κατσε στο λαιμό, μου ανέβηκε από το στομάχι (ρ. έψιμο)	

ενελαΐστημεν	αναστατώθηκαμε, γίναμε άνω κάτω
ή εντοροσπάσαμε	(εκόπησαν τα μέσα μας)
ή επορπαχτηκαμε	ξαφνιαστήκαμε
ή εκόπισαν τα ύπατά μας	τρομάξαμε
ενελύγγα	έκλαιγε με λυγμούς (ρ. νελυγγώ)
ενέμησε	εφύτρωσε (ρ. νεμμώ - φυτρώνω)
ενέσανα ίσικας!	ευχαριστήθηκα, πολύ μ' άρεσε
έρκομαι -έρκονομου	(ρ. έρχομαι) έρκονομουν = ερχόμουνα
εξήκεψε	(λιγόστεψε) ρ. Ξηκεύω = λιγοστεύω)
εξεμισκύλλισα	το Ξέκανα, τό 'λιωσα σε μικρά κομμάτια
έξινος (ιδιωμ.)	έ; έξινος!
εξηνταβελόνης	τσιγκούνης
επαράφηκε	άφησε στη διαθήκη
έπιασεν κάτω το φαΐ	κάηκε το φαΐ
επλάνταξα	έσκασα, ελούφαξα
επόθεκα	ακούμπησα το φορτίο μου λίγο για ξεκούραση
επόκαμα	εκουράστηκα πολύ (ρ. ποκάμνω)
επόλυκε	ετελείωσε (ρ. πολαίρω) επόλυκεν η εγγλησιά
εποσβαλώθηκε	η φωτιά έσβησε τελείως
επροΐβάστηκα	προβιβάστηκα
επφέσασι	πέσανε, ή πήγανε για ύπνο
έπρωσα -επφώθασι	έσπρωξα, σπρώξανε (ρ. πφώθω)
έρκετον εδώ	ερχόταν εδώ
εράην η καρδιά μου	ράγισε η καρδιά μου
έρκεψε	άρχισε (ρ. (α)ρχεύω - αρχίζω, αρχινώ)
ερκέψασιν ή εξέψασι	αρχίσανε
έρνεψε	σταμάτησε να κλαίει το μωρό (έρνεψεν το μωρό)
εσκάρταρεν αυτός	τρελλάθηκεν αυτός
έσκιαξα	έφτιαξα, ίσωσα
εσμίστηκα	μυρίστηκα, οσφράνθηκα, μάντεψα
εσάρδισα	όρμισα (ρ. σαρδίζω)
έτθισε -ετθίσασι	άνθισε -ανθίσανε (ρ. ατθίζω)
ετριτσαρε	τρελλάθηκε
ετριωνίστηκε	ανησύχησε πολύ
ετσάρπησε	τρελλάθηκε
έφα -εφάσι -εφάμεντο	έφαγα, εφάγασι, το φάγαμε
εφάτο -εφάεντο	το έφαγα, το φάγανε
εφάμμουτο	μου το φάγανε
εφάμμας πιό	μας φάγανε πιά

εχόλιασα πολύ	λυπήθηκα πολύ
εχρίστηκα	ελερώθηκα (ρ. χρίζομαι = λερώνομαι)
έψε! ήψα!	άναψε! (προστακτ.) άναψα
έψετο -έφτω	άναψέ το (ρ. έφτω = ανάβω)
ελίγδωσέντο ο λίγδης	το λέρωσε ο λιγδιάρης
ενεκάρωσεν το μαγγάλι	ανάψαμε τα κάρβουνα στη χόβολη
εσκαμπάστηκα	αντελήφθηκα
επορπάχτηκα	ετρόμαξα, φοβήθηκα
εν το σκαμπάστηκα	δεν το πήρα χαμπάρι
εσιίθωσεν το πανί	ετέντωσε (ρ. τσιιθώνω = τεντώνω)
έεβά!... (υπερβεβαιωτικό)	ασφαλώς
εβί!...	το ίδιο όπως το προηγούμενο π.χ. έχει κέφους η Πεο γούσα; απάντηση: Έεβά!... -έφαες κούμμαρα στο Γιαλί; απάντηση: Εβί!!
έσπουν	έσπαγα (ρ. σπώ = σπάζω)

Z

ζαβός (ο)	αδύνατος, ανίσχυρος, κοκαλιάρης
ζάκι (το)	τζάκι
ζάλο (το)	βήμα
ζαμάνι (το)	εποχή (χειμώνα ζαμάνι) -μεγάλο χρονικό διάστημα
ζαμπαράς (ο)	γυναικάς, ερωτύλος
ζαμπαθήρης (ο)	παθητικός, παθιάρης
ζανάρδης (ο)	σφικτός, κουμπωμένος στο εαυτό του, τσιγκούνης
ζάντα (η)	τσάντα
ζαρζαβατικά (τα)	χορταρικά
ζαυλακωμένος (ο)	καταπονημένος, καταβεβλημένος, χωρίς κέφια
ζάφτι (το)	εξουσία (π.χ. δεν το κάμνω «ζάφτι») -έλεγχος
ζαφτιές (ο)	αστυνομικός (τουρκ.)
ζαχαρένια (η)	μτφ. η καρδιά (π.χ. δεν χαλάει αυτός τη ζαχαρένια του)
ζαχαρικά (τα)	όλα τα γλυκά που περιέχουν ζάχαρη
ζαχαροξυμωμένη (η)	επαινετικός όρος που αποδίδεται σε ωραία γυναίκα
ζιγίω -ζιγιούμε (ρ)ζω,	ζούμε
ζεϊμπέκης (ο)	άτακτος στρατιώτης (τουρκ.) αλάνι, μτφ. μάγκας
ζένια (τα)	σύνεργα διάφορα (μτφ. γεννητικά ανδρικά όργανα)
ζερβοϊλής (ο)	αριστερόχειρας

ζεφβά (επιρ.)	αριστερά
ζεφβός (ο)	αριστερός (υπάρχει χορός «ζεφβός»)
ζεργαλλούδι (το)	μικρή σάυρα -ερπετό
ζευγάρι (το)	το ζεύγος προσώπων αρσ. θηλ. μτφ. το όργανο του χωραφιού
ζευγαρίζω (ρ)	οργάνω το χωράφι
ζευγάς (ο)	ο γεωργός που κάνει το ζευγάρι (οργώνει)
ζερεμές (ο)	τζαπατζής, τιποτένιος
ζερεμέ (επιρ.)	τζάμπα, δωρεάν
ζευζέκης (ο)	ανίκανος, ατζαμής
ζεύλες (οι)	το καμπύλο μέρος του ζυγού που μπαίνει ο τράχηλος του ζώου, μτφ. ζευλές = στραβά πόδια)
ζεύλης (ο)	στραβοπόδης
ζέπη (η)	τζέπη, τσέπη
ζευροράμματα (τα)	τα ράμματα που συνδέουν ζυγό και άροτρο
ζέφω (ρ)αρχίζω, μτφ.	βάζω τα δύο ζώα στο ζυγό για το όργανο (ζευγάρι)
ζηλάτης (ο)	φονιάς, δολοφόνος
ζιμόνερα (η)	σμέρνα
ζιέρι -ζιέρια (το-τα)	τριέρι (συνκώτι) -εντόστια
ζό -ζά (το-τα)	το ζώον, τα ζώα
ζουλιάρης (ο)	ζηλιάρης
ζούλια (η)	ζήλια
ζουλεύω (ρ)	ζηλεύω
ζουλεύουμας (ρ)	μας ζηλεύουνε
ζουλώ (ρ)	πιέζω
ζουμί (το), πλ. ζουμιά	ζωμός
ζύζιφα (τα)	τζίτζιφα (οι καρποί της τζίτζιφιάς)
ζυζιφιές (οι)	τζιτζιφιές
ζυαφέθθι (το)	ξεφάντωμα, γλέντι, πανηγύρι
ζυμάρι (το)	αλεύρι ζυμωμένο με νερό
ζυμάρωμα (το)	τα ανακατεμένα στη σκάφη του αλευριού - νερού
ζυμαρώνω (ρ)	ανακατεύω με πίεση των χεριών στη σκάφη το ζυμάρι
ζύμη (η)	βανίλια σε είδος ζυμωμένης ύλης που πουλιέται στα παιδιά στους χορούς
ζυός (ο)	το οριζόντιο σανίδι του αρότρου για τον σβέγκο των ζώων που οργάνουν - ζυγός
ζυμώνω	πλάθω τη ζύμη στη σκάφη για να κάνω ψωμιά κ.τ.λ.

Η

ήφταμε (ο)	ανάβαμε (παρατ. του έφτω) βλ. έφτω = ανάβω
ήψα (ο)	άναψα (αόρ. του έφτω)
ήψαμε (ο)	ανάψαμε (αόρ. του έφτω)
ήψε (ο)	ήψεν η μούρη του = άναψε το πρόσωπό του
ήψασι (ο)	ήψασιν τα καντήλια και τους πολυελαίους
εν ήψες	δεν άναψες
έψετο	άναψέ το -έψετέτην τη φωτιά

Θ

θάβγω (ο)	θάπτω
θαγγεύω (ο)	παίρνω δυσάρεστη οσμή (στα λιπαρά φαγητά)
θαγγίλλα (η)	δυσάρεστη οσμή λίπους (π.χ. εθάγγειψε το βούτυρο, το λάδι)
θαγγό (το)	το λάδι είναι θαγγό, (τσαγγό) πολυκαιρίσιμο
θαλασσινός ή γιεμιτζής	θαλασσινός το επάγγελμα
θαρρεύομαι (ο)	τολμώ, εμπιστεύομαι (δεν τον θαρρεύομαι = δεν τον εμπιστεύομαι)
θαρρεύω (ο)	τολμώ, παίρνω θάρρος
θέκετο (προστ.)	άφησέ το, βάλε το
θεμμένο	αφημένο
θεμωνιά -θυμωνιά	η θυμωνιά: στοιβαγμένα τα δεμάτια το κριθάρι ή σιτάρι κοντά στ' αλώνι
θέννω (ο)	αφήνω, βάζω
θεομπαίχτης	χαρακτηρισμός απατεώνα
θεοπάλαβος (ο)	πολύ τρελός
θέριτα (τα)	οι εργασίες του θερισμού
θεριστάδες (οι)	οι άνθρωποι που θερίζουν
θλούμπα ή θρούμπα	θαλάσσιος κυκλώνας, ρουφήχτρα, σίφουνας, στήλη νερού
θλουμπαίρω ή θλουμπάρω	αντλώ με αντλία νερό
θλουμπαδόρος (ο)	ο εργάτης που χειρίζεται την αντλία νερού
θολός (ο)	καμπυλόγραμμη και ημισφαιρική οροφή, τρούλος
θολόστακτο νερό (το)	νερό με στάκτη για μπουγάδα
θράγγεμα ή δράγγεμα	θύελλα, τρικυμία, δραγάκι (Ιταλ. uragano)
θυλακούρι (το)	μικρό σακούλι των γεωργών (βάζουν αντικείμενα)

θυρία (η)	μικρή τετράγωνη υποδοχή στον τοίχο για αντικείμενα
θράπφα (η)	φωταγωγός, έξοδος στο «δώμα»
θρεφτάρι ή θρεφτό (το)	ο χοίρος που τον «θρέφουν» στη μάντρα
θρέφω (ρ)	τρέφω, ταΐζω
θρίβγω (ρ)	εκτριβώ, μαδάω (π.χ. ψωμί για ψίχουλα)
θρίμματα (τα)	μαδημένα ή σπασμένα μικροτεμάχια (θρύψαλα)
θρονί (το)	ειδικές θέσεις «θροनिया» των εκκλησιών για ηλικιωμένους
θρόνιασμα (το)	τοποθέτηση εικόνας στη θέση της, μετά από περιφορά
θωρώ (ρ)	βλέπω, κοιτάζω
θωρείς με; θωρώσε	με βλέπεις; σε βλέπω (με κοιτάς; σε κοιτώ)
θωρώτην και θωρεί με	την βλέπω και με βλέπει
είδες με; είδα σε	με είδες; σε είδα

I

ινναί	ναι (βεβαιωτικό) (πολλές φορές σ' ένα ανεπιθύμητο Ναι (ινναί) δίνεται μια κατάρα π.χ. η μάνα ρωτά το γυιό της τον τσαχπίνη: «τριγυρίζεις πάλε στους γιαι λους; ο γυιός: ινναί... η μάνα: α ννοίξει η κεφάλη σου κι' ο εμουάλος σου αφωρεσμένε»)
ίντα; ίντανος	τι;
ίντάπαθα ή ντάπαθα	τι έπαθα!
ίσαμα ή ώσσαμα	μέχρι, έως
ίσαμα πότε ή ώσσαμα πότε	μέχρι πότε;
ίσκια πέρα	ίσα πέρα
ίσκια - ίσκια	ή σίξα-σίξα, ολόισια
ισκιώνω	(ρ. μτφ.) ισιώνω, ισιάζω
ίσιωσε το κορμί σου	ίσιωσε το κορμί σου
ίσιικας, ενέσανα	ευχαριστήθηκα, ανάσανα
ίσιικας, καλά να πάθεις	ευχαριστήθηκα, σου άξιζε
ίστα!	αηδία, βρωμιά

Κ

καβαζέρω (ρ)	διαβαίνω, εξαφανίζομαι απ' τη γωνιά του δρόμου
καβανόζι (το)	ή μπούτσι, ή σουφέρτασι = κλειστό δοχείο για φαγητό
καβίλια (η)	σφήνα, ξύλινο καρφί, πύρος
κάβος	ακρωτήριο σχοινί που δένει το καΐκι
κάγια (η)	αράχνη, ιστός αράχνης
καγιάς (ο)	χωραφιού σκληρό πέτρωμα, δυσκολοκαλλιέργητο
καγκάβα (η)	ψαράδικο που βάζει δίχτυα για σφογγάρια και ψάρια
καδένα καϊκιού (η)	αλυσίδα της άγκυρας (από το Ιταλ. catena)
καεράθλι (το)	γρήγορα, με μεγάλη ταχύτητα (μάνι-μάνι)
καζάνα ή καζανάς (ο)	βλάκας, κεφάλας, κουτός (βρυσιά)
καζαναριό (το)	αγροτικό εργαστήρι που φτιάχνουν κρασί ή τσίπουρο
καζανεύγω (ρ)	η εργασία κατασκευής κρασιού με τον «λουλά»
καζάντια (τα)	προκοπή, απόκτηση περιουσίας, πλούτη
καζαντίζω (ρ)	πλουτίζω, αποκτώ περιουσία
καζαντισμένος (ο)	πλούσιος
καζάρμα (η)	στρατώνας, αστυνομικός σταθμός (Ιταλ. caserma)
καζίκι (το)	παλούκι
καθάρσιο (το)	ρετσινόλαδο για τη δυσκοιλιότητα
καΐσα (τα)	βερίκοκα
καικές (ο)	βραδύγλωσσος, τραυλός
κακογιουτισμένος -η -ο	κακοταιριασμένος, αταίριαστος
κακοχρόνον νά 'χεις	κατάρα συνηθισμένη
κακίστρα	πολύ κακιά
κακχά (τα)	περιπτώματα, τα κακά, κόπρανα
κακχαρίζει η όριθα τ' αυγό τραγοудάει η όριθα που γέννησε	
κακράνα ή κάκρανο ή	σκληροκέφαλος, ντούρο μυαλό μα και ψωμί κάκρανο σκληρό
κακρανάς -κακρανίζω (ρ)	σκληραίνω
κακρانياσμένο ψωμί (το)	πάρα πολύ σκληρό -ξερό ψωμί
κακωσύνη (η)	φουρτούνα, φουσκοθαλασσιά
καλαδερφός (ο)	έχουν τον ίδιο νουννό ή νουννά (νοννός -ά)
καλαεζής (ο)	φαναρτζής, γανωτής, κασσιτερωτής
καλάϊ (το)	ο κασσίτερος
καλαμωτή (η)	ψωμοθήκη κρεμαστή της παλιάς εποχής

καλαντήρα (η)	ειδικό όργανο μαθητών για το Σάββατο του Λαζάρου
καλιμαύχι (το)	το καπέλο του παπά
καλογηρνώ (ρ)	ευχή στους νεόνυμφους: να καλογηρήσετε...
καλαμοκαννάς (ο)	καλαμοκάνης
καλάδα (η)	το κατέβασμα των διχτυών από το τρατοκάϊκο (γρούπο)
καλάρω ή καλέρω (ρ)	ρίχνω τα δίχτυα στο πέλαγος για ψάρεμα
καλαμίδι (το)	μακρύ καλάμι με την αρμιδιά (πετονιά) δεμένη πάνω
καλάνθροπας (ο)	ξερός ανθός που ανάβει στο καντήλι σαν φυτίλι
καληφάνταρος ή καλεφάνταρος	αράχνη
καλογιουτισμένος (ο)	καλοταιριασμένος
καλοβραδιάζομαι (ρ)	(διατύπωση ευχής)
καλοζωισμένος (ο)	όποιος είναι στο σώμα κανονικός
καλοζωίζομαι (ρ)	απολαμβάνω καλά φαγητά και ποτά (καλοζωίζομαι)
έν καλοϊζομαι	δε με συμφέρει
καλοϊζομαι	συμβιβάζομαι (σε προφορικές συμφωνίες)
καλοκατελημένα (ευχή)	τα πρωτοφορεμένα ρούχα ή παπούτσια
καλόμπροσήμαδο (το)	(ευχή) καλός οιωνός
καλονοικοκύρης (ο)	καλός νοικοκύρης, δίκαιος και κοινωνικός
καλοξημερώνομαι (ρ)	(ευχή) «καλό ξημέρωμα»
καλουμέρω ή καλουμάρω (ρ)	κατεβάζω κάτι με σχοινί (αμολλάω καλούμπα)
καλούμα (η)	το σχοινί που κατεβαίνει ή ανεβαίνει «αμολητό» -ελεύθερο
καλοπροκισμένα (ευχή)	στους γάμους εύχονται για τα σπίτια, προικιά
καλοστρατίζω (ρ)	μπαίνω στον καλό δρόμο (στράτα - It. Strada κ.τ.λ.)
καλοστρατισμένος (ο)	που έχει μπει στην καλή strada
καλοφάωτος (ο) (ευχή)	για το φρεσκοσφαγμένο χοίρο, προπαντός
καλοφετίνα (η)	καλόβολη γυναίκα, γενικά
καλοφαωμένος	ο χοίρος σου
καλοψυχίζω (ρ)	απολαμβάνω κάτι στο τέλος του φαγητού, για να καλοψυχίσω
καλοσνεύγω (ρ)	γίνεται μπονάτσα -εκαλοσίλεψεν η θάλασσα = εμπονάτσαρε
καλοσύνη (η)	μπονάτσα
καλαφατίζω (ρ)	γεμίζω τους αρμούς ανάμεσα στα «μαδέρια» των καϊκιών
καλαφατικά (τα)	τα σύνεργα του καλαφάτη, ματσόλλα κ.τ.λ.
καλαφάτισμα (το)	γέμισμα των αρμών με στουπί, πίσσα και μπογιά
καλαφάτης (ο)	ο μάστορας που καλαφατίζει

καλεκάζαρος (ο)	καλικιάντζαρος
καλεφάνταρος (ο)	αράχνη που πλέκει τον ιστό (την «κάγια»)
καλιώρα (η)	κατσαρίδα
καλίκια (τα)	πλούτη, «καζάντια»
κάμα (η)	μεγάλο δίκοπο μαχαίρι, ή πολύ ζέστη «κάφα»
καμάρα (η)	στοά, αφίδα
καμαροφρύδι (το)	το σχήμα και η ωραία δομή των φρυδιών
καματερός (ο)	αποδοτικός
κάμε μού το	συνηθισμένη έκφραση από το Νισύριο ιδίωμα
κάμνω σου το	συνηθισμένη έκφραση από το Νισύριο ιδίωμα
έκαμέμμου το -έκαμάτης το	συνηθισμένη έκφραση από το Νισύριο ιδίωμα
καμιζόλλα (η)	το πάνω μέρος της πτυζάμας, η ρόμπα
καμικιάλλι (το)	τα κιάλια, οι διόπτρες
κάμνω το μάτι	ξεματιάζω λέγοντας λόγια ή με άλλη μέθοδο
καμούζελος (ο)	μασκαράς, καρνάβαλος
καμπιάλλα (η)	γραμμάτιο (Ιταλ. cambiala)
καμπελλόφτης (ο)	με καμπυλωτά αυτιά
καμπετσίκι (το)	κουρμπάτσο, μαστίγιο, βούρδουλας
καμπετσικιά (η)	μαστίγωμα, ένας κτύπος με το κουρμπάνο
καμωτίκι ή βίλλι-βίλλι	σεξουαλική επαφή
κανακάρης (ο)	ακριβός γυιός χαϊδεμένος ή και μονάκριβος
κανάτι (το)	το πήλινο δοχείο του νερού, το παραθυρόφυλλο
κανακεύω (ο)	παραχαϊδεύω, κολακεύω
κανατέρω (ο)	υπολογίζω το χρόνο για να κάνω κάτι
κανάτια (τα)	παραθυρόφυλλα, πατζούρια, πήλινα δοχεία νερού
καντηλαύρα (η)	υπέροχος τηγανιτός θαλασσινός μεζές
κανιεύω (ο)	βρίσκω το στόχο, πετυχαίνω
κανιευτής (ο)	αυτός που κτυπά εύκολα το στόχο, μ' επιτυχία
κανιόρης (ο)	τυφλός ή μισότυφλος
κανιορίζω (ο)	δεν βλέπω καλά, αλληθωρίζω
καννάς (ο)	μακροπόδης, μακροσκελής
καννί-(το)	μικρό γυάλινο δοχείο για το μελάνι, αδύνατο ποδα
	ράκι
καννιά (τα)	πόδια λεπτά
κάννες (οι)	μεγάλα μακριά πόδια -ποδάρες (καννάς)
καντουινιάζω (ο)	στριμώχνω κάποιαν ή κάποιον στο καντούνι (γωνιά)
καντουινάς (ο)	αυτός που κνηγά το σεξ στα καντούνια (γωνιές)
καντουνιασμένος (ο)	αυτός που είναι στριμωγμένος στο καντούνι

καούνι (το)	πεπόνι
κάνω βίλλι-βίλλι	κάνω έρωτα (σεξ)
κάουρας (ο)	κάβουρας, καβούρι
καουρδίζω (ρ)	καβουρδίζω (καουρδίζω) καουρδισμένος καφές
καουριασμένος -η -ο	ζαρωμένος σαν τον κάβουρα
καπίστρι (το)	χαλινάρι
καπλαμάς (ο)	κόντρα - πλακέ, επιμετάλλωση
καπλατίζω (ρ)	επενδύω το πάπλωμα με ένα σεντόνι για καθαριότητα
καπόθθα (η)	η κάπα του τσοπάνη, προφυλακτικό στο «σεξ»
καπράτσι ή κραπάτσι καπρατσάκι (το)	ο κουβάς για νερό από στέρνα ή πηγάδι
καπράρά σύκα (τα)	ειδικά σύκα πολύ νόστιμα, κάπως μεγάλα
κάπφαρη (η)	κάπαρη
καπούλια (τα)	μπούτια και γλουτοί ανθρώπων και ζώων
κάπφα - αλα κάπφα	αντίστροφα και αναπάντεχα
καραβίζω (ρ)	πλέω στη θάλασσα ένα караβάκι παιχνίδι
καραντί (το)	καραντίνα, άπνοια (πέσαμε σε καραντί)
καράφα (η)	μεγάλο γυάλινο δοχείο κρασιού ή άλλων ποτών
καράολας - καραόλοι (ο-οι)	σαλιγγάρια
κάργα τα κουπιά	τραβάτε με δύναμη τα κουπιά
καργάρω ή καργέρω (ρ)	σέρνω με ορμή το κουπί
καργιόλλα (η)	κρεββάτι (βρισιά σε ανέντιμη γυναίκα)
καρίδι (το)	το καρίδι, αλλά και ο λάργυγας, το λαρύγγι
καρίνα (η)	η ράχη του ανθρώπου, αλλά και του σκάφους (η carena)
καρκαζίκα (η)	ασουλούπωτη, χαμένο κορμί, είδος μεγάλου τουρβά
καρναμπίθι (το)	κουνουπίδι
κάρσα (η)	κάλτσα
καρσί (επιρ.)	απέναντι, αντίκρυ, αντίπερα
καρφί (το)	καρφίτσα, προδότης, ή κάθετη βουτιά στη θάλασσα
κάση ή κοίτη (ρ. κοιτώ)	εκοιτάσασιν οι όριθες (πήγαν στην κοίτη τους)
κασίδης ή κασιδιάρης (ο)	φαλακρός, κασίδης
κάσαλο (το)	κοντό, αστείο και ασήμαντο παιδί
καταολάδες (οι)	καταβολάδες (γεωργικός όρος)
καταολεμένος (ο)	πάρα πολύ κουρασμένος
καταπαλίκια (τα)	συμπράκαλα, διάφορα ανάκατα αντικείμενα (καλαμπαλίκια)
καταπονώ (ρ)	κουράζω, ταλαιπωρώ

καταχανάς (ο)	κατεργάρης, απατεώνας
κατασταλάζω (ο)	στραγγίζω μέχρι τέρμα - αποστάζω
καταστάλαγμα (το)	η λάσπη, το περιττό απόσταγμα
καταχολοσκασμένος -η	πάρα πολύ στεναχωρημένος
κατελιώ (ο)	αποτελειώνω, εξαντλώ
κατελημένος -η -ο	τελειωμένος, εξηντλημένος
κατιμάρι (το)	ωραίο αρωματικό φυτό, σαν ζουμπούλι
κατίνα (η)	ένα είδος κλειδαριάς ασφαλείας σε αποθήκες
κατιφέδες (οι)	κίτρινα λουλούδια σαν τις κίτρινες μαργαρίτες
κατόϊ ή κατώι (το)	το υπόγειο του σπιτιού
κατούνα (η)	χαΐρι και προκοπή, πρόοδος, πλουτισμός
κατράς (ο)	η πίσσα η μαύρη για στεγανοποιήσεις σκαφών κ.α.
κατσάρω - κατσέρω (ο)	διώνω, κυνηγώ (από το Ιταλ. caciare)
κατσαρόλι	μεταλλικό φλιτζάνι
κατσαμπρόκχι	μικρό εργαλείο των τσαγγαράδων
κατσί (το)	θυμιατός, λιβανιστήρι χωρίς κουδούνια για τους Νυμφίους της Μ. Εβδομάδας
κατσιάζω (ο)	τσαλακώνω, μαραίνομαι, ξεραίνομαι, ζαρώνω
κατσιασμένος (ο)	μαραμένος, ζαρωμένος
κατσιβέλλος -α (ο-η)	τσιγγάνος, μτφ. ακατάστατος, ατσούμπαλος
κατσιρδώ (ο)	το σκάω, δραπετετώ, διαφεύγω
κατσιριμάς (ο)	κρυφά-κρυφά, στα ύπουλα
κατσοπανιά (η)	διαβολιά, απάτη, ξεγέλασμα, πονηριά (ή κατσοπανιά)
κατσοτούρμι (το)	παλιόπαιδο, διαβολάκι
κατσοουλιά -ές (η)	δέσμη, αρμαθιά, ορμαθός
κατσούλια (αγραμίθια)(τα)	τσίκουδα, βραμίτια
κατσουλλώνω (ο)	απλώνω το χέρι μου, ή απλώνομαι να πάρω κάτι
κατσουλλωμένος (-η-ο)	απλωμένος, ξεδιπλωμένος
κάτσουνας (ο)	ειδικό ξύλο κρεμασμένο στην οροφή για ψιλοκούλ-λουρα
κατσούνι (το)	αγκιστροειδές ραβδί για τους κλάδους των δένδρων
κατώι ή κατόϊ (το)	το υπόγειο του σπιτιού (καταγώγιον)
καφαρτί (το)	κολατσό, προσφάγι, πρόγευμα
καφαρτίζω (ο)	κολατσίζω
καφκάλλας -ή καφκαλλάς (ο)	ο πολύ μεγάλος βλάκας
καφκαλλήθρες (οι)	αγριόχορτα που τρώγονται
καφίζι (το)	μέτρο μετρήσεως αγροτικών προϊόντων (χωρητ. 2 1/2 κιλ)

καφού (η)	παχιά και αργοκίνητη κοπέλα
καρακατσούνες (οι)	γράμματα ορنيθοσκαλίσματα
καψολόημα (ρ. καψολοώ)	αποψίλωση του χωραφιού με φωτιά πριν να γίνει όργωμα
καψολοώ (ρ)	καίω τα περιττά πεσμένα ξεροκλάδια, φύλλα και ξερόχορτα του χωραφιού πριν το σπείρω
καψολοημένο (το)	έτοιμο για σπορά
κάωματα (εν. κάωμα)(τα)	καμώματα
κείτθε (επιρ.)	πάρα πέρα
κείτομαι (ρ)	είμαι ξαπλωμένος
κείτεται	είναι άρρωστος
κελλάρι (το)	αποθηκεύονται σ' αυτό «μαξούλια» = γεωργικά προϊόντα
κεντί ή κεντιάτικο (το)	απογευματινό προσφάγι, τσιμπολόημα
κεντρούνι (το)	κεντρί
κερατσούλια (τα)	ιδιότυπα χορταρικά, νόστιμα, κερατοειδούς σχήματος
κερεστές (ο)	οικοδομικά υλικά: ξυλεία, σίδερα, τσιμέντο κ.α.
κερεσελλίδικα (επιθ.)	μεγάλης αντοχής (από καλά υλικά)
κετσές (ο)	γυναικείο μαντίλι προσώπου για τον καύσωνα
κεφαλομάντηλο -ή σαγιάς, ή γυναικείο μαντήλι κεφαλής	
κεφαλόδεμα ή φακιόλι (το)	προστατευτικό κεφαλιού και προσώπου
κέφος (ο)	θαλασσοπούλι που συχνάζει σε βραχονησίδες (Περγούσα)
κιζιάσι ή κεζιάσι (το)	ο μπουφές του καφενείου
κιλό (το)	μέτρο μετρήσεως δημητριακών: 8 καφίζια = 1 κιλό
κιμπάρικος (ο)	ρωμαλέος, εύρωστος, στιβαρός, δυνατός
κίνηση (ή τσελιό)	ευκοιλιότητα, διάρροια (χάπι κινητικό = φάρμακο ενάντια στη δυσκοιλιότητα)
κισδήζω (ρ)	αποκτώ μεγάλο κέφι: π.χ. εκισδήσασι, χορεύουν συνέχεια
κιούπφι (το)	μεγάλο πήλινο δοχείο για κρασί, λάδι ή νερό
κιτάπια (τα)	κατάστιχα, βιβλία (τουρκ.)
κιτριλιάρας (ο)	μτφ. κακοήθης χαρακτήρας, ελεεινός
κίστικας (ο)	τζιτζίκας, τζιτζίκι
κλαβανή (η)	πάνω από την εσωτερική σκάλα, σαν τραπέζι
κλαεύγω (ρ)	κλαδεύω
κλαευτήρι (το)	κλαδευτήρι
κλειαριά (η)	κλειδαριά

κλουθώ (ρ)	ακολουθώ
κλούμπος (το)	κολύμπι
κλουμπώ (ρ)	κολυμπώ
κλουπί (το)	πουλί -ο γκιώνης που φωνάζει τη νύχτα
κνιάζω (ρ)	ωριμάζω π.χ. εκνιάσασιν τα σύκα =ωριμάσανε
κινώ (ρ)	ξεκινώ
κνιασμένο (το)	ώριμο αντιθ. άκνιο = ανώριμο, άγουρο ή άκνιαστο
κοβιός (ο)	το ψάρι των ρηχών νερών - κοβιός
κόζαλα (τα)	παιδικό παιχνίδι
κόβγω (ρ)	κόπτω
κοίτη της όριθας (η)	η κάση, ο κοιτώνας της κότας
κόκχα (η)	η τσάκιση του παντελονιού με το σιδέρωμα
κοκχίλια (τα)	τα κοχύλια
κοκκαλίζω (ρ)	κοκκαλίζω π.χ. κοκκαλίζω στραγάλια
κοκχάλα -ες (η,οι)	μεγάλο κόκαλο / ο σκελετός της γαΐδαροκεφαλής για τις απόκριες
κολάϊ (το)	ευκολία
κολαούζος (ο)	οδηγός
κολλιτσιδά (η)	μτφ. το βαρετό πρόσωπο που δεν σε αποχωρίζεται
κολοριζία (τα)	ρίζες που φυτρώνουν κοντά στο δένδρο (μεταφυτεύονται)
κόλπος (στην καρδιά) (ο)	ημιπληγία, συγκοπή
κομματσούλι (το)	μικροτεμάχιον αγροκτήματος, χωραφάκι
κομμός ή οξός ή εγγρεμμός (ο)	γκρεμός, βάραθρο, κρημνός
κόνιζα (η)	θάμνος με φύλλα που κολλάνε (κολλιτσιδες)
κόνισμα (το)	εικόνα εκκλησίας ή και στο εικονοστάσι του σπιτιού
κοντεύγω (ρ)	πλησιάζω, δεν αργώ
κοντηλογραμμένος -η (επιθ.)	ωραίος, κομπός άντρας ή γυναίκα
κοντοστέρω (ρ)	(ή κοντροστέρω) ανταγωνίζομαι, συναγωνίζομαι,
κοντροστάρω	
κόπρος (ο)	ο τύπος του μεγάλου τεμπέλη, κοπρίτης
κό-πέ-πέ (το)	αυτό το κάνουν στα μωρά με τα χέρια για διασκέδαση
κοράκι μου (το)	κοριτσάκι μου (λέει η μάνα της)
κόρδες (οι)	χορδές οργάνων, μα και θαλασσινός νόστιμος μεζές
κορφάδι (το)	χοντρό καδρόνι, για στήριξη ξύλινης οροφής
κορφές (οι)	φύλλα που φυτρώνουν ωμά σαν σαλάτα
κοσάρα (η)	υποδιαίρεση του φράγκου (20 λεπτά)
κοτσιάζω ή κουτσιάζω (ρ)	αχρηστεύω κάτι αιχμηρό (μαχαίρι κ.α.)

κότα (η)	παρδαλή γυναίκα
κουαλώ (ρ)	κουβαλάω, φέρνω
κουαλητής (ο)	κουβαλητής
κουάρι (το)	κουβάρι
κουαρίστρα (η)	κουβαρίστρα
κουβάνι (το)	η κυψέλη
κουβέρτα καΐκιού (η)	το κατάστρωμα
κουζούλης (ο)	αδέξιος, ανίκανος, ατζαμής
κουζουλός ή κουζουλιασμένος (ο)ελαττωματικός	
κούκλανε	σαχλέ (βρισιά) μασκαρά
κουκλουμάρα -ες (η,οι)	παιδικό παιχνίδι
κουκλούνα (η)	το κεφάλι του χταποδιού
κουκρουμέλλες (οι)	τούμπες, στο έδαφος, στ' αλώνι, στ' άχυρα
κουλλουβάχατα	άνω κάτω, ακατάστατα (από το Αραβ. Κούλλου ουά χατ)
κουκχί (το)	κουκκί, ή κουκί
κουκχίτης	βήχας συνεχής
κουκχίζω (ρ)	παίρνουν αέρα τα μυαλά (εκούκχισεν κι' ο... πετεινός)
κουκχουάς (ο)	κουκουβάγια
κούκχουζα (τα)	πυρήνας από αλεσμένα τσίκουδα ή ελιές
κουκχουζίνα (η)	ντόπιο τσίπουρο
κουκχούλλα (η)	η κάπα, αλλά και ο μεγάλος βράχος που λέγεται και ρούτσουνο
κουκχουλλήθρες (οι)	κόκκινες παπαρούνες
κουκχούλλι (το)	το προϊόν (σαν ένα τόπι) του μεταξοσκώληκα
κουκχουμάρι	πήλινο δοχείο για το νερό
κουκχουλλωμένος (ο)	ο πολύ καλά σκεπασμένος για το κρύο
κουκχουλλώνω (ρ)	σκεπάζω, καλύπτω, εξαφανίζω πονηρά
κουλαντόνα (η)	ειρων. για τις πλαδαρές, αδέξιες γυναίκες
κουλούμπρα (η)	το κοτσάνι της κράμπας, τεμπελιά, ανορεξία
κούμμαρα (τα)	οι καρποί της κουμαριάς
κουμμαριές (οι)	είδος δένδρου, κουμαριά, θάμνος
κουμούλλα (η)	σωρός από χώμα ή άλλο υλικό
κουμουλλωμένος -η-ο	κουμουλλωμένο (παραγεμισμένο) πιάτο φαΐ
κουμπάνια (η)	προμήθεια, σοδειά, απόθεμα, ρεζέρβα
κουνενό (το)	μικροκαμωμένο χαριτωμένο κοριτσάκι
κούννα -ες (οι)	αμυγδαλόψιχες, κουκούτσι καρπού
κουννάκι (το)	πολύ λίγο, ελάχιστο

κουννί (το)	έναν κουννί ψωμάκι (πολύ λίγο)
κουνιά (τα)	σπόρια, σπόροι
κουντουράς (ο)	τσαγκάρης
κουντούρες (οι)	μποτίνια, μπότες
κούπφα (η)	κύπελλο, φλιτζάνι, επιρ. μπρούμυτα (από Ιταλικό COPPA) (η κούπφα στη γιορτή της Παναγιάς)
κούρα (η)	θεραπεία
κούρβα (η)	καμπή του δρόμου, στροφή, γυναίκα ανήθικη
κούρκουτα (τα)	πρησμένες αμυγδαλές
κουρκούταυλος (ο)	σαύρα (ειδικός τύπος)
κουρμπάτσο (το)	καμτσίκι, μαστίγιο
κουρώνω (ρ)	δυναμώνω τη φωτιά
κουσουμάδι (το)	φρυγμένο κριθίνο παξιμάδι
κουσουμέρω (ρ)	χρησιμοποιά, μεταχειρίζομαι
κουσουμπάλια (τα)	αγριόχορτα που τρώγονται ωμά ή βραστά
κουσουριασμένος (ο)	με ελαττώματα - ελαττωματικός άνθρωπος
κουτραπάντο (το)	λαθρεμπόριο (από το Ιταλ. contrabando)
κουτραπαζής (ο)	λαθρέμπορος
κούτσα (η)	πάνινη κούκλα
κουτσάβλης (ο)	κουτσός
κουτσονόρα (η)	γάτα ή σκύλα με σακατεμένη ουρά (γυναίκα κουτσή)
κουτσοιάτος (ο)	αρσενικά πέρδικα
κουτσοιδιές (οι)	οι ακαθαρσίες των ορνίθων, τα περιττώματα ορν.
κουτσούρα (η)	χοντρό κομμάτι καυσόξυλο
κούτσουρας (ο)	(βρισιά) βλάκας ή παλιάνθρωπος, ή πολύ κουτός
κουτσουρεμένος -η-ο	ατελής, μη άρτιος
κουτσογκλό (το)	δοχείο για το φαΐ του χοίρου
κούδα (η)	νέα γενιά
κούλι	«όξω κούλι» είναι συνηθισμένη έκφραση για το διώξιμο του σκύλου
κουφίζω (ρ)	βαροκούω
κουφοβδομάδα (η)	η ε΄ βδομάδα των Νηστειών
κόφτει ή λεβίζει (ρ)	τρέχει αόρ. έκοψε = πήρε δρόμο, τό 'σκασε (κόφτεστε να πααίνομε - ιδιωμ. εκφρ.)
κουτεντές (ο)	βλάκας, κουτός
κράμπες (οι)	χόρτα που καλλιεργούνται στους κήπους (νόστιμα)
κρεβαθθίνα (η)	κρεβατίνα
κρεμμάρα (η)	σπηλιά
κρεμμάρι (το)	χοιροστάσιο, μάντρα του χοίρου

κρεφτή ή γγρεφτή (η)	κρυφή σπηλιά χωραφιού
κριατερή (η)	η Κυριακή της Απόκριω
κριθαριά (η)	το μέρος των χωραφιών για πρώιμη σπορά
κριθινο ψωμί -κριθ. κουσουμάδι (το)	ψωμί ή παξιμάδι από κριθάρι
κριματίζομαι (ρ)	παίρνω αμαρτίες στο λαιμό μου
κρίτσι-κρίτσι	ο ήχος από το καπράτσι, ή από παξιμάδι
κρομμυδόφυλλα (τα)	φύλλα κρεμμυδιών
κροτύπλαστος (ο)	βρισιά, προσβολή (γυναίκας προς άνδρα)
κυλίντρα (η)	κατηφορικός δρόμος
κυνηάρης (ο)	γυναικάς, ερωτομανής, ή παιδικό παιχνίδι (κυνηγητό)
κυράτσα (η)	θεία, έτσι κάποτε λένε και τις ηλικιωμένες
κύρης (ο)	ο πατέρας
κχέλης (ο)	(βρισιά) τσιγκούνης, κακομοίρης, απαίσιος
κχέφι (το)	κέφι
κωλοκαθίζω (ρ)	αποκάμνω από την κούραση και καθίζω (σε δρόμους μακρινούς - σε πάρα πολύ μακρινό περπάτημα)
κώχη (η)	γωνιά

συμπληρωματικό του Κ

κόλλυα (τα)	τα κόλλυβα
καλούδια (η)	φώρα
καμός (ο)	καημός
το καμοτίκι	ερωτική περίπτωξη (Νισύρ. ιδίωμα)
κάμπια (η)	η κάμπη, το νεογνό της πεταλούδας
κάνας	κανείς, κανένας
κασέλλα (η)	παλιό σεντούκι - μεγάλο
καπαμάς (ο)	καπαμάς
κατράνι (το)	κατράμι (πολύ σκληρό ξύλο) - πίσσα
κοκχάρι (το)	μικροί βολβοί κρεμμυδιών για φύτεμα
κονίδα (η)	το γέννημα της ψείρας - αυγά ψείρας, κόνιζα
κουρούνα (η)	είδος πουλιού - μπόλικο στη Νίσυρο
κουρουνιά (η)	η φωλιά της κουρούνας
κχελεπούρι (το)	ευκαιρία, αγορά ευκαιρίας
κουλαντρίζω	κάνω έρωτα (αυτός την έχει και την κουλαντρίζει = την έχει απλώς γκόμενα, χωρίς σκοπό τον γάμο) - κουλαντρίζω = υποφέρω από κάποιον αλλά τον αντέχω (αυτή έτσι τον κουλαντρίζει)

B - ΒΡΙΣΙΕΣ

Λέξεις υβριστικές Νισύριας φαντασίας, μη μεταφραζόμενες επακριβώς. Πάντως, το πρώτο σημαίνει σαν: ξυλοπόδαρε, το δεύτερο σημαίνει «χρυσούζη», το τρίτο «κακόμοιρε», το δεκαομόμοιρε σημαίνει αγριομούρη, το κούκλανε είναι κάτι σαν «αστείος» «κοροΐδο». Τα τελευταία 3 είναι πολύ συνηθισμένα. Κουτεντές = κουτός, κρύος = σαχλός. Το τελευταίο = ασουλούπωτος.

- 1.καλαμοκάννη ή καλαμοκαννά
- 2.κακομοιριασμένε
- 3.κακόμοιτσε
- 4.κακομούτσουνε
- 5.κούκλανε
- 6.κουτεντέ
- 7.κρύε
- 8.κχιουλάμπη
- 9.κατσουκλανιάς

Α

λάβρα (η)	στη Νίσυρο η λέξη αυτή σημαίνει καύσωνας
λαγουδιέρα (η)	το διάκι (η λαβή) του τιμονιού ή λαγουδέρα
λαδερό ή λαδικό (το)	δοχείο λαδιού, μτφ. η κουτσομπόλα
λαζάνια (τα)	ειδικά μακαρόνια πλατιά που τρώνε της Τυροφάγου στη Νίσυρο
λαϊνι ή λάϊνος (το,ο)	πήλινο δοχείο
λάκωμα (το)	χαμηλή «ταύλα» του χωραφιού, σαν λακκούβα
λαλώ τα ζά (α)	οδηγώ τα ζώα (λάλει το 'γ γάδαρο)
λαμπάξω (α)	εντυπωσιάζομαι ξαφνικά (μάνα μου! ελάμπασα)
λαμπίκος (ο)	εξοπλισμός (σύνεργα) του ελαιοτριβείου
λαμπρογεννημένος (ο)	τυχερός
λαμπρόπιτθα (η)	πίτα της Λαμπρής (με τα ψιλοκούλλουρα)
λαμποφεγγίζει (α)	ξημερώνει
λαμνητό (το)	το κολύμπι σε διάρκεια, απόσταση, ταχύτητα
λάμνω (α)	κολυμπώ αδέξια, κωπηλατώ (λάμνω τα κουπιά)
λάντα (η)	τέλμα, γούβα με στάσιμο νερό βροχής ή θάλασσας

λαντί (το)	μικρή «λάντα» (κλουμπά μεσ' το λαντί) ή λίγες πιθαμές θαλασσινό νερό ανάμεσα σε πέτρες (ωραίο θέαμα)
λαντουρώ (ο)	ρναντίζω, καταβρέχω, περιβρέχω
λαντώνω (ο)	σχηματίζω τέλμα
λαντώνει	μαζεύει νερά
λαντωμένος -η-ο	πλημμυρισμένος (πολύ νερό)
λαοθράκη (η)	ανθρακιά, «χόβολη», θράκα
λαούτθο (το)	λαγούτο - όργανο ορχήστρας
λαουτθαξής (ο)	αυτός που κατασκευάζει λαγούτα
λαουτθιέρης (ο)	αυτός που παίζει λαγούτο επαγγελματικά
λαουξέρικα σύκα (τα)	ειδικά σύκα, πολύ νόστιμα και μεγάλα
λαομάνος (ο)	το λαβομάνο, νιπτήρας (από Ιταλ. savomano)
λάου-λάου (τροπ.επιρ.)	σιγά-σιγά, σώνει και καλά
λαόννω (ο)	κοπανίζω, σπάω, μπφ. δέρνω
λαόστρα (η)	το μέρος που «λαόννουν» (σπάνε) τ' αμύγδαλα
λαρδί (το)	πάχος χοιρινού, λίπος
λασαίρω (ο)	ξεφεύγω, «σκαπουλαίρω»
λασπουριά (η)	πολύ λάσπη από χώμα και νερό μετά τη βροχή
λάσσω (ο)	κατέχομαι από σφοδρό ερωτικό πάθος
λασκάρω ή λασκαίρω (ο)	αφήνω, «αμολώ», ελευθερώνω (Ιταλ. lascare) μπφ. τρελαίνομαι
λατθάς (ο)	πλ. οι λατθάδες - πολύ μεγάλα, μακριά ξύλα που φέρνει η τρικυμία
λατάρι (το)	ο τράγος
λατίι (το)	ειδικός τύπος ιστιοφόρου, μεγάλο καΐκι
λατσομένος -αλάτσωτος(ο)αλατισμένος -ανάλατος	
λαχούρι (το)	σάλι (μεταξωτό)
λαχιά	καλή σύμπτωση
λαψανίδες (οι)	νόστιμα χόρτα, για σαλάτα βρασμένα
λαψανιδόσταχα (τα)	τα στάχυα των «λαψανίδων»
λεβάντης (ο)	ο ανατολικός άνεμος
λέβα (ο)	τράβα -λέβα την άγκυρα να ξεκινήσουμε
λεβάρω (ο)	ή λεβαίρω = τραβώ (λέβα το σχοινί = πάρε μέσα...)
λεβίδα (η)	τρεξιμο, τρεχάλα
λεβίζω (ο)	τρέχω γρήγορα
λεμόντουζο (το)	ουσία που αντικαθιστά το λεμόνι
λεντής (ο)	ελαφριά Νισύρινη βρисиά (= σαχλός)
λεφασμένος (ο)	λαχανιασμένος, αλαφιασμένος

λεφάσσω (ϱ)	ασθμαίνω, αλαφιάζω
λέουμμου -λέουσσου (ϱ)	μου λένε, σου λένε (γνήσιο τοπικό ιδίωμ.)
είπαμμου -είπασσού	μου είπανε, σου είπανε
είπαντου -είπαντης	του είπανε, της είπανε
είπαμματος -είπασσας	μας είπανε, σας είπανε
λέσι ή λέουσι	λένε
λέσιμο (το)	το άλεσμα
λευκαντιώ (το)	όνομα που πήρε επειδή λευκαίναν τα πανιά τους οι Νισύριες. Σήμερα το Λευκαντιώ είναι ένα ρομαντικό περιγιάλι με ψαροταβέρνες)
λέχα (η)	βήχας, κάτι σαν ελαφρό άσθμα
λεχαντήρα (η)	κάτι σαν ασθματικά, ψευτοασθματική
λεχαντήρης (ο)	ο άντρας που βήχει συνέχεια
λέχω (ϱ)	βήχω (και τον άντρα μπορούν να τον λένε λεχαντήρα)
λεχούσα (η)	η λεχώνα
λεβάνισμα (το)	λεβανωτό (από το ϱ. λιβανίζω)
λιβέρα (η)	ελαφρόμουαλη γυναίκα
λίδα -λίδες (η)	σχοινιά από σπαρτούς ή σκίνους για τα δεμάτια
λίλλερι (η)	η ιλαρά, «φλουέντζα»
λιλλί -λιλλιά (το, τα)	παιχνίδι παιδικό (κουδουνίστρες κ.τ.λ.)
λιλλάκια (τα)	παιδικά ή μωρουδικά παιχνιδάκια
λίμα (η)	η λίμα σαν εργαλείο, μα και η λαιμαργία
λιμάργης (ο)	λαίμαργος, λιμάρης, πεινασμένος
λιμασμένος (ο)	λαίμαργος, λιμάρης, πεινασμένος
λίμενε (ϱ)	περίμενε
λιμένω (ϱ)	ή αλιμένω = περιμένω, αναμένω
λιμοκοντόρος (ο)	ψευτοαριστοκράτης, φιγουρατζής
λιμπίζομαι (ϱ)	λαχταρώ, εποφθαλμιώ
λιξεύω -λιξίξι (ϱ)	επιθυμώ πάρα πολύ (λιξίξι = ξήλια σου! προκλητική έκφραση)
λιόκαυτες ελιές (οι)	ελιές ωριμασμένες πάνω στην ελιά, θρούμπες
λιόπρωνα (τα)	αδέρφια που φιλονικούν συχνά
λιόπυρο (το)	λιοπύρι, καύσωνας (από το ήλιος και πυρώνω)
λιογάρι (το)	κηπουρικό αιχμηρό εργαλείο σαν φτυάρι, για σκάφιμο
λισγόνη (το)	ταχύτατος, πετάει στο τρέξιμο
λιτάδι -λιτάδια (τα)	μικρές δέσμες θερισμένων σταχυών
λίτθι -λίτθια (το, τα)	αρσενικά σύκα που «βατεύουν» τη συκιά

λιθιάζω (ρ)	κρεμάω λίτσια στη συκιά για το «βάτεμα»
λιθιασμένη συκιά (η)	συκιά με ζευγάρια λίτσια επάνω
λιθίζω (ρ)	λιποθυμώ
λίτθηση (η)	λιποθυμία
λάγγια (τα)	καινούργια φορεσιά (τα λάγγια της νύφης)
λλία (τα)	ολίγα
λλιαίνω (ρ)	ολιγοστεύω
λλιάκι ή λλιγάκι	λίγο, λιγάκι
λλιόφαος (ο)	αυτός που τρώει λίγο
λλούρα (τα)	δερμάτινα λουριά που συνδέουν άροτρο και βόδια
λοάρι (το)	πλούτος, μάλαμα, χρυσάφι
λοάτε μου (τοπ. εκφρ.)	ετσά λλοάτε μου = έτσι είναι λοιπόν;
λόβα (η)	λέπτρα (η λόβα να σε φάει = κατάρα βαριά)
λόβια (τα)	ο αρακάς ενόσω είναι ακόμη πάνω στο φυτό (χλωρός)
λοβιάρης (ο)	λεπρός
λογιάζω (ρ)	ψάχνω, ερευνώ
λολλάδα (η)	τρέλα (ή λόλλα)
λολλίτσα (η)	τρέλα, κοπέλα τρελούτσικια
λολλοπαντιέρα (η)	τρελοπαντιέρα
λουκχουμάδες (οι)	λουκουμάδες
λουκχούμι (το)	λουκούμι
λουμπούνια (τα)	λούπινα
λουμπουνιές (οι)	τα σπαρμένα φυτά που βγάζουν τα λουπίνια
λονεύγω (ρ)	αλωνίζω
λός (ο)	λόγος, υπόσχεσις (εδώκασιν τον λό = ραβωνιάστη καν)
λότθος (ο)	λότος, κλήρωση
λούκι (το)	χαντάκι, διάυλος, αυλάκι, σωλήνας κτιστός
λούπεβρα (τα)	νόστιμα αγριόχορτα που αφθονούν στην Περγούσα
λουστρίνια (τα)	παπούτσια με γυαλιστερό δέρμα
λουτρονιά (η)	εκκλησιαστική λειτουργία, αντίδωρο
λουτρονώ (ρ)	κάνω Θεία λειτουργία σ' εκκλησία
λυμενταίρομαι (ρ)	ανταγωνίζομαι, συναγωνίζομαι
λωνεύγω (ρ)	αλωνίζω
λύτθι (το)	σύκο με αρσενικό σπέρμα (βατί) (τα λίτθια «βατεύουν» την ήμερη συκιά)
λαθρακιιάζω (ρ)	δέρνω, ξυλοκοπώ (θα σε λαθρακιιάσω στο ξύλο)
λάζα	χαβούζα βυρσοδεψείου για τα δέρματα των ζώων

Μ

μάα! Ή βάα	επιφώνημα απορίας και θαυμασμού ταυτόχρονα π.χ. βά ο άνθρωπος ελολλάτθηκε!
μαγγάνα (η)	μεγάλο πέος (γαϊδάρου)
μαγγανάς (ο)	μτφ. ο υποτιθέμενος με μεγάλο πέος (ειρωνικό)
μαγεύγομαι (ο)	ενθουσιάζομαι πάρα πολύ, θαυμάζω
μαγεύγω (ο)	ενθουσιάζω πάρα πολύ, τους κόβω την ανάσα
μαγιασούλι (το)	μανία, αθεράπευτη συνήθεια, ή πληγή
μαδιώ (ο)	μαδάω
μαερεύγω	μαγειρεύω
μαερία (η)	μαγειρεμένο φαγητό
μαέρημα ή τσουρβάς (το)	η φάβα
μαεριό (το)	η κουζίνα, ή το φαγητό που πρόκειται να μαγειρευτεί
μαζαροτό (το)	το μικρό «σκερτσόζικο» κοριτσάκι
μαζούνι (το)	δυναμοτικό παρασκεύασμα (σησάμι, μέλι, αμύγδαλα κ.τ.λ.)
μαζουράνα (η)	ματζουράνα, είδος βασιλικού με υπέροχη μυρωδιά
μάζες ή μαζιά (οι, τα)	αγριόχορτα που τρώγονται από ζώα
μαζωμένος -η -ο	ολάκερος, ολόκληρος
μαθές	μήπως...
μαϊ ή μαϊδί πληθ. μαϊδιά (το, τα)	τα λεφτά, το χρήμα
μαϊδιά πιτθί	έκφραση = ετέλειωσαν τα λεφτά, τέρμα
μαεμένα και αμάευτα	έκφραση = ανακατεμένα, «κουλουβάχατα»
μαεμούνα (η)	βρυσιά, πίθηκος (ή μαεμού π.χ. ά βρε μαεμού!)
μαϊζαρισμένος -η -ο	σβέλτος, πολύ γρήγορος, ευκίνητος
μαϊζέρομαι (ο)	κάνω γρήγορα, ενεργώ αστραπιαία, προφτάνω
μαϊζέβελος -η -ο	σβέλτος, πολύ γρήγορος
μάϊνα ή λάσκα (προστ.)	(ναυτικός όρος) = κατέβασε, άσε να πέσει
μαϊναίρω ή μαϊνάρω (ο)	κατεβάζω (π.χ. λάσκα τη σκότθα, μάϊνα την άγκυρα)
μαϊνοργιάζω (ο)	βυθίζομαι σε ύπνο, αποχαυνόνομαι, αποκάμνω
μαϊνοργιασμένος (ο)	αποχαυνομένος, αποκαμωμένος
μακελλάρης (ο)	χασάπης
μάκχος (ο)	ειδικό παιχνίδι, για μικρούς και για μεγάλους
μακχαράς (ο)	τροχαλία, κουβαρίστρα
μακρουλλός -ή -ό	επιμήκης
μακροσκέλης (ο)	με μακριά πόδια, μακροπόδαρος

μακροκάννης (ο)	με μακριές κάννες, συνώνυμο: μακροσκελής
μακροπόδαρος -η -ο	με μακριά πόδια (μακροκάννης, μακροσκελής)
μαϊνιάρω	ηρεμώ, καταπραΰνομαι (εμαΐναρε ή μαΐνάρισε = ηρέμησε κάπως)
μαλαθράζα (η)	σύφιλη
μαλαγάνα (η)	κόλακας π.χ. (ά ρε μαλαγάνα! πόσα ξέρεις)
μαλαγανιά (η)	κολακεία, ψεύτικο χάδι
μαλαματωκαπνισμένος -η -ο	με επιμετάλλωση χρυσού
μαλάσσω (ρ)	κάνω επίτασιν, λερώνω, μαλακώνω, ζυμώνω
μαλάς (ο)	εργαλείο οικοδόμων για το στρώσιμο του «πηλού», μυστήρι
μαλλάδα -ες (οι)	θαλασσινά αγριόχορτα που φυτρώνουν στις πέτρες
μαλλαδιασμένη καρίνα (η)	η ράχη του καΐκιού με «μαλλάδες»
μαλλωματαριά (η)	κάτι που δημιουργεί καυγά ή καυγάδες, κάτι το αμφισβητήσιμο
μάλι (το)	το πολύ χρήμα, θησαυρός
μάμμη (η)	η γιαγιά
μαμμός (ο)	μαιευτήρας γιατρός
μαμμούνα (η)	ελαφριά βρисиά παιδιών στη μάννα τους
μαμμουνίζω ή κάμνω μάμμου (ρ)	μάμμου μάμμου τρώγω σιγά
μαμμουντιές (ο)	χρυσό τούρκικο νόμισμα
μαμμούνι (το)	έντομο που βγαίνει από τα λίθια για το «βάτεμα» σύκου
μαμμουρίδα (η)	λένε όποιον ή όποια μιλάει ή μασάει σαν γριά
Μάνα (η)	το κτηματολόγιο του Δήμου (όχι επίσημο)
ώ μάνα μου έργο ντόπαθα (ιδιωμ.)	= βρε τι έπαθα! (πολύ παλιά έκφρασις)
μανάλι (το)	Δευτέρα της Διακαινησίμου «γιορτή του μαναλιού» από το Ιταλ. manuale = κηροπήγιο
μάνι-μάνι (επιρ.)	γρήγορα
μανίζω (ρ)	θυμώνω
μάνταλος ή μαντάλα (ο -η)	σύρτης, περάτης, ασφάλεια της πόρτας
μαντάτα (τα)	ειδήσεις, νέα (ήρθαν τα μαντάτα)
μαντατεύγω (ρ)	προδίδω, βγάζω στη φόρα
μαντάτεμα (το)	προδοσία
μαντατεψιάρης (ο)	προδότης
μαντιανίζω (ρ)	διασκεδάζω, «το ρίχνω έξω»
μάντεμα (το)	προνόησις, προαισθήσις (μαντεία) ίντα μάντεμα! (εκ φρ.) = (που να το φανταστεί κανείς)
μαξέλλες (οι)	μασέλλες, τεχνιτή οδοντοστοιχία

μαξούλι (το)	όσπρια αποθηκευμένα στο σπίτι (φασόλια, ρεβύθια κ.τ.λ.) (ετήσια «κουμπάνια» της φαμίλιας
μαργώνω (ρ)	ξεπαγιάζω
μαρδάκι (το)	μικρή σάυρα, ερπετό
μαργωμένος -η -ο	ξεπαγιασμένος, μαρμαρωμένος από το κρύο
μαρμάσσω (ρ)	συγκινούμαι ((δ)έ μ' μαρμάσσει)
μαρισάλλος (ο)	διοικητής αστυν. στα Ιταλικά
μάρτης (ο)	ο Μάρτιος, και το μεταξωτό βραχιόλι που βάζουν 1η Μαρτίου και το βγάζουν το Πάσχα και το καίνε
μαρτολούλλουδα (τα)	λουλούδια μαρτιάτικα
ο Μας	ο Μάιος
μασάκι (το)	μικρή σιδερ. ράβδος που πάνω της ακονίζουν τα μαχαίρια
μασκιά (η)	η τσιμπίδα που πιάνουν αναμμένα κάρβουνα
μασκώ (ρ)	μασάω -ώ
μασουύθα (η)	τσαχπίνα, ζωηρή
μαστέλλο (το)	μικρός κουβάς για τη μάντρα και για το καϊκι
μαστίχα (η)(2 ενν)	το ούζο, η τσίχλα που μασάμε
μασούρι (το)	που είναι τυλιγμένη η κλωστή μτφ. τα πολλά λεφτά
μαστροπάς (ο)	πολύ μεγάλο μπρούτζινο κύπελο
μαστροχαλαστής (ο)	ο ανίκανος, ο μεγάλος ατζαμής
μάτθακας (ο)	το εσωτερικό του μεγάλου κουκιού, παρασιτικό έντομο
ματθακιασμένος -η -ο	ματιασμένος, κακοδιάθετος, άκεφος
ματσόλλα (και σφιλλάτσο)	(η, το) εργαλείο καλαφατικής και υλικό στεγανοποίησης το χχχ
ματσι (το)	ένα ματσάκι λουλούδια που δίνει στους πιστούς ο παπάς την Κυριακή της Ορθοδοξίας
μάουλο (το)	μάγουλο
μαυρομίθικα βασούλια (τα)	φασόλια μαυρομάτικα
μαχαμούρης (ο)	μόλις ξύπνησε, μαχμουρλής, φρεσκοξυπνημένος
μαχλουμίζω (ρ)	τρώγω με βουλημία, με λαίμαργία, «περιδρομιάζω»
μεζουβί (το)	είδος μυρωδάτου λιβανιού, μοσχολίβανο
μέλες (οι)	χιονίστρες
μελίγγια (τα)	μινίγγια
μελίτθακας (ο)	ένα είδος μεγάλου μερμυγκιού φτερωτού
μέντες (οι)	οι καραμέλλες
μερί - μεριά (το, τα)	μπουτί - μπουτία, σκέλος - σκέλη, «σπαλλί»
μερώνω ή ρνεύω (ρ)	σταματώ το κλάμα

μερώνομαι (ο)	μου βάζει στο κούτελο Άγιο Μύρο ο παπάς τη Μ. Τετάρτη
μεϊτάνι (το)	πλάϊ, ανοιχτός υπαίθριος χώρος (παίζουν τα παιδιά)
μεταλίκι (το)	πολύ φτηνό νόμισμα (10 παράδες) έν έχω ούτε μεταλίκι = πεντάρα δεν έχω
μετάκαμε (προστ.)	άλλαξε θέση ή στάση
μέρσινα (τα)	η μυρσίνη μερικές γιορτές (ορισμένες) στρώνουν τις εκκλησίες με μέρσινα
μερτικό ή μερδικό (το)	μερίδιο
μετόχι (το)	χωράφι, εξοχή
μεζύθρα (η)	μυζήθρα, φρέσκο τυρί
μεστώνω (ο)	σκληραίνει ο καρπός (μεστώσαν τ' αμύγδαλα)
μεσωμένος -η -ο	σκληρός καρπός, ξερός
μήε σύ - μήε γώ (αρν.έμφρ.)	ούτε σύ - ούτε 'γώ
μιαρό (το)	μικρό ερπετό ή το αδύνατο παιδάκι
μιαρωμένος -η -ο	έχει περάσει μιαρό, μολισμένος, λερωμένος
μιαρώννω (ο)	μολύνω, λερώνω
μιμμάκι (το)	μικρή πληγή, ασήμαντη (λέξη για μωρά)
μιμμί (το)	παιδική λέξη για την μικρή πληγή
μισερός -ή -ο	σακάτης, ανήμπορος, ανάπηρος
μίξης ή μιξολούφης (ο)	μιξιάρης
μιξός (ο)	τρύπα στην πρύμνα της βάρκας για να βγάζουν τα νερά
μισκίνης (ο)	ελεεινός, απαίσιος χαρακτήρας, κακός
μνημιό (το)	ο τάφος, το μνήμα
μισμίγκης (ο)	λεπτεπίλεπτος
μοιράρω ή μοιραίρω (ο)	βάζω στόχο, στοχεύω, σημαδεύω
μολοκομμένος -η -ο	σακατεμένος
μολοκόφτω (ο)	σακατεύω
μολόκχα (η)	χόρτο με θεραπευτικές ιδιότητες
μοναχικός -η -ο	αξιόλογος, σπάνιος τύπος
μοναχοφάς (ο)	μοναχοφαγός
μονή (η)	το κρεβάτι -στη Ν. υπερυψωμένο με σκαλοπάτια και σανίδες (κάτω από τον χώρο της μονής φυλάγανε τις «κουμπάνιες» της φαμίλιας και δίπλα στη μονή υπήρχε πάγκος ή πάγκοι, και πάνω το εικονοστάσι)
μονιάζω (ο)	συμφιλιώνομαι
μόνιος μοναχός (εκφ. ιδιωμ.)	ολομόναχος

μόνια μοναχή (εκφ. ιδιωμ.)	ολομόναχη
μονόχνωτος (ο)	ιδιότροπος, εσωστρεφής, εγωιστής
μόμιλο (το)	έπιπλο, ειρων. έκφραση για ανεπιθύμητο άτομο (γυ ναίικα)
μόρτης (ο)	μάγκας, «σπόρτης»
μορφονιός -μορφονιά (ο, η)	ειρων. έκφρ. για άσχημον ή άσχημη
μορφοσυζυγυρίζω (ο)	τακτοποιώ (έννοια σου και θα σε μορφοσυζυγυρίσω) - απειλή
μόστρα (η)	επίδειξη - βιτρίνα (μας τα μοστράρει γιατί 'ναι πολύ όμορφα)
μοσκοκάρφι ή μπρόκχα (το -η)	γαρύφαλο που βάζουν σε μερικά φαγητά
μουγγρητό	άγρια υπόκωφη βοή, μούγγρισμα
μουζαβίρης (ο)	πονηρός, κατεργάρης
μούαφι (το) (επιφ.)	παράβλεψη, περιφρόνηση (π.χ. δεν του μιλάω, τον α φήνω μούαφι)
μουθουνίζει (ο)	ρουθουνίζει ο «ρουθούνης»
μούλα (η)	νύθα, μπαστάρδα (το μεταχειρίζονται και σαν βρι σιά)
μουλάρα (η)	μούλα (βρισιά)
μούλος	μπάσταρδος
μουλλακιάρης (ο)	που συνηθίζει ή που του αρέσει να μη φαίνεται
μουλλωμένος -η -ο	κρυμμένος, τρυπωμένος
μουλλώννω (ο)	τρυπώνω, κρύβομαι
μουλλωχτός -ή -ό	ζαρωμένος σ' ένα τόπο κι' αμίλητος
μουννίτσης (ο)	πιόνι στα χέρια της γυναίκας του και των φίλων του
μουνουχίζω (ο)	αφαιρώ του όρχεις (ζώου)
μουνουχισμένος -η -ο	με αφαιρεμένους τους όρχεις
μουνταίρω (ο)	ορμάω -ώ
μουργούνι (το)	πολύ μεγάλος αριθμός προσώπων ή πραγμάτων (α μέτρητος ο αριθμός των)
μούρη (η)	πρόσωπο (το)
μούρουνα (τα)	τα μούρα
μουρουνιά (η)	η μοριά (μωρέα), «μουργιά»
μουρωμένος -η -ο	με καλυμμένο το πρόσωπο
μουρώννω -ομαι (ο)	καλύπτω το πρόσωπο
μουσάντρα (η)	πατάρι στα κατωπόδαρα της μονής, για να βάζουν τα παπλώματα, κουβέρτες κ.τ.λ.
μουσαφιρλίκι (το)	φιλοξενία -οι φιλοξενούμενοι γενικά
μουσκάρα (η)	η μάσκα στις αποκριές

μουσλούκι (το)	η βρύση από ντεπόζιτο σπιτιού
μουσκούνι -ναι (το)	το πολύ μικρό σύκο (συκαλλάκι)
μουσμουδώ (ρ)	μπουσουλώ (το μωρό μπουσουλά πια) κουνάει χέρια-πόδια
μουσούδια (τα)	τα χαρακτηριστικά του προσώπου
μουστερής (ο)	ή και μουστουρής = πελάτης
μουτσούνα (η)	άσχημο πρόσωπο (μουτσουνάρα = πολύ άσχημος -η)
μουτσουνάρα (η)	άσχημο πρόσωπο (για προσβολή - βρισιά)
μουτσούνης (ο)	ασχημομούρης
μουχλιά (η)	η μούχλα σε ξύλα ή φαγητά (ή σε τυρί)
μουχλούζης (ο)	τεμπέλης -ελεεινός -μπαταξής
μουχτάρης (ο)	δήμαρχος (από την Τούρκικη γλώσσα)
μουχούρτα (η)	μεγάλη ξύλινη τσανάκα
Μπάνια (τα)	τα ιαματικά Νατρο-Χλωριοθειούχα Λουτρά της Νι σύρου
μπαξίσι (το)	«μπουρμπουάρ», φιλοδώρημα
μπάρβας (ο)	θείος, ηλικιωμένος άντρας (μτφ.)
μπαρβαδάκι (το)	θείος (χάριν σεβασμού)
μπάρκο (το)	το πλήρωμα του καραβιού
μπαρουύθα (η)	ένα μαντήλι που χρησιμοποιείται σε ειδικό παιχνίδι
μπαρτάς (ο)	το στεκούρι, μπαλτάς
μπαρταδιά (η)	τσεκουριά
μπαρτοδόλλι (το)	μικρό τσεκούρι
μπαρουτθοχανάς (ο)	η αποθήκη πυρομαχικών (στο Κάστρο της Σπηλια νής)
μπασμός (ο)	μαλάγρα για να μαζεύονται τα ψάρια
μπασταρδεμένος -η -ο	νωθευμένος -η -ο
μπαστάρδικο (το)	το νώθο παιδί
μπασταρδεύω (ρ)	νωθεύω
μπαταλιέρω (ρ)	παρατώ κάτι σαν άχρηστο, ή αχριστεύομαι
μπαστούνι καΐκιού (το)	η εμπρόσθια οριζόντια κεραία για τους φλόκκους του καΐκιού
μπατανία (η)	η κουβέρτα
μπαταξής (ο)	όποιος χρωστάει και δεν πληρώνει
μπαταξιλλίκι (το)	ιδιότητα του μπαταξή
μπατελόني (το)	το παντελόني, πανταλόني (Ιταλ. pantalone)
μπατέρω ή μπατάρω (ρ)	μετακινώ ή και αναποδογυρίζω
μπατσιά ή μπάτσος (η -ο)	η σφαλιάρα, το «σκαμπίλι», χαστούκι
μπερβέρης (ο)	ο κουρέας (μπαρμπέρης) (Ιταλ. barbieri)

μπεκχιάρης (ο)	ο εργένης
μπεκχιαρλίκι (το)	η εργένικη ζωή
μπεξής ή βλεπιός ή δραγάτης (ο)	ο αγροφύλακας
μπεξιλλίκι (το)	η εργασία του αγροφύλακα
μπερεκέτια (τα)	αφθονία αγαθών
μπέρτα (η)	το σάλι (ή μποξάς)
μπερτόδουλος (ο)	ο ατημέλητος (τσαπατσούλης)
(α)μπέτσα (επιρ.)	καβάλα στον ώμο (πάρε με μπέτσα)
μπήω -μπήομαι (ρ)	(και μπέω) σπρώχνω μέσα δυνατά
μπίζης (το)	μπιζέλια, αρσάκας
μπιζόβολος (ο)	δίχτυ που ρίχνουν στα ρηγά νερά
μπίλιες (οι)	σβόλοι (παλιό Νισύριο παιχνίδι που το παίζανε με αμύδαλα)
μπιλλέτθο (το)	«μπιγιέτο» δελτίο
μπιλλετθάκι (το)	«μπιγιετάκι» δελτιάκι
μπινιάς (ο)	πολύ συμπαγής και σκληρός τοίχος χωραφιού
μπίρδι-μπίρδι (παιχνίδι)	παιχνίδι δύσκολο κι' επικίνδυνο με πηδήματα
μπιρί (παιχνίδι)	ειδικό παιδικό παιχν. Νισύρου (ξυλίκια)
μπλάστρι (το)	το έμπλαστρο
μπλαστρωμένος -η -ο	αυτός που έχει βάλει απάνω του έμπλαστρο
μποϊκλής (ο)	ψηλός άντρας, ψηλό ανάστημα (μπόϊ)
μπονάτσα (η)	η γαλήνη της θάλασσας
μπονατσαίρει (ρ)	γίνεται γαλήνη, γαληνεύει η θάλασσα
μποξάς (ο)	το σάλι (ή η μπέρτα) -μποξά τον λένε οι γριές
μποσικάρω (ρ)	χαλαρώνω «λασκάρω»
μπόσικος -η -ο	χαλαρός, -ή -ό, λάσκος, λασκαρισμένος
μποςτάνι (το)	κτήμα που βγάζει πεπόνια, καρπούζια κ.τ.λ.
μπουά (παιδική λέξη)	νερό
μπούζι (το)	κρύο πολύ, παγωνιά (ψόφος)
μπουζιασμένος -η -ο	παγωμένος, ξυλιασμένος
μπουλλώννω (ρ)	καρφισώνω
μπουκχιά (η)	μπουκιά
μπουκχιέρω ή μπουκχάρω (ρ)	ορμώ μέσα σ' ένα χώρο, ή τρώγω λαίμαργα
μπούκχα (τα)	χώρος μεταξύ βουνών
μπουκχαπόρτα (η)	στόμιον εισόδου στ' αμπάρι του καϊκιού
μπουκχαριάζω (ρ)	φράσσω με πηλό ένα χάλασμα
μπουκχαριασμένος -η -ο	φραγμένος με πηλό (επιδιόρθωση τοίχου)
μπουκχουνιά -νιές (η)	καβουρδισμένα κομματάκια χοιρινού κρ.
μπουλουστρίνα (η)	δώρο στο βαφτιστικό από τον νουνό του

μπούνια (τα)	οι τρύπες στα πλευρά του καΐκιού - από κατασκευής - για να φεύγουν τα νερά
μπουνιά (η)	γροθιά
μπούπφου (εκφρ.ιδιωμ.)	το μωρό έκανε «μπούπφου» = έπεσε -λένε στο παιδιά κι: Πρόσεχε μην κάνεις «μπούπφου»
μπουρινιασμένος -η -ο	όταν προοιμνιεται βροχή, μτφ. θυμωμένος, οργισμέ νος
μπουρό (το)	ο μπουφές
μπουσί (το)	δοχείο μεταφοράς φαγητού. Λέγεται και «σουφέρτα σι» ή και «καβανόζι»
μπούτθα ραβδί (εκφ.ιδιωμ.)	δόστου ξύλο
μπουτθάνα (η)	πουτάνα, ιερόδουλη, πόρνη
μπουτθαναριό (το)	οίκος ανοχής, πορνείον
μπουτθέρω ή μπουτθάρω (ρ)	πετιέμαι μέσα ορμητικά
μπούτθι πλ. μπούτθια (το -τα)	μπούτι, μπούτια
μπράτικο (το)	η παρουσίαση των φοροτικών εγγρ. του καΐκιού στον Τελώνη
μπρόκχα (η)	το ξερό γαρύφαλο (πρόκα) -καρφί (ή μοσχοκάρφι)
μπροέλλω (ρ)	προβάλλω, ξεπροβάλλω
μπροστάρι	οι πρώτοι του Νισύρικου χορού
μπρόμυτθα	μπρούμυτα, με τη μούρη
μπροστέλλα (η)	η ποδιά (λεγόταν και μπροστομούννι)
μπρούσκο κρασί (το)	δυνατό κρασί μαύρο (ξερό)
μύλλα ή μίλλα (η)	το λίπος που βγαίνει στο καβούρδισμα χοιρινού
μυλλερό (το)	δοχείο πήλινο για το καβουρδισμένο χοιρινό κρέας
μυλοκόπη (η)	το ειδικό δυνατό ξύλο για το άλεσμα στο χειρόμυλο
μυλόπετρα (η)	η πέτρα του χειρόμυλου (είχε 2 π. 1 πάνω και 1 κάτω)
μυστοκαρφιά (η)	το γαρύφαλο (ευδιαστό λουλούδι γλάστρας)
μυστοκοφτή (η)	λέγεται και μουστοκοφτή = ειδικό παρασκεύασμα α πό μούστο και αλεύρι με βρασμό
μυτθαράς (ο)	ο μυταράς
μώννω (ρ)	ορκίζομαι
μώσε μου (προστ.)	ορκίσου σε μένα
μώννω σου (ρ)	σου ορκίζομαι
μωραγιαζώ (ρ)	με παίρνει ο ύπνος σιγά-σιγά (όπως σε μια αγρυ πνία)
μωρή πεξή - μωρή δεξή (εκφρ.ιδιωμ.)	βρισιά
μωρή κουλαντόνα (εκφρ.ιδιωμ.)	βρισιά
μωρή γεβεντισμένη (εκφρ.ιδιωμ.)	βρισιά (κότα γεβεντισμένη)

ΕΥΧΕΣ - ΚΑΤΑΡΕΣ

μή κακό!... -γενική ευχή

μή κακό σου! -προσωπική ευχή

μή σώσεις και μή φτάξεις (ή και αντίστροφα) -επιτίμησις, κατάρα

N

νεβάλλω (ο)	αναφέρω προφορικά
νεβαστώ (ο)	βοηθώ κάποιον να σηκώσει ένα βάρος (βάζω ένα χέρι)
νεβάσταξέ μου (ο)	βοήθησέ με να το σηκώσω
νεγύρνω (ο)	ανακατεύω, τα κάνω άνω-κάτω, σκαλίζω
νελαϊζώ (ο)	αναστατώνω, ξαφνιάζω
νελαϊζομαι (ο)	αναστατώνομαι, ξαφνιάζομαι, ξεσηκώνομαι
νεμμώ (ο)	φυτρώνω (π.χ. ενέμμησεν το κριθάρι) ή ενεμμήσασιν τα βασούλια
νεμουσμουδώ (ο)	ανακατεύω ελαφρά με το ρύγχος
νεκαρώνω (ο)	φυσώ τα μισοαναμμένα κάρβουνα για ν' ανάψουν
νελιγκώ (ο)	κλαίω με αναφυλλητά (λυγμούς)
νεουλιώ ή νεουλιάζω (ο)	μου έρχεται ανεγούλα
νεορεύγω ή ξελογιάζω (ο)	ενδιαφέρομαι, νοιάζομαι, αναζητώ, φροντίζω
ννεροκολόκυθο ή καπρατσάκι (το)	κουβάς από ξερό κολοκύθι σκαλιστό ή τενεκεδένιο
νεσιδιώ ή νεσιδιάζω (ο)	συχαινόμαι, αηδιάζω
νεπέτι (το)	σειρά εθελοντικής εργασίας για το δημόσιο
νεσαίνω (ο)	ανασαίνω, ευχαριστιέμαι ιδιαίτερα
νεστωρώ (ο)	αντιλαμβάνομαι, παίρνω χαμπάρι
νεσύρνω (ο)	τραβώ ή ανεβάζω νερό από το πηγάδι ή στέρνα με τον κουβά
νετθαίρω -ενέτθαρα (ο)	τελειώνω -τελείωσα
νέτθος -νέτθος σκέτθος (ο)	νέτος -σκέτος, νέτθος = τελειωμένος, άχρηστος
νεφυλλίζομαι (ο)	παίρνω ανάσα
νιαούδια ή νιαουδάκια (τα)	μικρά ψαράκια
νικήτας (ο)	στομάχι του χοίρου παραγεμιστό (ειδικό παρασκεύασμα)

νιννήννορας (ο)	αγαθός, μαμμόθρεφτος
νιντερέσσα (τα)	ενδιαφέροντα
ννοιώ -ννοίοισι (ο)	ανοίγω, ανοίγουν -νοίξε μου! -να ννοίξεις! (εκφρ.ι διωμ.) - βλασφήμια εμμουννείς; να ννοίξει η κεφαλή σου κι' ο εμυαλός σου νιννήννορα (εκφρ.ιδιωμ.) = βλασφήμια
ννορά (η)	ουρά
νιάμερο (το)	οι 300 μετάνοιες της βραδιάς, επί 9 μέρες προ της 15ης Αυγούστου
νιαμερίτισσες (οι)	οι γυναίκες που κάνουν τις μετάνοιες μπροστά στην Παναγιά
νόημα (ή σινιάλλο) (το)	σήμα, νεύμα, αλλά και έννοια
νοματέοι (οι)	άτομα, σύνολο ατόμων
ννεροζούμι (το)	σούπα ή παρόμοιο φαγητό στο πιάτο που έχει κρωύσει
ντελικάτος (ο)	αδύνατος
ντιονά (ο)	ακούγεται αντίλαλος
ντριστελλι (το)	βίαιη αντίσταση σε βίαιο τράβηγμα
ντοροσπώ (ο)	(από σπάσιμο εντέρων) (εντερόσπασα = ετρομάξα)
ντορόσπαση (η)	τρομάρα
ντώνω -έντωσεν ο ήλιος (ο)	βγήκε ο ήλιος (από το αντώνω) (αντώνει -ά ντωσισ) βγαίνει ο ήλιος -βγάλσιμο του ήλιου
νύχλος (λύχνος) τριφύτιλος (ο)	λύχνος, λυχνάρι (ά βρε νύχλο! βρισιά)
νοιάζω (ο)	ζευγαρίζω το χωράφι σαν προκαλλιέργεια
νοιατό (ζευγάρι) (το)	η προκαλλιέργεια, το πρώτο όργωμα του χωραφιού
νοιασμένο χωράφι (ζευγαρισμένο) (το)	προκαλλιεργημένο χωράφι (αντιθ. άνοιαστο χωράφι) -χέρισσο = χέρσο χωράφι
ννορά (η)	η ουρά
ντάπαθα!	τι έπαθα π.χ. βούου! ντάπαθα η κακορίζικια! (με τρόμο)
ντούζικος (ο)	σκληρός, δυνατός, ντούρος
ντελής (ο)	τρελός (Τουρκ.)
ντερές (ο)	η ροή του χειμάρρου (ο ντερές του Πηαουλιού)
ντούκχου - ντούκχου (εκφρ.ιδιωμ.) ντούκου-ντούκου (τάκα-τάκα)	
νυφροστόλι (το)	το σπίτι της νύφης στολισμένο στο γάμο της
νεφυλλίζομαι (ο)	κλαίω με αναφυλλητά (με λυγμούς)
νεφόκαμα (το)	η κάψα (η ξέστη) μεσ' στο κατακαλόκαιρο έστω και με συνεφιασμένο ουρανό

νειότη ή νεότη	το σώμα, το κορμί (με τρώει η νειότη μου) ή η νειότη μου εγίμωσε β' βοτρίδια = το σώμα μου γέμισε σπιθούρια (από τη ζέστη)
ντιριούμαι (ο)	διστάζω, δεν τολμώ

Ξ

ξάερφος -ξιαερφάκι (αξιά)	εξάδελφος
ξαμώννω (ο)	παίρνω μέτρα, απειλώ με τα χέρια να δείρω
ξάρτια (τα)	τα εξάρτια (σχοινιά) στο άλμπουργο και στην αντένα του καϊκιού
ξαναμωραμμένος (ο)	παλίνπαις
ξεβρίζω (ο)	υβρίζω
ξέβρισμα (το)	βρισιά
ξεδειλιώ ή ξεδειλιάζω (ο)	η πρώτη είσοδος στη θάλασσα, η πρώτη βουτιά
ξεγκλιώ (ο)	αδειάζω στέρνα ή πηγάδι (μέχρι τον πάτο)
ξεξέφω (ο)	αφαιρώ το άροτρο και τον ζυγό από τις πλάτες των ζώων που οργώνουν το χωράφι
ξεθάβγω (ο)	ξεθάπτω
ξεθερίζω (ο)	ξεχωρίζω, με τη βοήθεια του αγέρα, τα στάχυα από τον καρπό
ξεθέρισμα (το)	ο διαχωρισμός των αχύρων από το κριθάρι ή το σιτάρι, με τη βοήθεια τ' αγέρα
ξεκοιλιάζω (ο)	κοινό ρήμα -τρυπώ την κοιλιά ή τη βγάζω
ξεκουρασιά (η)	ξεκούραση, ανάπαυση
ξεκοψιμός	λιποτάκτης, σκαστός
ξελογιάζω ή νεορεύγω (ο)	κάνω έλεγχο, νοιάζομαι, φροντίζω, ρίχνω μια ματιά
ξεμισκυλλίζω (ο)	διαλύω, καταξεσχίζω
ξεμπλώ (ο)	σκορπίζω -εξεμπλάσαμε = σκορπίσαμε
ξεννερίζω (ο)	βγάζω ή βγαίνω απ' το νερό (θάλασσας)
ξεντελλέματα (τα)	φαγητά «άλλα κι' άλλα» (δε χορταίνουμε)
ξεντερίζω (ο)	βγάζω τα έντερα
ξερνώ (ο)	κάνω εμετό
ξερατά (τα)	ο εμετός
ξεσκολιάζω (ο)	τελειώνω τα μαθήματα του σχολείου ή αποφοιτώ
ξεσκολιασμένος (ο)	απόφοιτος, ειρων. εξυπνάκιας
ξεσπιούμαι	ξαφνιάζομαι (εξεσπάστηκα = εξαφνιάστηκα)
ξεσυνορίζομαι (ο)	δεν κάνω τα μυαλά σου ή δεν πέφτω χαμηλά σαν εσέ

	να
ξεστουμπώνω (ο)	αποφράσσω (φιάλη, δοχείο κ.τ.λ.)
ξεστρέφω (ο)	γυρίζω πίσω, επιστρέφω (π.χ. εξέστρεψεν η πέτρα και τον κτύπησε) ή αντιλέγω
ξεπετσερά (επιρ.)	ελαφρά, ξώφαλτσα, επιπόλαια
ξεραλλίδια ή τσαλιά (τα)	ξερά ξυλαράκια ή φύλλα για προσάναμμα
ξετελεμένος (ο)	εκφειρων. πανέξυπνος, τέλειος, παμπόνηρος (ή ολοκληρωμένος)
ξενικά βασούλια ή βλάχικα τα φραγκοβάσουλα (τα κανονικά φασόλια)	
ξίκορσου (επιρ.)	χαράμι (π.χ. πήγα κει κι' αρωστήσα - ξίκορσου τα λεφτά)
ξόδι (το)	η κηδεία, θανή
ξωρίζω (ο)	εξόρισε (αόρ.) απομακρύνομαι πολύ (εξόρισεν η βάρκα)
ξύδα (η)	πολλά υγρά στο στομάχι που τσούζουν -καούρα στο στομάχι
ξύλενα (τα)	τα τσόκαρα
ξύλοκουμπιά (η)	θάμνος με πολύ ευλίγιστα κλωνιά (για στεφάνια)
ξύμώνω (ο)	μένω μόνος έξω στα χωράφια (σε καλύβα ή σε «αποστροφή»)
ξύμονιό (το)	παραμονή, διαμονή στην εξοχή για δουλειές των χωραφιών
ξύμονος (ο)	αυτός που «ξύμένει» (που μένει μόνος στο χωράφι)
ξύλαμπρα	οι μέρες του Πάσχα

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ

ξέ!	με αυτό το επιφώνημα διώχνουν («κατσέρουν») τις όρνιθες
ξεγκρεμίστου (προστ.)	προσβλητικό = φύγε, πάρε δρόμο, άντε χάσου από 'δώ
ξεκάμνω (ο)	αναλαμβάνω κάπως κουράγιο, ξεκουράζομαι λίγο, ή καταστρέφω
ξελλουρίζω (ο)	γδέρνω δέρμα, βγάζω λωρίδα (ξελλουρίστηκα στο ξύρισμα)
ξεκλερεύω (ο)	καταστρέφω αγαθά, τα πουλώ, τα χαρίζω, τα χάνω
ξεραπφίζω (ο)	βγάζω τη «ράπφη» (αγριόχορτα) απ' το χωράφι
ξερκέρω (ο)	ψάχνω, αναζητώ, τα κάνω όλα άνω-κάτω με το ψάξι

	μο
Ξεροτήγανα (τα)	ειδικό παρασκεύασμα ξερής τηγανίτας στη Νισ.
Ξεσικιά (η)	έν έχω ξεσικιά = δεν μπορώ, δεν προλαβαίνω, δεν έχω ευκαιρίες
Ξεφουντώνω (ο)	ανθίζω, μτφ. εμφανίζομαι ξαφνικά κι' αναπάντεχα
Ξεφυλλίδι (το)	σπασμένο μικροτεμάχιο από φλιτζάνι, βάζο, τζάμι κ.λ.π.
Ξεφυσίστρα (η)	ηφαιστειακή τρύπα σαν κρατήρας που βγάζει αέρια και γύρω της σχηματίζεται θεάφι
Ξεχνιάζω (ο)	διακρίνω, βλέπω, ξεχωρίζω
Ξεχορταριάζω (ο)	καθαρίζω ένα τόπο από τα χόρτα
Ξεψαχνίζω (ο)	βγάζω το κρέας από τα κόκαλα, ή διερευνώ υπόθεση σε βάθος
Ξεκριβώννω (ο)	εξακριβώνω, βεβαιώνομαι για κάτι
Ξώγανο (το)	ξένος κι' άγνωστος (άγνωστο από πού κρατάει η σκούφια του)
Ξώπετρα (η)	η έξω πέτρα στο γιαλό (κοντινός σκόπελος) ή και ε ξώπετρα
Ξώπετσα (επιρ.)	ελαφρά, επιφανειακά, επιπόλαια
Ξωτικό (το)	εξωτικό, στοιχειό, δαίμονας
Ξεχρονίζω (ο)	αργώ πολύ να φτάσω κάπου που με περιμένουν
Ξύνομαι ή φανίζομαι	μου τα παίρνουν όλα, μένω ταπί (στο παιχνίδι των α μυγδάλων)
Ξυσμένος ή Ξυστός ή φανισμένος ταπί	

Ο

ογιμένα! (επιφ.)	αλίμονο!, ωιμέ!
ογλήορις (επιρ.)	γρήγορα
ολάκερος -η -ο	ολόκληρος -όλλο (επιρ.χρον.) = πάντα
ολουσουνέ ή όνιου μόδου	συνέχεια, οπωσδήποτε, με κάθε τρόπο
όμμου (προστ.)	δώσε μου
όμμουτο (προστ.)	δώσε μού το (δόκεμού το)
όμπιρ-σσου! (επιφ.)	έτσι φωνάζουν στον γάιδαρο για να σταματήσει
όνιου μόδου ή ολουσουνέ	με κάθε τρόπο (Ιταλ. ogni modo)
οντάς ή αντάς (ο)	δωματιάκι για ύπνο (ο αντάς της Ποταμίτισσας)
οξός (ο)	κρημνός, γκρεμός, λέγεται και «πορός» ή «κομμός» ή εγγρεμμός

οξωμεριά (η)	η έξω πλευρά του χωραφιού
όξω κούλι! (επιφ.)	σε διώξιμο του σκύλου, και μτφ. σε ανεπιθύμητο πρόσωπο
όπφα -όπφα πάνω (προστ.)	σήκω απάνω
όπαλλάκια του	στο μωρό
ορθάμπελος	ειλικρινής, σταθερός στο λόγο του
όριά τω γκαι χαρά τω γκι'	ούλλα τάχερα δικά τω (στο αλώνι)
όρνια (η)	όρνια, κότα
ορμίνια (η)	ερμηνεία, συμβουλή, οδηγία
ορنيθοτυφλήτες (οι)	στραβομάρα της όρνιας (αρρώστια)
α όροι και τρία βουνά (ιδιωμ.)	πολύ φουντουνιασμένη θάλασσα, μεγάλη τρι κυμία, πολύ εξοργισμένος -η (μτφ. εν)
ορταγιά (στ' αμύγδαλα)	συρμαγιά, αρχικό κεφάλαιο
όσοι πάν' γκι' όσοι πομείνου	ιδιωματική έκφραση απελπισίας
οσσωμεριά (εσσωμεριά) (η)	η μέσα πλευρά του χωραφιού
όστρια	νότιος άνεμος
οστριογάρμπης	νοτιοδυτικός άνεμος
ούσσι! (επιφ.)	ούσσι ντε! = έτσι φωνάζουν στον γάϊδαρο για να περπατά
ούστου! (επιφ.)	έτσι διώχνουν το σκύλο
ούτσι! (επιφ.)	έτσι διώχνουν (κατσέρουν) τους χοίρους
οχό (προστ.) -οχό Μαρτή!	επιτίμηση του γεωργού στο βόδι του
οχόλαξώ!	έλα έξω! έτσι φωνάζει, αν χρειαστεί, ο γεωργός στο βόδι όταν οργώνει το χωράφι
όχτρα (η)	η χρυσή, ο ίκτερος (στη Ν. κάνουν το «φώκιο» για να την σταματήσουν
όχχου! (όχχου μάνα μου!)	πολύ κοινή έκφρ.

II

πααίννω (ρ)	πηγαίνω
παγαπόντης (ο)	απατεώνας
πάγκος (ο)	ο κοινός πάγκος και ύφαλος καταμεσίς πελάγου
παιζογελώ (ρ)	κοροΐδεύω, ξεγελώ
παιχνίδια	είναι και η Νισύρικη ορχήστρα χοροού (βιολί, «λαούτ θο», σαντούρι)
πάκο (το)	το δέμα (πολλά «πάκα» φτάνουν στη Ν. από Αμερική)
παλαμίζω (ρ)	ειδική εκκαθαριστική επεξεργασία της ράχης και της

παίρουντο	καρένας του καΐκιού
παλάμισμα (το)	σε κηδεία για νεκρό
πάλε (επιρ.)	καθάρισμα των πλευρών καϊκιών
πάλος (ο)	πάλιν
παλλαβός -ή -ό	παλούκι, πάσσαλος, «πάλουκας»
πάλουκας (ο)	τρελός, ξεκούτης, «λολλός»
παλουκοκαύτης (ο)	βλεπ. πάλος
παμπακάς (ο)	λέγεται έτσι ο Μάρτης με το όψιμο κρύο
παμπτακιά (η)	αυτός που πουλάει βαμβάκι και κάνει και παπλώματα
παμπάφυλλας (ο)	η εκ περιτροπής μη καλλιεργήσιμη περιοχή χωρών φιών στη Ν.
παμπόγερος (ο)	ο πολύ ελαφρός
παμπούλης (ο)	προσβλητική λέξη για ένα γέρο
πανέλλο (το)	ή «βαρβάλακχας» = βρυκόλακας (για φοβέρα μικρών) μπαμπούλας
πανησία (η)	χοντρό ή λεπτό χαρτόνι
πανιέρι (το)	έτσι λέγανε κάποτε στη Νίσυρο την αρτοκλασία
πάννα -πάννες (η)	πανέρι, «πανιέρι» των Χριστουγέννων για τους θανόντας
παντιέρα (η)	(πατσούρα) για καθαρίσμα γενικά, για τον φούρνο, και για τα μωρά
παντουαρίζω (ρ)	η σημαία (από το Ιταλ. bandiera)
παούρι (το)	(ή και παντουαρίζω) βάζω στην πάντα, παρατώ
παπαδιά -ιές (η)	ο μεγάλος χνουδωτός κάβουρας
παπφούδια (τα)	η πεταλούδα -ες
παπφούλλα (η) παπφύλλες	τα μαυρομάτικα φασόλια, τα Νισύρικα, χωρίς πολύ ζουμί (στεγνά)
παπφουλιάζω (ρ)	ο σβώλος, οι σβώλοι
πάπφα	δημιουργία σβώλων από το όργωμα ή μαγείρεμα
πάπφους (ο)	η μπάλα που είναι από πανί (πάνινη) ή τέρμα, τέλος υλικού, φαγητού
παραγυιός (ο)	ο παπούς
παρακώρη (η)	ο βοηθός
παρακνιάζω (ρ)	η βοηθός
παρακνιασμένο (φρούτο) (το)	ωριμάζω πέραν από το κανονικό
παρακαθίζω (ρ)	σχεδόν σάπιο, παραγενομένο
	παραμονεύω, καιροφυλακτώ κοιτάζοντας από μια θέση

παρानυχιζω (ο)	περνά την νυχτιά με παρέα (λέγεται και «αποσπερίζω»)
παρανύχτισμα (το)	πέρασμα της νύχτας με παρέα, διανυχτέρευσις
παραστιά (η)	το τζάκι, η εστία
παράς (ο)	το χρήμα
παραστρέφω (ο)	παρπατάω από μεθύσι ή ζαλάδα
παρραφάϊ (το)	το πολύ φαγητό (αχορταγιά - αδηφαγία)
παράφηση (η)	διαθήκη
παρτσούκλι (το)	επωνυμία σκωπτική, ειρωνική, το παράνομα, περιπαιχτικό
παρμακλήκια (τα)	ξύλινα κάγκελα της σκάλας (εσωτερ.)
πάρουμου	τουλάχιστον (ας είναι μπάρουμου)
παρσάδια (τα)	μικρά κομμάτια από σχίσιμο
παρσαδάκια (τα)	μικρούτσικα κομμάτια από σχίσιμο
παρταορίζω (ο)	παίρνω το μέρος κάποιου, υποστηρίζω, συνηγορώ
παρτενικιά μύλλα (η)	αγνό λίπος που βγαίνει από το καβούρδισμα χοιρινού κρ.
παστέλλα (η)	η πάρα πολύ αδύνατη γυναίκα
παστελλαριά (η)	φρυγμένα σύκα, γεμιστά με σουσάμι και «κούννες» αμυγδάλου
πασούμι -ια (το)	παντόφλες
παστός (2 ενν.)	αποξηραμένο ψάρι ή κρέας - γάμος, στέψη
παστές σμαρίδες (οι)	μαρίδες που έχουν μείνει στον ήλιο, ξερές
παστωμένος -η -ο	αποξηραμένο φαγώσιμο - αδύνατο παληκάρι, ισχνό
πάστρα (2 ενν.) (η)	τράπουλα, καθαριότητα
παστράγγουρνο (το)	ξύλουργικό εργαλείο
παστρεύγω (ο)	καθαρίζω, βγάζω τον φλοιό απ' τον καρπό (αμού γδαλα)
παστρικός -α -ο	καθαρός -ή -ό
παστρικιά	αμφιβόλου ηθικής γυναίκα
πασκάζω (ο)	δεν νιστεύω τη Σαρακοστή (τρώγω κρέας και ψάρι)
πατελιά (η)	αρτίζομαι
πατελλίδα (η)	ειδικό γλοιώδες ηφαιστειακό χώμα που βάζουν στα δώματα για στεγανότητα, είναι μονωτικό
πατελλίδα (η)	πεταλλίδα
πάτσουλας (ο)	σουβλερό ξύλο για τους αχιμούς (του βυθού)
πατσούλι (το)	ξυλαράκι
πατσαούρα	γυναίκα ανήθικη
παυλάκι (το)	φραντζολάκι

ο παυτός, η παυτή, το παυτό, τα παυτά του, το παυτόν του -της παυτονεί ή παυτονείνα (ο)	
οι λέξεις αυτές, καθώς και το ρήμα, λέγονται αυθόρμητα από τον ομιλητή ώ- σπου να 'ρθει στο μυαλό του το όνομα του προσώπου ή του αντικειμένου για το οποίον μιλάει, και προς στιγμινή ξεχνάει	
πεξεβέγκης (ο)	ελεεινός και απαίσιος, αχρείος
πεζούλα (η)	χαμηλό χτίσιμο στις πλευρές του δρόμου για κάθι σμα
πεζουλάκι (το)	μικρή «πεζούλα»
πεζονάρα (η)	τσέπη μεγάλη εσωτερική ασφαλείας, ψηλά στο σακά κι, παλτό ή ζώνη
πελεγρίνα (η)	γυναίκα που τυχαίνει να 'ναι κακιά και άσχημη (ο χειρότερος τύπος γυναίκας)
πελεζίκι (το)	βραχιόλι
πελαώνω	ξορίζω
πεντόλλιρο (το)	νόμισμα χρυσό πέντε λιρών
πεξός -δεξός (ο)	βρисиά
περάτης (ο)	μάνταλος, σύρτης
περγαντί	μεγάλο καΐκι, μπρατσέρα
περιαλιά (η)	παραλιά, περγιάλι (περιγιαλί)
περιπαιζουμμάς (ο)	μας κοροΐδεύουν
περνοξεπερνά (ο)	περνά συνεχώς από κάπου (από το ίδιο μέρος)
πέταυρο (το)	σανίδα από σκληρό ξύλο -αντοχής
πετουμέζι (το)	πετμέζι, σιρόπι από βρασμένο μούστο
πετρομάχι (το)	πέτσικο ή σιδερένιο μπάλωμα (προσθήκη) στο πα πούτσι για τις πέτρες
πετσοκόλλης (ο)	ο πολύ αδύνατος άνδρας
πετσί (το)	δέρμα
πετσοκόλλι (το)	δέρμα
πετσοκολλιασμένος -η -ο	ο πολύ αδύνατος άνδρας
πέρω άξαμο (ο)	μετρώ με το μέτρο, παίρνω μέτρα
πεσκιρι (το)	πετσέτα ή πεσκιρά -ες = πετσέτα -τες
πεγλιμπίδια (τα)	διάφορα παιδικά παιχνιδάκια
πηγάδι (το)	πηγάδι
πηαούλλι (το)	πηγαδούλι - συνοικία Μανδρακίου, εκεί στο πηγάδι πάνω γινόταν ο Μ. Αγιασμός στις 6 Ιαν. των ΦΩ ΤΩΝ
πηλά και λάσπες (τα -οι)	ακαθαρσίες γενικά
πηλοούμαι (ο)	απολογούμαι

πήλικας (ο)	ταχυδρομικό φάκελο
πήκα (η)	έχθρα, άχτι
πηλωμένος -η -ο	παραγεμισμένος -η -ο
πήτε μου	πέστε μου
πήτε τους	πέστε τους
πηχίζομαι (ο)	θυμώνω, εκνευρίζομαι
πηχισμένος -η -ο	θυμωμένος -η -ο
πιομένος -η -ο	μεθυσμένος
πιοτί (το)	ποτό
πιό δώτθε -πιό κείτθε (επιρ.)	λίγο παρα'δώ - λίγο παρα'κεί
πιπί (2 ενν.)	πέος, πουλάκι μωρού ή κατούρημα μικρού παιδιού (το παιδί έκανε πιπί του = κατούρησε)
πιπφύλλα (η)	πιπύλα ή πιπίλα, ρόγα για τα μωρά
πιπφυλίζω (ο)	πιπυλίζω ή πιπιλίζω, βυζαίνω
πιπφύλισμα (το)	πιπύλισμα, πιπίλισμα, βύζαγμα
πιργιόνι (το)	πριόνι
πιργιονίζω (ο)	πριονίζω
πιργιόνισμα (το)	πριόνισμα
πιργιονίδια (τα)	πριονίδια
πίσσα (2 ενν.)	κατράμι, κατράς (για την στεγανοποίηση των καϊκιών), τσίκλα επίσης η πολύ μαυρίλα
πίτσι! (επιφ.)	βρε πίτσι! = για το διώξιμο του γάτου
πιτσικός (ο)	τσοπάνος, βοσκός
πίτερα (τα)	πίτουρα
πιθαρίδα (η)	χυλόπιτα ειδικής κατασκευής στη Νίσυρο
πιθαριδόξυδο (το)	το ειδικό - μακρύ και στρογγυλό ξύλο - που ανοίγουν τη ζύμη
πιθί -ιά (2 ενν.)	ρεφυθοκεφτέδες - τέλος, τέρμα, τέλειωσε («πάπφα» ή «πίθι»)
πιθίζω (ο)	τελειώνω, εξαντλούμαι (επίθισεν το τυρί = ετελείωσε)
πισταφτικού (επιρ.)	επίτηδες
πισωράδι (το)	η πίσω «αράδα» του χορού
πλάϊ (επιρ.)	δίπλα, ανοιχτός χώρος που ταΐζουν τα παιδιά
πλακόνι (το)	χαστούκι, σφαλιάρα
πλανταριά (η)	χάμω φαρδύς - πλατύς
πλαντάς (ο)	εγκεφαλικό
πλάστριγγα (η)	το κυκλικό τοίχωμα του αλωνιού (στη Ν. δεν υπάρχουν πια αλώνια)

πλαντάσσω (ρ)	σκάω
πλαστήρα (η)	πλατύ ξύλο που πάνω του πλάθουν τα κουλούρια
πλανώ (ρ)	πλανώτο = το τρώγω σιγά-σιγά, με οικονομία
πλάση (η)	το αλεύρι που βάζανε στα ψωμιά απέξω όταν τα «πλάθανε» για να μην κολλάνε
πλέτσα (η)	ύφαλος (η πλέτσα της Ταύλας του Γιαλού)
πλιζίνα (η)	το καρπούζι
πλίτσι-πλίτσι	η θάλασσα πάνω στα πλευρά της βαρκούλας
πλουμιά (τα)	κεντήματα, ποικίλματα
πλουμίζω (ρ)	κεντώ με διάφορα ποικίλματα (πλουμίδια)
πλώθω (ρ)	απλώθω, απλώνω
πνίω -πνίομαι (ρ)	πνίγω -πνίγομαι
πνιούρι (το)	μπουλουγούρι, ψιλοκομμένο σιτάρι σαν τον τραχανά
πνιουργιάζομαι (ρ)	πνίγομαι
πογυρίζω (ρ)	αποφεύγω επίτηδες να περάσω από κάπου
ποδιοκινώ (ρ)	ξεκινώ, ξεπροβοδίζω
ποδόσταμο (το)	το μακρύ και δυνατό βασικό κορφάδι της καρένας του καϊκιού που σηκώνει τους σκαρμούς και μαδέρια
ποθένω (ρ)	ακουμπώ προσωρινά το φορτίο μου για ξεκούραση
ποθυμαίνω (ρ)	παίρνω μια ανάσα από πολύ κόπωση
ποκοίλι (το)	ή αφφαλός = ο ομφαλός
πολεμώ (ρ)	προσπαθώ
ποταμίτισσα (η)	η Μητρόπολη της Νισύρου (Μανδρακιού)
πούγγα ή πουγγί (η -το)	σακουλάκια για τοποθέτηση χρημάτων
ποκερώνω (ρ)	ξεραίνομαι (εποκέρωσα = εξεράτθηκα)
ποκλείω τα ζά (ρ)	βάζω τα ζώα μέσα στη μάντρα και κλείνω την πόρτα -
τα ζά εξεποκλείστηκαν = τα ζώα βγήκαν απ' τη μάντρα	
πολέρω (ρ)	τελειώνω (επόλυκεν η εκκλησιά)
πολιτεύγω (ρ)	καλοπιάνω, κολακεύω
πόμπα (2 ενν.)	βόμβα του Πάσχα, αντλία
πορός -ποροί (ο -οι)	γρεμός -οί
πορεύομαι (ρ)	τα βολεύω, τα βγάζω πέρα
πορπάζομαι (ρ)	ξαφνιάζομαι
πορτομονές (ο)	πορτοφόλι
ποσκεπά (επιρ.)	ο δροσερός τόπος κάτω από δένδρα, το καλοκαίρι
ποσό (επιρ.)	μεγάλη ποσότητα, μεγάλος αριθμός (κόσμος ποσό!...)
πόστα (η)	ταχυδρομείο
ποστιέρης (ο)	ταχυδρόμος
ποστομώνω (ρ)	εποστόμωσέμμε = μου σφάλισε το στόμα, δεν είχα τί

ποτάσσω (ρ)	ποτα άλλο να πω
ποθές (αρν. και βεβ.)	αποκτώ (να μην ποτάξεις ποτέ σου - κατάρρα) ποτέ (αρν.) θα πας στο γάμο; Ποθές! Ασφαλώς πούντο! νάντο! (εκφρ.ιδιωμ.)που είναι; νάτο εδώ
πούζα (η)	τα υπογάστρια
πούσι (το)	καταχνιά, ομίχλη
πουζαίρω (ρ)	μετακινώ δύσκολα, μπατάρω
πουργεύω (ρ)	δουλεύω σε οικοδομή
πουργός (ο)	εργάτης οικοδομής
πουέτα ή πουπέτα (επιρ.)	πουθενά
πουλάρι (το)	το γαϊδουράκι
προατσουλές (οι)	τα περιτώματα των κατσικιών και προβάτων
προμοφύλλα ή προμ. (η)	ωρίμανση σύκου πρώιμα
προβέζα (η)	άνεμος Β. ΒΑ. με τρικυμισμένη θάλασσα και ζημει ές...
προβεζινός καιρός (ο)	ο Β. ΒΑ καιρός, φόβος και τρόμος για τη Ν.
προβέντζα	ξαφνική μετάπτωση του νότιου ανέμου σε σφοδρό βόρειο
πραξούμενος -η -ο	κατεργάρας, ανέντιμος
προούλα (η)	ο οισοφάγος, το λαρύγγι (σωλήνας που συνδέει λα ρύγγι και στομάχι)
πρεπίζω (ρ)	ομορφαίνω, δίνω «πρεπό» (ομορφιά)
πρεπός (ο)	ομορφιά
πρικός -ή -ό	πικρός
πρίνος (ο)	πουρνάρι
πρικά αμύδαλα (τα)	πικραμύδαλα
προσευκή (η)	προσευχή
προσώμι (το)	ένα πανί ή παλιόρουχο στον ώμο για φόρτωμα
προφυνιάζω (ρ)	στίβω ρούχο που πλένω, το στραγγίζω
προικίζω (ρ)	προικίζω
πρυμάτσα (η)	ο πίσω κάβος (χοντρό παλαμάρι) της πρύμνης, γού μενα
πυργιά (η)	η μεγάλη ζέστη της φωτιάς (η πυρά)
πύρι -πυργιού (εκφρ.ιδιωμ.)	αδιαφορία, ξεμανφουτισμός (πύρι -πυργιού καθάρια δραμουντάνα) = ότι θέλει ας γίνει, δε με νοι άζει
πυροφανίζω (ρ)	ανάβω με μεγάλη φλόγα - υψηλή (το καντήλι πυρο φανίζει)
πρώμα-πρώμα (χρον.επιρ.)	πολύ πρώιμα, πολύ ενωρίς

πρωτόλης (ο)	ο Ιούνιος (και δευτερόλης = ο Ιούλιος) πυρώνω (ρ) υπερθερμαίνω, ή υπερθερμαίνομαι (στη μεγάλη ζέ στη - κάψα)
πρωνό μ' πρωνό (επιρ.)	πρωί πρωί
πρωτινό ψωμί	μπαγιατίτικο ψωμί
πρωρολόημα (το)	μάζεμα αμυγδάλων μετά την εποχή τους (από παι διά)
πρωρολύω (ρ)	μαξεύω αμύγδαλα κατόπιν εποχής (οπωρικά)
πρωτομυριστής	πρωτοκλαστής (απάντηση στο «πφούφφου!» αε ρίων)

χαρακτηριστικό Νισύριο γνομικό:

πού 'χει κατάρα γονική, τον Μά' να μπένει εργάτης κι' οπού 'χει πατρογονι
κή, να μπένει τον Πρωτόλη

Συμπληρωματικά:

ποκοίλι	ο ομφαλός του αχινού
πόρδος ή πορδή	τα αέρια του πρωκτού
πορδαλλάς (ο)	αυτός που αφήνει αέρια συχνά
Πορνικού (του)	περιοχή του Διαβατιού στη Ν. (κοντά στον Αγ. Πα ντελεήμονα - Σιώνες)
πρίμα	ταξιδεύοντας έχομε ευνοϊκό (ούριο) τον άνεμο - πά με πρίμα
πρίμη	η πρύμνα, το πίσω μέρος του σκάφους
πουντολόημα (το)	δίστιχο
πρωτονείστιμο (το)	η Καθαρή Δευτέρα
πουντολόηματα (τα)	μικρά δίστιχα
πφώθω	σπρώχνω (πφώσεμε = σπρώξε με) π.χ. σιγά! Μην επ φώθεις

P

ρβασάκι (το)	ερωτικό γράμμα
ράϊσμα (το)	ράγισμα
ραϊζω (ρ)	ραγιζω
ράμμα (το)	νήμα για ράψιμο, χειρουργική ραφή, κορδόνι παπου τσιού

ράπφη (η)	αγριόχορτο, ζιζάνιο σε καματερά χωράφια (ξερόχορτα)
ράστιν έτυχε (εκφ.ιδιωμ)	έλαχε, ήταν τυχαίο
ραχιώτικο σταφύλι (το)	ροζακί σταφύλι
ρεκλαμαδόρος (ο)	«φιγουρατζής», επιδειξίας, αυτοδιαφημιζόμενος
ρέμα (το)	ρεύμα
ρεμόνι (το)	είδος κόσκινου (κόσκινο)
ρεμονίζω (ρ)	κοσκινίζω με το ρεμόνι
ρεμπέτθα (η)	ο ρεμπέτης
ρεμπέτθ' ασκέρι (εκφ.ιδιωμ)	τουρλού-τουρλού, αλλοπρόσαλλοι, ανακατεμένοι
ρέχω (ρ)	αρέσω
ρένω (ρ)	ραντίζω, ρίχνω λεφτά στην ορχήστρα
ρέχει σου; ρέχει μου (ρ)	σ' αρέσει; Μου αρέσει
ρημάδι (το)	κατεστραμμένος, μόνος κι έρημος
ρημάσσω (ρ)	καταστρέφω, σκρεμίζω, σπάω
ρηχός (ο)	τρελός («παλαβός»)
ρηγά νερά	αβαθή νερά
ρηγοπατιά (η)	φαιδρή έκφραση για τον τρελό, τον ξεκουτιάρη
ρίζομαι (ρ)	συνέρχομαι, συμφωνώ, κάνω τα μυαλά κάποιου -έσ σου ρίζομαι (ιδιωμ.) = δεν κάνω τα μυαλά σου
ριζωμιάς (ο)	γνήσιος, γέννημα ανάθρεμμα, γηγενής, «βέρος»
ρίππη (η)	η ριπή που φτάνει στη σειρά από το κτύπημα του κύμματος
ριφνώ (ρ)	αντιλαμβάνομαι, εννοώ, καταλαβαίνω (έρριφνά = βλάκας)
ρινεύγω (ρ)	σταματώ το κλάμα του μωρού -έρνεψεν το μωρό = η μέρεψε, σταμάτησε να κλαίει
ρκεύω ή ξέρω	αρχίζω, αρχινώ
ρόα -ρόες (η -οι)	η ρόγα - οι ρόγες του σταφυλιού
ροβίτθι (το)	το ρεβίτι
ροβιθάδα (η)	η ρεβιτάδα
ροεύγω (ρ)	μοιράζω από δώ κι από κεί (σπάταλα)
ρόκχα (2 ενν.)	ρόκα, χόρτο που τρώγεται ωμό / η ρόκα που κλώθει μαλλί
ρόττα (η)	δρομολόγιο, κατεύθυνση (από το Ιταλ. rotta)
ρούδι (το)	ρόδι (ο καρπός της ροδιάς)
ρουδιά -ρουδιές (η -οι)	η ροδιά, οι ροδιές
ρουδόσταμο (το)	άρωμα υγρό από φύλλα ροδιάς, μ' αυτό «ρένουν»

ρουκάννα (η)	τον επιτάφιο και όχι μόνο
ρουκανίδι -ια (το -τα)	εχρησιμοποιείτο για την τράτα, τώρα δεν υπάρχει τα ροκανίδια που βγαίνουν από το ροκάνισμα του ξύλου
ρουκανίζω (ρ)	ροκανίζω
ρουκχαλίζω (ρ)	ροχαλίζω
ρουκχούνης (ο)	υβριστική λέξη για τον άνδρα (ρουκχούνα για τη γυ ναίκα)
ρουμάνι (το)	εύφορο χωράφι, όλα έχουν αναπτυχθεί
ρουμανιάζω (ρ)	φτυρώνω πέρα ως πέρα, όργιο η βλάστηση
ρουντούνη ή ρουντίνι (το)	ειδικός όρος της τράτας (που δεν υπάρχει πια) το ρουντούνη είναι το τράβηγμα της τράτας από τους ψαράδες μέσα από το καΐκι (γρύπο) που είναι φου νταρισμένο στα ρηγά
ρουτσούνα ή ρούτσουνο (η -το)	βράχος ψηλός. Λέγεται και «κουκχούλλα»
ρυμίδι (το)	σοκάκι, στενός δρόμος και ίσως χωρίς έξοδο
ρούσα γαλανή (η)	ωραία γυναίκα (επαινετικά) -ή, ρούσα πέρδικα
ρπώ -έρπαξα (ρ)	αρπάζω (ρπάξε τον και φέρτον εδώ)

Σ

σαβούρα (η)	έρμα (λέγεται και για ανεπιθύμητους ή άχρηστους)
σαβουρώνω (ρ)	βάζω «σαβούρα» μεσ' στο καΐκι
σαβουρωμένος -η -ο	το καΐκι που ταξιδεύει σταθερά με «σαβούρα»
σαγιάς (ο)	φακιόλι, κεφαλόδεμα, τουλουπάνι, κεφαλομάντηλο
σαΐτθα (η)	σφεντόνα, σφενδόνη
σακχολέβα (η)	σακολέβα, τύπος ιστιοφόρου, είδος ιστίου, πανί καΐ κιού ειδικό
σακχουλιστή μυζιθρα (η)	ειδική μυζιθρα (λίγο ξινή) σε σακουλάκια
σαλαμάστρα (η)	σχοινί μακρύ
σαλβάρι (το)	βράκα ανατολίτικη (λέγεται και «μπουτούρι»)
σαλεύγω (ρ)	περπατώ
σάλιαγκας (ο)	είδος σαλιγγαριού, γυμνός, που αφήνει σάλια
σαμάδα -ες (η -οι)	παιδικό παιχνίδι - πλατιά πετρούλα από τους Χο χλάκους
σάουλα (η)	ειδικό χοντρό σχοινί για μετακίνηση σάκων
σάουνο (το)	σαγόνι
σαουρδώ ή σαουρδίζω (ρ)	ρίχνω με ορμή, εκτοξεύω, εξακοντίζω

σαρανταπετράς	ύβρις προσβλητική
σάρα και η μάρα (ιδιωμ.)	κόσμος πολύς και φασαρία (π.χ. ήταν εκεί η σάρα και η μάρα και το κακό συναπάντημα)
σαρδίζω (ρ)	ορμώ
σάρμα (η)	κλοπή
σαρμαίνω (ρ)	κλέβω
σάρτα πάγγο (ιδιωμ.)	λεγόταν στην τράτα τώρα δεν υπάρχει τράτα
σαρτέρω ή σατθέρω (ρ)	πηδώ, σαλταίρω ή σουτθέρω (ρ)
σάτθος ή σάρτος (ο)	πήδημα
σάψυχος (ο)	ματζουράνα (αφέψημα)
σβώ (ρ)	σβήνω, διαγράφω, λιποθυμώ, πεθαίνω
σβλωμένη φωτιά (η)	φωτιά που μισανάβει ή που 'χει σβήσει
σεβδαλής (ο)	μερακλής, ή ερωτιάρης
σεβδάς ή σεβντάς (ο)	έρωτας, ερωτικό πάθος, αγάπη
σενιάρομαι ή σενιέρομαι (ρ)	τακτοποιούμαι, σουλουπόνομαι, «σενιαρίζομαι»
σεντουκάκι (το)	μικρό σεντούκι (μπαούλο)
σερσέμης (ο)	αχρείος, αισχρός
σέρτικος καπνός (ο)	βαρύς καπνός για το κάπνισμα
σεύκλα (τα)	σέσκουλα
σενκλάς (ο)	μτφ. σαχλός, παχύς και πολυλογάς, χοντρός και τεμπέλης
σενκλόπιτθα (η)	πίτα από σέσκουλα
σεφέρι (το)	σειρά από στρωτιώτες, στράτευμα, εκστρατεία, κνήγη
σεχλέτι (το)	στενοχώρια
σεχλετίζομαι (ρ)	στεναχωριέμαι (έννοια σου: μη σ' σεχλετίζεσαι)
σεχλετισμένος -η -ο	στεναχωρημένος
σία (προστ.)	τράβα (σία κι' αράξαμε)
σιαίρω (ρ)	(ή σηαίρω) τραβώ, υποβαστάζω για βοήθεια σε φόρτωση
σία τα κουπιά (ιδιωμ.)	τράβα τα κουπιά (προς τα πίσω)
σίδερο του καΐκιού (το)	η άγκυρα
σιδεροπίργινο	σιδεροπρίνο
σινί ή σηνί (το)	το κόλλυβο του μνημοσύνου
σίξα-σίξα (ιδιωμ.)	ολόϊσα
σίκχι-σίκχι (ιδίωμα)	κουβέντες
σιρμαγιά (η)	αποθεματικό κεφάλαιο (για δουλειές)
σιταρένιο κουσουμάδι (το)	παξιμάδι από σιτάρι

σκάζα (η)	αλλαγή, σκάζα βάρδιας = αλλαγή φρουράς
σκαζαίρω (ο)	αλλάζω
σκάλεθρο (το)	βέργα σιδερένια που σκαλίζανε τον φούρνο (που δεν υπάρχει πια)
σκαμνί -σκαμνάκι (το)	χαμηλό ξύλινο κάθισμα
σκάμνα (η)	είδος μικρού πάγκου, παγκάκι, μεγάλο σκαμνί
σκαμπανεβάζω (ο)	ανεβοκατεβαίνω, δείχνω αστάθεια, «λέω και ξελέω»
σκαντουδιά (η)	σκοτάδι
σκαμπίλια	τράμπουλλα ή χαστούκια
σκαρμός (ο)	στη βάρκα, πλευρικός στητός πείρος για το κουπί
σκάρος (ο)	ψάρι πρώτης κατηγορίας (για τηγάνι)
σκαρταίρω (ο)	τρελένομαι (πάει αυτός εσκάραταρε = του 'στριψε) ή σκαρτάρισε
σκαμπαίλικι (το)	με το «έτσι θέλω», αυθαίρετα και με τόλμη
σκατούλλα (η)	βρισιά στη γυναίκα
σκατούλλι (το)	στρογγυλή πετρούλα για τις σαμάδες (κάποτε)
σκελλαρούδες (οι)	είδος από αγριόχορτα που αφθονούν στη Νίσυρο
σκεμπές (ο)	πατσάς -σκεμπέδες
σκιαγμένος -η -ο	φτιαγμένος, έτοιμος, διορθωμένος
σκιάζω (ο)	φτιαχνώ, ετοιμάζω, διορθώνω, επισκευάζω
σκίζα (η)	σκλίθρα
σκιάς (ο)	ζωηρός, αντίθασος, κακός
σκιόλλες (οι)	σόλες παπουτσιών
σκιολιασμένα (τα)	παπούτσια που έχουν βάλει σόλες
σκίνος (ο)	θάμνος μυρωδάτος (λέγεται και «σκινιά») -σκινό καρπος (ο καρπός)
σκιίθος (ο)	θάμνος με κολλητική ουσία και βαριά μυρωδιά
σκέρσο (το)	το σκέτρσο
σκολόπεντρα (η)	σαρανταποδαρούσα
σκορδοκούτι (το)	γουδί για το κοπάνισμα του σκόρδου (ξύλινο)
σκορμός (ο)	ξύλινο χαμηλό κάθισμα
σκότθα (η)	το σχοινί του ιστίου που κρατάει η τιμονιέρης
σκούλλος (ο)	πολλά κεριά κολλητά μεταξύ τους σ' ένα σώμα (τη Μ. Παρασκευή)
σκούλουκας (ο)	το σκουλίκι
σκουλουκιασμένος -η -ο	φαγώσιμο ή μή, που περιέχει σκουλίκια
σκουλουπιάτη (του)	εξοχική τοποθεσία Νισύρου
σχροφακίδες (οι)	μικρό έντομο που περπατάει σε ακάθαρτες ακτές (για δόλωμα)

σκυλλομούρης (ο)	βρυσιά για κάποιον άνδρα
σκουλαρίκια (τα)	σκουλαρίκια
σμαρίδες (οι)	οι μαρίδες (προφέρεται ζμαρίδες)
σμιέμαι ή σμίομαι (ο)	οσφραίνομαι, μυρίζομαι (ή σμιούμαι)
σμιούμαι -σμίστηκα (ο)	οσφραίνομαι, μυρίζομαι, οσφράνθηκα
σμύνερα (η)	η σμέρνα (σμυνερικό αγκίστρι) προφ. ζμέρνα
σόου-σόου νά! (επιρ.)	λέγεται για κάποιον που επιμένει με πολύ πείσμα
σολαΐζω (ο)	βάζω στην πάντα, τακτοποιώ
σολατσαίρω (ο)	κάνω περίπατο, περπατώ άσκοπα
σολάτσο (το)	περίπατος, περπάτημα κοντινό και άσκοπο
σοράδα σκόρδα (η)	πλεξούδα από σκόρδα
σόκρης	με ένα όρκην...
σοροκχάδα (η)	ο σορόκκος, ή σοροκάδα
(σ)σόσειλον καφίζι (το)	γιομάτο μέχρι τα χείλη το καφίζι (βλ. καφίζι)
σουαρές (ο)	διασκέδαση, νυχτερινό γλέντι
σουβλί	ειδικό εργαλείο διατηρητήτρας για τους τσαγκάρηδες
σουλούνας (ο)	σωλήνας
σουβιάλλι (το)	το σουραύλι, ο αυλός
σούρδα ή σούρδηση (η)	ευκοιλιότητα ή τσίλλα ή τσιλό
σουρδίζω ή ριφνώ (ο)	εννοώ, αντιλαμβάνομαι
σουσούμια (τα)	τα χαρακτηριστικά του προσώπου (ή σώματος)
σουφέρτασι (το)	δοχείο μεταφοράς φαγητού (μπουστί, καβανόζι)
σουρτούκης (ο)	αλήτης, αλιτάμπουρας, σαχλαμπούχλας
σουρτούκο (το)	σακάκι
σούφουνας (ο)	δραγάνι, σίφουνας, ανεμοσίφουνας, σίφων, θύελλα, τρικυμία
σουφράνου (το αντιθ. σταβέντου) (ναυτ. όροι)	λέξεις της τράτας = ενάντια στον άνεμο - αντιθ. απάνεμα
σούφρα (η)	κάλος
σουφράς (ο)	χαμηλό τραπεζάκι φαγητού, με γύρω-γύρω τα «σκαμιά»
σπαλλί -σπαλλιά (το -τα)	το μπουτί -τα μπουτία ή το μερί -ά
σπαρτόκλωνο (το)	το κλώνι του σπαρτού (σπαρτιάς)
σπαρτιά -σπαρτιές (η -οι)	θάμνος με ωραία κίτρινα λουλούδια (ξερός χρησιμ. για προσάναμμα)
σπασμάδα (η)	γκρεμισμένο ντουβάρι χωραφιού (πεςμένο βαστάδι)
σπάχος (ο)	ο σπάγκος
σπηλάδι (το)	σπηλιά, μάντρα (στα χωράφια για τη βροχή)

σπιουνιάρω (ρ)	προοδίδω, μαντατεύω
σπίρτο (το)	οινόπνευμα, σπίρτο
σπιτότοπος (ο)	οικόπεδο
σπουρδώνω (ρ)	σπαράσσω
σπιταρώννας (ο)	το μεγάλο σπίτι
σταβέντου (αντιθ. σουφράνου) (ναυτ.όροι)	απάνεμα
σταλίζω (ρ)	προφυλάσσομαι από τη βροχή σε τυχαίο καταφύγιο
σταλός (ο)	τυχαίο καταφύγιο προστατευτικό κατά της βροχής
στάκου να κούσεις (ιδίωμα)	στάσου να ακούσεις, ή κάτσε ν' ακούσεις
στάμπα (η)	σφραγίδα, βούλλα, κηλίδα, λέρωμα
σταμπέρω (ρ)	σημαδεύω κι' έχω υπ' όψιν κάποιον (τον εστάμπαρα)
σταχάκι -σταχάκια (το-τα)	δυνατή πνοή ανέμου -ανεμοροπή - πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας που φεύγει με ορμή και μαύρες κηλίδες από Ν. προς Β.
σταχώνω (ρ)	επενδύω βιβλίο με προστατευτικό κάλυμμα
σταχωμένο βιβλίο (το)	βιβλίο με προστατευτική επένδυση
σταχολώ (ρ)	επιλέγω τα καλύτερα πρόσωπα, ή κόβω στάχνα
στανιέρω τη βάρκα (ιδ.)	την κάνω στεγανή, με βούλιαγμα στη θάλασσα 2-3 μέρες
στανιό (το)	με το στανιό = με το ζόρι (άθελα)
στάξιν και... (επιρ.)	λες και... θαρρείς πως... ωσάν να...
στιμαίρω (ρ)	εκτιμώ (από το Ιταλ. stimare)
στίψη (η)	ηφαιστειακό υλικό σε μορφή χώματος ή πετρώματος, είδος γύψου
στίμη ή στήμη (η)	τροχάδην, τρέξιμο, ατμός
στοιμούχι (το)	φίμωτρο (πανί στο στόμα του ζώου)
στοιμουχώνω (ρ)	φιμώνω
σταχτόπανο (το)	ή πάννα -ειδικό εργαλείο με πανί για καθάρισμα του φούρνου από στάχτες
στραοκλείδι (το)	σιδερένιος γυριστός μοχλός για τον μάνταλο του παλαιού σπιτιού
στράφυλλα (τα)	τα πατημένα στο πατητήρι σταφύλια
στρίγλα (η)	η υπνοβάτης
στρίγλος (ο)	ο υπνοβάτης
στροόρφος (ο)	στρογγυλεμένο σχοινάκι για τη στερέωση του κουπιού πάνω στο σκαρμό
συζγουρίζω (ρ)	τακτοποιώ, συγυρίζω
συκαλλάκια φτενόπετσα (τα)	σύκα με λεπτή φλούδα
συλλοούμαι ή συλλοϊζομαι (ρ)	συλλογιέμαι, σκέφτομαι

συμπέλλω (ο)	δυναμώνω τη φωτιά μπφ. βάζω λόγια (γγίλια)
συκαμένα (τα)	άσπρα μούρα (συκαμηνιά) δένδρο
συνεπαίρω (ο)	Ξεκουράζω, ξελαφρώνω ή ξεκουράζω κάποιον φορτωμένο
συναντριώνομαι (ο)	παίρνω δύναμη
συνερίζομαι (ο)	κάνω τα μυαλά σου, κατεβαίνω χαμηλά
σύντεκνος (ο)	κουμπάρος
σύξυλος -η -ο	Ξαφνικό παρόδημα (τα παρατάω σύξυλα)
συρτές (ο)	το στρώμα
σύσταση (η)	ταχυδρομική διεύθυνση
σύχρηστος -η -ο	πολύ λερωμένος, χάλια
σφάγγελα (τα)	μούντζα, φάσκελλα
σφαγγελώνω (ο)	ρίχνω «σφάγγελλα», φασκελώνω
σφακίδες (οι)	φακίδες, κηλίδες του προσώπου
σφαχτά (τα)	τα σφαγμένα βόδια και κατσίκια
σφάχτης (ο)	δυνατός πόνος
σφαχτό (το)	το σφαγμένο ζώο
σφασουριά (η)	το σημείο του φάρυγγα για τη σφαγή χοίρου
σφεντόνα (η)	η σφενδόνη
σφιλλάτσο (το)	στεγανοποιητικό υλικό καϊκιών (στο καλαφάτισμα)
σφίωμα (το)	ένα είδος περιλαιμίου
σφοντίλι (το)	(ή σφοντήλι) = ο ομφαλός στη «ρόκα», αδράχτι, χα στούκι
σφυρίδι (το)	πινάκιο ξύλινο με το ψωμί που πάει για φούρνο
σσωτικά (τα)	(ή και σσωθικά) = εντόθια -έφαές μου τα πιόντα σσωτικά μου = με κατάστρεψες (έφαές μου τα ζιέρια μου) = με κατάστρεψες
σσώνει και καλά... (επιμονή)	θέλοντας και μή
στάξιν και δέν... (ιδιωμ.εκφρ)	ωσάν να μή... (π.χ. στάξιν και δε σε γέννησα = σαν να μην είσαι δικό μου παιδί)
σφογγές	παρασιτικά αγριόχορτα κατά το πλείστον στις «ωσσομεριές» των χωραφιών

T

τάβλα (η)	τμήμα του χωραφιού, απ' άκρη σ' άκρη
ταβλάς (ο)	ταπί για ψήσιμο γλυκισμάτων στον φούρνο
ταγκλαράς (ο)	πολύ ψηλός και εύρωστος, εύσωμος

ταξέδικος καπνός (ο)	ψιλοκομμένος έτοιμος καπνός, ελαφρύς
ταή (η)	τροφή των ζώων (πληθ.οι ταές)
ταΐνι (το)	κακή συνήθεια (χούι)
ταλοιπονί (επιρ.)	το λοιπόν
τάλε-κουάλε (ιδιωμ.)	οίος -τοιούτος (ότι ο ένας, ότι ο άλλος)
ταμάμου! (ιδιωμ.)	προς Θεού!
ταμπακχιέρα (η)	η ταμπακέρα
ταμπάκχης (ο)	βερσοδέψης
ταμπακχιό (το)	βυρσοδεψείο
ταμπλάς (ο)	καρδιακή προσβολή, ανακοπή
τάντουλα προς τάντουλα (ιδιωμ.)	όχι γεμάτο δοχείον
ταντουλιζώ (ρ)	κινώ μισογεμάτο δοχείον, το ταλαντεύω ή XXX
τανώ-μή μμε τανείς (ρ)	αγγίζω -μη μ' αγγίζεις
τάξε μου (προστ.)	υποσχέσου μου
τάπφα ή τάπφωμα (η -το)	πάμα, βούλλωμα, τάπα, τέρμα
ταπφώνω (ρ)	πωματίζω
ταρσανάς (ο)	ναυπηγείο
τάσσω σου	σου υπόσχομαι
ταχράς (ο)	σιδερένιο κοφτερό εργαλείο για κόψιμο ξύλων
τεσαίρω (ρ)	πεθαίνω
τέχα	θάνατος
τέξερη ή τεξερές	η τέντζερη
τεξιάσι ή κεξιάσι (το)	πάγκος καφενείου ή νυχτ.κέντρου
τεμπελλοχανάς (ο)	μεγάλος τεμπέλης
τεπφές (ο)	σωρός
τελατίνια	τύπος παπουτσιών
τεχνεύω (ρ)	απειλή -έννοια σου και θα σε τεχνέψω = θα σε κανο νίσω
τθέλλι (το)	το σύρμα, η χορδή
θθίζω (ρ)	ανθίζω, μεγαλώνω (έστιθεν κι' αυτή)
θθυμούμαι (ρ)	θυμάμαι
τόξι (το)	κονιορτός, σκόνη
τουλούουσου (ιδιωμ.)	εσύ ο ίδιος, η αφεντιά σου
τουλούμα ή τουλουμαριά (η)	λαίμαργος
τουλούμης (ο)	λαίμαργος
τουβί (το)	το «φιτρί» που ανάβουν το καντήλι -καλάθρωπας
τίγγα	φίσκα «φίγκχα-φίγκχα» = πολύ γιομάτο, υπερπλήρες
τουλουμπάνι (το)	ένα είδος μαντηλιού, τρυπητό, για διάφορες χρήσεις
τούμπανος (ο)	το τύμπανο

τούμπλα (η)	χρυσό νόμισμα Αυστρίας (9 - 14 γραμμαρίων)
τουρβάς (ο)	το ταγάρι, σάκος για τον ώμο
τούρμη (η)	ορμή, δύναμη (ρίξε το με την τούρμη) ένταση
τουρνεμένο -η -ο	περιποιημένο στα πλευρά και στα άκρα
τράβαλα ή τραβάλια (η)	φασαρίες, μπελάδες, σκοτούρες
ταγά (η) ή συρμαγά (η)	αρχικό κεφάλαιο, ή αποθραματικών
τράος (ο)	ο τράγος
τράμπα	ανταλλαγή
τραμπουκχώνω	δωροδοκώ
τράφος	λάκκος για κλίμα, ή βαθύ χαντάκι
τραουδώ (ο)	τραγουδώ
τραταίρω (ο)	κερνώ, προσφέρω
τράτος (το)	το περιθώριο
τρικοίλης (ο)	πάρα πολύ παχύς
τριμμάτης (ο)	βρισιά για τον άνδρα (ατσούμπαλος) ακατάστατος
τριωνίζομαι (ο)	αγωνιώ, είμαι αναστατωμένος, ανησυχώ πολύ
τριπ(φ)ηώ (ο)	πηδώ
τριγυτής	ο Αύγουστος
τριπφητό (το)	πηδηχτό
τρι(β)όλι (το)	αγκάθι, σε αμμουδερή γη, ή στο χωράφι
τρίστατο (το)	το σημείον που ενώνονται τρεις δρόμοι (στράτες)
τρίτσα-τρίτσα! (ιδιωμ.)	σπρώξε-σπρώξε
τριτσαίρω ή τσαρπίζω (ο)	τρελαίνομαι (πάει αυτός: ετρίτσαρε) (μ' αυτά που βλέπω θα τσαρπίρει το μυαλό μου)
τριφύτιλλος λύχνος (νύχνος) (ο)	μεγάλος λύχνος (προσβολή για άνδρα)
τριχιά (η)	το «τελευταίο» κόσκινο, το πολύ λεπτό
τριχοφάς (ο)	η κατσίδα στο κεφάλι, μάδημα μαλλιών κεφαλιού (αρρώστεια)
τρόμπα (η)	αντλία
τρουλλί (το)	ακτή που εξέχει (στην Ταύλαν του Γιαλού, Χοχλάκους)
τρουλλώννω (ο)	προβάλλω, προεξέχω (αυτός τρουλλώνει την κοιλιάν του)
τρουμπαίρω (ο)	ή τρουμπέρω = βγάζω, αντλώ νερό με την «τρόμπα»
τσαϊλλι (το)	το λεπτό χαλικάκι
τσαϊρι (το)	είδος χόρτων που τρώνε τα ζώα (γρασίδι)
τσακνοκούδουνο (το)	βαριά βρισιά, τιποτένιος, τενεκές, μηδενικό
τσακχάτης ή τσακχατεμένος -η -ο	σακάτης, ανάπηρος
τσακχατεύω (ο)	κτυπώ, τραυματίζω, σακατευώ κάποιον

τρυπαλλίτης αχινιός	ο αχινός που βρίσκεται μέσα σε τρύπα, είτε σε πέτρα είτε στον βυθό (δύσκολος)
τσακχομάκι (το)	ο αναπτήρας, τσακμάκι
τσακχομακόπετρα (η)	τσακμακόπετρα
τσακχώνομαι (ρ)	καυγαδίζω, μαλλώνω
τσακχωμός -οί (ο -οι)	καυγάς
τσακχωμένοι -ες	μαλλωμένοι
τσαλαπατώ (ρ)	πατάω ακατάστατα και ασυλλόγιστα
τσαλιά (τα)	τα ξερόκλαδα για τη φωτιά
τσαλίμι -τσαλίμια (το -τα)	κόλπα, τεχνάσματα, ελιγμοί, σκέρτσα
τσαλιμάκι -τσαλιμάκια (το -τα)	κολπάκι, σκερτσάκι, -κολπάκια, σκερτσάκια
τσαλλοπετεινός (ο)	τσαλαπετεινός μπφ. ο ανεδής κι' αυθάδης
τσαμπούνα (η)	τρομπέτα, σάλπιγγα
τσανάκα (η)	λεκάνη πήλινη, ή μεγάλο πήλινο πιάτο, η γαβάθα
τσαπράζι (το)	ειδικό εργαλείο για το ακόνισμα του προιονιού
τσαρπίζω ή τριτσαίρω (ρ)	τρελαίνομαι
τσαρσί (το)	αγορά
τσασούρης (ο)	χοντρός, «μπατάλικος»
τσατθί (το)	μεσοχώρισμα
τσέκχι (το)	επιταγή (μου ήρτασι τσέκχια από την Αμερική)
τσεμπέρι ή σαγιάς ή φοκιόλη (το)	το μαντήλι του κεφαλιού (γυναίκας)
τσέρικι (το)	το στρογγυλό προσστατευτικό σίδερο γύρω στο βαρέλι
τσεκαίρω (ρ)	ψάχνω, διερευνώ («λογιάζω»)
τσιαρίτες (οι)	τηγανισμένο «λαρδί» (λίπος) σε «μπουκχουνιές»
τσιγαράς (ο)	ο μεγάλος καπνιστής
τσιγγέλι (το)	μεγάλο σιδερένιο άγκυστρο για να κρεμάνε τα κρέατα
τσικνηση (η)	το ειδικό μίγμα της σάλτσας που βάζουν στο φαγητό (τσιγάρισμα)
τσιλλίζομαι (ρ)	ετσιλλίστηκα (αορ.) με πάει διάρροια
τσιλλα ή τσιλιό ή σουρδιση (η)	ευκοιλιότητα, διάρροια
τσιλιάρης (ο)	φοβιτσιάρης, δειλός («φοετσιάρης»)
τσιράς (ο)	το δαδί
τσιρίσι (το)	ειδικό μίγμα των τσαγκαράδων για συγκολλησεις
τσιμιά ή παρασιτιά ή ζάκι (η)το τζάκι	
τσισί (το)	στο μωρό λένε «τσισί» για να κατουρήσει -επίσης για τα μικρά παιδιά «τσισί» είναι το καινούργιο ρούχο
τσιπθώνω (ρ)	τσιτώνω, τεντώνω

τσιθωμένο	τεντωμένο, τεζαρισμένο
τσισης (ο)	ο ντυμένος με καλό γούστο, άψογα, στην τριχα
τσιτσιρος (ο)	ολόγυμνος
τσιτσι (το)	το κρέας (παιδική λέξη) ώ τσιτσι μπιμπί (ειρων) = ώ τσιτσι μπιμπί = ώ μεταξωτέ μου!...
τσότρα (η)	είδος παγουριού, παγούρι για πιωτό
τσολόχα	πολύ απρόσεχτη γυναίκα (χάλα κατέβα γυναίκα) (α τσούμπαλη) (χάτσου πάνω - χάτσου κάτω)
τσουδιά (η)	άσχημη μυρωδιά από κάψιμο φαγητού
τσουδιασμένο μαέρεμα (φάβα) (το)	καμμένη φάβα, τσουδιασμένη
τσουκνούδες (οι)	τσουκνίδες, παρασιτικά χόρτα που κεντούν και τσούζουν στο δέρμα
τσουκάλι (το)	το τσουκάλι
τσουλλί (το)	μια τούφα απ' τα μαλλιά, ή κορίτσι αμφιβόλου ηθι κής
τσουλούφια (τα)	φαβορίτες
τσουμουδιά (η)	μιλιά, τσιμουδιά, σιωπή
τσουννί (το)	το κοτσάνι, ο μίσχος του φρούτου
τσουράπια (τα)	μάλλινες κάλτσες, μακριές και χοντρές
τσουρβάς (ο)	η φάβα, το «μαέρεμα»
τσουρμάρω	σχηματίζω, φτιάχνω τσούρμο (πλήρωμα) για την τράτα
τσούρμο	πλήθος ανθρώπων, ειδικά για τη Νίσυρο, σημαίνει το πλήρωμα της τράτας (του γρύπου) 15 έως 20 άτομα
τσουτσού (η)	το κατούρημα μτφ. το πέος
τσουτσουμάλλες (οι)	θάμνοι, ή αγριόχορτα με γαλακτώδες υγρό που τσούζει
τσουφούτης ή αβριός (ο)	ο πολύ τσιγκούνης
τυλιάρι (το)	ειδικής κατασκευής ξύλο για να ξετυλίγουν το μαλλί που κλώθουν
τυριά (η)	ειδικό μίγμα για την πικάντικη φέτα
Τυρμή ή τυροφάγος (η)	η Κυριακή της Τυροφάγου, της Τυρινής
τωραδά (επιρ.)	αυτή τη στιγμή, μόλις τώρα

Υ

υποχονδριακός (ο) ιδιότροπος, αφχαρίστητος

υποχόνδρια (η)
υπναράς, υπναρού

ιδιοτροπία
που του (ή της) αρέσει να κοιμάται συνέχεια

Φ

φαίνω ή υφαίνω (ο)	φαίνω στη βουά = υφαίνω στον αργαλειό
φαΐσερά (τα)	χόρτα ωμά που τρώγονται με το φαγητό σαν σαλάτα
φακιοκρεμμύρα αντί φωκιοκρεμμύρα (η)	σπηλιά για φώκιες
φακιόλλι (το)	ο σαγιάς, το κεφαλόδεμα εσωτ. κεφαλομάντηλο
φάκχα (η)	παγίδα, φάκα
φαοπρουκάς	που ζει από την προίκα της γυναίκας του
φανίζομαι (ο)	μένω ταπί, τα χάνω όλα -εφανίστηκα -εφανίσαμε = έμεινα ταπί (με γδύσανε)
φανόφτης (ο)	το φουγάρο του σπιτιού, καπνοδόχος
φανουλιάρης (ο)	άδικος, κακός παίκτης, απατεώνας, ζαβολιάρης
φαοπρουκάς	προικοθήρας
φαραόσυκα -φαραοσυκιές (τα -οι)	φραγκόσυκα, φραγκοσυκιές
φάουσα (η)	αρρώστεια, λέγεται σε κατάρα: η φάουσα να σε φάει
φαρδούμα (η)	γυναίκα παχιά και ψηλή, εύσωμη, «νταρντάνα»
φαρμασώνης ή φαρμασώνος (ο)	φαρμακόγλωσσος, κουτσομπόλης
φασκιά (η)	οι φασκιές είναι οι απαραίτητες πάνινες ζώνες
φασκιωμένος -η -ο	για να φασκιώνουν τα μωρά, να μην «κοπούν»
φατθός -φατθά (ο -τα)	υφαντός -υφαντά (φατθή μπατανία) = υφαντή κουβέρτα
φελιάζω (ο)	τεριάζω, εφαρμόζω
φέλιασμα (το)	ταίριασμα, καλή εφαρμογή
φέλιασμένο (το)	ταίριασμένο, εφαρμοστό (του 'ρθε γάντι)
φέλλα (η)	φέτα ψωμιού
φελλούκα (η)	μικρή βαρκούλα (για ψάρεμα κ.τ.λ)
φέστα -φέστες (η -οι)	γιορτή -γιορτές μτφ. φασαρίες (Ιταλ. festa)
φιάκας ή φκιάκας (ο)	ρεκλαμαδόρος, επιδειξίας
φίκχα (επιρ.)	γεμάτο μέχρι τα χείλη (λέγεται και τίγγα) φίσκα
φιρφιρένιο (το)	κάτι που έχει κατασκευαστεί από λεπτή πορσελάνη
φκαριστιούμαι	ευχαριστιέμαι
φκολοημένα (τα)	τα πανίερα με τα δώρα, Χριστούγεννα στο Νεκροταφείο
φκιούμαι (ο)	ακούω, ακροόμαι, φουγκράζομαι
φλάμουρο (το)	φόβητρο, σκιάχτρο στα χωράφια για τα πουλιά

φλάρος (ο)	βρισιά για τον άνδρα μαζί με φάσκελα
φλεμόνια (τα)	οι πνεύμονες
φλισκίνα (η)	στέρνα χωραφιού που δεν κρατάει νερό - χάλια (λένε κι αυτόν που πίνει συνέχεια και δεν ξεδιψάει)
φλόκχος (ο)	ο γλόκος, το μπροστινό μικρό ιστίο καΐκιου
φλόμος (ο)	φέτα πορτοκαλιού ή μανταρινιού
φοέρα (η)	φοβέρα
φοερίζω (ρ)	φοβερίζω
φερτής (ο)	κουβαλητής, κουβαρντάς (χοβαρδάς)
φοετσιάρης ή φοϊτσιάρης (ο)	φοβισιάρης
φοετσιασμένος -η -ο	φοβισμένος
φόρμος ή καχλά (ο -τα)	περιπτώματα στιβαγμένα
φούμαι (ρ)	φοβάμαι (ειρων. εκφρ. «εφοθήμε»)
φούντα το σίδερο (ιδιωμ.)	ρίξε την άγκυρα
φουνταίρω (ρ)	αγκυροβολώ
φουμαίρω	καπνίζω
φουφού ή φοβού (η)	είδος κινητής ψησταριάς
φουρνέλλο (το)	συσκευή τζακιού, σπάσιμο βράχου με ή δυναμίτη ή μπαρούτι
φούσκα του χοίρου (η)	η σποροδόχος κίστις σε μπαλόνι
φούσκες αμερικάνικες (οι)	αμερικάνικα μπαλόνια
φούσκας	αυτός που λέει λόγια χωρίς σημασία («μπούρδας»)
φραγγοβάσουλα (τα)	τα ξενικά φασόλια, τα βλάχικα, όπως τα λένε στη Ν. τα τσαουλιά φασ.
φραμός (ο)	ο φραγμός
φραγκιασμένος (ο)	βραχνιασμένος
φρενιμάδα (η)	φρονιμάδα
φρένιμη και καλοπροιμισμένη	= κουβέντα συνοικεσίων
φρένιμος (ο)	φρόνιμος
φρόκαλα (τα)	σκουπίδια, απορρήματα (ή «άτσελλα»)
φρύζω (ρ)	ξεροψήνω
φρυμένα (τα)	ξεροψημένα
φτενά (τα)	φτηνά, λεπτά, αδύνατα, εμπορ. όχι ακριβά
φτενόπετσα σύκα (τα)	σύκα με λεπτή φλούδα
φτερούδες (οι)	πέτρυγες, πτερά, επίσης σημαίνει «φτέρες», αγριό χορτα που φυτρώνουν στις «ωσσομεριές»
φτί (το)	το αυτί
φτίση (η)	φυματίωση
φτισικός (ο)	φτισικός, φυματικός

φτωχολοημένος (ο)	φτωχός, φτώχαλος
φύλακας (ο)	η σάκκα των βιβλίων του μαθητή με πάρε-φέρε απ' το σχολείο
φυραίνω (ρ)	αδειάζω, ξελαφρώνω, λιγοστεύω
φώκιο (το)	ειδική διαδικασία ξεματιάσματος
φωκιοκρεμμύρα ή φακιοκρεμμύρα (η)	σπηλιά για φώκιες
φώτηδες (οι)	ρούχα και άλλα δώρα για το νεοβάπτιστο από τον νοννό

X

χαβαλές (ο)	δύσκολο φορτίο ή άλλο υλικό που πιάνει χώρο και εμποδίζει
χαβάς (ο)	σκοπός τραγουδιού
χαβέσι (το)	μεράκι, επιθυμία, κέφι
χαζάης (ο)	φαγάς και τεμπέλης
χαζής (ο)	αυτός που έχει βαπτιστεί στον Ιορδάνη
χαζηκονταρής (ο)	αυτός που τρώει συνέχεια τζάμπα όπου βρει
χαζίρικα (επιρ.)	έτοιμα (τα βρίσκεις χαζίρικα; Τρώε και μη ρωτάς)
χαϊβάνι (το)	σπιτίσιο ζώακι (σκύλος, γάτος)
χαϊρι (το)	προκοπή
χαζίρικα (τα)	τα έτοιμα, αυτά που αποκτώνται άκοπα, εύκολη απόκτηση
χάλαζα (η)	το χαλάζι, και αρρώστια των χοίρων
χαλατό (το)	χαλασμένο σπίτι, κατεδαφισμένο, οικόπεδο
χάλλαρος (ο)	το στόμα που μιλάει άσχημα (προσβλητικά) -(φράξε τον πια τον χάλλαρό σου!)
χαλουβάς (ο)	χαλβάς
χάμαι (επιρ.)	χάμω
χαϊμαλί (το)	φυλακτό
χαμηλοθωρούσα (η)	η ναζιάρα που κοιτάζει χάμω
χαπάρι ή χαμπάρι (το)	κακό μαντάτο, είδηση (δεν χαμπαρίζει)
χάντρο της βιστέρνας (το)	το στόμιο της στέρνας από πέτρα πελεκητή
χαραβάλλα (η)	τρύπα που χάσκει, ρωγμή, «χαραμάδα»
χαροφάς (ο)	που τρώει σε βάρος άλλων, χωρίς να δουλεύει
χαραμπάθι (το)	φασαρία, κακό μεγάλο, χαλασμός
χαρανάς ή κουτεντές (ο)	ανόητος μαζί και βλάκας (ή χαραπάς)

χαραπάς ή νεροκολόκυθο (ο -το)	φλάσκα, ή φλασκί από ξεροκολόκυθο, για οι νοπνευματώδη ποτά ή για να τραβάνε νερό από το πηγάδι ή στέρνα
ή χαραπούλλα ή χαραπούλλι (ο -το)	είναι και βροισιά
χαρκιάς (ο)	χαλκεύς
χαρταλαμίδι (το)	ειδικός χώρος στις πλευρές του μπαούλου για τιμαλ φή
χαρτοφυλλάκκα σύκα (τα)	το καλύτερο είδος σύκων
χαρχάλλα ή χαραμάδα (η)	«χαραβάλλα» (τρύπα σε βράχο θάλασσας)
χαρχάλλεμα (το)	ελαφρός θόρυβος από ψάξιμο
χάσκας (ο)	βλάκας, αφηρημένος (ή χάχας)
χατάς (ο)	σύμπτωση, τύχη, τυχαίο
χαχόλος -α (ο)	ακατάστατος -η, ατσούμπαλη
χασορόκχος (ο)	επιπόλαιος
χαχχάλλες (οι)	τα κελύφη (τα εξωτερικά τσόφλια) των βαλανιδιών
χάψη (η)	η φυλακή
χειρόλαο (το)	χειρόβολο, μια φουχτιά (λέγεται και «χερόβολο»)
χέρρες (οι)	είδος γαντιών για το θέρισμα (μόνο το πάνω μέρος)
χέρισσο χωράφι (το)	χέρσο χωράφι, ακαλλιέργητο
χερισσομένο (το)	χέρσο χωράφι, ακαλλιέργητο
χειροπόστομο (το)	τα ωραία χείλη με το ωραίο στόμα
χίχι-χίχι (ιδιωμ.)	σαχλές δικαιολογίες, αστήρικτες (άσε τα κίχι-κίχι κι έλα)
χλαπούτσα (η)	άγαρμπο μεγάλο παπούτσι, παλιοπάπουτσο
χόβολη (η)	η στάχτη χωμένης φωτιάς (ζεστή στάχτη)
χολιώ (ο)	λυπάμαι
χολιασμένος (ο)	λυπημένος, θλιμμένος
χολόπιαστος (ο)	επιρρεπής στις λύπες, ευπαθής στη λύπη
χολαντρίζω (ο)	η βάρκα είναι τρύπια, μπάζει νερά = χολαντρίζει ή κουλαντρίζει
χολομανώ (ο)	λυπάμαι και στεναχωριέμαι
χολοσκώ (ο)	στεναχωριέμαι
χολόσκαση (η)	στεναχώρια
χολοσκασμένος (ο)	στεναχωρημένος
χοιριά (η)	χοιρινή ακαθαρσία μτφ. κακή ενέργεια φίλου
χοιρομούρης (ο)	διπρόσωπος, ελεεινός και απαίσιος, άσχημος
χόντρος (ο)	χοντροκομμένο σιτάρι
χορατά ή χωρατά (τα)	αστεία
χορατεύω (ο)	αστειεύομαι

χοραταζής (ο)	αστείος
χοιροπέτσι (το)	χοιρινό δέρμα
χουΐ (το)	συνήθεια, το φυσικό (χουΐ μμου ν'εί)
χοχλάκας -χοχλάκια (ο-τα)	λείες και στιλπνές σιδερόπετρες από τους Χοχλάκους (τοποθεσία παραλία στη Νίσυρο)
Χοχλάκοι (οι)	λίες και στιλπνές πέτρες σε διάφορα μεγέθη
χοχλίδια (τα)	πετραδάκια του γυαλού σε διάφορα χρώματα
χρειά -χρειές (η-οι)	χρήσιμα εργαλεία και σκεύη
χρίζομαι (ο)	λερώνομαι
χρισμένος -η -ο	λερωμένος -η -ο
χρουσουζαμάς (ο)	πολύ άτυχος, πολύ γρουσουζής
χρυσοδεμένο βιβλίο (το)	σταχωμένο με επίχρυσο κάλυμμα
χτήματα (τα)	τα χωράφια, κτήματα
χτικιάρης (ο)	άρρωστος φυματικός, φτισικός
χτικιό (το)	φυματίωση
χτίριο (το)	κτίριο
χτίσιμο (το)	κτίσιμο
χυλάδα (χυλός) (η)	μίγμα από άμμο και τσιμέντο για τις σχισμές, χυλός, φαγητό από καλαμπόκι και αλεύρι κ.τ.λ.
χυνώνομαι (ο)	χύνομαι -εχυνώστημεν ή εξεμπλάσαμε = διαλυθύνκα με
χυτή (η)	βουτιά οριζόντιας κατεύθυνσης
χασορόκχος -α	άστατος -η, άτσαλος -η, επιπόλαιος -η

Ψ

ψακόνω (ο)	δηλητηριάζω
ψακομένος -η -ο	δηλητηριασμένος
ψακί (το)	δηλητήριο
ψαράκι (το)	ψαρονέφρι
ψεκάδι (το)	ελάττωμα (και ψεγάδι)
ψήγματα (τα)	ψήγματα, ξεθωριασμένα συννεφάκια σα σκόνη
ψιλοκούλλουρα (τα)	λαμπριάτικα λεπτά κουλουράκια ειδικής κατασκευής
ψιλολοήματα (τα)	ψιλοπράγματα
ψιλοβάλλω (ο)	υποψιάζομαι, υποπτεύομαι
ψόματα (τα)	ψέματα
ψοματερά (επι.ο.)	ψεματερά, χορατά, αστεία, στα ψέματα

ψυχικάρα (η)
ψυχοπιάνομαι (ρ)
ψυχομάχημα (το)

γυναίκα αμφιβόλου ηθικής, πορνήδιον
τρώνω λίγο όσο χρειάζεται να με περάσει η πείνα
ψυγορράγημα

Ω

ωξός (ο)
ωξομεριά (η)
ωσσομεριά (η)
ώσπου να γυρίσεις να δεις (ζμιέται) (ιδιωμ) = στο πί και φί, αστραπιαία
ωχό ή οχό (οχό Μαρτή) (ιδιωμ) = λένε στα βόδια για στάση
ωχολάξω! (προστ) λένε στα βόδια για πορεία προς τα έξω
ωχολαμέσα! (προστ) φωνάζουν στα βόδια να γυρίσουν προς τα μέσα
ώχχου! (επιφ.) επιφώνημα πόνου σωματικού ή ψυχικού
ώχχου μάννα μου (επιφ.) επιφώνημα πόνου σωματικού ή ψυχικού
ώχχουτο (επιφ.) λένε για κάτι που το καμαρώνουν
ώχχουμούτο (επιφ.) λένε για κάτι που το καμαρώνουν
ώχχουτα = αχ αυτά (π.χ. ώχχουτα τα τραούδια σου!)
ωχό Μαρτή (το όνομα του βοδιού Μαρτή)

ΑΝΑΜΙΚΤΑ

ΚΑΤΑΡΕΣ - ΕΥΧΕΣ - ΕΙΡΩΝΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ κ.τ.λ.

άμε στο καλό...
άμε στο καλό και στην καλήν την ώρα...
άμε στην ευχή...
στην ευχήν του Χριστού και της Παναγιάς
άμε κι' έλα - άμε κι' έλα
άμε στο διάολο!
άμε στο γεροδιάολο!
άμε στ' ανάθεμα!
άμε στην οργή!
άμε στον οξαποδώ!
άμε και μή 'γ' γυρίσεις!
άμε και να σ' εύρει "αλλαξιά"
άμμε!... άμμε!...
έ αμμε λέεις μου;!

άμμε πώς;
έ αμμε γιάντα πιό;
έ αμμε γιάντα; γιατί τραβά ο μήνας τριάντα
αμμ' ίντα! ίντανος
αμμέ!! - άμμος!!...
αμμ' ας είναι 'μ' πιό! εν έχει καναν να νοιαστεί;
ινναί! α 'ννοιξεις
άρα - μάρα και κατάρα!...
να 'ννοιξει η κεφάλα σου κι' ο εμυαλός σου!...
ας είναι μπάρουμου!
αμμ' ας είναι μπιό, εν του φίννει τίποτα του σσυχχωρμένου
ελιπέθτι δά... μήλον είμαι κι' εγώ!
βρε κάτσε που να κάτσουν οι σταφυλλίτες σου... ή που να κάτσει ο διάολος μέσα
σου!
πίσω μου σ' έχω σατανά!...
πίσω μου μιλάς, του κώλου μου μιλάς...
ώ διαόλου γυιέ - κακόν χρόνον νά 'χεις (συνηθισμένη κατάρα)
χαΐρι και προκοπήν να μή 'δ' δείς...
(τις περισσότερες, ή σχεδόν όλες αυτές τις κατάρες, τις λένε οι μάνες στα παι-
διά, αλλά δεν τις...νοιώθουν)
η βλάτθα να σε φάει!...
η λώθα να σε φάει!...
η φάουσα να σε φάει!...
ο χρόνος να μή 'σ' εύρει!...
ο ψόφος να σε κόψει!.. (ή να σε φάει)
ο καμός μου να σ' εύρει
κακό χρόνο 'ν' νά 'χεις!...
κακό ψόφο ννά 'χεις!...
την κατάρα μμου νά 'χεις!...
που να μή σσε χαρεί που σ' έχει!...
που να μή σσε χαρώ!...
που να σε πάρει και να σε σηκώσει!...
που να σε φάει το χτικιό
όχι! οχιά!... οχιές!... να γιόσεις!...
μου 'φας τα ζιέρια μου
φουρτούνα στα παζάκια σου
νά! φωτιά να σε κάψει!... (με σφάγγελλα)
που να μήν έσωννα!...η χρουσούζα
μη σώσεις και μή φτάσεις!...

έ που να κάτσει ο διάολος μέσα σου!...
ο διάολος μέσα σου και μεσ' τα εσωτικά σου!...
να πάς και να μή 'γ' γυρίσεις! στον αγύριστο!...
να πάρ' ο διάολος τη 'μ' μάνα 'γ' και τον πατέρα που σε φφαλόκοβγε
βρέ να πάρει η οργή!...
που να σου πεί ο παπάς στ' αυτί κι' ο διάκος στήν κεφάλη
την κακή σου!...
την κακή σου την ψυχρή σου!...
την κακή σου την ημέρα! την μαύρη σου
και τη μμουζωμένη σου (διάφοροι συνδυασμοί).
την ευχή μου νά 'χεις από τα είκοσί μου νύχια!...
τράβα με κι' ας κλαίω!...
μωρή κάμνεις το; λέουν = κάνεις έρωτα; δίνεσαι στους άντρες;
κάμνουντο αυτοί - κάμνει το αυτή
έλα! έλα! έλα πίο που να μή σώσεις!...
να λείψουν τα πιπέρια μου να δώ τις μαεργιές σου!...
είχεν κι' η Κουκού μ - κι' έξειντο κι' εθώρειντο
μήε σύ μή εγώ (μη ο μπάρμπα - τζίτζικας)
έν έχω - ποτθέ σου να μήν ποτάξεις!...
ο πόνος να σε φάει!...
ώ φωτιά να σε κάψει!...
εφάες με κόρακα!...
σώου-σώου νά...
αγάλι-αγάλι
έλα που να σε πάρει και να σε σηκώση
μήε συ παπά κουκχιά, μήε μείς βλοπητικά
ταμάμου!
ντιριούμαι (= διστάζω)
φοάσαι με; ινναί, σιγά μή σε φοούμαι - βρέ άτες!...
καλοφαομένος ο χοίρος σου!...
καινούργια παπούτσια; καλοκατελημένα
έφάες τες; -καλοφαομένες σου -καλά να σου κάμει!
είπασούτα! -κάμε καλά...
αμμ' ας είναι 'μ' πίο, τίποτα έν του φίννει του
μακαρίτη; αντιχάρως!
Ο παυτός με την παυτή επαυτονείνα
επαρκαθήιζα και τοθθωρώ και βγάλλει όξω
την παυτήν του κι' επαυτονείνα
ά να χαθεί ο συσχαμμένος, ο αχρειανός

είπες του τα; ινναί, είπα του τα, κι' είπε μου να πάω...
είπετέτης τα; -ινναί, είπαμέν της τα
έφερασούτο -έφερέσσουτη (= σου την έσκασε)
άλλα κι άλλα -ενελαϊστην η γειτονιά
ο ριχοπατιάς, ο γιαούτσης, ο γιακίμης, ο γιαμπής
έλεάσου το, αλλά εσύ μπιλμές!...
ηύρα ανεμαλαγιά, ή ηύρα ραβαϊσι (= ευκαιρία)
όξω από άδικο!...
όπου δεν πίπτει ο λόγος, πίπτει η ράβδος (παλαιό Νισ. ρητό)
όριά των και χαρά των (από τ' αλώνι) κι' όλα τ' άχερα δικά των
εδώα 'μ' μάνα πού 'κλασα
ετσαδά ντολοιπονί;
έλα πάλε σύ!... ιδαμεν κι' επάθαμε...
μίψιψι = έλα δώ (στη γάτα)
ούστου! = φύγε (στο σκύλο)
ξέ-ξέ-ξένο!... = φύγετε (στις κόττες)
ούσσι -ούσσι ντέ (δυνατά) = περπάτα (στο γαϊδούρι) -γάδαρο
όμπρ -σσου! = σταμάτα (γάδαρε)
αμμε σώνει και καλά...
έν κούω! - να κουφατθείς
εμπάτε σκύλλοι λέσετε! (κι' αλεστικά μή 'φ' φίκετε)
ετσα 'λ' λοάται μου!
έφφέγγω γυιέ μου, εφφέγγω (δε βλέπω)
έν καλοϊζομαι (δε με συμφέρει)
εν ημπορώ!... -γιάντα ανημποριάν έχεις;;
ηύρε 'ρ' ραβαϊσι ή ηύρεν αναμαλαγιά (ευκαιρία)
ο κακομούτσουνος ή κακομουτσουνιασμένος -η
η μουτσούνα του, της - ή η μουτσουνάρα του, της
έ κακόμοιτσε (αντί κακόμοιρε)
εφφεν κατσιρμάς (εκατσίρδισε)
-και τα καλά δεχούμενα, και τα κακά δεχούμενα
-έλα που να σε φέρουν τέσσερις (κατάρα)
-φωναίξουν κάποιον, κι' αυτός απαντά μ' ένα ξερό = έ!
“έξυνος και ξερός!” του λέει εκείνος που του φώναξε
-ένας φωνάξει δυνατά θυμωμένος κι' ο άλλος: “σκασιμός να σε κόψει και να σε
θερίσει αφορεσμένε”
-ρωτούν κάποιον: τι έγινε; κι' αυτός απαντά: έν ηξέρω...
“να ξερατθείς! να ξερατθείς και να βγάλεις τ' άντερά σου”
καλούν κάποιον ανεπιθύμητον: έλα που να μή 'σ' σώσεις, έλα!

ήρτιν που να μὴν ἔσωννε! ή, ήρτεν που να μὴν ἔφταννε!...
 -ἔλα πάπφου μου να σου δείξω πού τό 'χει η μάμμη μου...
 -ρωτούν: πού 'ν ο Γιάννης; απάντηση: ἔφνε, ή ἔκοψε!
 και λέει με αγανάκτηση εκείνος που ρώτησε: "κόψιμο να τον πιάσει" (βλαστή-
 μια) -το ρ. κόβω ή κόφτω σημαίνει επίσης: παίρνω δρόμο και φεύγω (π.χ. μου ἔ-
 κοψεν το ψάρι)
 -οι Νισύριοι περισσότερο λογοπαίζουν και λογοτεχνούν αυθόρμητα πάνω στο
 θυμό τους και απαντούν με θυμωμένο ύφος, χωρίς όμως κακία και ἔχθρητα π.χ.
 πού 'ν' η Ελένη; -ἐν ήρτεν ἀκόμη -"να μή 'σ' σ'ώσει! ή μή 'σ' σώσει κι' ἔρτει..."
 -ρωτούν: πού 'ν' ο Κωσταντής; -ἔφνε, πάει στην Κω...
 "Να πάει και να μη γυρίσει!" του καταριέται αυτός που ρώτησε, που δεν το πε-
 ρόριμε να φύγει για την Κω ο Κ.
 -Ω γυιέ μου καλωσόρισες, καλά 'σαι γυιέ μου;
 -βούου! ντάπαθα η κακορίζικιαα! η χρουσουζα!...
 -Μουρέ βγάλ' τη 'μ' μίξα 'σ' σου, μίξη, μιξολούφη!...
 λαλώ (ϑ) = οδηγώ λάλει το γάδαρο κι' ἔρχομαι κι' εγώ
 ἀλάϊτσι πατά!... (επιφώνημα ξαφνικού δυνατού πόνου)
 ἔεβιά!... ή ἔεβί!... (επιφ. βεβαιωτικό), ή ούου!
 π.χ. ρωτάνε ένα παιδάκι: βρεσσί, του λένε, έχει πολλά μαϊδιά ο πατέρας σου; -
 Ούου!... απαντά το παιδάκι -πόσα μαϊδιά, πολλά; Έεβιά! απαντά πάλι ο μικρός
 αμμ' αν' εἶ; (απείθεια) π.χ. κάθε μέραν του το λέω, αμμ' αν εἶ;
 εγώ το λέω εγώ το κούω
 -ἔββάλλει μέσα γλώσσα! μαγιασούλι!... (για τον πολυλογά)
 -ή και: στόμας εἶν' αυτός; μαγιασούλι!... (ή πολυλογού)
 -ούλλες τον κυνηούσι, της νυχτερίδας το κοκχαλάκιν έχει πάνω του...
 ετσά λλοάται μου;...
 -ώ τσιτσιμπιμπή! τριμμάτη! (βρισιές)
 -ολουσουνέ = συνέχεια (π.χ. το κτυπά το παιδάκι, ολουσουνέ)
 -ε αμμ' ας ε'ναι 'μ' πιό... (ιδιωμ.εκφρ.) π.χ. αμμ' ας είναι 'μ' πιό εν έχει άνθρω-
 πο να του μιλήσει
 -ξίκορσου (ιδιωμ.εκφρ) π.χ. ξίκορσου τα λεφτά που τού 'δωσα, χαράμεν επή-
 γαν, ἔφαέντα
 -έ 'μ' μαρμάσσει = δε συγκινείται, μένει αδιάφορος
 αμμ' ας είναι 'μ' πιό, ἐν του φίννει τίποτα του μακαρίτη; αντιχάραος εἶ'
 -ινναί! -αννοίξεις! ή αννοίξει η κεφαλή σου κι' ο εμουαλός σου!...
 -πότες; -πότες; ἐπότες! ὄνταν ήρταν οι αμπότες!...
 -σου δίνουν κάτι π.χ. ένα κομμάτι φαῖ (τυρί, καρπούζι, κ.τ.λ.) και σε ρωτούν:
 καλό σσου ν' εἶ; (δηλαδή σου φτάνει; επαρκεί;) και αν σου φτάνει, τότε απα-
 ντάς: καλό μμου ν' εἶ (δηλ. μου αρκεί)

-γαλαντόμος = χουβαρντάς π.χ. μου έδωσε για μπαξίσι 10 Δρχ. λέω / Μάνα μου ο γαλαντόμος! μου λένε

-φουρτούνα στα παζάκια σου, χρουσαζαμά!
ώ φουρτούνα να σ' εύρει, χιακχούλλη!
ώ φωτιά να σέ κάψει, ανάξιε! κατρουλλά!...

-σκότωσε λολλούς πλέρωσε ζερεμέδες

-επήαν και γύρισεν αξανάμπομπα (= άπρακτος, κακήν κακώς)

-παλουκώθου πιό = κάτσε κάτω

-με το σκαμπαίλικι μου!... = με το έθθι θέλω (εμβιαστικά)

-βοηθάτε μου γειτόνοι κι' επιάσαμε οι πόνοι

-το μωρό έκανε τσουτσού του = κατουρήθηκε (τσίσα του)

-βαρδάστε κι' έρχονται τα βόδια

-το σταυρό σου και την πίστη σου! παλιοκερατά!...

-βάρδα Σμύρνη - βάρδα Πόλη κι' ο καιρός θα δείξει βόλι!...

-ξεπετσερά = ξώφαλτσα (την έφραε ξεπετσερά την πετριά!)

-βάρδα! φουρνέλλου!... / βάρδα από την πιθαμή μου!...

-έχει μοίρα 'μ' πάρτυ = εμετριάστηκε π.χ. σου δίνουν να φάεις κάτι που καίει - φωτιά, έν τρώγεται, μετά από λίγη ώρα κρυώνει κάπως και το τρώς λέγοντας: "τώρα έχει μοίρα 'μ' πάρτυ"

-αο μπρός βρωμού τσιλιές κι' α πίσω κατρουλιές / τρώεται

-άχχα πφούφφου!...

-έ μμιλάς; ρωτώ σε κι' έμμιλάς ί; έ που να βουατθείς...

σ-κάμνωσου; = σου ταιριάζω; εξυτηρετείσαι; Όχι, έμμου κάμνεις

-έν κάμνει = δεν είναι σωστό, δεν επιτρέπεται π.χ. μήν πάς εκεί. Έν κάμνει! ένα γγερεμέ είναι κι' οι δυό = ότι ο ένας, ότι ο άλλος

-μάα!... -μανίκια ή μαμμούνια, ή μαμμουδιές

-βά ο άνθρωπος! έπαθε! = τρελάθηκε

-εν ηξέρω - να ξερατθείς!...

-εμπρός σου θώρει βόδι! = κύττα μπροστά σου βόδι!

-να ννοίξει η κεφάλα σου και να πίνουν οι κοράκοι νερό (ΚΑΤΑΡΑ)

-φαΐσερά: χόρτα που τρώγονται με το κύριο φαγητό σαν σαλάτα άλλα βραστά, κι' άλλα ωμά: τα κυριότερα βραστά είναι: λαπανίδες, λαπανιδόσταχα, λούπε-βρα, λαχανίδες, κράμπες, λάχανο, λαχανίδες, καρναμπίθι (κουνουπίδι). Και ωμά είναι: ρόκχες, κορφές, μαρούλια, κουσουμπάλια, λόβια, κερατσούλια, ζω-χός αλλά και κράμπες ή και λάχανο και ραπάνια. (Πολλά απ' αυτά καλλιεργού-νται στους κήπους)

-αυτός την κουλαντρίζει (ιδιωμ.εκφρ) = κάνει έρωτα μαζί της

-ώ μωρή Βηθανία εβύθισες πάλε;

-ώ μωρή Κουλαντόνα!...

-ώ χαράς το χάλι! ηύραμεν τον μπελά μας μ' αυτόν
 -Βρέ έν πά' να πρέσεις στη 'β' βουή να γλυτώσωμε; έφας μας πιό!...
 κχι-κχι! άχχα-άχχα! (στα μωρά) για να μη φάνε κάτι
 -και λέει μου η μάνα μου εσέναν έχω μόνο
 -είπαμεν κυρά να κλάννεις, αλλά μην το παρακάνεις!...
 -είπαν του λολλού να κλάσει κι' έκατσεν κι' εξεκωλόθη
 -ήθελές τα κι' έπαθές τα, ποιός σ' επάτην εις την κοιλιά
 -εγώ έννεκατεύγομαι!...
 -έ και πού πιό ζωή!...
 -έβγαλέν του τα μάτια του, και πάλε καλά! επολλυκαίρισε...
 -εφάτον να πάει, αμμ' άν ει; έμμαρμάσσει, ταμάρου
 -πίτθα μπρός και πίτθα πίσω, ά βγω θέλει να λιλήσω
 -έ ο,τι κι' αν εί, έπαθεν ο άνθρωπος = ετρίτσαρε, ετσάρπισεν το μυαλόν του, χά-
 νει!
 -Μάνα μου παθούμενος είν' ο άνθρωπος
 -ετσά να πάει η κεφαλή σου κι' ο εμναλός σου (κατάρα από την μάνα στο παιδί
 που έσπασε κάποιο σκεύος)
 -και μπορεί να συνεχίσει: "διαόλου γυιέ!... αφωρισμένε!... ο ψόφος να σε φά-
 ει!..."
 -έλα μωρή γοργόνα που κακό χνόνον νά 'χεις...
 -έλα διαόλου γυιέ που να μη σ' εύρει του χνόνου ή ο χρόνος να μη σ' εύρει (βα-
 ριά κατάρα)
 -πρωτομυριστής, πρωτοκλαστής
 -ώρα κακή που σε φφαλλόκοβγα η χρουσουζα, έ σε καμνα έναν κουάρι σκατά;!...
 -κακή αναλαγιά!... = ώρα κακιά
 -τάξε μου να σου τάξω
 -ότι έρτει και κατάρτει
 -εξόλης και προόλης (= πολύ κακός, ανάποδος άνθρωπος)
 -ώρα σου καλή (αντίο)
 καλημέρα γέρο - κουκχιά σπέρω
 -εκούκχισε γκι' ο πετεινός - ίντα 'μ' μαθές;...
 -μήε σύ παπά κουκχιά, μήε μεις βλοητικά
 -ήμπεν ο διάλογος μέσα του, κι' επιμένει, σώννει και καλά να...

П А Р А П Т Н М А

Πριν από 50-60 χρόνια, που οι κάτοικοι της Νισύρου ξεπερνούσαν τις 3.000, οι τέχνες και τα επαγγέλματα είχαν κάποιαν άνθηση σε σχέση με την τωρινή εποχή.

Συγκεκριμένα, στο Μανδράκι εκτός από καμιά ντουζίνα Καφενεία που υπήρχαν, είχαμε και πολλούς τσαγγάρηδες. Τώρα δεν υπάρχει ούτε ένα τσαγγαράδικο. Λίγα ραφτάδικα, τώρα ούτε ένα. Αντίθετα υπάρχουν μαραγκούδικα λόγω οικοδομικών εργασιών. Οι περισσότεροι κάτοικοι όμως ζούσαν από τη θάλασσα και τα χωράφια. Ήσαν δηλαδή Ναυτικοί και Γεωργοί.

Γι' αυτό παραθέτομεν εδώ Ναυτικούς και Γεωργικούς όρους:

ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

κριθάρια
παμπακιά
ατθιόλι
ρουμάνι
γλύσμα
ζευγαρίζω
ζευγάρι
υνί
ζευγάς
ζυγός
ζεύλες
κνοιιάζω
άνκνοιαστο
κνοιασμένο
αουροκνοιασμένο
απόκηπτο
πρώμα -έψιμα
πρωμοφύλλα
έλιτθας -λίτθια
βατί -βάτεμα
γεροντομοίρι
λάκχωμα
ένιτθας

αυλότοπος -βιστέρνα
βαστάδι -ταύλες
το χάντρο της βιστέρνας
κουτσουνάτος
δυμνίτης
ποσκεπά
χαχχάλες
βαλάνια (βαλανίδια)
λόβια -κορφές
ρόκχες -κορφές
λαψανίδες
λαψανιδόσταχα
κρεμμάρι
θρεφτό ή θρεφτάρι
κουσουμπάλια
λούπεβρα
χαραπούλλι
κούμμαρα
κουμμαριά - Γιαλιού
μυρτόκουκχα
απφιδόκοπα
απύρι (ή διάφι)
μαξούλι
τσουρβάς (ή μαέρεμα)
ράπφες
γαδαράπφες
ράπφη
περδικόπουλλα
γιέμος -νικήτας
ψαράκι (μπριζολίκι)
τσουτσουμάλλες
φτερούδες
σκελλαρούδες
αλιορόντοι
τσουκνούδες
λαόστρα
κράμπες
μουστοκοφτή
πνιούρι

πιθαρίδα
πιθοριδόξυλο
αμπατή
σπασμάδα
αποστροφή
φρόκαλα
αστοιβές
λίδες -δεμάτια
λωνεύω
χάντρο ή πλάστιγγα τ' αλωνιού
μεστωμένο
ξεθερίζω -άχερα
γιαμπαδάκι
ρεμόνι -τριχιά
ασφύτιλλας
ρουτύσουνο ή κουκχούλλα
γαδαράπφες
λουμπούνια
καλύβα
άγανα -ρίκια
γαδαράγκαθας
σπορά
ατσουμάδα
αγριοκρομμύδα
εδρύς -εδρυάδες
στουμούχι
σοράδα σκόρδα
κρομμυδόφυλλα
μολόχα
κερατσούλια
πατελιά
στίψη
ακισήρα (ή ασικήρα)
παρακνοιασμένο

**ΑΝΑΜΙΚΤΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ
ΠΟΛΥ ΓΝΩΣΤΟΙ ΣΤΟΥΣ ΝΑΥΤΙΚΟΥΣ**

πρίμα
κατάπριμα
καραντί
δευτερόπριμα
δραμουντάνα
γραί(γ)ος
λεβάντης
πουνέντης
σορόκχος
σοροκχάδα
προβέξα
προβεξινός καιρός
γαρμπής
πουνεντογάρμπης
όστρια (ώστρια)
όστρια σορόκχος
μαΐστρος
μαΐστρος -δραμουντάνα
γραίο -λεβάντης
πουνεντομάϊστρος
κουβέρτα
πουκαπόρτα
αμπάρι
μπαστούνι
άλμπουρο
γάμπια
άγκυρα
αντένα
δράγγεμα
μπονατραίρω
φουνταίρω ή φουντάρω

σάκκος των διχτυών
πλωριό κουπί
πριμνήσιο κουπί
στρούφος
σκαρμός
μαδέρι
πλώρη
αρμός
πρύμη
σφιλλάτσο
πρίμα -πρίμα
ναύτης
παλάγκο
καδένα
μούδα
πιάνω μούδα ή μουδάρω
μουδαρισμένα πανιά
λατίι
τρεχαντήρι (ρα)
μπρατσέρα
σκότθα
λάσκα τη σκότθα
λέβα τη σκότθα
λέβα το κάβο
λέβα την άγκυρα
φλόκχος
αιτάντης
μούτσος
κάβος (2)
θειλιά
σταυρόκομπος
σφιλλάτσο
κατράς ή πίσσα μπουγάξι
ξάρτια
διάκι τεμονιού
χαρκάς
περόνι
αποσουφράνου
καλάδα

(απο)σταβέντου
αποστατό
ρουντούνι
γρούπος
ρουκάννα
όξω καιρός
μπούνια
μιξός
χολαντρίζει
μπουκχαδούρα
πάγκος
σάρτα πάγκο
κάργα τα κουπιά
σία πίσω (σιαίρω)
πλευρίζω
ρεμετζάρω
στο ρεμέτζο
καρίνα
καλαφατίζω
καλαφάτισμα
καλαφατικά εργαλ.
καλαφάτης
ματζόλλα
παλαμίζω
παλάμισμα
φουνταρισμένο “αρόντα”
πισσάρισμα
βαράρω (-αίρω)
λεβάρω (-αίρω)
βιράρω
τεμονεύγω
σακχολέβα
καγγάβα
φελλούκα
γαζολίνω
γιουράρω
καλαμάρω (-αίρω)
ρηγά -ανοιχτά
ξωρίζω

γιαλό - γιαλό
τρακχαίρω
έλα γιαλό
φαλάγγια
στεργιανός καιρός
αποβόρι
απόννερα
πλωρίσιος κάβος
πριμάτσα
ενάντιος καιρός
όρτσα ή όρσα
ορτσάρω (-αίρω)
θλούμπα ή σίφουνας
αμόλα καλούμπα
γιεμιζής
μπαλαούρο
λάδι -θάλασσα
φουρτούνα

ΝΙΣΥΡΙΚΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

1. Μπίρδι -μπίρδι
2. γγουφτό
3. αμπάρες
4. μπιρί
5. μάκχος
6. σβούρες
7. σαμάδες
8. κυνηάρης (στεριά και θάλασσα)
9. κλουζήδες (στα χωράφια)
10. κλέφτες και αρματωλοί
11. μπίλιες - αμύδαλα
12. βουρνί - αμύδαλα
13. κυλίντρα - αμύδαλα
14. μονά - ζυγά - αμύδαλα
15. γιάντες

16. καραβάκια (στη θάλασσα)
17. πάπφα (τόπι)
18. φούτ - μπώλ (φούτουμπολ)
19. βόλλεϊ μπώλ (στο σχολείο)
20. διάφοροι αγώνες δρόμου μικρών αποστάσεων (εκοντραστάραμε)

Λεπτομερής περιγραφή των παιχνιδιών αυτών, ίσως είναι περιττή. Αυτά τα παίζαμε στην παιδική μας εποχή. Τώρα, σχεδόν όλα έχουν καταργηθεί. Γι αυτό νομίζουμε πως δεν χρειάζεται να τα περιγράψουμε. Και οι μεν “ηλικιωμένοι” τα θυμούνται, οι δε νέοι δεν ενδιαφέρονται. Αν υπάξουν νέοι που θα ήτο δυνατόν να ενδιαφερθούν από περιέργεια ή χάριν της ιστορίας, ας ρωτήσουν έναν ηλικιωμένο να τους εξηγήσει. Τώρα στη Νίσυρο παίζονται μονάχα παιχνίδια της “μπάλας” (foot ball, volley ball, και basket ball). Γίνονται και αγώνες δρόμου, σε κάποια επίσημη ημέρα.

-Βόλλεϊ μπώλ (πετόσφαιρα) παίζαμε μόνα στο “πίσω” σχολείο που είχαμε τα ειδικά δίχτυα: πουθενά αλλού.

-Ποδόσφαιρο παίζαμε στο σχολείο, μα και σε κάθε “πλάι” ή και χωράφι. Τότε είχαμε πολλά “πλάγια”: τα 12 κύρια “πλάγια” ήτανε: Του Πιαουλιού, της Ταύλας, του Γιαλού, του Λαγκαδιού, του Λαπαρδά, του Τρούλλου (2), του Ποταμού, του Σαντορινιού το πλάι (στο τρίστατο), του Ελίτθα (3), της Λικιωμένης, της Φάμπρικας (όπου είναι σήμερα το Ηρώων) και του Αι -Σάββα. Πολλά “πλάγια” μα και πολλά παιδιά.

-Basket ball (καλαθοσφαίριση) δεν είχαμε ακόμη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α΄ ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 209
Β΄ ΛΕΞΙΚΟ	σελ. 211
Γ΄ ΚΑΤΑΡΕΣ - ΕΥΧΕΣ κ.τ.λ. ΑΝΑΜΙΚΤΑ	σελ. 288
Δ΄ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ	σελ.295-296
Ε΄ ΝΙΣΥΡΙΚΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ	σελ.302

ΝΕΟΝ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Όπως είναι γνωστόν, η Εταιρεία Νισυριακών Μελετών ιδρύθηκε το 1961 και αναγνωρίστηκε επισήμως το 1962 δια της εγκρίσεως του Καταστατικού της με την υπ' αριθ. 4774/1962 Απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών, οπότε και καταχωρίστηκε στο ειδικό βιβλίο Σωματείων.

Στην συνέχεια, το Καταστατικόν τροποποιήθηκε με την υπ' αριθ. 529/1972 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών και καταχωρίστηκε νομίμως στο βιβλίο σωματείων με αριθμό 3064/26.3.1973.

Η Γενική Συνέλευση των μελών αποφάσισε το 1996 την τροποποίηση του Καταστατικού και την προσαρμογήν του στις νέες συνθήκες όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί.

Το Διοικητικόν Συμβούλιον της Εταιρείας, ετοίμασε ένα σχέδιον Καταστατικού το οποίον μετά από σχετική συζήτηση και επεξεργασίαν - εγκρίθηκε από την Γενική Συνέλευση των μελών τον Φεβρουάριον του 1999.

Τελικώς, αφού ακολουθήθηκε η νόμιμη διαδικασία δια της δικαστικής οδού, το νέον Καταστατικόν εγκρίθηκε με την υπ' αριθ. 761/2000 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

Ακολουθεί η δημοσίευση, Αποσπάσματος του πρακτικού της Γενικής Συνελεύσεως που ενέκρινε το Καταστατικόν, η απόφαση αποδοχής του από το Δικαστήριον και τέλος το κείμενον του νέου Καταστατικού για την πλήρη και ολοκληρωμένη ενημέρωση όλων των μελών αλλά και κάθε άλλου ενδιαφερομένου.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ
ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Πράξη 8η/1999

Στην Αθήνα και στα Γραφεία της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, σήμερα την 7-2-1999 ημέρα Κυριακή και ώρα 11 π.μ. συνήλθαν τα μέλη της Εταιρείας σε Γενική Καταστατική Συνέλευση με μοναδικό θέμα ημερησίας διατάξεως την τροποποίηση του Καταστατικού.

Αφού διαπιστώθηκε απαρτία, εκλέχθηκε Πρόεδρος της Συνελεύσεως ο κ. Καρανίκης Χρ. ο οποίος μετά μικρόν χαιρετισμόν έδωσε τον λόγο στον Αντιπρόεδρο της Εταιρείας κ. Κωνσταντίνο Διαμ. Χαρτοφύλη για την ανάλυση του σχεδίου του Καταστατικού.

Ο κ. Χαρτοφύλης ενημέρωσε την Γενική Συνέλευση τονίζοντας τα εξής:

- Το Καταστατικό που ισχύει σήμερα εγκρίθηκε το 1962 από το Πρωτοδικείο Αθηνών και τροποποιήθηκε το 1972.

- Κατά το διάστημα που μεσολάβησε, διαπιστώθηκε πολλές φορές η ανάγκη τροποποιήσεως του Καταστατικού, γιατί οι γενικότερες συνθήκες άλλαξαν δραματικά, νέες απαιτήσεις παρουσιάστηκαν, π.χ. θέματα προστασίας του περιβάλλοντος του νησιού μας, ανάγκη συμπαραστάσεως σε συμπατριώτες μας για συνέχιση των σπουδών τους, ενθάρρυνση προσώπων ή φορέων για ανάληψη πρωτοβουλιών που εξυπηρετούν τους σκοπούς της Εταιρείας και τέλος ανάγκη αναπροσαρμογής των ποσών των προσφορών για την ανακήρυξη ευεργετών κ.λπ. της εγγραφής νέων μελών, της ετησίας εισφοράς κ.ά.

- Για τους λόγους αυτούς η Γενική Συνέλευση του 1996 εξουσιοδότησε το Δ.Σ. της Εταιρείας να προβεί στην σύνταξη νέου Καταστατικού.

Στη συνέχεια ο κ. Χαρτοφύλης ανέλυσε όλα τα άρθρα του σχεδίου του νέου Καταστατικού και αιτιολόγησε τις συγκεκριμένες ρυθμίσεις, ακολούθησε εκτενής συζήτηση επ' αυτών, αποφασίστηκαν ορισμένες τροποποιήσεις και διορθώσεις και το τελικό κείμενο που ψηφίστηκε ομόφωνα από τα παρευρισκόμενα μέλη βρίσκεται συνημμένο στο πρακτικό αυτό.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΕΚΟΥΣΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ

Αριθμός Απόφασης

761/2000

ΤΟ ΜΟΝΟΜΕΡΕΣ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Αποτελούμενο από τον Δικαστή Ελευθέριο Γεωργίλη Πρωτοδίκη, τον οποίον όρισε ο Πρόεδρος του Τριμελούς Συμβουλίου Διοικήσεως του Πρωτοδικείου και από την Γραμματέα Μάρθα Σαμαρτζή.

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 6-12-1999 για να δικάσει την εξέως υπόθεση:

Του αιτούντος: Του Σωματείου υπό την επωνυμία «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ» που εδρεύει στην Αθήνα, το οποίο εκπροσώπησε η πληρεξούσια δικηγόρος Μαρία Χαρτοφύλη-Πλυμένου.

Το αιτούν ζητεί να γίνει δεκτή η αίτησή του που κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου τούτου με αριθμό 8440/1999, προσδιορίστηκε για την παραπάνω δικάσιμο και γράφτηκε στο πινάκιο.

Κατά τη συζήτηση της υποθέσεως η πληρεξούσια δικηγόρος του αιτούντος αφού ανέπτυξε τους ισχυρισμούς της, ζήτησε να γίνουν δεκτά όσα αναφέρονται στα πρακτικά και στις προτάσεις της.

ΑΦΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣΕ ΤΗ ΔΙΚΟΓΡΑΦΙΑ ΣΚΕΦΤΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Το αιτούν σωματείο με την επωνυμία “Εταιρεία Νισυριακών Μελετών”, που εδρεύει στην Αθήνα, ζητεί να εγκριθούν οι τροποποιήσεις του καταστατικού του και να εγγραφούν στο δημόσιο βιβλίο σωματείων, που τηρείται στο Δικαστήριο αυτό.

Η αίτηση αρμοδίως εισάγεται για να συζητηθεί ενώπιον του Δικαστηρίου τούτου κατά την διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας (άρθ. 739, 740 παρ. 1 περ. α και 787 παρ. 1 του Κ.Πολ.Δ.) και είναι νόμιμη, στηριζόμενη στις διατάξεις των

άρθρων 79, 81, 84 και 99 Α.Κ. Πρέπει επομένως να ερευνηθεί περαιτέρω κατ' ουσία.

Το αιτούν προσκομίζει τα ακόλουθα έγγραφα: 1. το από 7.2.1999 απόσπασμα πρακτικού της Γενικής Συνέλευσης των μελών του, από το οποίο προκύπτει ότι παρέστησαν 35 τακτοποιημένα οικονομικά μέλη επί συνόλου 61 μελών και σχηματίστηκε έτσι η νόμιμη απαρτία, τα οποία ενέκριναν ομόφωνα τις υπό έγκριση τροποποιήσεις, 2. το ισχύον καταστατικό του, 3. τις τροποποιήσεις που έγιναν και 4. πίνακα των μελών της διοίκησής του.

Από τα έγγραφα αυτά αποδεικνύεται ότι τηρήθηκαν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις για την τροποποίηση του καταστατικού του σωματείου, το οποίο αναγνωρίστηκε με την υπ' αριθ. 4774/1962 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών και καταχωρήθηκε νόμιμα στο οικείο βιβλίο σωματείων.

Στη συνέχεια τροποποιήθηκε με την υπ' αριθ. 529/1972 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών και καταχωρήθηκε νόμιμα στο βιβλίο σωματείων με αριθμό 3064/26.3.1973. Προκύπτει επίσης ότι ο σκοπός και η λειτουργία του σωματείου και μετά τις τροποποιήσεις που έγιναν στο καταστατικό του, εξακολουθεί να μην αντίκειται στους νόμους, την ηθική και γενικά τη δημόσια τάξη. Τέλος, το τροποποιούμενο καταστατικό περιέχει όλα τα στοιχεία που προβλέπονται με ποινή ακυρότητας από το άρθρο 80 του Α.Κ. Πρέπει επομένως, να γίνει δεκτή η αίτηση ως και κατ' ουσία βάσιμη και να διαταχθούν όσα ορίζονται στις διατάξεις των άρθρων 81 παρ. 1 και 84 του Α.Κ.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Δέχεται την αίτηση.

Διατάσσει: 1. Τη δημοσίευση περίληψης σε μια ημερήσια εφημερίδα που εκδίδεται στην Αθήνα, καθώς και στο δελτίο δικαστικών δημοσιεύσεων του Ταμείου Νομικών. Η περίληψη πρέπει να περιέχει τα ουσιώδη στοιχεία των διατάξεων του από 1.2.1999 καταστατικού του σωματείου με την επωνυμία "Εταιρεία Νισυριακών Μελετών", που εδρεύει στην Αθήνα, όπως αυτές τροποποιήθηκαν και 2. Την εγγραφή των τροποποιήσεων αυτών στο δημόσιο βιβλίο των σωματείων, που τηρείται στο Δικαστήριο αυτό.

Κρίθηκε, αποφασίστηκε και δημοσιεύτηκε σε έκτακτη δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του στην Αθήνα στις 3-1-2000.

Ο ΔΙΚΑΣΤΗΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Σημείωση Διοικητικού Συμβουλίου:

Η δικηγόρος κα Μαρία Κων/νου Χαρτοφύλη ανέλαβε άνευ αμοιβής την διεκπεραίωση των διαδικασιών εγκρίσεως του νέου Καταστατικού.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΝΕΟΥ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΥ

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ

Του Σωματίου με την επωνυμία
«Εταιρεία Νισυριακών Μελετών»

Άρθρον 1ον

Ίδρυση

Ίδρύεται Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με την επωνυμία «Εταιρεία Νισυριακών Μελετών» με έδρα την Αθήνα. Η Εταιρεία μπορεί να έχει αντιπροσώπους της σε πόλεις όπου υπάρχουν Νισύριοι, κατά την έννοια του άρθρου 5, που επιθυμούν και δύνανται να βοηθήσουν την εταιρεία.

Άρθρον 2ον

Σκοπός

Σκοπός της Εταιρείας είναι:

- α) η συλλογή και διάσωση του ιστορικού και λαογραφικού υλικού της Νισύρου.
- β) η καλλιέργεια, προαγωγή και διάδοση της λογοτεχνίας, της μουσικής, του χορού και των τεχνών γενικότερα, της Νισύρου, της Δωδεκανήσου και του Αιγαίου χώρου.
- γ) η ενθάρρυνση και συμπαράσταση φορέων ή φυσικών προσώπων για ανάληψη πρωτοβουλιών σχετικών με την προώθηση θεμάτων που εντάσσονται στο σκοπό της εταιρείας.
- δ) η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, ώστε να διαφυλαχθεί το φυσικό κάλλος και η οικολογική αρμονία της Νισύρου.
- ε) η οικονομική και ηθική συμπαράσταση σε πρόσωπα (που κατάγονται από την Νίσυρο) και κρίνονται άξια προς τούτο, για την συνέχιση των σπουδών τους ή για την εκπόνηση μελέτης ή ανάληψη γενικώς δραστηριότητας που θα προωθή τους σκοπούς της Εταιρείας.

Άρθρον 3ον

Μέσα

Για την επίτευξη του σκοπού της, η Εταιρεία:

- α) θα εκδίδει περιοδικώς έντυπο με τίτλο «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ».

β) θα εκδίδει συγγράμματα, αυτοτελείς επιστημονικές, κοινωνικές, ιστορικές και λαογραφικές μελέτες που θα αναφέρονται στην Νίσυρο ή στον Αιγαιακό γενικώς χώρο.

γ) θα καταγράφει παραδοσιακή μουσική της Νισύρου.

δ) θα απονέμει βραβεία ή τιμητικές διακρίσεις σε αριστεύοντες στο ήθος και στο πνεύμα μαθητές, σπουδαστές και φοιτητές καθώς και σε Νισυρίους οι οποίοι με οποιονδήποτε τρόπο ή με την όλη δράση τους σε επαγγελματικούς, κοινωνικούς ή επιστημονικούς τομείς, τιμούν την γενέτειρά τους.

Όταν τα οικονομικά της Εταιρείας το επιτρέπουν και σύμφωνα με το ανωτέρω σκεπτικό, η Εταιρεία θα χορηγεί υποτροφίες.

ε) θα ενισχύει την βιβλιοθήκη των Δημοτικών Αρχών της Νισύρου, ή της Γιαννιδίου Νισυριακής Εστίας Αθηνών.

στ) θα πραγματοποιεί διαλέξεις ή συζητήσεις για την διαφώτιση και ενημέρωση των μελών της Νισυριακής παροικίας στην Αττική, αλλά και σε άλλα μέρη της Ελλάδος και του εξωτερικού, για θέματα που αναφέρονται στην Νίσυρο ή έχουν μορφωτικό, κοινωνικό ή εθνικό περιεχόμενο.

ζ) θα αξιοποιεί κάθε νόμιμο και πρόσφορο μέσο το οποίον το Δ.Σ. θα κρίνει ότι προάγει τους σκοπούς της Εταιρείας.

Άρθρον 4ον

Μέλη - Εταίροι

Τα μέλη της Εταιρείας διακρίνονται σε τακτικούς, επίτιμους και αντεπιστέλλο-ντες Εταίρους.

Άρθρον 5ον

Τακτικοί εταίροι

Τακτικοί εταίροι μπορούν να γίνουν με αίτησή τους που προσυπογράφεται από δυό τουλάχιστον τακτικούς εταίρους και κατόπιν αποφάσεως του Δ.Σ. με πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των μελών του, που λαμβάνεται σε μυστική ψηφοφορία, όλοι εκείνοι που διαμένουν μονίμως στην Αττική Νίσυριοι, ή Νισυριακής καταγωγής καθώς και οι συνδεδεμένοι δι' οικογενειακών δεσμών μετά Νισυρίων, επιστήμονες και άλλοι οι οποίοι μπορούν λόγω της μορφώσεως, των ενδιαφερόντων και της κοινωνικής τους θέσεως να συμβάλουν με οποιονδήποτε τρόπο στην επίτευξη του σκοπού της εταιρείας.

Μπορούν επίσης να γίνουν τακτικοί εταίροι, σε αναλογία 1/10 επί του συνόλου των τακτικών εταίρων, πρόσωπα που δεν κατάγονται από την Νίσυρο, αλλά ενδιαφέρονται για την μελέτη και την προώθηση των Νισυριακών ζητημάτων.

Άρθρον 6ον **Επίτιμοι εταίροι**

Επίτιμοι εταίροι ανακηρύσσονται με απόφαση του Δ.Σ. και με την πλειοψηφία του προηγούμενου άρθρου, πρόσωπα που έχουν αποδείξει εμπράκτως το ενδιαφέρον τους για την Εταιρεία και την επίτευξη του σκοπού της, ή έχουν τιμήσει, κατά γενική αναγνώριση, με την όλη δράση τους την Νίσυρο. Επίσης, με απόφαση του Δ.Σ. και με την ίδια πλειοψηφία, ανακηρύσσονται Επίτιμοι Πρόεδροι της Εταιρείας, πρόσωπα που διετέλεσαν Πρόεδροι της Εταιρείας και προσέφεραν εξαιρετικές υπηρεσίες σ' αυτήν, ως και πρόσωπα που τιμούν διεθνώς το όνομα της Νισύρου. Οι επίτιμοι Πρόεδροι και επίτιμοι εταίροι απαλλάσσονται της καταβολής συνδρομής, μετέχουν των Γενικών Συνελεύσεων και λαμβάνουν μέρος στις συζητήσεις χωρίς δικαίωμα ψήφου.

Άρθρον 7ον **Αντεπιστέλλοντες εταίροι**

Αντεπιστέλλοντες εταίροι μπορούν να γίνουν αυτοί που έχουν τα προσόντα των τακτικών εταίρων, αλλά διαμένουν εκτός Αττικής.

Οι αντεπιστέλλοντες εταίροι, όταν παρίστανται στις Γενικές Συνελεύσεις, έχουν δικαίωμα ψήφου, ως και το δικαίωμα του εκλέγειν μόνον, εγκαθιστάμενοι δε μονίμως στον νομό Αττικής, αποκτούν αυτοδικαίως την ιδιότητα του τακτικού εταίρου. Αντιστρόφως, τακτικοί εταίροι, εγκαθιστάμενοι μονίμως εκτός Αττικής, γίνονται αυτοδικαίως αντεπιστέλλοντες εταίροι.

Άρθρον 8ον **Διαγραφές μελών**

Το μέλος που παραβιάζει κατάφορα τις διατάξεις του Καταστατικού της Εταιρείας ή αναπτύσσει δραστηριότητα ασυμβίβαστη προς τους σκοπούς της, καλούμενο για παροχή εξηγήσεων, είναι δυνατόν να διαγραφεί με απόφαση του Δ.Σ. και με την σύμφωνη γνώμη πέντε τουλάχιστον εκ των μελών του. Η απόφαση αυτή καθίσταται οριστική μόνον μετά από την επικύρωσή της από την Γενική Συνέλευση.

Άρθρον 9ον **Πόροι**

Πόροι της Εταιρείας είναι:

- α) Το εφ' άπαξ καταβαλλόμενο δικαίωμα εγγραφής και η ετήσια συνδρομή.
- β) Οι εισπράξεις από εκδόσεις βιβλίων, περιοδικών, συγγραμμάτων, μουσικών συνθέσεων κ.λπ.
- γ) Οι εισπράξεις από παραστάσεις, συναυλίες, χοροσπερίδες και λαχειοφόρες

αγορές.

δ) Οι πάσης φύσεως επιχορηγήσεις, δωρεές, έρανοι, κληρονομίες, κληροδοσίες και γενικώς κάθε έκτακτος πόρος.

Το εφ' έπαξ δικαίωμα εγγραφής των μελών, ως και το ύψος της ετήσιας συνδρομής, ορίζονται κάθε φορά με απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως, ενώ το αντίτιμο των πάσης φύσεως εκδόσεων με απόφαση του Δ.Σ.

Άρθρον 10ον

Δωρητές, Ευεργέτες, Μεγάλοι Ευεργέτες

Η Εταιρεία ανακηρύσσει:

α) Ως **Δωρητές**, αυτούς που προσφέρουν από 100.000 δρχ. και άνω στην Εταιρεία.

β) Ως **Ευεργέτες**, αυτούς που προσφέρουν από 200.000 δρχ. και άνω και

γ) Ως **Μεγάλους Ευεργέτες**, αυτούς που προσφέρουν από 500.000 δρχ. και άνω.

Τα ποσά αυτά αναπροσαρμόζονται με απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως.

Άρθρον 11ον

Σύνθεση Διοικητικού Συμβουλίου

Η Εταιρεία διοικείται από επταμελές Δ.Σ. που αποτελείται, από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, τον Γενικό Γραμματέα, τον Ταμία και τρεις συμβούλους.

Το Δ.Σ. εκλέγεται για μια τριετία, από την Γενική Συνέλευση των ταμειακώς τακτοποιημένων μελών με μυστική ψηφοφορία. Τα εκλεγέντα μέλη του Δ.Σ. συνεχόμενα εντός 10ημέρου από της εκλογής τους υπό την προεδρία του πλειοψηφίσαντος συμβούλου συγκροτούνται σε σώμα με μυστική ψηφοφορία.

Το Δ.Σ. ευρίσκεται σε απαρτία, εάν τα παρόντα μέλη είναι περισσότερα από τα απόντα. Οι αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία και σε περίπτωση ισοψηφίας, νικά η ψήφος του Προέδρου.

Μέλος του Δ.Σ. που απουσιάζει αδικαιολογήτως επί 4 συνεχείς συνεδριάσεις, θεωρείται ότι παραιτήθηκε και την θέση του καταλαμβάνει το πρώτο αναπληρωματικό μέλος.

Το Δ.Σ. συνέρχεται κάθε φορά που είναι ανάγκη, συζητεί και αποφασίζει για όλα τα ζητήματα που αφορούν στην Εταιρεία και ειδικότερα εγκρίνει τις δαπάνες και τις πληρωμές, αποδέχεται δωρεές, κληρονομίες, κληροδοτήματα, αποφασίζει την σύναψη συμβάσεων και γενικώς, διαχειρίζεται την περιουσία της Εταιρείας.

Άρθρον 12ον

Συγκρότηση επιτροπών

Το Δ.Σ. μπορεί να συγκροτεί επιτροπές από μέλη του και μέλη της Εταιρείας ή και ειδικούς ερευνητές και επιστήμονες για την μελέτη και προώθηση ορισμένων θε-

μάτων. Οι επιτροπές αυτές υποβάλλουν τις προτάσεις τους στο Δ.Σ. για έγκριση. Το Δ.Σ. μπορεί επίσης να εγκρίνει Κανονισμό εκδόσεων που θα ρυθμίζει όλες τις λεπτομέρειες για το εκδοτικό έργο της Εταιρείας.

Άρθρον 13ον

Καθήκοντα Προέδρου

Ο Πρόεδρος εκπροσωπεί την Εταιρεία σε όλες τις σχέσεις της, στα δικαστήρια και σε όλες γενικώς τις Αρχές και στις σχέσεις της με τρίτους, ορίζει και διευθύνει τις συνεδριάσεις του Δ.Σ., συγκαλεί τις Γ.Σ. υπογράφει όλα τα έγγραφα, τις συναπτόμενες συμβάσεις κάθε μορφής, τα εντάλματα πληρωμής και τις εντολές για ανάληψη χρημάτων από τις Τράπεζες και φροντίζει για την εκτέλεση των αποφάσεων του Δ.Σ. και της Γ.Σ. Όταν ο Πρόεδρος απουσιάζει ή κωλύεται, τον αναπληρώνει ο Αντιπρόεδρος.

Άρθρον 14ον

Καθήκοντα Γενικού Γραμματέως

Ο Γενικός Γραμματέας διευθύνει το γραφείο της Εταιρείας, καταρτίζει μαζί με τον Πρόεδρο την Ημερήσια Διάταξη των συνεδριάσεων του Δ.Σ. συντάσσει και συνυπογράφει τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Δ.Σ. διεξάγει την αλληλογραφία, τηρεί το μητρώο των μελών και φυλάσσει την σφραγίδα της Εταιρείας. Συνυπογράφει όλα τα έγγραφα, τα εντάλματα πληρωμών και τις εντολές αναλήψεως χρημάτων. Καταρτίζει και υποβάλλει με εντολή του Δ.Σ. κατά την λήξη του έτους, έκθεση πεπραγμένων προς την Γ.Σ. φροντίζει για την καταγραφή, ταξινόμηση και διαφύλαξη των βιβλίων και εγγράφων που ανήκουν στην Εταιρεία. Όταν απουσιάζει ή κωλύεται τον αναπληρώνει ένας από τους συμβούλους.

Άρθρον 15ον

Καθήκοντα Ταμιά

Ο Ταμίας ενεργεί τις εισπράξεις, εξοφλεί τις υποχρεώσεις κατά τα προβλεπόμενα υπό του παρόντος και εκδίδει ή λαμβάνει τις αντίστοιχες διπλότυπες αποδείξεις. Καταθέτει τα διαθέσιμα χρήματα σε τραπεζικό λογαριασμό ή στο Ταχ. Ταμειτήριο. Οι αναλήψεις χρηματικών ποσών, χρεογράφων ή αξιών, γίνονται από τον Ταμιά, με επιταγές ή εντολές που υπογράφουν ο Πρόεδρος και ο Γενικός Γραμματέας ή κατόπιν εξουσιοδοτήσεως του Δ.Σ. Ο Ταμίας συντάσσει και υποβάλλει στο Δ.Σ. στο τέλος του οικονομικού έτους: α) Προϋπολογισμό του επομένου έτους και β) Οικονομικό Απολογισμό και Ισολογισμό του προηγούμενου έτους, ώστε τελικώς να υποβληθούν για έγκριση στη Γ.Σ. Όταν απουσιάζει ή κωλύεται τον αναπληρώνει μέλος του Δ.Σ. που ορίζεται από το ίδιο το Συμβούλιο.

Ο Ταμίας δικαιούται να κρατά στα χέρια του για τις δαπάνες της Εταιρείας το ποσό των 150.000 δρχ.

Άρθρον 16ον

Αρμοδιότητες Γενικής Συνελεύσεως

Η Γ.Σ. της Εταιρείας συνέρχεται εντός του πρώτου τριμήνου κάθε έτους ύστερα από πρόσκληση που αποστέλλεται στα μέλη 8 τουλάχιστον ημέρες πριν από την σύγκλησή της. Πριν από την συζήτηση των θεμάτων της ημερησίας διατάξεως η Γ.Σ. ορίζει τον Πρόεδρο της Γ.Σ. Ως Πρόεδρος μπορεί να ορισθεί και ο Πρόεδρος του Δ.Σ. Ο Γεν. Γραμματέας που εκτελεί και χρέη Γραμματέως της Γ.Σ., ενημερώνει τα μέλη επί των πεπραγμένων του Δ.Σ., ο δε Ταμίας εκθέτει την οικονομική κατάσταση και διαχείριση της Εταιρείας.

Στη συνέχεια, η εξελεγκτική επιτροπή υποβάλλει γραπτή έκθεση για την έγκριση του απολογισμού. Ο έλεγχος της οικονομικής διαχειρίσεως αναφέρεται σ' όλα τα πραγματοποιηθέντα έσοδα και τις πηγές τους, ως και τις πραγματοποιηθείσες δαπάνες, ενεργείται δε κατ' έτος από την εξελεγκτική επιτροπή σύμφωνα με τους όρους του Καταστατικού. Ο ισολογισμός και απολογισμός κάθε έτους ως και η έκθεση της εξελεγκτικής επιτροπής υποβάλλεται υποχρεωτικά για έγκριση στην Γ.Σ.

Δικαίωμα ψήφου έχουν μόνον οι ταμειακώς τακτοποιημένοι εταίροι.

Άρθρον 17ον

Αρχαιρεσίες

Στο τέλος κάθε τριετίας από την τελευταία εκλογή Δ.Σ. διεξάγονται αρχαιρεσίες για εκλογή Δ.Σ. και Εξελεγκτικής Επιτροπής με μυστική ψηφοφορία. Για την διενέργεια των αρχαιρεσιών εκλέγεται 3μελής εφορευτική επιτροπή στην οποία προεδρεύει το πρεσβύτερο μέλος. Οι 7 πρώτοι κατά σειράν επιτυχίας από τους ψηφισθέντας για το αξίωμα του μέλους του Δ.Σ. αποτελούν το νέο Δ.Σ. του οποίου αναπληρωματικά μέλη είναι κατά σειράν οι επιλαχόντες υποψήφιοι. Από αυτούς που ψηφίστηκαν ως μέλη της εξελεγκτικής επιτροπής οι 3 πρώτοι κατά σειράν επιτυχίας αποτελούν την νέα σύνθεσή της, η θητεία της οποίας διαρκεί όσο και αυτή του Δ.Σ. Δικαίωμα εκλέγεσθαι έχουν μόνον οι τακτικοί εταίροι.

Άρθρον 18ον

Έκτακτες Γενικές Συνελεύσεις

Οι έκτακτες Γ.Σ. συγκαλούνται όποτε υπάρχει ειδικός λόγος κατά την κρίση του Δ.Σ. ή μετά από έγγραφη αίτηση του 1/5 των ταμειακώς τακτοποιημένων εταίρων. Στην περίπτωση αυτή ο Πρόεδρος υποχρεούται να συγκαλέσει την Γ.Σ. εντός ενός μηνός. Στην αίτηση για την σύγκληση έκτακτης Γ.Σ. αναφέρονται και οι

λόγοι ή τα θέματα τα οποία επιβάλλουν την σύγκλησή της.

Άρθρον 19ον

Απαρτία Γενικών Συνελεύσεων

Οι Γ.Σ. τακτικές και έκτακτες, βρίσκονται σε απαρτία αν είναι παρόντες το ήμισυ συν ένας των εγγεγραμμένων εταιρών και οι αποφάσεις λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων.

Αν δεν υπάρχει απαρτία κατά την ορισθείσα ημέρα, η Γ.Σ. συγκαλείται και πάλιν εντός 8 ημερών στον ίδιο τόπο, την ίδια ώρα και με τα ίδια θέματα, οπότε θεωρείται ότι βρίσκεται σε απαρτία με οποιαδήποτε μέλη και αν παρευρεθούν.

Άρθρον 20ον

Διάλυση της Εταιρείας

Η Εταιρεία διαλύεται αν η Γ.Σ. η οποία συγκαλείται ειδικώς για τον σκοπόν αυτόν το αποφασίσει με πλειοψηφίαν των 3/4 των παρόντων μελών.

Η Γ.Σ. είναι σε απαρτία, εφ' όσον παρευρίσκονται τα 2/3 των εγγεγραμμένων μελών.

Η Γενική Συνέλευση που θα αποφασίσει την διάλυση της εταιρείας, αποφασίζει και για την τύχη της περιουσίας της.

Άρθρον 21ον

Τροποποίηση του Καταστατικού

Το Καταστατικό τροποποιείται σε ειδική έκτακτη Γ.Σ. στην οποία μετέχουν οι μισοί συν ένας εταίροι, με πλειοψηφία των 3/4 των παρόντων. Οτιδήποτε δεν προβλέπεται με το Καταστατικό αυτό, ρυθμίζεται σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις και τις αποφάσεις της Γ.Σ.

Άρθρον 22ον

Σφραγίδα της Εταιρείας

Η Εταιρεία έχει κυκλική σφραγίδα που απεικονίζει ανοικτό βιβλίο με τον χάρτη της Νισύρου και κυκλικά φέρει την επωνυμία και το έτος ιδρύσεως της Εταιρείας.

Άρθρον 23ον

Ακροτελεύτιον

Το παρόν Καταστατικόν αποτελείται από 23 άρθρα, ψηφίσθημε κατ' άρθρον και στο σύνολό του από την Γ.Σ. των μελών της Εταιρείας την 7ην Φεβρουαρίου 1999, εις τα Γραφεία της Γιαννιδίου Νισυριακής Εστίας όπου στεγάζονται και τα Γραφεία της Εταιρείας και αποτελεί τροποποίηση του Καταστατικού της Εται-

ρείας που εγκρίθηκε από το Πρωτοδικείο Αθηνών με την υπ' αριθ. 4774/62 απόφασή του και τροποποιήθηκε με την υπ' αριθ. 529/72 απόφαση του ίδιου Πρωτοδικείου.

Αθήναι 7 Φεβρουαρίου 1999

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ	:Κωνσταντίνος Διαμ. Χαρτοφύλης
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ	:Νίκος Π. Γιαννιός
ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ	:Σταύρος Ι. Κέντρης
ΤΑΜΙΑΣ	:Ιωάννης Κ. Νικολόπουλος
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ	:Χαράλαμπος Καρούσος Αναστασία Μαξούτογλου Οδυσσέας Π. Σακελλαρίδης

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Σταύρος Ι. Κέντρης
Νίκος Π. Γιαννιός
Ιωάννης Κ. Νικολόπουλος

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
2. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ: Επιστημονικό Συμπόσιο στη Νίσυρο	9
3. ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΕΝΤΡΗ: Η Εκκλησιαστική και Ήατρευτική ζώή της Νισύρου . . . 15	
4. ΓΑΒΡΙΗΛ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ: Χρονολογική παρουσίαση των πάλαι ποτέ γεωργικών απασχολήσεων και των εθιμοτυπικών του χωρίου Νικιά Νισύρου	65
5. ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΕΝΤΡΗ: Κοινωνική οργάνωση Νισύρου κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο	89
6. ΙΩΑΝΝΗ ΒΟΛΑΝΑΚΗ: Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία της Νισύρου	107
7. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΓΙΑΝΝΙΟΥ: Ο θησαυρός του λαϊκού μύθου	147
8. Του ιδίου: Μνήμες από την αντίσταση κατά της Ιταλικής κατοχής της Νισύρου	153
9. ΡΟΥΣΕΤΤΟΥ - ΚΡΟΜΜΥΔΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ: Τα Μαρασιώτικα	161
10. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Ο Ιωάννης Μ. Καμπαλιούρης, μια φωτογραφία, μια ιστορία	177
11. ΑΝΑΣΤ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ: Κων/νος Σακελλαρίου, ο μετέπειτα Κων/νος Ξένος (βιβλιοκρισία)	181
12. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΧΑΡΤΟΦΥΛΗ: Μνήμη Μητροπολίτου Λαρίσης και Πηλαταμώνος Κυρού Θεολόγου του από Νισύρου	185
13. Τιμητική διάκριση προς την Ε. Ν. Μελετών από τον Σύλλογο Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου Νέας Υόρκης	201
14. ΚΩΝ/ΝΟΥ ΜΑΝΤΟΥΔΑΚΗ: Νισύρικο Λεξικό	209
15. Το Νέο Καταστατικό	305
16. Το Διοικητικό Συμβούλιο	319